

Војно

ДЕЛО

СИМПОЗИЈУМ
О ВОЈНОЈ НАУЦИ

6

1997

Војно
ДЕЛО
општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 6/1997. ГОДИНА XLIX новембар – децембар *Издаје двомесечно*

НАЧЕЛНИК

Станоје ЈОВАНОВИЋ, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Славољуб ШУШИЋ, генерал-мајор (председник);
проф. др Андреја МИЛЕТИЋ; мр Душан ВИШЊИЋ, пуковник;
др Радомир ЈАНКОВИЋ, пуковник; проф. др Александар
ДРАШКОВИЋ; проф. др Миролуб ЈЕВТИЋ; др Радован
ИЛИЋ, пуковник; др Милорад ЂОРЂЕВИЋ, пуковник;
мр Милован ВЛАЈКОВИЋ, пуковник; проф. др Радосав
АНЂЕЛКОВИЋ, пуковник; мр Петар ДРАЖИЋ, пуковник;
др Радосав ШУЉАГИЋ; др Светозар РАДИШИЋ, пуковник
(секретар); мр Слободан ЈАУКОВИЋ; др Милинко
СТИШОВИЋ, пуковник; мр Јан МАРЧЕК,
потпуковник; мр Милан ШУМОЊА, мајор

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник

др Светозар РАДИШИЋ, пуковник

Уредници

Станислав АРСИЋ, потпуковник

Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд,
Ул. Бирчанинова бр. 5 * Главни и одговорни уредник: 681-565,
2358-487 (војни 29-487); уредници: 2359-060 (војни 33-060) и
2359-928 (војни 33-928); технички секретар 2359-258 (војни
33-258) * Претплата: централа 656-122, локал 22-584 (за часопис
„Војно дело“) * Пошт. фах 692 * Жиро-рачун НИУ „ВОЈСКА“
код Службе платног промета: 40823-849-0-2393 * Цена броја
20,00 динара; за иностранство 8,00 УСД, 13 ДЕМ.

СИМ ВО Н '97

Саопштења са Симпозијума о војној науци,
одржаног у Центру војних школа Војске Југославије
25. и 26. јуна 1997. године

САДРЖАЈ

<i>Научна утемељеност војне науке</i>	
Мр Душан Вишњић, пуковник	Знање о незнању – основни мотив ор- ганизовања Симпозијума о војној науци (уводно излагање) 7
Михаило Марковић, академик	Филозофске претпоставке друштвених наука 16
Др Светомир Минић, пуковник, мр Драгослав Живковић, пуковник, и сц Ивица Јовић, пуковник	Научноистраживачка делатност у Вој- сци Југославије 22
Мр Душан Вишњић, пуковник, мр Јан Марчек, потпуковник, и мр Митар Ковач, мајор	Појам система војних наука 33
Др Момчило Сакан, пуковник	Критеријуми класификације војних наука 46

Група аутора	Војно-друштвене научне дисциплине и њихово место у систему војних наука и научним областима у друштву . . .	57
Мр Драгиша Антонијевић, пуковник, и мр Митар Ковач, мајор	Научна утемељеност полемистике и ратна вештина	71
Константин Арсеновић, генерал-мајор, и мр Радован Томановић, генерал-мајор	Научно утемељење позадинског обезбеђења – логистике	83
Др Радован Максић, пуковник	Војнотехничке науке и научне дисциплине и њихов однос према другим наукама у систему војних наука у друштву	95
Однос војних наука и војне доктрине		
Др Спасоје Мучибабић, пуковник	Садржај војне доктрине, начин њеног формулисања и примена	105
Доц. др Милинко Стишовић, пуковник	Друштвена исходишта војне доктрине	118
Проф. др Предраг Симић	Међународна политика и политичка доктрина Савезне Републике Југославије	132
Мр Љубивоје Првуловић	Однос економских и војних наука . .	147
Мр Душан Вишњић, пуковник, мр Јан Марчек, потпуковник, и мр Митар Ковач, мајор	Научна исходишта војне доктрине . .	163
Др Новак Милошевић, пуковник у пензији, и мр Петар Дражић, пуковник	Развијеност методологије ратне вештине (полемистика) и утврђивање методолошких претпоставки за истраживање релације војна наука – војна доктрина	179
Др Видоје Пантелић, генерал-мајор, и др Миладин Николић, пуковник	Теоријско-методолошке основе развоја позадинског обезбеђења (логистика) и његов утицај на војну доктрину .	190
Др Александар Фотев, потпуковник	Утицај истраживања у области нуклеарног оружја на развој војних доктрина	208
	Summary	220

CONTENTS

Scientific foundation of military science

M Sc Dušan Višnjić,
Colonel Awareness of ignorance – basic motive
of organization of the symposium on
military science (opening discourse) . . . 7

Mihailo Marković,
Academician Philosophical hypotheses of social sciences 16

D Sc Svetomir Minić,
Colonel Military scientific research in the Yugo-
slav Army 22

M Sc Dragoslav Živković,
Colonel
Ivica Jović,
Colonel

M Sc Dušan Višnjić,
Colonel The idea of the system of military sciences 33

M Sc Jan Marček,
Lt. Colonel

M Sc Mitar Kovač,
Major

M Sc Momčilo Sakan,
Colonel Criteria for classification of military sciences 46

Group of authors Military-social scientific disciplines and
their places in the system of military
sciences and in scientific fields in society 57

M Sc Dragiša Antonijević,
Colonel Scientific foundation of polemology and
the art of war 71

M Sc Mitar Kovač,
Major

Konstantin Arsenović,
Major General Scientific foundations of combat support
service – logistics 83

M Sc Radovan Tomanović,
Major General

D Sc Radovan Maksić,
Colonel Military technical sciences and scientific
disciplines, their relationship with other
sciences within the system of military
sciences in society 95

Relationship between military sciences and military doctrine

D Sc Spasoje Mučibabić,
Colonel Contents of the military doctrine, method
(manner) of its formulation, and its appli-
cation 105

<p>D Sc, Lect., Milinko Stišović, Colonel</p>	<p>Social origins of military doctrine 118</p>
<p>Prof D Sc Predrag Simić</p>	<p>International policy and political doctrine of Federal Republic Yugoslavia 132</p>
<p>M Sc Ljubivoje Prvulović</p>	<p>Relationship between economic and mili- tary sciences 147</p>
<p>M Sc Dušan Višnjić, Colonel</p>	<p>Scientific origins of military doctrine . . 163</p>
<p>M Sc Jan Marček, Lt. Colonel</p>	
<p>M Sc Mitar Kovač, Major</p>	
<p>D Sc Novak Milošević, Colonel, rtd</p>	<p>Level of development of methodology of the art of war (polemology) and the establishment of methodological condi- tions for researching the relation between the military science and the military doc- trine 179</p>
<p>M Sc Petar Dražić, Colonel</p>	
<p>D Sc Vidoje Pantelić, Major General</p>	<p>Theoretical-methodological foundations of development of combat service support – logistics, and their impact on military doctrine 190</p>
<p>D Sc Miladin Nikolić, Colonel</p>	
<p>D Sc Aleksandar Fotev, Lt. Colonel</p>	<p>Influence of research conducted in the field of nuclear weapons to the develop- ment of military doctrines 208</p>

Знање о незнању – основни мотив организовања симпозијума о војној науци

(Уводно излагање)

Мр Душан Вишњић, пуковник*

Поштована господо,

Симпозијум о војној науци је вољни, не и самовољни, избор вашег домаћина – Института за ратну вештину. Кажем не и самовољни, јер би то било незамисливо и неостварљиво без сагласности и подршке војног врха. У овом контексту, под речју „воља“ подразумевам разумску, позитивно мотивисану тежњу ка научним помацима и смишљену, планску активност њиховог достизања.

Иначе, трајна основна оријентација Института јесу фундаментална истраживања проблема друштвених сукоба, посебно оних екстремно деструктивних, а основни смисао његове делатности јесу развој и формулисање теорија које неће служити само за разумевање и објашњење феномена сукоба већ и као поуздан ослонац целисходног војноодрамбеног организовања и деловања.

Као јединствена научна установа Војске и државе, Институт, у свом деловању, поред филозофских, општих и посебних метода, те инструментата и техника истраживања, користи и одређене постулате. Први од два одабрана, који би се могао назвати и основним критеријумом избора чланова Института, *de facto* је својеврсна парафраза натписа изнад улаза у Платонову академију: „ко не зна математику нека не улази“. Изнад улаза у ИРВ пише, за оне који владају тим „писмом“: ко не зна слободно да мисли и ако није спреман да такво мишљење јавно саопшти – нека не улази. Други постулат којим исказујемо наш однос према стварности гласи: „Теорије које не успевају да објасне све што је у њиховом домену морају се превазићи“.

Војне науке

Наглашена хетерогеност филозофско-методолошких и епистемолошких приступа чланова наше научне заједнице у решавању тог пробле-

* Институт за ратну вештину – Београд.

ма, те научна и стручна пракса, указују на то да је појам *војне науке* изразито контроверзан. Стичем утисак да се такво стање могло поодавно превазићи да је било довољно добре воље, организованих, конструктивних дијалога и енергичности оних који одлучују. Властито мишљење прилажем расправи о тој теми као повод за размишљање.

Полазим од једног Ајнштајновог, рекао бих, непретенциозног одређења науке. Он је тврдио да је наука покушај да се хаотична разноликост наших чулних доживљаја усклади с логички јединственим системом мишљења. Та тврдња је, разуме се, само донекле тачна, но с обзиром на то каква је природа војних феномена, какви су услови њиховог сазнавања, те какав је методолошко-епистемолошки статус већине војних наука, то Ајнштајново лепо запажање о релацији искуство – логика и њеном значају за војно мишљење заслужује знатно више наше пажње од једноставног цитирања.

До знатно одређенијег смисла и оправдања за постојање система војних наука долази се посредством филозофске категорије тоталитета или процеса тотализације. Тоталитетом се сматрају и посебније целине у које се може уврстити и систем војних наука како га видимо ми у Институту. Но, чини ми се да је оправданије говорити о процесу тотализације, јер смо уверени да смо на самом почетку темељитог решавања проблема војног мишљења, а да је крај тешко сагледив, јер се појаве научних диференцијација и интеграција одвијају упоредо. Онтолошки посматрано, ми у систем војних наука уврштавамо сва релевантна знања, независно од тога којој тзв. матичној области она припадају, јер без такве целине измиче нам тоталитет појаве која је објект нашег интересовања, наша знања остају непотпуна, а пракса ослоњена на таква знања постаје привид праксе или диспраксија. Епистемолошки, ми узимамо у обзир досадашња знања која постулативно сматрамо несумњивим, но свесни смо чињенице да без посебних истраживања нећемо доћи до поузданије спознаје проблема. На крају, кад је реч о аксиолошком моменту тотализације, можда бар на овом примеру није потребно доказивати непостојање било каквих личних или групних мотива за такво опредељење. Делујемо по налогу сопствене савести и највеће „признање“ које очекујемо, сада и убудуће, јесте конструктивни критички однос према нашим настојањима да дођемо до система војних наука високог степена инструменталности.

Додајем претходно реченом и један принцип, о којем ће у посебном саопштењу бити више речи, а који би се могао назвати и принципом ирелевантности припадности неких знања матичној науци. Наиме, ако нека наука, из било којих разлога, занемарује један, за одређену професију функционално значајан сегмент свог предмета истраживања, тада та професија, развојем таквог једног исечка туђег истраживачког поља, не само да не чини никакав преступ, него обогаћује ту матичну науку и тако даје допринос човековој спознаји уопште.

О овој тези (и њој сличним) у нас је много писано. Уместо осврта на та, често и веома удаљена гледишта, задржаћу се на оним моментима тезе које сматрам нужним и довољним за одговор на постављено питање.

1) Критичко мишљење указује на ближе ограничености неке датости, као и на могућност превазилажења тих ограничења. Војна доктрина не заслужује да буде критикована као наука јер би то био пуцањ у празно. Зато уместо да се она критикује, сматрам пожељном критику схватања и практиковања доктрине као науке. Мњење да је војна доктрина аутентична, фундаментална и апликативна војна наука и пракса и да нам поред ње никаква друга ортодоксна војна знања нису потребна веома је блиско религиозном веровању. Такво схватање и таква пракса морају се превазићи, јер је реч о случају отуђења које, ако поприми облик доктринарства, постаје екстремно и, како каже савремени филозоф науке Пол Фајерабенд, против њега је свака борба узалудна, јер доктринар је фанатични бранилац доктрине без обзира на то да ли је она одржива или не и да ли противуречи стварности, уму, разуму и критичкој аргументацији.

Они који тако мисле и делују требало би да се запитају какво објашњење неке појаве оружане борбе налазе у било којој и било чијој војној доктрини, па ће се веома брзо уверити да тамо наилазимо на рецепте за деловање, добијамо одговоре на питање како нешто ваља урадити, што и јесте прави смисао постојања доктрине. Питање зашто се нешто тако дешава, а не некако друкчије, ствар је науке.

2) Подсетимо се укратко на неке разлике између научних и стручних, односно доктринарних знања. Аристотелова подела живота на биос теоретикос и биос практикос, претпостављам, може се узети као прапочетак расправе о односу науке и струке. Таксативно дате разлике тих области могу се свести на следеће: предмет науке су проблеми који се пред човека постављају (на пример, проналажење лека против сиде), а предмет струке (вештине) јесте проблем извођења конкретне радње. Теорија науке је систем темељних научних појмова, а струке – правила или норме човекове делатности. Научни рад доводи до сазнања, а стручни рад се на сазнањима заснива. Научна постигнућа имају велику потенцијалну моћ, која се стручним радом претвара у стварну корист. Научно откриће је увек морално, практична примена отвара моралне дилеме. Научно откриће неће променити људску праксу ако се у њој не примени. Наука је трагање за истином, струка трага за конкретним решењем на основу науке. Дакле, премда су у интимној вези, наука и струка су несумњиво различне области човекове праксе.

3) Како и зашто се доктрина супротставља полемистици? Најтежи, најжилавији противник полемистике, засад као ортодоксне војне науке, јесте војна доктрина. Доктрина се на пасиван, али веома ефикасан начин супротставља не само полемистици као својој, условно речено, новој владарки него и продору било каквих нових, појединачних истина у

војну духовну сферу. Она на науку не реагује, јер не полази од било каквог научног фонда, нити му се враћа.

Научне теорије имају способност развоја, побољшања, којима неутралишу тешкоће које првобитно нису биле у стању да савладају. Доктрина такву способност не поседује и због тога се о њој с резервом може говорити као о теорији. У какве невоље могу dospети ова војска и ова држава ако буде истрајала на копирању и идеолошко-козметичким корекцијама старе доктрине – није тешко предвидети. Постојећа доктринарна знања морају бити проверена научно верификованим методама да би се видело има ли у њима нечег инваријантног што би било пожељно да се угради у теоријски фонд полемистике, као и у нови доктринарни систем Војске.

Ниједна доктрина не поштује принцип: знати да би се могло предвидети, предвидети да би се могло предупредити. За разлику од доктрине, свака, па и најнеразвијенија наука обезбеђује барем минималну основу за предвиђање, ту насушну потребу војне делатности. Међутим, наука се у нас доживљава као привилегија елите која поседује своје, обичном смртнику неприступачне стандарде бављења науком. Та елита (камо среће да је заиста имамо на критичну масу научне свести), уместо да буде рационално искоришћена зарад општег добра, била је дуго гурана у страну, на маргину збивања.

4) Шта још иде на руку доктрини, а против полемистике као науке?

Услови за научну делатност. Таксативно наведени, ти услови би били: постојање јасне сврхе, програма стратешких праваца те делатности (засад ми такво нешто немамо) и јасног модела операција у комуникацији у истраживачком процесу (он је нама јасан само теоријски, а у пракси се веома много деформише). Имунитет полемистике засад је веома лош и зато њу такође убрајам у неуслове за научну делатност. На крају, постоји проблем производње научног кадра, који је основни проблем за будућност војне мисли. Јер, без мислећих људи и њихових организационих језгара развој Војске се озбиљно доводи у питање.

Неколико речи о „искуству“. Екстремни емпиризам, у прошлости и сада, био је једна од основних препрека развоју нових истина о проблемима оружане борбе, а тиме и главна кочница развоја полемистике као науке и доктрине као упутства за практично деловање Војске. Због ослањања на искуство доктрине су биле окренуте прошлим, а не будућим ратовима, за које су наводно и писане. Ако би полемистика остала, као војна доктрина, искључиво емпиријска наука, она би била брана развоју новог типа сазнања – рационално-теоријског типа.

Негативни војнички дух. Војвода Живојин Мишић записао је у својој *Стратегији* да официр мора бити интелектуалац, позитивног карактера, односно несумњивих моралних врлина, јер само морално и духовно снажна личност може да буде професионално одговорна у миру и да позитивно стоји на бранику отаџбине у рату. Поданик у официрској униформи не може учинити ништа ни за себе, ни за друге. Свака, па и

наша војска, у свом саставу има, на сву срећу по правилу, знатно више официра на које се односи Мишићев захтев него оних других, које војвода сврстава у непожељне, тј. у поданике (ћифте, малограђани). Ти „други“, мада малобројнији, и обично без значајније улоге у Војсци, знају на свој начин да се наметну и доведу организацију до кризних тренутака, чак и до озбиљније стагнације. Најтеже последице су у духовној сфери – спречавање развоја напретка науке.

Здраворазумска основа сазнајне моћи официра. Наш официр у војној академији недовољно изучава логику као фундаменталну и (за све остале науке) инструменталну научну дисциплину, односно као једино поуздан критеријум мишљења. Његов критеријум мишљења је здрави људски разум, дограђен и модификован (непосредно) средњошколском логиком (оних који су логику учили као наставну дисциплину) и, посредно, логиком наставних предмета изучаваних у средњој школи и у војној академији. Основа сазнајне моћи официра, дакле, остаје тзв. мање-више дограђена *logica utens* или здрави људски разум, који теже разумева појмовно мишљење. Зато је он често противник научних знања, а заговорник догматизованих доктринарних ставова. Без *logice docens* – нема полемистике као науке.

О три значајне заједничке празнине у систему научних и стручних, односно доктринарних знања

1) Народи којима је стало до властитог индентитета негују своје обичаје и тако чувају властите корене. Они се и у науци враћају у своју прошлост и животворују своје историјско наслеђе, повезујући тако прошлост са садашњошћу. То је била и остала једна од основних потреба људског духа јер истинска наука није само она новијег датума. Како ми радимо илустроваћу са два примера.

Пример први. Стеван Немања је оставио потомству тестамент такве духовне снаге, тако импресивних, далековидих порука стратешког значаја да свакоме ко их прочита постаје јасно зашто се Српство још налази тамо где је било пре 800 година – у позицији „с једне стране пси, с друге стране вуци“. Послушајмо само нека завештања: „...народ без земље не може се назвати народом, јер народ чини земља. Ако хоћеш своју земљу мораш на њој бити и остати. Стотинама година смо ту, а још се у нама није стишао луталачки нагон, кипи и прелива се овај народ и отиче на све стране као младо вино, још нас не држи земља. Бојим се, расућемо се у друге чврсте и стојеће народе, разлићемо се као вода низ планину у туђе реке и нестати у њима као да нас никада није било. Окупите све наше земље и окупите се сви у земљи. Народу је земља мајка, вечна родила народа. Љубите сваку њену стопу и сваку груду.

„Цареви и краљеви моћнијих држава не дадоше нам да оснујемо своје краљевство или царство. Мени дадоше да владам овим народом с

којим они сами не могу изаћи на крај, јер нас никада не могу ни покорити ни признати за себи равне. Добри смо им док им служимо, али чим помислимо на своју државу ето их с великом војском да нас казне.

„Црква је велика лађа која плови према дубоким и далеким нама незнатим временима и људима. Срећан сам што је моја Студеница заплвила према вековима. Наши далеки потомци препознаће нас по Студеници и поносити се што су племе немањићко. Зато градите за данас, градите за сутра, али градите и за векове. Кад се гради за народ онда то мора бити трајно и јако као сам народ.

„Народ увек живи између својих гробова и небеса својих. Они који не знају за своје гробове никада неће постати народ. Мртви ће ти увек рећи докле допире твоја земља.

„Један народ једна држава, то је мој наум био и остаје и ја вам га предајем у завет свима од сада па до века. Највећа нам је невоља била што је свако на свом брегу и свако у својој долини, од свога властелинства хтео правити своје царство.

„Језик чувајте као земљу. Не узимајте туђе речи, јер узмеш ли је знај да ниси освојио него си себе потућио. Народ који изгуби свој језик престаје бити народ. Битка за језик је вечна. Језик је снажно оружје. Чувајте се инојезичника. Раздвојени делови народа ће се кад-тад спојити, као вода чим пукну бране које га задржавају. А језик, језик је тада вода, увек иста с обе стране бране, која ће се као тиха и моћна сила која брегове рони опет спојити у једно отечество и једну државу“.

Пример други. Из далеке прошлости враћам се у знатно ближу, у другу половину 19. и прве деценије 20. века. Шта ми знамо о Матији Бану, Јовану Драгашевићу, Јовану Мишковићу, Живку Павловићу и многим другим официрима и њиховим делима? Нису ли у непосредној позитивној корелацији са потоњим ратним победама српским следећи подаци: 30 официра академика (међу њима два председника), 33 министра војна, два председника владе, два министра иностраних дела, 11 министара грађевине, седам државних саветника, два сенатора... Чини ми се да јесу. Закључимо посредно: без официра академика мали су изгледи за појаву нових Мишића, Путника, Бојовића, Вукотића и сличних. У ИРВ тај се проблем изучава у оквиру пројекта „Историја ратне вештине“.

2) У систем војних наука и доктринарни систем треба унети неопходне садржаје психо-социјалне и филозофске антропологије. Ево најпре неколико сажетих психо-социјалних антрополошких ставова: човек је једина врста масовног убице, једини сисар убица и садист великих размера. Човеково својство је малигна агресивност, тј. окрутност и деструктивност. То својство није филогенетски програмирано и није биолошки прилагодљиво. Човек не доживљава све људе као чланове исте врсте због помањкања инстинктивне опремљености. Због тога он странца доживљава као припадника друге врсте. Следи парадокс: човека људска природа чини нечовечним. Човекова ратоборност

није функција његових природних нагона, већ резултат његовог цивилизацијског развоја.

Једна лична опаска: речи „рат“ и „мир“ сматрам архаичним стереотипима, превазиђеним полемолошко-иринолошким категоријама и радо их замењујем Аристотеловим одређењем „стања“ као рђавог или повољног положаја стварности. Јер је, по мом суду, човечанство одавно доспело у фазу ни рата ни мира, или и рата и мира. Хераклитовски схваћено човечанство је само једно глобално осцилујуће сукобиште са мноштвом посебних и појединачних сукобишта и ратишта.

Извесни амерички конгресмен изјавио је у време Првог светског рата да чим рат почне – погине истина. Ту лепу метафору у наше време треба мало кориговати. Наиме, сада та мисао гласи: чим погине истина, почне рат. Мислим да емпиријских чињеница за потврђивање те истине имамо напретек. Етички проблем рата давно је решен: у западној, католички утемељеној култури „заборавило“ се на Хегелово упозорење да истина нема цену. Тамо се истином одавно тргује као било којом другом робом. Објавивши смрт истини, Запад је, барем засад, легализовао право јачег.

Човечанство се, и поред заглушујуће буке о тзв. новом светском поретку, дакле потпуном реду, *de facto* налази у раздобљу дезоријентације и беспућа, јер људски род никад није имао јединствену сврху и системе вредности, те човек човеку није постао, нити ће, вероватно, икада постати најважније и најпотребније биће.

Премда сада човек поседује убојна средства огромне моћи и непојмљиве прецизности, он прибегава деструктивној употреби (злоупотреби) скоро свих средстава свог цивилизацијског развоја. Тако мултипликована средства насиља продукују безброј нових типова злоћудних агресија које, изазвавши одговарајућу реакцију угрожене стране, доводе до посве нових врста конфликта у човековој заједници, до сукоба који према исходима по слабију страну нису мање погубни од ратова схваћених на конвенционални начин.

3) Полемистици недостају следеће теорије или учења: општа теорија полемистике са суптеоријама стратегије и тактике; општа теорија (учење) оружаних снага као посебна суптеорија организационих система, у оквиру које треба развити теорију управљања и руковођења; учење о ватреним системима као основи функционалне организације војске у оружној борби; теорија моћи и силе; учење о борбеним дејствима и њиховим функцијама; теорија и историја војних доктрина и историја полемистике.

Научна револуција: да или не?

Постојећа пракса формулисања војних доктрина није теоријски и методолошки утемељена. Доктрине се формулишу начелно, у скоро читавом свету, на основу тенденцијских правилности, тј. искуствених уопштавања или ставова чији релевантни услови нису прецизно, него

само делимично утврђени. Због тога, независно од уочених пукотина и неуралгичних тачака у њима, оне без генералног проверавања научним методама свега што садрже не могу послужити као основа за постављање и развијање нових хипотеза (теорија).

Право стваралаштво у науци, тј. прави напредак у научном сазнању настаје смењивањем теорија. Ти процеси се називају научном револуцијом. Ја се залажем за то да доктринарну теорију, као научно веома непоуздану, прогласимо научно мртвом теоријом. Била би то једна од највећих научних револуција, јер би тиме биле ослобођене креативне снаге ове војске за организовано трагање за истином о објекту и предмету наше целокупне праксе – оружној борби. Прекинемо да се задовољавамо јавним саопштавањем критичких опсервација које никог не обавезују, јер указивање на грешке једном мора довести до њиховог исправљања. Без целовите револуције у мишљењу и спознаји војних феномена, с аспекта свих војних наука, мале нације имају слабе изгледе да се изборе за самосталну државу и оптималну независност у свету све наглашеније доминације војног чиниоца. Само научна теорија може да буде прави, значајни ослонац војне доктрине као практичног знања.

Сматрам да би промене у начину мишљења друштва о сопственој безбедности довеле нашу нацију и државу у знатно повољнији положај. Наиме, очигледна је сличност позиције наших наука с позицијом других, посебно друштвених наука. Али, та сличност, колико нам је познато, ниједну другу науку није подстакла да се позабави релацијом која се у нас јавља као горући проблем. Штавише, у наукама се и не користи озбиљније термин *доктрина*, већ колоквијално и успут. Ако би такво стање потрајало, ми бисмо се за дужи период одрекли насушне потребе сваке државе да развија свестране одбрамбене механизме у ситуацији кад скоро да више не постоји ниједна област друштвеног живота која није изложена одређеном типу опресивног деловања. Развојем политичке, економске, правне, технолошке, културне, едукативне, демографске, конфесионалне и других доктрина стварају се услови за интегралну доктрину државе или, прецизније речено, за националну доктрину, која неминовно садржи и основна стратешка решења. Мислим да је давно прошло време недопустиве мисаоне редукације стварности – свођења проблема одбране на делатност војске.

Импликације научне револуције су: а) научна и на њима заснована стручна знања морају да буду наша компаративна предност у могућем сукобу с било којим, а посебно техничко-технолошки или на неки други начин надмоћнијим противником, и б) треба стварати социолошко-полемолошки утемељену науку ради њеног природног укључивања у систем науке у друштву, а тиме и Војне академије у Београдски универзитет (за такво решење у Француској залагао се Жан Жорес још на почетку 20. века).

Крај наше расправе биће знак за почетак нових, још одговорнијих обавеза Института за ратну вештину. Две обавезе су основне: 1) сређивање материјала ради издавања зборника, што је лакши део посла, и 2) студија реферата и саопштења која би, као резултат, морала дати целовит програм научне делатности у Војсци Југославије (барем до краја 20. века), с јасним стратешким циљевима и обавезама научних институција и војне организације у њиховом остварењу. Раскорак између научне и стручне праксе мора отићи *ad acta* и заувек припасти историји.

Академик Михаило Марковић*

Филозофске претпоставке научног истраживања су тројакe: 1) онтолошке, о природи објективне стварности коју истражујемо; 2) епистемолошке, о могућностима и методама сазнавања, и 3) аксиолошке, о вредносним начелима која дају смисао пројекту истраживања.

Међу онтолошким претпоставкама најважније је да непосредан увид у постојање и структуру објективне стварности имамо захваљујући пракси, људској делатности мењања и преображавања света. Пракса је могућа зато што у свету постоји одређени поредак, закони који регулишу ток збивања, узроци који нужно производе одређена збивања, објективне могућности да утичемо на ток ствари и да произведемо догађаје који се назависно од нас не би десили.

Суштинска епистемолошка претпоставка је да применом одређених метода истраживања можемо утврдити истину, дакле, сазнање које је адекватно структури објективне стварности. До таквог сазнања долазимо ваљаном применом емпиријских и теоријских метода: утврђивањем чињеница, формулисањем теорија које те чињенице објашњавају, њиховим проверавањем у пракси и њиховим повезивањем у целовите системе.

Научна истраживања нису вредносно неутрална. Она треба да укључују и критику свега што је у стварности нехумано, ирационално и зло. Та критика се заснива на одређеним аксиолошким начелима, која дају основни смисао нашим интелектуалним напорима и целокупном практичном ангажовању. Најважнија међу тим вредносним претпоставкама јесу начела људског преживљавања, развоја, стваралаштва, слободе, уметности и једнаких услова за стварање хуманог потенцијала појединаца и заједница. Вредности могу имати ограничен, посебни карактер у свакодневном животу, у политици и идеологији. Вредности којима се усмерава наука треба да имају општељудски, етички карактер.

Теоријске претпоставке

У савременим истраживањима у области друштвених наука већ су поодавно напуштени емпиризам Хјума и Мила, као и позитивизам Конта, дакле, филозофске оријентације које су од научника захтевале да, без икаквих теоријских претпоставки, истраживања отпочну сабирањем искуствених података и утврђивањем позитивних чињеница. Сада

* Српска академија наука и уметности.

се зна да плодни научни рад мора да има за полазну тачку јасно формулисање проблема и стварање једног оквира теоријских претпоставки које резимирају претходно знање о томе проблему и које усмеравају искуствено истраживање ка чињеницама које већ унапред имају смисао јер дају одговоре (позитивне или негативне) на постављена питања.

Теоријске претпоставке чине вишеслојну структуру, на чијим се разним нивоима налазе: научне хипотезе које су у непосредној вези с искуством, затим научни закони и теорије различитог степена општости, а на најопштијем и најдубљем нивоу су филозофске претпоставке. Другим речима, истраживач наставља историјски процес сазнавања човечанства и мора бити наоружан знатним предзнањима да би успешно и креативно истражио свој предмет.

Истраживачева предзнања и претпоставке из области филозофије имају тројаки карактер. Оне се прво тичу природе објективне стварности и најопштијих одлика целине света. Део филозофије који се бави испитивањем бивствовања уопште зове се „онтологија“. Дакле, те претпоставке су *онтолошке* претпоставке. Епистемологији, науци о сазнању, припадају претпоставке које се тичу могућности, облика и метода сазнавања; оне су, према томе, *епистемолошке* претпоставке. Најзад, у критичкој друштвеној науци, која не само описује, анализира, објашњава и тумачи свој предмет, већ открива и превазилази његове негативне и нехумане карактеристике, морају постојати и вредносна начела, темељни критеријуми целокупног оцењивања и осмишљавања. То су *аксиолошке* претпоставке, које припадају филозофској науци о вредностима – аксиологији.

Онтолошке претпоставке

Прва и основна онтолошка претпоставка науке јесте објективно постојање стварности независно од наше свести. Непосредан увид у бивствовање објеката, изван наше свести, осећања и воље, имамо захваљујући пракси. Практична делатност је непосредна интеракција субјекта и објекта, човека и природне материје. У тежњи да остваримо наше циљеве улажемо напоре, наилазимо на отпор, сударамо се са спољашњим силама – било да радимо, стварамо техничка или уметничка дела или се боримо с непријатељем. У мери у којој мењамо ту спољашњу, објективну стварност и у којој трпимо њено дејство откривамо њена својства и односе. Кад би она била хаотична и лишена било каквог реда – наша пракса не би била могућа, свака наша операција била би унапред осујећена непредвидивим случајностима. Из чињенице да је наша пракса могућа и често успешна следи да у свету постоји одређени *поредак*, да постоје стабилни предмети с трајним одликама и односима, да су појаве регулисане општим законима, да у друштву постоји неки минимум правила која следе и наши сарадници и наши противници. До појма *узрочности* долазимо из практичног искуства:

кад год, под одређеним условима, наша операција *A* има за последицу неко *B*, а у одсуству *A* не следи *B*, *A* је вероватни узрок појаве *B*. Познавање узрочности као објективне структуре ствари даје нам огромну практичну моћ. Произвођењем узрока ми производимо и одређене ефекте (било да је реч о креацији – у миру, или деструкцији непријатеља – у рату).

Још општији је објективни појам *детерминације*. Један процес је детерминисан ако из објективног постојања одређеног стања једног система у једном моменту нужно следи један скуп могућих стања тог система у неком каснијем моменту. Кад тај скуп има само један елемент, тј. кад је само једно будуће стање система реално могуће – реч је о *једнозначној, стриктној* детерминацији. Најчешће ће детерминација бити *вишезначна*, тј. биће отворено више могућности одређеног степена вероватноће.

Једна од битних онтолошких претпоставки јесте *развој* објеката. Све се у стварности креће и мења у простору и времену. Кретање може бити кружно, елиптично или сасвим неправилно; мењање може бити квантитативно или квалитативно, али и регресивног карактера, тежећи разарању и декомпозицији. У друштву постоји једна посебна врста кретања и мењања која има прогресивни карактер и која се састоји у превазилажењу унутрашњих ограничења објекта. На тај начин настају нове појаве, које повећавају богатство и сложеност стварности.

Епистемолошке претпоставке

Основна епистемолошка претпоставка јесте да, у начелу, постоји *могућност сазнања*. Сви проблеми које смо у стању да формулишемо у начелу су решиви. Скептицизам, филозофско становиште које изражава сумњу у могућност сазнања, одржавало се вековима у историји филозофије, али је најзад у најновије време напуштено. Дуго је чулно сазнање схватано као пасивно, рецептивно индивидуално посматрање ствари. У начелу, оно дозвољава могућност грешке, илузије, или у драстичним случајевима халуцинације. Много већу сазнајну вредност има искуство које је резултат практичног мењања објеката, и то не од стране изолованог, појединачног субјекта, већ од стране друштвене заједнице, и које није статично, већ историјски схваћено, усмерено претходним теоријским знањем. Повећана човекова моћ над природним и друштвеним процесима не може се другачије рационално објаснити већ као повећавање човекових могућности објективног сазнања.

Историја филозофије је историја спорова међу заступницима доктрина које су једнострано истицале примат чулног искуства (емпиризам), разума (рационализам) или интуиције (интуиционизам). Међутим, претпоставка је савремене епистемологије да свака од тих сазнајних моћи има неопходно место и улогу у процесу сазнања и да се свака од њих мора схватити само као неопходни моменат целовитог, сазнајног процеса. Активно практично чулно искуство је извор свих значајних

информација о свету. Рационално мишљење је неопходно за анализу, повезивање, објашњавање и тумачење чулних података. Интуиција усмерава истраживање путем креативног избора научних хипотеза и аксиома научних система.

Циљ сазнања је утврђивање објективне истине, дакле таквог знања које је релативно адекватно структури саме стварности. Питање је, међутим: како можемо знати да ли су један исказ или теорија заиста адекватни објективној стварности? Директно чулно упоређивање једног и другог не даје одговор на то питање јер у нашој чулној слици предмета увек има субјективних елемената. Могу се, међутим, утврдити услови који треба да буду задовољени да бисмо један исказ сматрали истинитим. Први такав услов је да је тај исказ *друштвено комуникабилан*; то мора бити тврдња која има информативни садржај и друштвени смисао. Други услов је да је тај исказ ваљано *образложен и доказан*, тј. изведен из претходно утврђених разлога на логички беспрекоран начин. Трећи услов је да тај исказ мора бити *практички проверен*. То значи да се из њега могу извести конкретне последице које предвиђају нека нова искуства. Практичне акције предузете да би се дошло до тих нових искуствених података морају бити успешне ма колико их пута понављали.

Критичка наука

Постоје филозофски правци (позитивизам, феноменологија и други) који науку схватају као неутрално знање, слободно од свих вредносних претпоставки. У време настајања модерне науке (са Галилејем, Декартом и Њутном) одстрањивање свих вредносних судова је било пут ослобађања науке од туторства теологије. Сада је јасно да постоји проблем конфузије у односу науке и идеологије, па је умесан методолошки захтев да се из науке од стране сви вредносни судови који изражавају посебне и себичне интересе привилегованих друштвених група. Међутим, тај захтев није у супротности с вредносним судовима који изражавају општељудске потребе и интересе, и који, према томе, имају објективни, етички карактер.

Тек захваљујући одређеним вредносним претпоставкама друштвена наука може бити *критичка наука*. Позитивно, вредносно неутрално знање пружа обавештења и информације, али, само по себи, не пружа никакву оријентацију у практичној делатности, никакве критеријуме за избор међу различитим могућностима; оно може служити и добру и злу. Људски ум је сведен на тзв. инструменталну рационалност – трагање за најадекватнијим средствима ради реализације циљева које одређује неко други, изван сфере науке. Управо из тог разлога садашња наука је доспела у дубоку кризу. Лишена смера и критичке свести о самој себи, финансирана углавном од снага којима је у интересу нагомилавање материјалног богатства и власти, садашња „неутрална наука“ пружа огромне количине знања о томе како се најефикасније

може разорити свет и неповратно уништити природна средина, како се могу масовно створити вештачке потребе људи и остварити потпуна контрола над животом грађана. Код дела интелигенције и омладине такво изрођавање науке доводи до отуђења, бунта и бекства у ирационално. Прави креативни одговор је повратак рационалности циљева, рехабилитација критичког ума који спаја теорију и етику, знање и морал. Пошто су етичке вредности универзално људске, оне нису у супротности са захтевом објективности научног истраживања. Оне пружају критеријуме за критичку оцену свега онога што је у друштвеној стварности зло, нехумано, нерационално. Истовремено, оне конституишу објективни друштвени идеал, чијем остварењу, у крајњем, тежи целокупна критичка наука.

Међу вредносним претпоставкама истраживања треба разликовати оне које су методолошког карактера и садржинске претпоставке. У погледу методолошких принципа постоји општа сагласност међу научницима. Чак и они који се залажу за „неутралност науке“ прихватају да научни појмови треба да буду јасни, да судови треба да буду прецизно формулисани, да закључци треба да буду логички коректно изведени, да теорије треба да имају што већу моћ објашњавања и предвиђања, да буду проверљиве и примењиве. Нема сумње, јасност, прецизност, коректност, проверљивост и примењивост су вредносни појмови. Научници посебних оријентација и филозофских школа не разликују се међусобно по томе што би неке од тих вредности прихватили а неке одбацивали, већ искључиво по томе што различито схватају приоритете једних у односу на друге, и што, према томе, на различит начин успостављају хијерархију тих вредности.

Знатно већи проблеми настају око универзалног важења садржинских аксеолошких претпоставки, као што су: преживљавање, развој, слобода, социјална правда, мир, солидарност и друго. Изгледа као да око њих постоје велика неслагања и да те вредности имају само релативно важење, условљено местом, временом, социјалним положајем и посебном културном традицијом одређених друштвених група и заједница. Највећи део те релативности може се отклонити ако се појединцима упути питање да ли под осталим једнаким условима прихватају неку од тих вредности или њену супротност. Могло би се на тај начин утврдити да, *под осталим једнаким условима*, људи радије прихватају мир него рат, слободу него неслободу, развој него назадовање, социјалну правду него неправду. Проблем је у томе што се ми увек налазимо у сложеним ситуацијама у којима се суочавамо са међусобним сукобом тих вредности, што „остали услови“ нису једнаки. Дакле, кад би остали услови били једнаки људи би се сложили у погледу листе основних вредности. Они би се, као и у претходном случају, разликовали у погледу приоритета појединих вредности; њихова хијерархија система вредности би била различита.

Добар пример је усаглашавање у Уједињеним нацијама око листе универзалних људских права. Та права су неопходни услови људског

преживљавања и развоја, дакле, то су универзалне људске вредности. Представници различитих друштвених система и идеологија су успели да се сложе око њихове листе. Друга је ствар што људи неолибералних уверења наглашавају искључиви значај политичких права, док социјалисти приоритет дају социјално-економским правима. Битно је, са становишта друштвене науке, да се и једна и друга права налазе у *Повељи једињених народа* од 1948. године и да, према томе, имају универзални значај.

*
* *

На крају, какве су консеквенце ових разматрања за војну науку? У целокупном комплексу војних знања, вештина, правила и упутстава за делатност у разним фазама и ситуацијама оружане борбе има свакако елемената који немају научни карактер. То су све оне оцене, препоруке и правила који важе само за неку одређену војну ситуацију а нису изведени из знања општег важења (као што су, на пример, елементи примењене науке изведени из фундаменталне науке).

Такође, научни карактер нема све оно што је произвољно и не одговара истини или оно што је супротно аксиолошким претпоставкама науке, на пример, потпиривање колективне мржње према целим народима, или материјално разарање и уништавање живе силе непријатеља које није у функцији ратних циљева, или формулисање ратних циљева који су у служби доминације над туђим народима и окупације туђе територије, а не у функцији легитимне одбране од зла, од туђег освајања, од окупације и терора, и обесправљивање сопственог народа.

Несумњива је етичка легитимност одбране и свега оног што служи одбрани (уколико није реч о одбрани привилегија и неправедно стечених територија). Ослободилачка борба и уопште борба против зла (какво је, на пример, био фашизам или какав је сада фундаментализам сваке врсте) може бити и офанзивна. Није, дакле, пресудно да ли војна доктрина прописује офанзивне или дефанзивне операције, већ како се она може оценити са становишта аксиолошких претпоставки науке и, посебно, са становишта етичких вредности. У том смислу војна наука може бити једна од области критичке друштвене науке.

Научноистраживачка делатност у Војсци Југославије

УДК 355/359:001.891

Др Светомир Минић, пуковник, мр Драгослав Живковић
пуковник, и сц Ивица Јовић, пуковник*

У раду су разматрани релевантни аспекти научноистраживачке делатности (НИД) у Војсци Југославије као сложене управно-планске и стручне функције које се реализују на нивоу СМО, ГШ ВЈ и у свим јединицама и установама Војске. Обављено је декомпоновање НИД на функције: научноистраживачки рад (НИР), експертско оцењивање програма развоја ВЈ (ЕОП) и инвентивна делатност у ВЈ (ИД). Приказане су карактеристике постојећег стања и описане функције НИД са становишта системских решења планирања, управљања, организовања и спровођења. Идентификована је основна проблематика и предложени начини за решавање. Указано је на то да је наука један од основних чинилаца војне моћи земље, а ниво њене развијености реалан показатељ свих значајнијих параметара те моћи, што условљава снажну интеракцију између развоја ВЈ и научноистраживачке подршке.

Научноистраживачка делатност у ВЈ остварује се као организована и системска активност на истраживању, развоју и примени најсавременијих научно-техничких достигнућа у свим областима науке значајним за одбрану земље ради изналажења најповољнијих решења и постизања већег степена борбене готовости Војске Југославије. Јер, наука је поуздан ослонац свим нивоима одлучивања при доношењу системских решења и одлука значајних за развој Војске.

Аутори су указали на потребу утврђивања стратешких праваца развоја НИД и интензивног развоја у свим областима науке. Одбрана земље мора се заснивати на јакој и организованој науци, високостручном кадру, квалитетној материјалној бази, добро организованим примењеним истраживањима и имплементацији резултата истраживања. Намеће се потреба да се управно-планска и стручна функција НИД у ВЈ остварује на нивоу Генералштаба ВЈ, чији ће носилац бити управа. Управа ће војном врху земље правовремено давати одговарајућа решења за све области деловања у сфери науке и обезбеђивати објективне и независне оцене важнијих програма развоја ВЈ, на основу научностручних достигнућа у свету, ради реализације програма уз најмање ризике и највеће ефекте улагања финансијских средстава.

У раду је указано на неопходност надградње постојеће организације НИР-а, посебно ратне вештине, и успостављања ефикасније сарадње између ратне вештине и техничких наука. Постојећи научноистраживачки и развојни капацитети морају се очувати да би се остварили сопствени развој и производња одређених врста средстава наоружања и војне опреме. Сачувано је језгро научноистраживачког кадра и задовољавајућа материјална база НИД, коју

* Одељење за научноистраживачку делатност Војске Југославије.

треба квалитетно одржавати, уз осавремењавање и развој система информатичке подршке.

Научноистраживачки рад у ВЈ даје ефикасну подршку развоју ВЈ и један је од основних услова од којих зависи реализација нашег стратегијског циља у стварању модерне, савремено организоване, опремљене и обучене војске.

Опште о науци у војсци

Велики успон развоја науке у друштву одразио се и на војни чинилац. У војсци је дошло до драстичних промена у свим областима војне делатности, посебно у области информатичке технологије у процесима командовања, знатно су повећане техничке могућности средстава НВО и значајно је промењен начин вођења оружане борбе. То је последица развоја науке и војних технологија у савременим армијама света, који на прагу 21. века карактерише експоненцијални карактер (e^x), где експонент функције (x) означава ниво научних резултата, који су све већи из дана у дан.

Наука је један од основних чинилаца војне и укупне моћи сваке земље, а ниво њене развијености је реалан показатељ свих значајнијих параметара те моћи. Та чињеница условљава снажну интеракцију између развоја Војске Југославије (ВЈ) и научноистраживачке подршке, с ослободом на најсавременија научно-технолошка достигнућа код нас и у свету.

Између науке и војног чиниоца постоји стална веза, уз непрекидно ширење садржаја узајамних интереса. Тих садржаја има у свим сферама развоја делатности Војске, посебно оних који се односе на оружану борбу и јачање војне моћи у целини. Развој науке, поред захтева које намеће убрзани развој друштва, под снажним је утицајем потреба војног чиниоца, који је наручилац и корисник многих истраживања (основна, примењена и развојна истраживања). Улога науке у јачању војне моћи земље огледа се у решавању потреба војног чиниоца, као што су:

- развој и опремање војске савременим средствима НВО;
 - изучавање ратне вештине и доградња физиономије рата;
 - утицај савремених технологија на физиономију б/д;
 - развој ефикасног система командовања, управљања и одлучивања;
 - оптимизација организацијске структуре војске;
 - развој ефикасне логистичке подршке;
 - здравствена заштита и физичка кондиција припадника;
 - психолошка припрема и мотивација људства за оружану борбу,
- и друго.

Чињеница је да велике силе и развијене земље остварују војну моћ захваљујући, пре свега, развоју науке и технологије, односно на резултатима тих остварења. Подаци показују да су издаци за војна истраживања у свету шест пута већи од свих издатака за привредни, социјални и културни развој недовољно развијених земаља. Улагања у истражи-

вања и експериментални развој значајна су ставка у високоразвијеним земљама (предњаче Јапан, Шведска и Немачка са 2,9 одсто друштвеног бруто-производа, САД са 2,8 одсто и, на крају листе високоразвијених, Аустрија и Италија са 1,3 одсто). Велики део тих средстава отпада на војна истраживања, према неким проценама од 30 до 40 одсто.

Наука и технологија стварају теоријску и материјалну основу за стално усавршавање постојећих система наоружања, а посебно за увођење нових, моћнијих и ефикаснијих система, чиме се директно утиче на развој стратегије и тактике оружане борбе, као и на мирнодопску припрему за ефикасну употребу војних потенцијала. У односу на области истраживања, савремене критичне (приоритетне) војне технологије могу да се поделе на три групе: технологије везане за увођење микроелектронике и информатике у борбена средства и командно-информационе системе; технологије усмерене на добијање нових научних знања у области основних и примењених истраживања и технологије функционално оријентисане на стварање нових система наоружања. Према проценама војних стручњака, војне технологије које ће у блиској будућности изменити садашњи начин ратовања јесу: орбитални системи, усмерена енергија, интелигентне машине и нови извори енергије и нови материјали.

Стање науке у нашој земљи

Геополитичке, економске и стратешке промене у региону одразиле су се и на научно-технолошки развој у земљи, чије су основне карактеристике:

- југословенска привреда није усагласила потребе и могућности са науком, што је учинило да заостаје за високоразвијеним земљама 20–50 година;

- Југославија више троши на увоз технологија него на сопствени развој;

- наш научни кадар је високо цењен у свету, а ипак је дошло до миграције научних потенцијала;

- Влада Србије је усвојила нови циклус основних истраживања и одлуку да научно-технолошки развој буде чинилац опоравка привреде;

- за финансирање науке у СР Југославији одваја се један одсто друштвеног производа или 4,8 одсто буџета земље;

- улагање у науку за 1997. годину износи само 0,1 одсто од планираних улагања, што је незабележено у историји наше земље (обустављено је финансирање око 80 одсто научних пројеката).

Стање научноистраживачке делатности

Научноистраживачка делатност у ВЈ (НИД у ВЈ) сложена је управно-планска и стручна функција која се реализује на нивоу СМО, ГШ ВЈ и у јединицама и установама Војске Југославије. Основне карактеристике НИД у ВЈ јесу:

– резултати НИР-а до 1992. године сврстали су нас у земље произвођаче и извознике средстава НВО и били смо респектовани као војна сила, што подразумева освојеност бројних највиших технологија и искуство у развоју и производњи средстава наоружања и војне опреме;

– услови у спољашњем окружењу одразили су се на науку у ВЈ и дошло је до њеног стагнирања;

– научноистраживачка делатност делује у знатно измењеном организацијско-формацијском облику, нису јединствено дефинисани њена суштина и улога у систему војне организације и нема стратешке политике развоја науке;

– исцепкани су поједини процеси НИД, без суштинске интеграције научних области и координације носилаца у ВЈ и СМО, што има за последицу смањену ефикасност и нерационалност у коришћењу достигнућа науке у развоју Војске;

– улога ратне вештине у конципирању средстава НВО није искоришћена на одговарајући начин, а сарадња и координација са техничким наукама је недовољна;

– научне установе су суочене са великим осипањем научноистраживачког кадра (НИК);

– веза између науке и развоја ВЈ стално недостаје и мора се изградити.

Организација научноистраживачке делатности

У Војсци Југославије научноистраживачка делатност је елемент науке у друштву и спроводи се као организована и системска активност у ВЈ на истраживању, развоју и примени научно-технолошких достигнућа у свим областима науке значајним за одбрану земље. Области научноистраживачког рада у ВЈ јесу: ратна вештина, техничке, медицинско-биолошке, друштвене, економске, организационе и грађевинске науке. Циљ НИД у ВЈ јесте изналажење најповољнијих организационих, техничких и других решења у свим областима живота и рада чијом применом се постиже већи степен борбене готовости ВЈ уз што мање утрошке ресурса, као и имплементација најсавременијих достигнућа у свим областима науке.

Функције НИД јесу: научноистраживачки рад (НИР), експертско оцењивање (ЕО) програма развоја ВЈ, инвентивна делатност (ИД) у ВЈ, развој и праћење НИК-а и подршка научноистраживачке делатности. Научноистраживачки рад обухвата истраживања (основна и примењена) и истраживачко-развојни рад (истраживање и развој, и развојни рад) у свим областима рада у Војсци Југославије. Експертско оцењивање се примењује на мултидисциплинарне програме развоја ВЈ ради вишег квалитета одлучивања на нивоу начелника Генералштаба ВЈ (ГШ ВЈ) о реализацији конкретних програма развоја ВЈ с аспекта војне оправданости, економске исплативости, техничке изводљивости програма, смањења ризика и неизвесности реализације програма и усклађивања са

тежишним правцима развоја Војске. Инвентивна делатност обухвата заштиту поверљивих патената за потребе одбране земље и прихватање техничких унапређења и конкретних предлога у ВЈ и Министарству унутрашњих послова.

Носилац НИД јесте НИК различитих профила и специјалности. Развој НИК један је од основних елемената НИД у ВЈ, а остварује се школовањем на високим војним школама и радом на научноистраживачким задацима. Предуслов за НИР јесте креативност. То је карактеристика личности која се формира школовањем. Креативност и таленат се откривају и стимулишу у наставном процесу. Основно опредељење у кадровској политици јесте обезбеђење високостручног кадра који одговара потребама професионализма и НИР-а, па је потребан нови систем вредности и стимулисања научноистраживачког кадра.

Информатичка подршка НИД основни је део НИД у ВЈ, а остварује се као командно-информациони систем (КИС НИД), према најновијем усвојеном концепту, који обухвата три сегмента: АИС, мултимедију и систем комуникација.

Организацијску структуру НИД у ВЈ чине:

- носиоци управљања НИД (СМО и ГШ ВЈ);
- носиоци планирања НИД (сектори и самосталне управе у СМО и ГШ ВЈ);
- носиоци организовања и спровођења НИД (ВНИУ – војне научно-истраживачке установе), ИРЈ (истраживачко-развојне јединице) и катедре на високим војним школама.

Одељење за НИД ВЈ (ОНИД) јесте управно-стручни и плански орган за НИД на нивоу Генералштаба ВЈ, које покрива три релативно самосталне функције НИД у ВЈ: планирање и управљање НИД, експертско оцењивање и инвентивну делатност. Одељење за НИД надлежни је и компетентни орган ГШ ВЈ за научну сарадњу са савезним и републичким органима за науку и научним институцијама у земљи и иностранству и као такав обједињава НИД у свим научним областима (изузев у техничким наукама, које су у надлежности СМО).

Планирање и финансирање научноистраживачке делатности

Према средњорочном плану развоја (СПР) 1996–2000. године за научноистраживачки и развојни рад за потребе ВЈ планирано је три одсто од квоте СПР Војске Југославије. Од тих финансијских средстава 97 одсто је за НИР у области НВО, а три одсто за НИР у области ратне вештине, осталих наука, ЕО и инвентивних делатности. Анализе показују да је годинама неусклађен развој у области ратне вештине и техничких наука, те би финансијска средства требало расподелити у другом односу. Повољнији однос би био: 12 одсто за ратну вештину, а 88 одсто за техничке науке.

Циљ експертског оцењивања

Основна улога ЕО у ВЈ јесте доношење експертских оцена, предлога, мишљења и ставова о програмима који имају шири значај за развој ВЈ, на основу којих је могуће повећати ефективност и ефикасност одлучивања о развоју Војске. Основни циљ ЕО програма развоја ВЈ јесте подизање нивоа борбене готовости ВЈ на основу обезбеђења вишег квалитета одлучивања при доношењу системских решења и одлука о развојним програмима који имају посебан значај за Војску. Експертиза програма садржи споредни, али важан циљ: указивање на мањкавости полазних докумената за реализацију развојног програма у мери у којој није могуће остварити постављене циљеве, што је оперативни циљ експертског оцењивања. За остваривање основног циља ЕО мора постојати одговарајући организациони систем. У вези с тим, постављени су циљеви организације као система, који су потциљеви основног циља.

Место и улога експертског оцењивања

Полазну основу система експертског оцењивања програма (СЕОП) чини дефинисање права на одлучивање, надлежност, одговорност и обавезе система експертског оцењивања. На нивоу начелника ГШ ВЈ формира се политика којом се обезбеђује усмеравање одлучивања за остваривање циљева (политику у овом разматрању треба схватити као декларацију о намерама и обавезама нивоа одлучивања његове одговорности, али је политика, истовремено, и официјелни, писани документ којим се утврђују принципи, критеријуми, начела и ставови неопходни да се покрене и усмерава акција на остварењу постављених циљева). Такође, политика усмерава одлучивање о виталним интересима војне организације. Тако се постиже јединство у решавању текућих проблема, али и јединствени ставови о правцима развоја ВЈ, што је од интереса за ефикасан развој ВЈ, а што одређује и стратегију СЕОП као саветодавног органа начелника ГШ Војске Југославије. На нивоу НГШ ВЈ доносе се одлуке о развојним програмима ВЈ, што и одређује положај система ЕО у Војсци.

Развојни програми ВЈ обухватају проблематику из више научних области, а подразумевају и потребно познавање ресурса (достигнути ниво науке, материјални, финансијски, техничко-технолошки, војни и кадровски ниво, сировине и енергија, организацијски и управљачки ниво итд.). У том погледу сложен је проблем доношења оптималне одлуке о развојним програмима ВЈ, што је условило потребу формирања организације ЕОП развоја ВЈ као саветодавног органа начелника ГШ Војске Југославије.

Задаци експертског оцењивања спадају у мултидисциплинарне научне области, са дисциплинама које обухватају: ратну вештину, техничке, медицинско-биолошке, друштвене, економске, организацијске и грађевинске науке. Систем ЕОП реализује истраживачке, развојне, стручне, управљачке и организационе задатке. Сваки од њих је засебна целина, која се не понавља у будућности, а методологија рада може да се понавља зависно од неопходног избора најефикаснијег начина реализације задатка.

Најзначајније врсте тих програма или пројеката јесу: научни, истраживачки, развојни, производни и инвестициони пројекти, пројекти доградње организационих система у ВЈ, пројекти унапређења појединих делатности у ВЈ, пројекти оптимизације коришћења ресурса ВЈ, развој и трансфер технологија, увозно-извозни послови, посредништво, трансакције, ревитализација војне производње итд. Сви ти пројекти садрже потребне циљеве и начине за постизање циљева кроз реализацију пројеката.

Основни елементи који се морају познавати при доношењу експертских оцена јесу:

- утицај научно-технолошког прогреса на развој ратне вештине и средстава НВО;
- војно-политичка ситуација и њен утицај на избор приоритета у области рангирања програма развоја ВЈ;
- усклађивање потреба и могућности у условима друштвених и економских прилика ВЈ и земље;
- тежишни правци развоја ВЈ;
- методологија избора најповољнијих варијаната;
- ризици и неизвесност итд.

Систем експерата ЕОП развоја ВЈ обухвата:

- одређивање носиоца задатка доношења експертске оцене програма (вођење експертског тима):
 - утврђивање врсте експерата;
 - дефинисање задатака и начина рада експерата;
 - успостављање критеријума за избор експерата;
 - прописивање процедуре избора експерата;
 - праћење рада експерата;
 - награђивање експерата.

Инвентивна делатност

Инвентивни рад је најсадржајнији модалитет рада. Његов резултат су проналазак, техничка и друга унапређења, конкретни предлог, рационализација, увођење нових производа, процеса или опреме, унапређење организације рада итд. Чине га активности појединаца или тимова на истраживачким и развојним пословима у Војсци. Област

инвентивне делатности је: усавршавање средстава, система, поступака и технологија; побољшање услова рада, контроле, заштите и сигурности; повећање продуктивности; уштеда на предметима рада; супституција увоза и други корисни ефекти. Ресурси инвентивне делатности су: кадар, средства за рад (инструменти, уређаји, алати, технички системи и опрема), радни услови (просторије, технологије и поступци) и предмет рада (подсистеми, компоненте, саставни делови и сировине).

У свету је инвентивна делатност постала један од значајних чинилаца развоја производних снага и прогреса савременог друштва уопште. Према незваничним подацима, око 70 одсто пораста продуктивности рада у свету омогућавају примењене иновације. Југославија је по броју пријављених иновација на милион становника на последњем месту у Европи (Европа 250, СРЈ око 50 иновација).

Инвентивна делатност у ВЈ обухвата: заштиту поверљивих патената за потребе одбране, прихватање техничких унапређења и прихватање конкретних предлога. Носиоци те делатности су инвентивни ствараоци у командама, јединицама и установама Војске. Активности су усмерене и на обезбеђење бољих услова за рад иноватора и заштиту њихових права. У ВЈ постоји јединствен, централизован систем заштите и преузимања свих врста иновација значајних за одбрану земље. Обезбеђен је равноправан третман свих иновација, без обзира на то из којих средина долазе и ко их пријављује. Установљена је инфраструктура која пружа неопходну стручну помоћ иноваторима у изради докумената за пријављивање иновација. За испитивање иновација ангажују се команде, јединице и установе у ВЈ, као и капацитети наменске индустрије.

Један од системских задатака јесте измена постојећег правилника о инвентивној делатности у ВЈ, јер се у пракси показало да има одређене слабости које треба отклонити. Тај системски документ мењаће се ради поједностављења поступака заштите и прихватања и скраћења времена од пријаве до признавања иновације, а његова доградња је континуиран процес.

Иноваторство у ВЈ није масовна појава. Тај рад се углавном своди на активност појединаца. Пут од идеје до реализације често је обесхрабрујући и веома дуг. Иако су у Војсци регулисане и дефинисане улоге свих структура у вези с иновацијама, веома се тешко доводи до краја поступак заштите, а још се теже реализује неки проналазак или техничко унапређење. Проблеми су најчешће финансијске природе.

Веома је важно да команданти, управници, начелници и остали из руководећих структура у ВЈ схвате да им иновације олакшавају решавање проблема у пракси. Управљање засновано на иновацијама, стимулисању и коришћењу свих креативних потенцијала има више могућности да успе. Пружање помоћи проналазачима, укључујући и мере за подстицање и стимулацију, мора да буде саставни део нашег свакодневног рада.

На основу Модела ВЈ, који је путоказ Војсци Југославије за улазак у 21. век, пројектоваће се развој организације ВЈ до 2005. године. Према решењима модела, функција НИД у ВЈ интегрише се са функцијом војног школства, чиме је дефинисано место НИД у систему војне организације. Научноистраживачка делатност у ВЈ поуздан је и неопходан ослонац свим нивоима одлучивања при доношењу системских решења и одлука значајних за развој Војске. За рационалну организацију научноистраживачког и развојног рада у свим научним областима највећи значај има утврђивање стратешких праваца развоја НИД у ВЈ и интензиван развој у свим областима науке. Одбрана земље мора се заснивати на поставкама савремене науке, за коју су неопходни ресурси (системски организована наука, високостручни кадар, квалитетна материјална база НИД и добро организована истраживања).

Досадашња искуства показују да улога ратне вештине у конципирању средстава НВО није искоришћена на одговарајући начин, а сарадња и координација са техничким наукама је недовољна. У нашој пракси развоја и опремања средстава НВО улога ратне вештине у конципирању средстава НВО није довољно заступљена. Достигнућа науке имају велики утицај на ратну вештину, која се у последње време прилагођава и моделира зависно од могућности савремених система наоружања, иако би ратна вештина требало да поставља захтеве за развој средстава наоружања и војне опреме.

Експертско оцењивање програма развоја ВЈ треба да омогући носиоцима планирања и реализације програма најмање ризике и највеће ефекте од улагања финансијских средстава. Инвентивна делатност у ВЈ има велики удео у развоју, модернизацији и усавршавању средстава НВО и треба је подстицати као стваралаштво припадника Војске. Војне научноистраживачке установе и ИРЈ суочене су с осипањем НИК-а у свим научним областима, што озбиљно угрожава истраживачко-развојни процес у њима и научним дисциплинама значајним за Војску. Из ВЈ одлазе по захтеву врхунски стручњаци, а недовољно се предузимају мере да се заустави одлив научног потенцијала. Научноистраживачки кадар је много коштао нацију, а у будућности ће бити приморана да та знања купује (у 1993. и 1994. години ВЈ напустили су бројни стручњаци).

Проблему осипања кадра мора се посветити посебна пажња, почев од изналагања стимулативног модела награђивања до селективног пензионисања најбољих стручњака. Вођење НИК-а мора се ускладити са стварним потребама ВЈ, уз одговарајући однос и стимулисање, и у свему га треба изједначити са командним кадром. Основно опредељење у кадровској политици треба да буде обезбеђење високостручног кадра који ће одговорити потребама НИР-а у Војсци Југославије.

Међутим, и поред високог одлива, може се прихватити став да је сачувано скромно језгро НИК-а и основна материјална база НИД, коју

треба квалитетно одржавати и осавременјавати. Посебну пажњу треба посветити развоју система информатичке подршке према дефинисаном командно-информационом систему НИД у Војсци. Истраживачко-развојни капацитети морају да се очувају за потребе сопственог развоја и производње одређених врста средстава наоружања и војне опреме.

Неопходно је радити на надградњи постојеће организације НИР-а ратне вештине и успостављању ефикасније сарадње између ратне вештине и техничких наука. У области ратне вештине евидентан је мањак квалификованог НИК-а, а постојећи научни потенцијал који није оптимално ангажован на задацима или уопште није укључен у НИР, а који непосредно утиче на развој ВЈ, треба организовати и ангажовати на потпуно нов начин.

Институт за ратну вештину Војске Југославије треба кадровски значајно ојачати са профилима кадра из области ратне вештине, а његове истраживачке задатке дефинисати тако да буду у функцији потреба Генералштаба Војске Југославије. Такође, тој научној установи треба наћи одговарајуће место у организацији ГШ ВЈ, тако да добија задатке значајне за целокупну ВЈ али да има и компетентну верификацију реализације тих задатака. Осим тога, Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ), као специјализовану установу ВЈ за научно-информациону, библиотечку и рефералну делатност у области наука од интереса за ВЈ, треба даље развијати у функцији информационе подршке НИД у Војсци Југославије.

Тежишни правци развоја научноистраживачке делатности

На основу сагледавања проблематике НИД у ВЈ, досадашњих искустава, потреба, стања у ВЈ и друштву, стања у свету и развијеним армијама света, могу се одредити тежишни правци развоја НИД Војске Југославије. На основу надлежности ОНИД за дефинисање тежишних праваца развоја НИД у ВЈ, тежишни правци развоја НИД ВЈ јесу:

- утврђивање циљева науке у ВЈ и стратегије њиховог постизања према научним областима и носиоцима;
- дефинисање основних праваца развоја НИД у ВЈ на основу усвојене политике развоја ВЈ, планираних програма и њихових приоритета;
- разрада нормативне регулативе, надлежности и одговорности науке за развој ВЈ, са јасно разграниченим надлежностима између СМО и ГШ ВЈ;
- доградња организације НИД, посебно ратне вештине;
- успостављање ефикасније сарадње између ратне вештине и техничких наука;
- развој ресурса за ефикасан рад научних установа у ВЈ и спречавање осипања НИК-а;
- дефинисање приоритетних програма развоја ВЈ и активирање функције експертизе програма;

- успостављање чвршће везе између НИД у ВЈ и науке у друштву;
- израда синтезне студије развоја науке у ВЈ на основу парцијалних студија по научним областима.

Закључак

На основу наведеног, могу се извести следећи закључци:

- наука у ВЈ поуздан је ослонац свим нивоима одлучивања при доношењу системских решења и одлука значајних за развој Војске;
- треба утврдити стратешке правце развоја НИД и интензивно је развијати у свим научним областима значајним за одбрану земље;
- управно-планску и стручну функцију НИД у ВЈ треба остварити на нивоу ГШ ВЈ, чији ће носилац бити управа у оквиру реорганизације ВЈ према моделу Војске Југославије;
- одбрана земље мора да се заснива на висококвалитетној и организованој науци, високостручном кадру, квалитетној материјалној бази НИД, стручној организацији задатака истраживања и имплементацији резултата истраживања;
- постојећи научноистраживачки и развојни капацитети морају се очувати за сопствени развој и производњу одређених врста наоружања и војне опреме;
- сачувано је језгро НИК-а и задовољавајућа материјална база НИД, коју треба квалитетно одржавати, уз даље осавремењавање и развој система информатичке подршке;
- неминовна је снажна интеракција између развоја ВЈ и научноистраживачке подршке. Научна подлога је основни услов за остварење нашег стратегијског циља – створити модерну, савремено организовану, опремљену и обучену Војску;
- потребно је остварити предложене тежишне правце, у оквиру којих ОНИД треба да изради студију развоја науке у Војсци Југославије.

Мр Душан Вишњић, пуковник, мр Јан Марчек, потпуковник, и
мр Митар Ковач, мајор*

Постоје различита мишљења у научним и стручним круговима у Војсци о системској природи војнонаучних знања и критеријума њихове класификације, као и о месту војних наука и војнонаучних дисциплина у наукама и научним областима у друштву. Приликом тих разматрања веома често се постављају питања у вези с научном утемељеношћу полемистике, њеном системношћу и местом у систему војних наука, као и односом према другим наукама и научним областима у друштву.

У раду је учињен покушај да се дефинише појам система војних наука, утврди критеријум за класификацију војних наука и војнонаучних дисциплина, њихов међусобни однос и однос према наукама у друштву. У вези с тим, систем војних наука чини инструментално-рационални и функционални научни систем међусобно повезаних наука и научних дисциплина које имају само заједничко подручје истраживања (специфичне проблеме војне делатности), а у свему другом више се ослањају на своје матичне науке него на остале војне науке и војнонаучне дисциплине. Полазећи с тог становишта, класификација система војних наука се може обавити према јединственом критеријуму припадности матичних наука одређеним научним областима у друштву. Према том критеријуму, војне науке и научне дисциплине могу да се сврстају у следеће војнонаучне области: војнодруштвене и хуманитарне, војнотехничке, војноприродно-математичке и војномедицинске. Тиме се посредно одређује њихово место у наукама у друштву.

Увод

Од краја седамдесетих година па све до данас, у научној, па и у стручној јавности у Војсци често се поставља питање научног утемељења система војних наука, као и критеријума њихове класификације. Наглашеније него у наукама и научним дисциплинама у друштву, у Војсци су супротстављена мишљења и ставови о томе да ли војна наука постоји као системна наука, затим који је објекат и предмет војне науке и да ли се под војном науком подразумева само ратна вештина (полемистика) и њене дисциплине, или полемистика и скуп војнодруштвених, војнотехничких и војномедицинских наука и дисциплина.

* Институт за ратну вештину – Београд.

Први пут су детаљније разматрана та питања у периоду од 1968. до 1970. године, а резултати тог разматрања презентовани су на Симпозијуму о војној науци 1970. године. На том симпозијуму је углавном прихваћено одређење војне науке (систем војних наука) које је у уводном реферату навео генерал Стево Илић. Према том одређењу, систем војних наука чине све науке, научне дисциплине и научне теорије које изучавају специфичне проблеме припремања и вођења рата. Сходно томе, систем војних наука чине: опште војне науке (стратегија, оператика, тактика, војна историја итд.), војнотехничке научне дисциплине, војноекономске, војнодруштвене, војномедицинске и биолошке научне дисциплине.¹ У тако конципираном систему војних наука, који је још увек у службеној употреби у нашој војсци, војна наука има у нас уже и шире значење. Под војном науком у ужем смислу подразумевају се тзв. опште („чисте“) војне науке, као што су стратегија, оператика и тактика, а под војном науком у ширем смислу, осим опште војне науке, све војне науке које изучавају рат без обзира на то којој матичној науци припадају.²

Након одржавања Симпозијума, поједини аутори су фрагментарно разматрали тај проблем, при чему је највише расправа вођено о критеријумима класификације војне науке (систем војних наука), односу научног и стручног у полемистици, као и о њеној системности. Разлике које су испољене на Симпозијуму у вези с тим питањима још постоје међу научним радницима, и то, чини се, у још израженијој форми. Међутим, недоумице и неслагања око поимања „система војних наука“, као и око критеријума његове класификације, имају веома негативне практичне импликације на организовање и реализовање научне делатности у Војсци Југославије. Пре свега, то се односи на недостатак јасних циљева и стратегије научног рада, неодговарајуће организовање појединих установа које се баве научноистраживачким радом, неодговарајућу кадровску политику (профил, школовање, вредновање рада истраживача итд.) и недовољно повезивање науке у Војсци с науком у друштву. На наведена питања треба одговорити, пре свега, дефинисањем војне науке, односно система војних наука, и успостављањем ваљаног критеријума за његову класификацију.³

Приступ одређењу система војних наука

Систем се најопштије може дефинисати као „скуп (композиција) елемената (делова), чији међусобни односи почивају на одређеним

¹ *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 8.

² Стево Илић, *Класификација наше војне науке*, у: *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 190.

³ У овом саопштењу су дати одговори на нека од тих питања, али оно нема карактер уводног реферата нити нуди готова решења. Због тога се од учесника Симпозијума очекује да ће кроз своја саопштења и аргументоване дискусије указати на могуће правце решавања тих проблема и тиме омогућити компетентним стручњацима у тој области да на целовит начин приступе нормативном уређењу војнонаучне делатности у Војсци Југославије, јер у процесу преображаја друштва и прилагођавања Војске новим друштвеним условима војне науке и војнонаучне дисциплине добијају посебну улогу и значај.

законима и принципима“.⁴ Према С. Куколечи, системи се класификују на основу различитих критеријума, па се, сходно томе, разликују: 1) природни, технички и организациони; 2) прости и сложени; 3) статички и динамички; 4) детерминисани и недетерминисани; 5) отворени и затворени системи итд.⁵ Међутим, за овај рад су посебно значајни организациони системи, а нарочито њихова подврста – инструментални системи.

Основна карактеристика организационих система јесте то да су створени свесном људском активношћу која је стално усмеравана ка одређеном циљу. Зависно од врсте тог циља, постоје: морални, инструментални и материјални организациони системи. У *инструменталне организационе системе* спадају сви системи који треба да послуже као инструмент било којој људској индивидуалној или друштвеној активности, с изузетком инструмената који чине техничке системе. Ти инструментални системи су настали као резултат човековог филозофског, уметничког, научног и стручног рада, што значи да их чине сва филозофска, научна, стручна и уметничка дела.⁶

Међу инструменталне организационе системе спадају и научни системи које је човек створио првенствено својим интелектуалним радом и који имају одређени утицај на кориснике тих система. На основу расположивих сазнања из доступне литературе о проблему настанка и развоја научних система, могу се издвојити два схватања: научни систем у ужем смислу и научни систем у ширем смислу речи.

Научни систем у ужем смислу повезује науке и научне дисциплине у оквиру *јединственог предмета* матичне науке, као што су, на пример, социологија, психологија, педагогија, политичке, економске науке итд. У оквиру тих наука настало је више наука и научних дисциплина.⁷ Тако дефинисан научни систем подразумева непрекидну диференцијацију предмета истраживања матичне науке на посебне предмете истраживања, а тиме и настанак нових наука и научних дисциплина. У вези с тим, Г. Зајечарановић сматра да се наука „... током историјског развоја сазнања рашчлањује на подручја, на поједине научне гране, на поједине научне дисциплине у оквиру тих грана итд.“⁸ Такав начин настанка и развоја научних система је традиционалан и више присутан у научној и широј јавности, па се често тај појам доводи у везу са системношћу неке науке. С обзиром на то, ту врсту научних система условно можемо

⁴ Стево Куколеча, *Основи теорије организационих система*, ПФВ, Београд, 1980, стр. 1.

⁵ Исто, стр. 4-15.

⁶ Исто, стр. 26.

⁷ Тако су, на пример, у оквиру социологије као матичне науке настале следеће научне дисциплине: општа социологија, економска социологија, политичка социологија, социологија организације, индустријска социологија, социологија образовања, људска екологија, социологија насеља, социологија културе, социологија породице, социологија рада, социологија права и криминалистика, методе социолошких истраживања, и друге.

⁸ Глигорије Зајечарановић, *Основи методологије науке*, „Научна књига“, Београд, 1987, стр. 220.

назвати научним системима у оквиру матичне науке – *матични научни системи* (научни систем социологије, психологије, педагогије, историје итд.).

Научни систем у ширем смислу уже или шире повезује науке и научне дисциплине са *различитим предметом истраживања*. Сходно томе, М. Роуз наглашава да се научне теорије и науке повезују не само према „сродности појава“ већ и према њиховим „односима“. Тако су, на пример, физичке појаве у одређеним релацијама са хемијским, те с биолошким, оне с психичким а психичке са друштвеним појавама.⁹ То повезивање наука и научних дисциплина, према М. Печујлићу и В. Милићу, започиње у појединачним дисциплинама, где се здружују теорије према јединственој предметној основи, па се процес повезивања и даље наставља. При томе, знања теже да се интегришу и изван дисциплинарних области формирањем јединствених научних система, које називамо *мултидисциплинарни научни системи* (биохемија, биофизика, физичка хемија, геофизика, геохемија, хемијска технологија, текстилна технологија, техничка електрохемија, технолошка микробиологија, медицинска биохемија итд.).¹⁰

Осим на основу сродности појава које истражују, мултидисциплинарни научни системи могу настати и због потребе за решавањем комплексних проблема, интердисциплинарног карактера, у одређеној области живота и рада (одбрана, индустрија, пољопривреда итд.). Тако су, на пример, поједине земље за потребе решавања проблема из домена одбране развиле више наука и научних дисциплина које су формално везане у један организациони систем (бивши СССР, претходна СФРЈ итд.).

На основу наведених методолошких приступа о условима настанка и развоја научних система може се закључити да је, у суштини, реч о два упоредна процеса – диференцијацији и интеграцији наука и научних дисциплина у оквиру одређеног научног система, при чему је процес диференцијације карактеристичан за матичне, а интеграције за интердисциплинарне научне системе.

Један од основних проблема у овом раду своди се на питање *да ли је војна наука системна наука, а ако јесте, којој врсти научних система припада*. Међутим, пре одговора на то питање треба утврдити дистинкцију између објекта и предмета истраживања војних наука, јер је то неопходан услов за експликацију ставова у вези с одређењем система војних наука и његовом класификацијом.

У војној науци (систем војних наука) објект и предмет истраживања се често поистовећују. Тако, на пример, С. Илић сматра да је предмет истраживања војне науке (у ширем смислу) рат,¹¹ М. Вучинић – рат, оружана борба, оружане снаге,¹² Ж. Фукс – скуп материјалних и

⁹ А. М. Rose, *Theory and Method in Social Sciences*, Minneapolis, 1954, према Мирослав Печујлић и Војин Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, 1991, стр. 116.

¹⁰ Исто, стр. 116.

¹¹ Стево Илић, исто, стр. 190.

¹² Михајло Вучинић, *О систему војне науке, у Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 230.

духовних појава оружане борбе,¹³ група аутора *Методологије ратне вештине* уводи појам предметних области као што су рат и оружана борба итд.¹⁴

Под *објектом* се у науци подразумева целокупна стварност, односно скуп појава, а ако је реч о друштвеној науци – скуп друштвених догађаја.¹⁵ При томе се сам објекат може исказати, према Г. Осипову, као део неке целине, или као посебна целина састављена од сопствених делова.¹⁶ Предмет се у односу на тако схваћен објекат испољава као она страна објекта која је подложна истраживању, односно, како то наглашава М. Марковић – стварни предмет испитивања једне науке јесте одређени скуп проблема, а карактер тог скупа је одређен подручјем реалних објеката и процеса о којем треба да стекнемо објективна знања.¹⁷ Према томе, свака наука треба да нам пружи знање о појавама из неког подручја стварности које називамо објектом, док њен предмет, по мишљењу М. Марковића, чини „комплекс нових, актуелних, међусобно сродних проблема који настају у процесу практичне интеракције човека и објективног света“.¹⁸

На основу одређења објекта и предмета истраживања може се закључити да рат и оружана борба, као специфична подручја стварности, не могу бити предмети истраживања војне науке (војних наука), нити њен објекат. Када је реч о рату, као једном подручју стварности, тај се објекат истраживања везује за пољемологију, као науку, а оружана борба је објекат истраживања полемистике. Сходно претходном одређењу предмета, предмет полемистике могу бити, прво, комплекси теоријских проблема, а затим и проблеми које је човек принуђен да решава у припремама за учешће у оружаној борби и у време њеног постојања као друштвене појаве.¹⁹

Поставља се питање, на основу наведеног, шта је стварни објекат и предмет истраживања војне науке (војних наука). Лакше проналажење одговора на то питање омогућавају још нека одређења предмета истраживања које је навео академик Михаило Марковић: да више наука може проучавати појаве из истог подручја са разних страна и на разне начине.²⁰ Сходно томе, војне науке и војнонаучне дисциплине истражују специфичне проблеме из подручја стварности које називамо *војном делатношћу*. Ти специфични проблеми војне делатности чине, у суштини, предмете истраживања војних наука и војнонаучних дисциплина, а војна делатност – скуп појава и процеса који се могу назвати

¹³ Жељко Фукс, *О систему војних наука*, исто, стр. 232.

¹⁴ Група аутора, *Методологија ратне вештине*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1996, стр. 23.

¹⁵ Мирослав Печујлић, Војин Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1991, стр. 178.

¹⁶ Исто, стр. 178.

¹⁷ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 23.

¹⁸ Исто, стр. 24.

¹⁹ Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24, 1992, стр. 27.

²⁰ Михаило Марковић, исто, стр. 23.

њиховим подручјем истраживања. Уочљиво је да у томе одређењу не постоји заједнички објекат војних наука и војнонаучних дисциплина, већ само заједничко подручје истраживања као скуп специфичних проблема који чине њихове предмете истраживања. Дакле, војне науке и војнонаучне дисциплине нису настале, нити су развијане из јединственог објекта науке, него чине функционално повезане науке и научне дисциплине за истраживање специфичних проблема у домену војне делатности.

Тек на основу тако дефинисаних предмета и објекта војне науке (систем војних наука) долази се до одговора на питање да ли је војна наука системна наука. Б. Шешић под системношћу неке науке подразумева систем посебних наука о неком комплексном предмету чији су разни аспекти, или врсте појава, предмет истраживања разних наука. Полазећи с тог становишта, он сматра да војна наука мора бити системна јер у њу улази више наука, било као самосталне, основне и помоћне, било као војним циљевима прилагођене, специјализоване науке.²¹ Међутим, поставља се питање да ли је предмет истраживања нужан и довољан услов да би се о некој науци могло говорити као о системној науци. Осим тога, конституенси наука и научних дисциплина који улазе у систем војних наука нису заједнички, па се ни због тога не може говорити о научном систему војних наука у ужем смислу. С тог становишта, може се говорити о систему војних наука као о организационом, инструментално-рационалном, функционално-отвореном и интердисциплинарном научном систему: *организационом* јер је усмерен ка одређеном циљу; *инструменталном* јер служи као инструмент у домену војне делатности као специфичне врсте друштвене активности, али је истовремено и *рационалан*, јер узима у обзир аксиолошке претпоставке; *функционалном и отвореном* јер је условљен постојањем свесног управљачког подсистема који регулише функционисање система, и *интердисциплинарним* јер интегрише више војнонаучних дисциплина које се баве изучавањем специфичних проблема војне делатности. Сходно томе, синтагма *војна наука* може се користити искључиво за означавање подручја примене научне делатности, а не као израз за означавање система војних наука, који се оправданије означава као *систем војних наука*.

Таквом одређењу система војних наука (као мултидисциплинарног научног система) може се приговорити са становишта традиционалног схватања војне науке као претежно друштвене науке. Међутим, систем војних наука садржи науке и научне дисциплине из скоро свих научних области у друштву, па је неоправдано фаворизовање поједине науке или научне области која је у њему заступљена, јер је управо потреба за интердисциплинарним истраживањем специфичних проблема војне делатности проузроковала њихово сврставање и у систем војних наука.

Иако је више доктринарно него научно питање да ли ће се проблеми војне делатности изучавати у оквиру матичних наука или у систему

²¹ *Војна наука, исто*, стр. 82 и 84.

војних наука, ипак, због уважавања, пре свега, *критеријума прагматичности и ефикасности*, постоји потреба да се на садашњем нивоу развијености тих војнонаучних дисциплина они изучавају у оквиру система војних наука.²² При томе, као полазна основа (критеријум) за сврставање наука и научних дисциплина у систем војних наука могао би да буде управо њихов предмет, тј. скуп (скупови) проблема који није у средишту интересовања матичне науке (социологија, право, андрагогија, психологија, економика, машинство, електротехника, медицина итд.), јер се интеграцијом научних дисциплина које би изучавале специфичне проблеме војне делатности постиже виши степен функционалне ефикасности у теоријском и практичном смислу.

Критеријуми класификације система војних наука

Појам *класификације* се различито дефинише у логици и методологији, па чак и између појединих логичара постоје разлике у вези са дефинисањем тог појма. Међутим, са становишта овог рада најзначајније је, ипак, одређење деобе и класификације коју су дали М. Коен и Е. Нејгел. Наиме, ти аутори сматрају да је деоба разбијање рода у врсте, а класификација је груписање појединачних елемената у класе, а тих класа у шире класе.²³ Слично томе, Г. Петровић сматра да се деобом или дивизијама иде од најопштијих појмова према све посебнијим, док се при класификацији иде од индивидуалних предмета и појмова према све општијим појмовима, под које се ти индивидуални појмови могу подвести.²⁴

У литератури се јављају две основне врсте класификација: природна и вештачка класификација.²⁵ Међутим, према мишљењу М. Коена и Е. Нејгела, скоро све класификације се могу назвати вештачким с обзиром на то да ми одабирамо својства на основу којих се обавља класификовање. Та својства имају мању или већу логичку вредност, па се класификације разликују према својој логичкој или научној применљивости. Сходно томе, различите науке могу да се класификују на различите начине, зависно од крајњег циља таквог класификовања.²⁶

Приликом класификовања могу се применити одређена правила, својствена за логичку деобу појма. У литератури постоји више правила

²² У прилог том мишљењу је и схватање С. Илића, који сматра да је најважније да се проблеми војске, оружане борбе и рата изучавају уз примену науке, а да је релативно питање како ће се друштво и војска у том погледу организовати, јер то, између осталог, зависи од решења сваке земље (исто, стр. 192).

²³ Морис Коен, Ернест Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982, стр. 259.

²⁴ Гајо Петровић, *Логика*, „Школска књига“, Загреб, 1982, стр. 145.

²⁵ Природна класификација је заснована на нужним, а вештачка на случајним (спољашњим) ознакама. Задатак природне класификације је одређивање правог места једног појма у систему логичких појмова једне одређене групе, док се вештачком класификацијом омогућава проналажење места једног појма у множини сличних појмова (Бранислав Петронијевић, *Основи логике*, „Белетра“, Београд, 1990, стр. 142).

²⁶ Морис Коен, Ернест Нејгел, исто, стр. 242 и 243.

класификовања од којих, према мишљењу М. Коена и Е. Нејгела, нема много помоћи у пракси, јер више изражавају један идеал него што излажу метод.²⁷ Међутим, приликом класификовања војних наука, ипак, треба узети у обзир три основна правила класификовања: 1) класификација се мора одвијати према јединственом принципу; 2) класификација мора да буде потпуна и 3) чланови деобе морају да буду јасно и прецизно разграничени, при чему врсте које чине род морају да искључују једна другу.

У доступној литератури постоји више критеријума помоћу којих су класификоване војне науке. При томе, најчешће примењивани критеријум класификације јесте *предмет истраживања* (предмет науке се изједначаје с њеним објектом). Тај критеријум су користили С. Илић, А. Стојковић, М. Станишић, М. Вучинић, М. Пекорари и други. Ради научног утемељења класификационе основе система војних наука, Р. Шуљагић је у једном новијем истраживању увео вишезначни критеријум класификације, којим се прво прелиминарно утврђује иницијативно изходште система војних наука, а затим његово место и везе с осталим конкретним наукама и системима наука – *критеријум водеће науке у научној систему*.

С обзиром на то да постојећи критеријуми изазивају недоумице због сложености и неодређености, па чак и отворена неслагања међу ауторима, постоји потреба да се, уз уважавање позитивних страна тих критеријума, теоријске основе класификације (а нарочито класификације наука) и најновије класификације наука у друштву, приступи одређењу критеријума класификације којим би се отклонили недостаци постојећих критеријума и успоставила веза с наукама и научним областима у друштву. Сходно томе, као критеријум класификације војних наука и војнонаучних дисциплина може се узети *критеријум припадности матичних наука одређеној научној области у друштву*. Према том критеријуму, војне науке и научне дисциплине, као првенствено примењене науке, могу да се сврстају у одговарајуће војнонаучне области, што је приказано на шеми 1.²⁸

Полазећи од наведеног критеријума класификације, полемистика има своју матичност у полемологији као науци о рату јер изучава специфичну врсту друштвеног сукоба. Осим објекта и предмета истраживања, њени остали конституенси развијали су се у најтешњој вези с осталим друштвеним наукама. Из тога је произишло општеприхваћено становиште да је полемистика превасходно друштвена наука. Међутим, постоје и другачија схватања о њеној матичности, па се, према неким од њих, везује за социологију. То намеће потребу да се утврде филозоф-

²⁷ Исто, стр. 259.

²⁸ Приликом класификовања војних наука и војнонаучних дисциплина узета је у обзир најновија класификација научних области и технологије у нашој земљи. Према тој класификацији, прва два класификациона нивоа научних области чине: 1) природно-математичке и техничко-технолошке науке (природно-математичке, техничко-технолошке, пољопривредне, медицинске и мултидисциплинарне науке) и 2) хуманистичке и друштвене науке (хуманитарне науке и друштвене науке), „Службени лист СРЈ“, бр. 61/1993, стр. 1229 и 1230.

Класификација система војних наука

ске основе те науке, првенствено са становишта њених аксиолошких претпоставки.

У вези с дефинисањем појма и садржаја логистике постоје различита тумачења како у научним, тако и у стручним круговима. Са становишта овог рада логистика се може сврстати у област војнотехничких и технолошких наука, с обзиром на то да обухвата све аспекте материјал-

ног и здравственог обезбеђења јединица у миру и рату („интегрално обезбеђење“). Због сложености тог проблема постоји потреба за његовим свестранијим истраживањем како би се унапредио научноистраживачки рад у тој области и његова апликативност, као и однос те науке према другим наукама и научним дисциплинама у систему војних наука и систему наука уопште.

Полазећи од сазнања о улози морала у рату и оружаном борби, као и од становишта да постоје оправдани разлози за што потпуније истраживање појединих садржаја моралног чиниоца,²⁹ неопходно је заснивање посебне научне дисциплине, која би изучавала све аспекте морала Војске. То би била „војна етика“, чија је матичност у „етици“ као хуманитарној науци.

Место војнонаучних дисциплина у систему војних наука и у наукама у друштву

Војнонаучне дисциплине су се у протеклом периоду развијале променљивим темпом, при чему су се неке од њих конституисале и већ стекле веома значајно место како у оквиру научног система матичне науке, тако и у оквиру система војних наука. Иако предмет овог рада није разматрање достигнутог степена изграђености појединих војнонаучних дисциплина, ипак се може констатовати да су се неке од њих развиле толико да се о њима може говорити као о посебним научним системима (И. Мрмак, М. Даљевић итд.). Но, и поред тога, у научним круговима у Војсци и даље се води расправа о томе да ли поједине војнонаучне дисциплине припадају систему војних наука или матичним наукама. У вези с тим, на основу доступне литературе могу се идентификовати три схватања о месту војнонаучних дисциплина у систему војних наука:

– *прво схватање* полази од становишта да се све науке, односно научне дисциплине, које изучавају специфичне проблеме припреме и вођења рата могу обухватити у један јединствени систем војних наука (С. Илић, А. Стојковић, М. Вучинић и други);

– *други аутори* сматрају да нема разлога за стварање свеобухватног система војних наука, јер свака друштвена и природна наука може и треба да има за предмет свог истраживања рат и оружану борбу, чиме се негира место војнонаучних дисциплина у систему војних наука (Н. Пејиновић, Ж. Фукс, М. Пекорари, М. Сакан и други);

– *треће схватање* се заснива на дуалној припадности војнонаучних дисциплина различитим научним системима – матичним наукама и систему војних наука (Р. Шуљагић, В. Антић, С. Јовановић, П. Лијешевић, З. Колар, И. Мрмак, М. Даљевић и други).

На основу анализе наведених схватања, као и полазних теоријских основа за утврђивање критеријума класификације система војних наука,

²⁹ Милорад Ђорђевић, *Морални фактор Војске Југославије*, „Војно дело“, бр. 1/1995, стр. 102.

сасвим оправдано се може прихватити дуални карактер војнонаучних дисциплина према њиховој припадности матичној науци (у оквиру матичног научног система) и систему војних наука (у оквиру функционалног научног система). У прилог тој тези је објашњење познатог андрагога Б. Самоловчева о начину конституисања војне андрагогије као научне дисциплине. Према њему, непосредно и примарно теоријско изходиште војне андрагогије је у општој андрагогији, јер у њој налази своје научне премисе. Међутим, научна организација војне андрагогије није, и не може да буде, модификовање и апликација основних теоријских сазнања андрагогије, већ, пре свега, научно проучавање и сазнавање свог предмета истраживања – војног васпитања и образовања. Значи, постојање посебних законитости у војноваспитној ситуацији је претпоставка, а њихово откривање и научно уопштавање – пут конституисања војне андрагогије као научне дисциплине.³⁰ Постојање посебних законитости при изучавању војне делатности јесте пут за конституисање и осталих војнонаучних дисциплина, а њихово место у систему војних наука зависи од изабраног критеријума класификације.

Ради научног утемељења система војних наука неопходно је истражити његово место и повезаност са другим наукама и научним областима у друштву. У вези с тим, у постојећој класификацији научних области у друштву није уважено постојање система војних наука, као и појединих наука и научних дисциплина које чине тај систем. Ипак, неке од војнонаучних дисциплина, захваљујући својим резултатима истраживања, нашле су место и у оквиру матичних научних система (војна психологија, војна андрагогија и друге).³¹

Закључак

Систем војних наука чини организациони, инструментално-рационалан и отворен функционални научни систем међусобно повезаних наука и научних дисциплина које имају само заједничко подручје истраживања (специфичне проблеме организовања и функционисања војне делатности), а у свему другом више се ослањају на своје матичне науке него на остале војне науке и научне дисциплине. Војне науке и војнонаучне дисциплине су, у основи, примењене науке, јер помоћу знања из матичних наука истражују специфичне проблеме војне делатности.

³⁰ Боривој Самоловчев, *Теоријске основе војног васпитања и образовања*, ВИЗ, Београд, 1976, стр. 10.

³¹ Д. Пајевић и сарадници сматрају да је војна психологија грана примењене психологије, заједно са индустријском, школском или педагошком и клиничком психологијом (Десимир Пајевић, Љубомир Касагић, Перо Шипка, *Основни војне психологије*, ЦВШ КоВ ЈНА, ВА КоВ, Београд, 1987, стр. 15). Концепција војне андрагогије као научне дисциплине у оквиру научног система андрагогије заступљена је код већине истакнутих андрагога у нас (Б. Самоловчев, Д. Савићевић итд.). Према мишљењу Д. Савићевића, војна андрагогија је у последњих неколико деценија учврстила своје место у научном систему андрагогије. Међутим, резултати војноандрагошких истраживања, на жалост, нису довољно познати изван армијских средина (Душан Савићевић, *Савремена схватања андрагогије*, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета, Београд, 1991, стр. 204).

Класификација система војних наука се може обавити према јединственом критеријуму припадности матичних наука одређеним научним областима у друштву. Према том критеријуму, војне науке и научне дисциплине могу да се сврстају у војнодруштвене и хуманитарне, војнотехничке, војноприродно-математичке и војномедицинске војнонаучне области. Тиме се посредно одређује њихово место у наукама у друштву.

Зависно од стратегије научноистраживачког рада у земљи, односно стварања одређених организационих, кадровских и материјалних претпоставки, поједине војнонаучне дисциплине се могу развијати у оквиру својих матичних наука, тј. на факултетима, институтима и другим институцијама које развијају те науке и њихове научне дисциплине, чиме ће постепено престати потреба за постојањем тако конципираног система војних наука. С друге стране, постепено, с тенденцијом развоја и повезивања војних наука и војнонаучних дисциплина у оквиру система војних наука као функционалног инструменталног научног система, стварају се претпоставке за њихово прерастање у мултидисциплинарне научне системе. Темпо њиховог преображаја из једне у другу врсту научних система зависиће, између осталог, од претпоставки за развој научне делатности у војсци (друштвених, кадровских и финансијских претпоставки), мултидисциплинарног приступа истраживању проблема војне делатности, интензитета развоја и повезивања наука и научних дисциплина у систему војних наука, као и од нивоа изградње заједничких конституенаса војних наука.

Литература:

1. Милан Даљевић, *Статус и стање војне андрагогије у војној науци*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 32, 1994, стр. 14-41.
2. Милорад Ђорђевић, *Морални фактор Војске Југославије*, „Војно дело“, бр. 1, 1995, стр. 100-124.
3. *Филозофија науке* (приредио Н. Сесардић), „Нолит“, Београд, 1984.
4. Група аутора, *Методологија ратне вештине*, ЦВШ ВЈ, ГшШ, Београд, 1996.
5. Јежи Вјатр, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
6. Морис Коен, Ернест Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982.
7. Здравко Колар, Војислав Стојковић, *Достигнућа и перспективе развоја војне андрагогије*, „Војно дело“, бр. 2, 1990.
8. Митар Ковач, *Ратна вештина – наука и вештина*, „Војно дело“, бр. 3, 1996, стр. 96-118.
9. Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
10. Михаило Марковић, *Критичка друштвена наука*, БИГЗ, Београд, 1994.
11. Јан Марчек, Митар Ковач, *Научна утемељеност система војних наука*, „Војно дело“, бр. 1, 1997, стр. 121-148.

12. Слободан Микић, *Прилог покушајима идентификације полемологије*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 34-35, 1986, стр. 122-136.
13. Ернест Нејгел, *Структура науке*, „Нолит“, Београд, 1974.
14. Десимир Пајевић, Љубомир Касагић, Перо Шипка, *Основи војне психологије*, ЦВШ КоВ ЈНА, ВА КоВ, Београд, 1987.
15. Мирослав Печујлић, *Методологија друштвених наука*, „Савремена администрација“, Београд, 1982.
16. Мирослав Печујлић, Војин Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1991.
17. Момчило Сакан, *Како унапредити научноистраживачки рад у области ратне вештине у високим војним школама*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 33, 1995.
18. Боривој Самоловчев, *Теоријске основе војног васпитања и образовања*, ВИЗ, Београд, 1976.
19. Душан Савићевић, *Савремена схватања андрагогије*, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета, Београд, 1991.
20. Живорад Спасојевић, *Судбина полемологије – науке о миру и рату*, „Војно дело“, бр. 4-5, 1995, стр. 139-161.
21. Радосав Шуљагић, *Научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993.
22. Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24, 1992, стр. 25-39.
23. *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971.
24. *Војна настава у светлу научне теорије*, ВИЗ, Београд, 1969.
25. Глигорије Зајечарановић, *Основи методологије науке*, „Научна књига“, Београд, 1987.

Др Момчило Сакан, пуковник*

У реферату се указује на три значајне целине у вези с класификацијом и идентификацијом војних наука. Прва се односи на етичке и методолошко-епистемолошке потешкоће, друга на проблеме идентификације критеријума класификације и трећа на најповољнију варијанту класификације војних наука. Основне потешкоће етичке природе односе се на сукобе између појединачних, групних и општих интереса. У том сукобу често појединачни и групни интереси добијају већи значај, што доводи до запостављања општих интереса војних наука.

Превазилажење тих сукоба подразумева непристрасност истраживача и спремност да се сопствена теорија изложи најоштријим проверама и, у случају неуспеха, одбаци без обзира на личне интересе и тренутни статус истраживача.

Потешкоће епистемолошко-методолошке природе најчешће су резултат недовољног уважавања дијалектичког јединства методолошког есенцијализма и номинализма.

Основни критеријуми за класификовање војне науке јесу: општост, природа објекта наука, повезаност наука и научних дисциплина, рационалност, значај науке, стање реалне праксе, прагматичност, сличност и разлике, припадност матичним наукама и изграђеност конституенаса науке. Ниједан од тих критеријума појединачно није довољан за ваљану класификацију војних наука, па се предлаже вишекритеријумски приступ, који ће обезбедити прагматичну, рационалну и ефикасну организацију војних наука. На основу таквог прилаза, долази се до закључка да су војне науке: стратегија, оператика и тактика, односно оне науке које су, према досадашњим конвенционалним решењима, чиниле научне дисциплине ратне вештине.

Проблем класификације војних наука био је предмет расправе и на првом симпозијуму,¹ али сагласност у вези с тим није остварена. После симпозијума о том проблему је често расправљано и писано у војним часописима, али то није дало очекиване резултате. Теоретичари који се баве том проблематиком слажу се, углавном, у томе да проблем постоји и да су потешкоће у његовом решавању веома велике, али да ће његово ваљано решење, највероватније, морати да сачека нека боља времена. Потешкоће везане за класификацију војних наука су бројне. Према природи настанка, основне су потешкоће етичке и епистемолошко-методолошке природе.

* Војна академија Војске Југославије – Београд.

¹ Први симпозијум о војној науци одржан је код нас 1970. године.

Потешкоће *етичке* природе су најчешће одраз општег стања у науци и друштву. Није само реч о епистемолошким потешкоћама одређења научности етике уопште (и војне етике посебно) и њеном месту у односу на друге науке. Реч је, пре свега, о проблемима аксиолошког карактера, односно о оним проблемима који се односе на моралне вредности. Дакле, реч је о усаглашавању односа² између појединачног понашања и појединачне одлуке, с једне, и захтева војне науке, с друге стране.³ У том процесу усаглашавања односа најчешће се општи интерес војне науке јавља као отуђена сила, настала у сукобу појединачних и групних интереса. Превазилажење тих сукоба подразумева непристрасност истраживача и спремност да се сопствена теорија изложи најштријим проверама и у случају неуспеха – одбаци, без обзира на личне интересе и тренутни статус истраживача. Права наука је могућа само ако јој је у основи етика.

Потешкоће *епистемолошко-методолошке* природе најчешће су резултат једностраног схватања методолошког есенцијализма, који указује на три значајна елемента у сазнању: суштину, дефиницију и име. Изгледа да се тај први елемент (суштина) најчешће запоставља. Обично се полази од дефиниције (без суштине), а затим се тражи име (односно термин), и тако се та два елемента врте у круг.

Очигледан доказ за такав приступ јесте и чињеница да је о проблемима дефинисања и класификовања војних наука расправљано и на првом симпозијуму о војној науци, али се од тада није отишло даље од почетка. Наиме, још увек се дискутује о томе да ли постоји систем војних наука или не, да ли је ратна вештина наука или није, да ли има изграђене конституенсе или нема, шта је предмет а шта објект војне науке и да ли је назив ратна вештина примерен називу науке или јој треба дати неко друго име, на пример ратоводство, полемистика, иринологија и слично. Дакле, пуних четврт века схоластичких расправа није дало ваљане резултате, пре свега због тога што је запостављена суштина изградње теорије.

Друга потешкоћа методолошке природе односи се на немогућност идентификације ваљаних критеријума на основу којих би било могуће експлицитно изјашњавање о класификацији војних наука. У ствари, не постоји ниједан појединачни критеријум на основу којег би се у потпуности (без остатка) војне науке и научне дисциплине могле сврстати у одређене групе или класификаторске низове. Зато је потребан мулти-критеријумски прилаз, али и конвенционално-прагматично одређење којим ће се уважити основни интереси војне науке.

² У моралу је, како наглашава Глигорије Зајечарановић, увек реч о међуљудским односима, чак и онда када изгледа да је у питању однос субјекта према самом себи, према обичним стварима у свету који га окружује, и то просто зато што је човек друштвено биће, а морал је само један облик друштвених односа (Г. Зајечарановић, *Дијалектика људског света*, „Центар за политичке студије“, Нови Сад, 1969, стр. 159).

³ Опширније у: А. Хелер, *Свакодневни живот*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 131-134.

Основни критеријуми према којима би се могле класификовати војне науке јесу: општост, објект наука, улоге знања појединих наука, повезаност наука и научних дисциплина, рационалност, значај науке, стање реалне праксе, прагматичност, сличности и разлике, припадност матичним наукама и изграђеност конституенаса науке. Сви ти критеријуми су значајни и заслужују детаљнију експликацију, али су за ваљано одређење војне науке најзначајнији критеријуми: повезаност наука и научних дисциплина, рационалност, стања реалне праксе и прагматичност.

Критеријум *повезаности наука и научних дисциплина* указује на неоспорну чињеницу да су све науке и научне дисциплине међусобно тесно повезане. Строго научно посматрано, не може се издвојити и изоловано посматрати ниједан проблем а да он, истовремено, није предмет интересовања и многих других наука, интердисциплинарно и мултидисциплинарно повезаних. Као потврда таквог стања може се навести и чињеница да су многе нове науке и научне дисциплине настајале управо на споју између сродних и блиских наука и научних дисциплина. Дакле, истим делом стварности се, обично, бави више наука и научних дисциплина. Рат и оружану борбу, као мултидисциплинарне појаве, не изучава само ратна вештина. Они су предмет интересовања и многих других наука. То су, пре свега: филозофске, политиколошке, техничке, економске, организационе, историјске, педагошке, психолошке и медицинске науке и научне дисциплине. Све оне изучавају проблеме у области рата и оружане борбе са свог специфичног становишта (филозофско, политиколошко, техничко, економско, организационо, историјско, педагошко, психолошко и медицинско становиште).

Повезаност наука и научних дисциплина може се видети и непосредно, преко основних субјеката науке – научних (и стручних) радника.⁴ Из биографија великих војних теоретичара и војсковођа може се закључити да су били врсни познаваоци многих наука и научних дисциплина, пре свега ратне вештине и њене историје, филозофије, логике, примењене математике, више светских језика, и слично. Поред индивидуалног изучавања тих наука, они су непосредно сарађивали с бројним научницима – филозофима, математичарима, историчарима, књижевницима итд. Тако се претпоставља да је, на пример, чувени кинески војни теоретичар Сун Цу био под непосредним утицајем више тадашњих кинеских филозофа. Александар Македонски је имао за

⁴ Уочавајући такво стање, Михаило Марковић наглашава: „Савремена подела рада у науци заиста, поред свих својих предности, има и тај крупан недостатак да масовно ствара људе који су ван своје специјалности потпуне незналице и примитивци. Међутим, ствари нису тако просте. Велике личности у науци су све само не уски специјалисти: на пример, скоро сви велики физичари XX века – Планк, Ајнштајн, Бор, Шредингер, Хајзенберг, Борн, Де Брољи – људи су велике културе са смислом за синтезу и филозофска уопштавања“ (М. Марковић, *Филозофски основи науке*, ШИРО „Србија“, Београд, 1981, стр. 59).

учитеља чувеног античког филозофа Аристотела. Суворов је, поред доброг познавања историје, страних језика, актуелне ратне вештине, логике и примењене математике, био један од највећих познавалаца психологије руских војника. Клаузевиц је, упоредо са предметима у Општој војној школи, редовно слушао и предавања из логике инспирисане Кантовом, а касније и Хегеловом филозофијом, а самостално је изучавао и бројна друга филозофска, историјска и политичка дела. Макијавелија је сматрао главним својим учитељем реализма, а своје оштро осећање реалности је изграђивао на студијама из области политике, логике и историје.

Дакле, нема сумње да су све науке и научне дисциплине тесно повезане и нема ниједне науке која, посредно или непосредно, не изучава предмете и процесе у домену рата и оружане борбе. То, уједно, обавезује научне раднике у војсци да компаративним изучавањем и других наука и научних дисциплина остварују мултидисциплинарни прилаз проблемима изучавања и да нова сазнања, у оригиналном или дорађеном облику, користе за потребе своје науке, уз посредно обогаћивање теорија и других наука.

Критеријум рационалности је у непосредној супротности с критеријумом о повезаности наука и научних дисциплина. Науке су, без сумње, тесно повезане, али институције, организације и поједине државе нису у могућности да све науке и научне дисциплине равномерно развијају. То је и један од основних разлога за успостављање сарадње између института, школа, компанија и држава, нарочито на развоју нових технологија, космичких програма, аутоматизованих система оружја итд. Дакле, критеријум рационалности непосредно противуречи заговорницима развоја гломазног система војних наука у Војсци. Наиме, поставља се питање рационалности конституисања бројних наука и научних дисциплина у Војсци кад за то не постоје ни кадровске, ни материјалне могућности, јер те науке већ постоје у друштву и изучавају предмете и процесе у домену рата. Уосталом у рату, као веома сложеној и комплексној појави, учествују две или више држава, односно друштва, а не само војска. Рат је вишедимензионална појава која, поред оружаног облика испољавања, има и политичку, економску, дипломатску, културну, религиозну и друге димензије. Оне су предмет интересовања и других наука, а свака наука своје емпиријско подручје изучава и у рату и у миру. Захваљујући томе, већина вредних научних дела о рату, нарочито оних која су објављена у последњих неколико десетина година, не потиче из војске, већ управо из цивилних институција.

Критеријум стања реалне праксе, односно стања војне науке у нашој пракси, значајан је због тога што га део војних теоретичара користи као аргумент за конституисање и фаворизовање гломазног система војних наука у Војсци. У аргументацији својих ставова, они полазе од основне чињенице да тај систем у пракси постоји и да га, на основу тога, треба и званично верификовати. Међутим, позивање на

стање реалне праксе оправдано је само у ситуацијама када је та пракса научно усмеравана.⁵

У конкретном случају стање је обрнуто: због научне неусмерености наша пракса је била принуђена да сама себи изнаходи путеве развоја. Ти путеви, најчешће, водили су у погрешном смеру, па се цео процес враћао на почетну позицију уз огромне материјалне и временске губитке, и негативне последице по развој кадра и организацију рада. То се нарочито може видети кроз развој праксе од првог симпозијума о војној науци до сада. Наиме, ту праксу карактерише стагнација у ратној вештини и нагли развој других војно оријентисаних научних дисциплина. То се, пре свега, односи на развој војнотехничких и војно-политичких научних дисциплина и на војну андрагогију. Оне су, у међувремену, прерасле у самосталне науке, фомиране су (а неке су касније и укидане) њихове школе и последипломске студије, и у кадровском и материјалном, па и у организационом погледу надрасле су ратну вештину.⁶

Непосредне последице таквог стања су вишеструке, а основна последица је појава својеврсног преливања кадра из ратне вештине у друге „војне“ науке (ратну вештину углавном напушта способан кадар). Тај кадар изучава друге војно оријентисане научне дисциплине и, нормално, даје допринос развоју тих научних области. Дакле, кадар се у Војсци не развија пропорционално с потребама науке, него стихијно. Тај стихијни развој ратној вештини, и одбрани земље у целини, наноси вишеструку штету. Прво, зато што део најспособнијег кадра, који је наменски школован за руковођење јединицама, одлази из ратне вештине и прелази у друге војно оријентисане научне дисциплине. Друго, што се тај кадар касније користи и за попуњавање упражњених, најчешће руководећих положаја за које је потребан кадар из ратне вештине.⁷ Они, природно, настоје и даље да фаворизују своју научну дисциплину и људе који су ту дисциплину изучавали, и то све на штету тог радног места и ратне вештине уопште. Треће, што тако неравноправан однос кадра условљава неравноправан однос у целокупном научноистраживачком раду – од заступљености науке у настави, преко избора проблема

⁵ У вези са праксом, Грци су користили два термина – *praxis* и *dispraxia*. Први термин означава посао који је вредан и сврсисходан, а други – лош посао, невољу, разарање. Рушилачка активност која деградира науку и човека уопште или механичко понављање радних операција не могу се сматрати праксом (опширније А. Тановић, *Вриједности и вредновање*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1972, стр. 15–16).

⁶ Тако је, на пример, у периоду од 1986. до 1990. године у војним школама тадашње ЈНА било укупно 185 доктора наука. У ратној вештини било је само осам доктора или 4,3 одсто од укупног броја. У друштвеним наукама је било 20 доктора наука или 10,8 одсто, у техничким – 45 или 24,3 одсто, а у медицинско-биолошким – 84 или 45,5 одсто. Сада је стање још неповољније по ратну вештину.

⁷ Сада је општа појава да се на места предвиђена за научни кадар из ратне вештине поставља кадар с академским звањима из других војно оријентисаних научних дисциплина (војно-политичке, војноандрагошке, војноекономске, војнотехничке и друге дисциплине). То је очигледна последица недостатка кадра из ратне вештине, али и неуважавања основних критеријума за попуњу радних места. Чињеница да је неко магистар или доктор наука никако не може бити гаранција успешног обављања дужности у некој другој научној области.

за истраживање (укључујући и теме за дипломске радове, магистарске тезе и докторске дисертације), издвајања средстава за школовање и организовања тимских истраживања,⁸ до дефинитивне израде стручних и научних саопштења. Четврто, што велики део тог кадра одлази из Војске и прикључује се матичним наукама, где логично и припада. То се нарочито односи на војнотехничке, војномедицинске и биолошке науке и војну информатику. Тај неусмеравани развој праксе војне науке негативно је утицао и на науку у друштву. Формирање система војних наука и преузимање обавеза других наука непосредна је последица изолације од матичних наука и смањеног интересовања цивилних школских и научних институција за проблеме рата и оружане борбе. То се нарочито види из истраживачке праксе тих институција и недовољне заступљености војних наука у законским и другим доктринарним документима. Уосталом, војна наука није заступљена ни у класификаторском низу наука који је званично објављен у Службеном листу СР Југославије.⁹

Неравномеран развој наука и научних дисциплина карактеристичан је и за стратегију, оперативу и тактику. Од укупног броја војничког и старешинског састава већина (око 99 одсто) налази се у тактици, нешто мање од један одсто у оперативи и око пет промила у стратегији. Са научним кадром је супротно: највише га има у стратегији, а затим у оперативи и, најмање, у тактици. Дакле, наша пракса није научно усмеравана. Њен стихијни развој одвијао се непосредно на штету ратне вештине, односно оне науке која се не изучава ни у једној другој институцији у друштву. Такво стање, наравно, није могуће прихватити као један од критеријума класификације, јер би то значило мирење с чињеницом да убудуће, уместо кадра из ратне вештине, војним школама и научним институцијама, па и трупним јединицама, руководи кадар из других војно оријентисаних научних дисциплина – војни техничари, војни андрагози, војни политиколози, војни психолози, социолози итд.

Критеријум прагматичности, који се односи на интерес и корист, у нашој теорији до сада није озбиљније разматран. Томе је нарочито допринела наша досадашња марксистичко-дијалектичка методолошка оријентација, која је у непосредној супротности с основним поставкама прагматизма. За разлику од теорије, у нашој пракси има много прагматизма. Он је пратио сваку озбиљнију трансформацију војне науке, али не са позиција основних аксиолошких поставки, већ у најгорем облику испољавања. Уместо да се полази од основних вредности и користи за војну науку, најчешће се полазило од појединачних и групних интереса унутар те науке. Тако добијена решења, најчешће, нису била заснована на основним прагматичким поставкама о општем интересу

⁸ Тако се, на пример, од укупног броја одобрених средстава за научноистраживачки рад у Војсци, техничким наукама додељује 97–99 одсто, а свим другим војним наукама, укључујући и ратну вештину, од један до три одсто.

⁹ „Службени лист СР Југославије“, бр. 61/1993, 8. октобар 1993, стр. 1229–1230.

науке, већ на реалном односу снага у остваривању личних и групних интереса. Основно питање које би се у вези с прагматизмом могло поставити јесте: „Какву корист друштво очекује од војске?“ Одговор гласи: „Одбрану од оружане агресије“. Дакле, војска припрема и води борбена дејства. Све друге активности у рату (политичке, економске, дипломатске, пропагандне итд.) не реализује војска, него друге институције, односно друштво као целина. Зато су војне науке само оне науке које изучавају припрему и вођење борбених дејстава у домену оружане борбе.

Идентификација војних наука

Из идентификације и експликације критеријума класификације може се закључити да се војне науке могу разматрати у ширем и ужем значењу. У *ширем значењу* под војним наукама би се могле подразумевати све науке и научне дисциплине које са свог специфичног становишта изучавају рат и оружану борбу. У *уже значењу* под војним наукама би се могле подразумевати само специфичне науке које се односе на непосредну припрему и вођење борбених дејстава у домену оружане борбе. То су стратегија, оператика и тактика.

Шире значење појма војних наука непосредно произилази из критеријума о повезаности наука и научних дисциплина, али је у супротности са неким другим критеријумима – нарочито са критеријумима рационалности и прагматизма. То значење појма војних наука није примерено војној организацији из више разлога.¹⁰ Прво, Војска није једини субјект који учествује у рату као комплексној и веома сложеној друштвеној појави. Дејства и друге активности у рату припрема и води друштво, а Војска – борбена дејства у домену оружане борбе. Друго, Војска нема ни материјалних, ни кадровских могућности за развијање тако гломазног и нефункционалног система војних наука. Уосталом, тај систем већ постоји у друштву и нема потребе да се поново успоставља у војној организацији. Фаворизовање таквог система наука у Војсци значило би мирење с појавом бројних идентичних и сличних система наука (на

¹⁰ На непосредну опасност од развоја гломазног система војних наука указивано је и на првом симпозијуму. Тако је, на пример, генерал-потпуковник Никола Пејиновић, нагласио: „Ако бисмо се држали критерија да се све науке и дисциплине које се баве ратом и оружаном борбом групишу у један корпус наука, пре би то био нескладан монструм него кохерентан систем с научно функционалним смислом“. На крају, визионарски је закључио: „Напокон, реорганизујући наш војни школски систем с тежњом да га уградимо у школски систем у друштву, ми смо се нашли пред потребом да уведемо научне степене, наставничка звања и академске титуле за научне кадрове у армији. Мислим да би, у вези с тим, армији, односно њеним школским и научним институцијама требало остварити право да једино оне одређују научне степене магистра и доктора војне науке, док сви други – историчари, педагози, социолози, инжењери, економисти, географи, и др. – те степене треба да добију од одговарајућих институција на универзитетима и у грађанству“ – подвукао М.С. (Н. Пејиновић: *Однос војне науке и других наука, у Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 228–229).

пример, полицијске науке и слично). Треће, конституисање тако гломазног система војних наука у Војсци подразумева и преузимање обавеза за развој и оних наука које већ постоје у друштву и преузимање одговорности за припрему и вођење рата у целини. Истовремено, то подразумева и смањивање интересовања школских, научних и других институција у друштву за проблеме у области рата и оружане борбе. Четврто, то обавезно доводи до преливања кадра из ратне вештине у друге војно оријентисане научне дисциплине, односно до маргинализовања стратегије, оператике и тактике, нарочито у областима које се односе на ангажовање видова и родова и обједињавање активности у борбеним дејствима. Пето, такав начин конституисања војних наука води ка изолацији од матичних наука у друштву.

Уже значење појма војних наука је прихватљивије за потребе војне организације. Дакле, војне науке су само науке које изучавају припрему и вођење борбених дејстава у области оружане борбе. То су *стратегија, оператика и тактика*, односно науке које су, према досадашњим конвенционалним решењима, чиниле научне дисциплине ратне вештине. Разлози за такву класификацију војних наука су бројни. Пре свега, једино те науке изучавају оружану борбу са специфичног становишта – не постоји ниједна друга наука која се бави суштинским проблемима непосредне припреме и вођења борбених дејстава, односно која се бави изучавањем оружане борбе са становишта учешћа у њеној непосредној припреми и вођењу. Друго, појам *ратна вештина*, и у формалном и у суштинском смислу, губи значај.¹¹ Он се у потпуности може редесфинисати, односно заменити појмом *војне науке*. Треће, таквим организовањем војне науке се ослобађају изолације и отварају „широка врата“ према свим другим наукама у друштву, и обрнуто. Истовремено, стварају се услови да се све друге науке (свака са свог становишта) озбиљније баве проблемима рата и оружане борбе. Четврто, наставно-научна већа у војним институцијама растеређују се сложених проблема око школовања кадра из других војно-оријентисаних научних дисциплина. Уместо војних наука, те обавезе би преузеле матичне науке у друштву. Дакле, школе у Војсци би имале обавезу да школују кадар само из стратегије, оператике и тактике, односно кадар који се не школује ни у једној другој школи у друштву. Пето, таквим организовањем војних наука побољшава се квалитет школовања официра и спречава њихов одлазак у друге војно оријентисане научне дисциплине. Шесто, на тај начин ће се успоставити тешња сарадња између науке у војсци и науке у друштву. Осим тога, тачно ће се прецизирати надлежности и обавезе према рату свих школских, научних и других институција

¹¹ Назив ратна вештина имплицира на вештину, а не на науку која би била интересантна и бројним научницима изван Војске. Зато није чудно што многи научници ратној вештини оспоравају научност и што настоје да је потчине овој или оној групи наука. Поред тога, рат, као појава, не може имати вештину. Вештина је својство одређених субјеката (војска, официри, војници), а не рата као појаве.

које се, на овај или онај начин, баве проблемима рата и оружане борбе. Тако ће се обезбедити јединствен и свеобухватан прилаз друштва проблемима учешћа у припреми и вођењу рата као веома комплексне, мултидисциплинарне и вишедимензионалне појаве.

Такав начин организовања војних наука намеће и неколико додатних објашњења, пре свега о статусу научних дисциплина које су непосредно интегрисане у ратну вештину. То су, првенствено, руковођење, логистика, војна географија и војна историја. Оне се, према критеријуму општости, не могу сврстати у класификаторски низ заједно са стратегијом, оператиком и тактиком, зато што су у њима интегрисане. Тако је, на пример, руковођење интегрални део и стратегије, и оператике и тактике, али и дисциплина унутар њих, као што су, на пример, тактике видова и родова. Дакле, наведене научне дисциплине, строго научно посматрано, припадају наведеним наукама. Међутим, на основу критеријума сличности и разлике, оне би се конвенционално могле издвојити у посебне целине, али то није прагматично зато што се губи веза са садржајима праксе на које су усмерене. Њихово издвајање у самосталне науке значило би сужавање подручја интересовања (објекта) и формално-логичко цепање садржаја предмета стратегије, оператике и тактике. Другачије речено, морали бисмо се помирити с чињеницом да, на пример, уместо команданта бригаде, бригадом непосредно командује специјалиста из руковођења, а да процену простора обавља специјалиста из војне географије, и слично.

Са војном историјом ситуација је нешто другачија. Историја науке је саставни конституенс науке и зато нема логичког оправдања за њено издвајање у посебну науку. Војна историја, онако како се сада третира, веома је широк појам. До сада се под тим појмом подразумевало све оно што је у вези с развојем војске кроз историју и учешћем друштва и војске у рату. То није ни историја војних наука, већ много шире подручје, с бројним подацима и догађајима маргиналним за војну науку. Зато тај појам треба редефинисати и везати га за војне науке: стратегију, оперативку и тактику. Дакле, и стратегија, и оперативка и тактика имају своју историју, која је саставни и нераздвојни део тих наука. Друго је питање ко ће ту историју тумачити у наставном процесу – наставник историје или наставници стратегије, оперативке и тактике. То зависи, пре свега, од тренутне оспособљености кадра или од конвенционалних решења, али је најлогичније да наставник науке тумачи и историју науке. Наставник тактике, на пример, мора бити оспособљен толико да у наставном процесу примере из актуелне тактике пореди и објашњава примерима из историје тактике. Слично је и са другим наукама. Наставник филозофије, на пример, уједно је и наставник историје филозофије, односно филозофије кроз историју. Дакле, студенти могу изучавати и војну историју ради развијања патриотских осећања и упознавања с историографским материјалима ради шире едукације. Међутим, историја науке указује на генезу елемената теорије, и то не

само на нивоу дескрипције, па чак ни експликације, већ, пре свега, ради предвиђања развоја предмета и процеса на које се односе елементи теорије у будућности.

Слично је и с организовањем наставног процеса у војним школама из других дисциплина. На основу критеријума сличности и разлике може се доћи до показатеља о потреби интегрисања кадра или формирања самосталних катедри и група наставника. Тако се, на пример, из едукативних разлога, катедре руковођења, војне географије и логистике могу издвојити у посебну организацијску целину. Слична је ситуација и са катедрама видова и родова унутар оператике и, нарочито, тактике. Међутим, то наставнике војних наука (стратегije, оператике и тактике) не ослобађа обавезе да познају и тумаче наведене дисциплине у наставном процесу. За разлику од њих, школовање кадра и формирање катедри из других војно оријентисаних научних дисциплина реализовало би се слично формирању катедри математике, физике и слично.

Проблем да ли су стратегија, оператика и тактика научне дисциплине или су већ конституисане у самосталне науке треба детаљније истражити. Претходна истраживања показују да постоје оправдани разлози да се конституишу у самосталне војне науке. Пре свега, свака од њих чини релативно самосталну целину и има своју релативно самосталну теорију, коју треба и даље истраживати и изграђивати. Њихови објекти нису научно утемељени, али постоје конвенционална решења. Досадашња научна истраживања указују на потребу редефинисања конвенционалних решења и прихватање ставова да је објект тактике бој, оператике – битка, а стратегије – оружана борба. Што се језика и метода тиче, ситуација је нешто комплекснија, али тај проблем имају и многе друге науке. Све у свему, признавањем статуса научности значајно би се допринело даљој афирмацији и развоју стратегије, оператике и тактике.

Закључак

На основу наведеног, може се закључити да су проблеми класификовања војних наука веома сложени, да су мултидисциплинарне природе и да се не могу решавати на основу појединачних критеријума. Науке и научне дисциплине су, без сумње, међусобно тесно повезане. Оне се не могу изоловано посматрати нити у потпуности (без остатка) класификовати у одређене класификаторске низове. Дакле, строго научно посматрано, не постоји ниједан критеријум према којем би се могла направити прецизна и у потпуности исцрпна класификација војних наука. Прихватљива класификација могућа је само на основу вишекритеријумског прилаза, уз претходно уважавање основних поставки методолошког есенцијализма, номинализма и њиховог дијалектичког јединства.

Војне науке, на основу тог прилаза, могу се дефинисати у ширем и ужем значењу. Под војним наукама у ширем значењу подразумевају се

све науке у друштву које, са било којег становишта, изучавају проблеме рата и оружане борбе. Оне обухватају проблеме организовања целокупног друштва за учешће у рату и зато нису примерене само војној организацији. Под војним наукама у ужем значењу подразумевају се само науке које изучавају проблеме припреме и вођења борбених дејстава у домену оружане борбе и које се не организују ни у једној другој институцији у друштву. То су стратегија, оператика и тактика. Конвенционално се могу заузети ставови да се, на основу критеријума сличности и разлике, издвоје у посебне целине и самостално конституишу још и руковођење, логистика, војна географија и, евентуално, историја војних наука, јер је уже значење појма примереније потребама војске. Све друге војно оријентисане научне дисциплине припадају матичним наукама у друштву.

Садашњи основни проблем војних наука јесте неравномеран развој наука и научних дисциплина у тзв. систему војних наука. Многе војно оријентисане научне дисциплине су и у кадровском и у материјалном погледу надрасле стратегију, оперативку и тактику, и тако све више сужавају подручје њиховог интересовања. Зато је неопходно да се одмах приступи интегралном планирању и развоју кадра. Дакле, потребно је урадити комплексну анализу радних места, спецификацију формацијских потреба и динамику садашњег развоја кадра, а затим школовање и развој кадра прилагодити реалним формацијским потребама. Тако ће се превазићи очигледан недостатак кадра у стратегији, оперативи и тактици, као основним војним наукама. У супротном, динамика развоја кадра, и војне науке уопште, и даље ће зависити од појединачних и групних интереса и реалног односа снага на терену. А тај стихијни и научно неусмеравани развој науке и даље ће се одвијати на штету стратегије, оператике и тактике.

Војно-друштвене научне дисциплине и њихово место у систему војних наука и научним областима у друштву

УДК 355.001

Група аутора*

У раду су сажето анализирани неке војно-друштвене научне дисциплине, које су, према постојећим официјелним класификацијама војних наука, сврстане у ту групу научних дисциплина: војна социологија, војна економика, војна психологија, војна андрагогија и војна историја, као и војна географија, за коју се сматра да, с обзиром на предмет истраживања и објективно место у систему војних наука, такође спада у групу војно-друштвених, као и у групу војно-природних научних дисциплина.

Текст је резултат рада више аутора компетентних за поједине војно-друштвене научне дисциплине. Сви они полазе од чињенице да је рат, као друштвени сукоб, у основи тотална друштвена појава. Из те објективне чињенице произилазе место и значај сваке појединачно анализирани војно-друштвене научне дисциплине и свих тих дисциплина заједно за научну фундираност и развој војне науке. Иначе, све анализирани војно-друштвене научне дисциплине чине у систему друштвених наука значајне посебне научне дисциплине одговарајућих друштвених наука и доприносе њиховој научној конзистентности.

Војна економика као војно-друштвена научна дисциплина

Проф. др Радослав Савић, пуковник

Економика земље, као једна од основних наука у систему економских наука, у оквиру свог предмета истраживања и изучавања има, као једну од битних целина, део у оквиру којег се та друштвено-економска наука бави изучавањем карактеристика и ефикасности чинилаца друштвено-економског развоја. Будући да је реалан друштвено-економски развој сваке земље реална основа и лимит њених свеукупних активности, није потребно посебно доказивати да и реалне могућности припрема и

* Сви аутори су из Војне академије Војске Југославије – Београд.

извођења одбрамбених активности земље, објективно, директно зависе управо од те *економске основе*. Јер, како је рекао и један од твораца „модерне стратегије“ Александар Хамилтон: „... безбедност није могућа без снаге, јер, народ, презрен због своје слабости, губи чак и привилегију да буде неутралан. Само ако будемо јаки, можемо, бирати мир или рат, како то наш интерес, вођен правдом буде диктирао. Али снага зависи од слоге..., од владе, оружја и *изворних средстава земље*“ (*курзив Р.С.*).¹ Слично А. Хамилтону, Адам Смит је „веровао да се способност једног народа да води рат може најбоље мерити према изразима његовог производног капацитета...“² а Фридрих Лист, такође један од твораца „модерне стратегије“, наглашава да „уколико је већа производна моћ, утолико је већа јачина народа у његовим спољним односима и утолико је већа његова независност за време рата“. Отуда се, сматра он, „економска начела... не могу раздвајати од својих политичких утицаја“.³ Према томе, на основу наведеног, али и на основу бројних искустава из праксе политичких спорова, криза и ратова, може се закључити да је и у савременим условима немогуће замислити реалност и остваривост планирања било које војне (одбрамбене) активности земље без узимања у обзир, првенствено, реалних економских могућности.

Будући да је војска и у економском смислу субјект с посебним друштвеним обележјем – војним, реално постоји и посебност предмета економике земље у тој области која је одређена као војна, односно у рату – ратна економика. Отуда, полазећи од предмета економике земље као једне од економских наука, у литератури се појам војне (ратне) економике теоријски користи за одређивање суштине посебне економске научне дисциплине. У практичном смислу, под војном (ратном) економиком подразумевају се организација и функционисање војне, односно у рату – ратне привреде. Међутим, подручје војне економике, које треба да обухвата теоријски аспект тог појма, не може да се односи само на теоријске аспекте војне (ратне) привреде као праксе, већ војна (ратна) економика као теорија, односно као посебна економска научна дисциплина, мора истраживањем да обухвати војне аспекте укупне друштвене привреде. Подручје праксе војне економике је широко и, у основи, обухвата проблеме као што су:

- производња за војне потребе (у цивилној и наменској варијанти);
- аналитички приступ учешћу буџета за војску у буџету државе и националном дохотку (НД);
- планирање и остваривање материјалних ратних резерви;
- увоз и извоз наоружања и војне опреме (НВО) и енергетских компонената, као и учешће наменске производње у томе;

¹ Edward Mead Earle, *Творци модерне стратегије*, К-3, „Војно дело“, Београд, 1952, стр. 149.

² Исто, стр. 135.

³ Исто, стр. 159.

– коришћење војних објеката, средстава и људства за мирнодопске намене (туризам, саобраћај, инжињеријски радови итд.);

– економисање у употреби финансијских и материјалних средстава, као и људства, у обезбеђивању стандарда припадника Војске Југославије, као и за обављање задатака обуке и васпитања у миру, односно, ратних задатака у рату;

– едукација старешинског кадра за решавање проблема из војно-економске области, и друго.

У оквиру наведеног треба сагледавати место и значај војне (ратне) економике и у систему економских наука, али и у систему војних наука. Према томе, будући да је предмет војне економике, као посебне економске научне дисциплине, војни аспект економске стварности земље, као реалног исходишног чиниоца свеукупне одбрамбене активности земље, који је, као економски аспект, према дефиницији, примарни чинилац и у области одбране, с правом се може закључити да је војна економика као научна дисциплина, али и као пракса, реална основа и објективни лимит не само свих других војно-друштвених научних дисциплина већ, у различитим аспектима, и свих других научних дисциплина у оквиру система војних наука. Међутим, значај војне економике као научне дисциплине не исцрпљује се само у теорији и пракси одбране земље. Она је и због резултата свог научног истраживања и због резултата специфичне војне привреде, у миру и у рату, значајна за конзистентност предмета и економике земље – науке према којој војна економика стоји у односу посебног према општем, али је значајна и за привреду земље. Због тога је војној економици, као једној од војно-друштвених научних дисциплина, место у систему војних наука.

Дакле, значај војне економике као посебне научне дисциплине у оквиру економике земље, како у оквиру укупних војно-друштвених научних дисциплина, тако и у систему војних наука у целини, произилази из објективног значаја који има *производња* као прва и основна људска делатност – реална основа свих друштвених процеса и односа, па, тиме, и односа у области припрема и извођења одбране земље. Отуда је, сматрамо, логично да официри ВЈ – како из општеобразовних, тако и из практичних професионалних разлога – током школовања у ВА ВЈ и ВТА стичу основна знања из економске теорије и праксе уопште, а посебно из војно-економске области. Међутим, студенти ВА ВЈ и ВТА (осим студената интендантског и финансијског смера у ВТА) већ дуго (од 1990. године), у оквиру предмета економика СРЈ (СФРЈ), не изучавају ништа из области војне економике, а од следећег семестра (зимски семестар школске 1997/1998. године) немају више прилике да изучавају садржаје из било којег економског предмета јер су у новим НПП, осим *филозофије*, избачени у целини и предмети *политичка економија* и *экономика СР Југославије*, што није добро решење.

Мр Владимир Грујић, мајор

Предмет проучавања социологије је друштво, односно, социологија као наука истражује опште законитости друштвеног развоја, као и све оно што детерминише и карактерише било друштво као свеукупност друштвених односа, било поједине његове појаве и везе између њих. У научној класификацији социологија се третира као друштвена наука. У односу на друге друштвене науке, наглашава се, као специфичност, да она изучава оно што је опште у друштвеним појавама – њихова заједничка својства. Теоријске поставке социологије имају, по правилу, много виши степен општости и апстрактности у односу на теоријске ставове до којих долазе друге друштвене науке,⁴ које се баве конкретним појединачним појавама друштвеног живота и због тога су непосредније ослоњене на искуствене чињенице.

У проучавању социолошких феномена социологија се ослања на филозофију и друге друштвене науке: историју, економију, психологију итд. Развој опште социологије био је праћен процесом настајања посебних социологија, које су бројне. Једна од посебних социологија јесте војна социологија. „Она је посебна зато што изучава такво подручје друштвеног деловања које до тада комплексно није проучавала ни једна наука.“⁵ Конкретно, војна социологија се бави проучавањем војне силе, рата и војне организације.

Атрибут *војна* указује на средину у којој се обављају социолошка истраживања (слично социологији села, социологији индустрије итд.). Војна социологија, као млада дисциплина, користи метод своје матичне науке – социологије, као и остале посебне социологије, које само релативно стварају своје методе. Сходно потребама, и она мора усавршавати методе социологије и стварати методе и технике специфичне за њене услове истраживања. Пошто су та истраживања дуготрајна и веома сложена, за развој те науке у нас посебно је значајно добро познавање резултата и нових сазнања до којих је дошла војна социологија у свету, посебно у области истраживања војне силе рата, војне организације итд.

У свету се користе различити називи за социологију која, као посебна социологија, изучава рат и војску. Поред назива који се најчешће користи – *војна социологија*, користе се и називи *социологија*

⁴ „Историја проучава, на пример, Француску револуцију, револуцију 1848, Октобарску социјалистичку револуцију као једнократне, по времену и простору тачно одређене друштвене појаве. Питањима шта је револуција, које су њене битне карактеристике, законитости које делују у свим друштвеним револуцијама, без обзира на њихове историјске облике, тим питањима се бави социологија“ (И. Горичар, *Социологија*, „Рад“, Београд, 1977, стр. 19).

⁵ Илија Становчић, *Предмет опште социологије и њен однос према друштвеним наукама*, „Савремена школа“, Београд, 1964, стр. 152.

војске, социологија рата, социологија војне организације, и други. Војна социологија се у нашој војсци систематски развијала од 1970. до 1993. године. У том периоду, на организован и плански начин, њоме су се бавили Висока војнополитичка школа⁶ и Центар за андрагошко-психолошка и социолошка истраживања.⁷ Висока војнополитичка школа развијала је студијско-теоријски рад у оквиру наставе, тако да је своја истраживања финализовала у облику студија, уџбеника, наставних скрипти и сличних материјала. Центар за андрагошко-психолошка и социолошка истраживања обављао је веома обимна истраживања у области војне социологије, најчешће кроз пројекте теоријско-емпиријског карактера. Резултати истраживачких подухвата на пољу војне социологије били су значајни,⁸ а та истраживања била су усмерена на утврђивање општих и посебних законитости значајних за усавршавање и квалитативно мењање друштвеног бића армије. Познавање тих законитости и детерминаната утицаја, трендова развоја и могућности за њихово усавршавање, уз познавање и уважавање других објективних чинилаца, услов је за успешно изграђивање и развој армије, као и за предузимање одговарајућих мера којима се може постићи позитивно и неутралисати и спречити негативно дејство општих и посебних законитости. Остваривањем таквих циљева кроз реализацију истраживачких пројеката из војне социологије позитивно је утицано на мирнодопско изграђивање и развој армије и значајно се доприносило унапређењу њене борбене готовости.

Гашењем ВВПШ 1993. године прекинута су институционално организована истраживања у области социологије у Војсци Југославије. Ипак, у оквиру магистарских и докторских студија на ВА ВЈ, део ентузијаста самостално обавља истраживања из војне социологије у оквиру смера ратне вештине. Та истраживања, иако мања по обиму и знатно ограничена према теоријско-емпиријском продирању у подручје војне социологије, имају изузетан значај јер се у њима војска истражује као друштвена институција, анализира и преиспитује њена улога у друштву и демистификује њен утицај на друге области друштвеног бића,

⁶ Висока војно-политичка школа била је организована по наставним катедрама, међу којима је катедра војне социологије имала значајно место, јер се у оквиру ње изводила настава из три предмета: опште социологије, основа социологије и социологије војне организације.

⁷ Центар за андрагошко-психолошке студије и истраживање био је организован према подручјима научног истраживања, а сачињавале су га следеће истраживачке јединице: група за војну наставу, група за васпитање у армији, група за социологију и јавно мњење и одељење за психолошку селекцију армијског састава.

⁸ У периоду 1970–1975. године, колико је радио ЦАПСИ, остварено је осам великих научноистраживачких пројеката из социологије: друштвени односи у ЈНА; друштвени положај и друштвени односи припадника неких страних армија; социолошки аспекти маневра „Слобода 71“; испитивање криминалитета у ЈНА; породица припадника ЈНА; самовољно удаљавање војника из јединица; истраживање јавног мњења у армији и културно-рекреативне потребе припадника ЈНА.

а истовремено се открива утицај друштвеног окружења на развој и функционисање армије.

Сада се на Војној академији ВЈ и Војнотехничкој академији, у оквиру заједничких основа, социологија изучава током једног семестра (52 часа), и то четири теме из војне социологије:

- рат као облик друштвеног сукоба;
- армија као друштвена институција;
- друштвена суштина Војске Југославије;
- јединица као друштвена група у Војсци СР Југославије.

На основу наведеног, намеће се питање да ли је довољно простора и значаја дато предмету који је, по својој суштини, матични предмет за ратну вештину. Пуковник мр Душан Вишњић сматра да би ратна вештина (полемистика) требало да буде фундаментална и примењена наука. Фундаментална би требало да буде стога што је својеврсна дисциплина социологије као фундаменталне друштвене науке. У прилог том мишљењу могу се навести многи аргументи, али је суштински аргумент садржан у самој социологији, јер она истражује друштвене процесе и творевине. Академик Р. Лукић, када говори о врстама друштвених процеса, наглашава поделу на процесе стварања и процесе разарања.⁹ Пошто се у досадашњим теоријским расправама полазило од становишта да је оружана борба подручје стварности ратне вештине, значајна је чињеница да је она таква врста друштвеног процеса у којем се до крајњих граница испољавају сукоби и борбе (процеси разарања). На основу тога, сасвим је логично да ратна вештина има своју фундаменталну заснованост у социологији. Осим објекта предмета истраживања, развој њених осталих конституенаса у најтешњој је вези с осталим друштвеним наукама, па стога није спорно општеприхваћено становиште да је ратна вештина преваходно друштвена наука.

И Андре Гликсман, у делу *Говор рата*, крајње уверљиво показује тезу да „озбиљно схватити армију и рат значи кроз њих читати скривене мисли друштва, цивилизације и историје“.¹⁰ А тог читања нема без филозофског и социолошког расуђивања. Због тога положај свих војно-друштвених наука, а међу њима и социологије, посебно војне социологије, делује снагом чаробног огледала у којем се јарко одсликава сва неукост и целокупно сиромаштво духа оних који своде армију и рат на занат, односно на професионализацију само у техничком и тактичком смислу, занемарујући чињеницу да су ратове водили – и када се ратовало копљима, али и сада, када се ратови воде високософистицираним средствима – пре свега, људи као адекватна друштвена бића одређеног конкретного психо-социјалног миљеа.

⁹ Р. Лукић, *Основи социологије*, Завод за издавање уџбеника и наставних средстава, Београд, 1984, стр. 182.

¹⁰ Андре Гликсман, *Говор рата*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 9.

Војна андрагогија у систему војних наука и научних области у друштву

Мр Будислав Суша, потпуковник

Из језичких и компаративних анализа произилази да је за означавање дисциплине која проучава образовање и васпитање одраслих најадекватнији термин *андрагогија*, који се све више прихвата у међународној комуникацији. У скоро век и по дугој историји настајања и развоја у светским релацијама андрагогија је постала научна реалност, прихваћена у већини земаља као наука равноправна свим наукама које на било који начин проучавају васпитање и образовање. С обзиром на то да андрагогија има статус релативно самосталне и посебне науке у оквиру опште науке о васпитању (педагогија), постаје актуелно и питање њене научне структуре. При разматрању критеријума за изграђивање њене научне структуре (класификације њених дисциплина) полази се од основне деобе андрагогије према нивоу општости – од *фундаменталних* и *нормативно-апликативних* андрагошких дисциплина.

Фундаменталне андрагошке дисциплине полазе од критеријума општости, као што су: критеријум класификационих аналога (општа андрагогија, општа методика) и критеријум историјско-компаративних пројекција (историја андрагогије, компаративна андрагогија). *Нормативно-апликативне андрагошке дисциплине* (посебне андрагогије – војна, пенолошка, социјална и индустријска андрагогија и посебна методика), уопштавајући андрагошке појаве са становишта посебног, односно на нижем ступњу општости, полазе од других критеријума у свом унутрашњем изграђивању. Ти критеријуми су: критеријум посебности предмета истраживања, критеријум који за основу има социјалну групу, критеријум образовно-васпитних садржаја и критеријум типологије социјалних средина. Према томе, *посебна заснованост*, односно законмерност образовно-васпитног рада, условила је појаву посебних предмета истраживања, а самим тим и конституисање појединих андрагошких дисциплина. На тој основи су се већ изградиле, умногоме и у нашој земљи, четири посебне дисциплине: *индустријска, социјална, војна и пенолошка андрагогија*. Полазна теоријска премиса у разматрању и анализи савремених теоријско-методолошких питања јесте да је војна андрагогија научна дисциплина андрагогије, науке о васпитању и образовању одраслих, чији је задатак да проналази, анализира и утврђује законитости у области војног образовања и васпитања, као и да, на основу тих спознаја, унапређује како праксу војног образовања и васпитања, тако и теорију.

Исход рата – борбених дејстава, високо је условљен степеном и квалитетом обучености војничког и старешинског кадра, односно чиниоцем образовања и васпитања. Војска је једина институција у којој се систематски припрема кадар за вођење рата, па и друштво у целини

кроз војну обавезу. То значи да војно образовање и васпитање преузима функцију друштвеног образовања и васпитања, које прилагођава потребама и специфичностима војне професије и развија као целовит и релативно самосталан део друштвеног васпитно-образовног система. Истовремено, процес образовања и васпитања у Војсци има и бројне специфичности, које произилазе из улоге војске. Наиме, реч је о томе да образовно-васпитни процес у Војсци треба, пре свега, да обезбеди:

1) оспособљавање појединаца, јединица и команди за успешно вођење рата према доктрини одбране земље и карактеристикама савременог рата;

2) развијање моралне свести и јачање југословенског патриотизма и спремности да се брани отаџбина;

3) развијање интелектуалних и физичких снага припадника војске, који у савременом рату имају пресудан значај;

4) подизање опште културе према савременим остварењима у националној и светској култури и уметности.

Сходно томе, у војној андрагогији се намећу два основна задатка: да проучава образовање и васпитање у Војсци и открива суштину и законитости образовно-васпитног процеса, и да омогући развитак образовно-васпитне праксе и укаже на задатке и начине њеног развоја.

С обзиром на природу предмета изучавања и основне задатке, може се констатовати да је војна андрагогија дуалног карактера. С једне стране, припада матичном систему науке (андрагогија) – о васпитању и образовању одраслих, и у њој (систему) изражава посебност која је условљена природом, функцијом, задацима и карактером једне армије у друштву. При томе се у потпуности ослања на матичну науку, из које црпи сва знања и примењује их према специфичностима свог предмета. У том смислу је војна андрагогија тесно повезана с андрагошком дидактиком и посебним методикама. Захваљујући компаративној андрагогији, може да прати и упоређује васпитно-образовне системе других земаља, па и њихових армија, и слично. Историја андрагогије јој омогућује, посебно сада када се у армији дефинишу нове вредности, да укаже на традиционалне вредности које нужно треба уградити у васпитно-образовни процес. Преко андрагогије повезана је и са осталим друштвеним наукама, јер је предмет њеног проучавања једна од појава и изузетно значајних функција људског друштва, а без истраживачких резултата социологије и филозофије не би могла да реши многе своје научне проблеме, пре свега циљеве и задатке образовања, као и друштвену заснованост те делатности. Њена веза са педагогијом не мора посебно да се објашњава, јер су педагошке и андрагошке појаве, у теорији и пракси, међусобно повезане, а често имају исте или сличне проблеме. С друге стране, везана је за корпус осталих научних дисциплина и наука које имају префикс војна, као што су војна социологија, војна психологија, војно право, војна географија и слично, али и за чисто војне науке – ратну вештину, тактику, стратегију итд.

Војна психологија у систему војних наука и научним областима у друштву

Проф. др *Десимир Пајевић*

Предмет проучавања психологије је човек – његов психички живот и понашање. О човековом психичком животу сазнајемо на два начина: преко доживљаја и понашања. Човек је по природи сложено биолошко-социјално и психолошко биће. Према томе, у садашњој психолошкој науци признат је и устаљен принцип да се психологија у научној класификацији третира и као природна и као друштвена наука. Та поставка произилази из научног сазнања према којем су психолошке појаве (особине личности и процеси) детерминисане наслеђем, условима друштвене средине и самоактивитетом. Према томе, у проучавању психолошких феномена сада се све више примењује интердисциплинарни приступ, преко којег се психологија повезује, међу биолошким наукама нарочито са физиологијом, биологијом и кибернетиком, а међу друштвеним наукама са филозофијом, социологијом и педагогијом.

У систему психолошких наука војна психологија се третира као *примењена грана* психологије, што значи да примењује психолошка знања из теоријских грана психологије (општа, социјална и развојна) у војној средини. Конкретно, „војна психологија се бави психичким животом и понашањем војника како у мирнодопском периоду живота и рада војника, тако и у ратним условима“.¹¹ Атрибут *војна* указује на средину у којој се примењују психолошка знања (слично као што се саобраћајна психологија примењује у саобраћају, спортска у спорту, медицинска у лечењу итд.). Наравно, војна психологија не користи и не примењује само психолошка знања из других грана психологије, већ кроз сопствена истраживања долази до нових научних сазнања специфичних за војну професију и средину. У вези с тим, за развој психолошке науке уопште значајна су сазнања која је војна психологија у свету дала на подручју селекције и класификације армијског кадра, обуке, групне динамике и руковођења.

У свету се у оквиру војске (колико нам је познато) обављају систематска истраживања о проблемима трансфера у борбеној обуци, подношењу стреса, сналажењу у отежаним ситуацијама (специјалне јединице), структурирању група, неприлагођеном понашању, мотивацији за војну службу итд. Посебно је „модерно“ и научно веома широко засновано истраживање о пропаганди и психолошком рату. За психологију која се примењује у војсци постао је уобичајен назив војна психологија. Она се у систему психолошких наука третира као примењена грана психологије, а бави се психичким животом и понашањем људи у војној организацији у мирнодопским и ратним условима.

¹¹ Томислав Кроња, у *Основи војне психологије* (група аутора), Војноиздавачки завод, Београд, 1973, стр. 17.

Војнопсихолошка наука у нашој војсци, с обзиром на њену скоро педесетогодишњу примену, прошла је кроз своју апликативну фазу у смислу преношења општих психолошких знања на решавање појединих проблема из домена војне организације. Сада је ушла у вишу фазу, коју карактеришу настојања да се у оквиру саме војске истражују актуелни проблеми и дође до сазнања која могу значајно да допринесу квалитетнијој обуци, васпитању и већој борбеној спремности наше војске. Да ли је научноистраживачког кадра из области психологије (и не само психологије) у војсци мало или довољно питање је на које треба да одговоре институције (и појединци) који планирају развој војне организације и сагледавају место и улогу науке у војсци, укључујући и војну психологију. Војна психологија није јединствено подручје, већ су се у оквиру ње конституисале ваздухопловна и поморска психологија, психологија специјалних јединица, војноинжињеријска психологија, и слично.

Стручни и истраживачки рад психолога у нашој војсци треба да продубљује психолошка сазнања о појединим питањима која су веома актуелна (прилагођавање, мотивација за војну службу, обука, пропаганда), уз коришћење и научно верификовање свих искустава која су се протеклих ратних година одразила на психолошком плану код припадника наше војске. У вези с тим, посебно је важна даља едукација кадра (факултативни студиј и постдипломско усавршавање).

Психологија се сада не може, као раније, ванредно студирати, а постдипломске студије из психологије могу се уписати само на факултетима. Постоји велика потреба, вероватно и одређена спремност факултета, да се уведе, као један од смерова постдипломских студија, и војна психологија. Управне структуре морају се на томе више ангажовати, јер се већ сада осећа код психолога у војсци застој у постдипломском усавршавању и докторирању. Војна психологија, као и друге науке у војсци, мора се борити за што стручнији научно-образовни кадар, јер се без тога не може говорити о њеној нарочитој перспективи у нашој војсци.

Место војне историје у систему војних наука

Гојко Вујичић, потпуковник

Тесно узајамно повезане од самог почетка војног школства, историја (општа историја) и војна историја, с једне, и пракса њихових остваривања, с друге стране, уз све промене друштвених токова, прошле су сличан пут узајамног условљавања као и војна наука и пракса. У систему учења о суштини и садржају припрема и вођења рата и оружане борбе војна историја, као посебна историја, у прошлости је имала различит приступ изучавању ратне праксе.

Војна историја, као једна од најстаријих, оформљена је као самостална научна дисциплина у 19. веку. Све више се проучавају и оцењују многе савремене војноисторијске појаве, а највећи напредак је имао методолошки приступ при обради војноисторијских појава. Наиме, највише критика у тумачењу војноисторијских појава било је упућено некритичком, необјективном оцењивању војноисторијских чињеница. Војна историографија, са неопходним атрибутима науке, јавила се, као и општа историографија тек у 18. веку. Развој војне историје и историографије, нарочито је појачала појава војноисторијских института као установа од изванредног значаја за проучавање ратне праксе.

Крајем прошлог века почела је постепено да се развија војна историографија у Србији. После Првог светског рата, у Вишој школи војне академије слушаоцима су предаване операције српске војске у балканским ратовима. То је био велики корак у критичком прилазу изучавању чињеница ратне праксе, а о Првом светском рату већ је више писано. До Другог светског рата у нижим војним школама изучаван је општи преглед из војне историје, а у вишим војним школама, на примеру неколико операција, практикована је и војноисторијска критика. После Другог светског рата, без обзира на огроман технички напредак и све „мање времена за изучавање прошлости“, у свим армијама се том проблему (изучавању војне историје и историје уопште) прилазило различито, али је чињеница да је у најразвијенијим армијама том питању придаван велики значај, тако да је војна историја постала основа наставе. У војним школама на простору Југославије од краја Другог светског рата изучавању војне историје посвећује се велика пажња. Међутим, постоји тенденција смањивања времена за студије војне историје.

Питање садржаја и места војне историје у систему војне науке и праксе може се успешно решити доградњом и прецизирањем, и премошћавањем и повезивањем опште историје и историографских радова с програмским опредељењима у војном школству. Она, дакако, морају произићи из усвојених основних школских програма на свим нивоима школовања, тако да војношколски програм и уџбеници буду одраз стабилног школског система и сазнања. Сагледати везу између војне историје и осталих војнонаучних дисциплина могуће је само ако се претходно зна циљ њеног изучавања. Без обзира на то у којем обиму и којим наставним садржајима, формама и методама је војна историја заступљена у војним школама и академијама, она не може бити сама себи циљ, већ се мора неговати као елемент система војне науке и праксе. Војна историја треба да буде негована као конституенс војне науке и праксе у функцији васпитања и образовања.

Теорија ратне вештине (полемистика) и ратна пракса у узрочној су вези. Војна теорија која би се развијала без праксе из прошлих ратова (улога војне историје!) била би стерилна машта, а ратна пракса без теорије само пуста игра случајности. Полемистика (теорија рата) праксу може да нађе једино у рату. Теорија ратне вештине у прошлим ратовима

трага и проналази објективна начела рата и, ослањајући се на њих, решава нове проблеме рата. Када теорија дође до одређених закључака, предаје их на проверу и употребу пракси, из које опет црпи нове податке за следећу научну обраду итд.

У оквиру разматраног проблема -- места у систему војних наука, значајно је и питање класификације војне историје, која је могућа применом различитих критеријума. У вези с тим, поставља се питање да ли постоји једна или више војних историја, односно да ли се војна историја своди само на једно одређено подручје или је систем различитих научних дисциплина. Према мишљењу већине теоретичара (војних и других) најпотпунији одговор може се добити ако се за полазну основу узму четири елемента: предмет истраживања као примарни критеријум, садржај и метод војне историје и њено место у оквиру осталих војних наука. Уважавајући најновију класификацију (према „Војном делу“ бр. 1/1997), војна историја припада, у систему војних наука, у војно-друштвене и историјске науке, а према критеријуму њихове припадности научним областима у друштву, она спада у војно-друштвене и хуманитарне науке, тј. научне дисциплине.

Војна географија у систему војних наука и у научним областима у друштву

Доц. др *Мирослав Павловић*, потпуковник

За појам географија везује се наука о „земљама и људима“. Већ тако поједностављено схватање указује на постојање два корпуса појава и процеса: један обухвата природне, а други друштвене појмове и процесе. Када се појму географија придода префикс „војна“ поставља се један специфичан захтев у посматрању „земље и људи“ – војни захтев. Наиме, земљу и људе треба посматрати као објекте или субјекте војних радњи и поступака.

Војна географија изучава географски простор (геосистем) с аспекта географских утицаја искључиво за потребе припреме и вођења рата. Тежиште изучавања усмерено је на потребе припреме и извођења оружане борбе као главног садржаја и облика испољавања силе. Из таквог појмовног одређења војне географије произилази предмет истраживања. „Предмет истраживања војне географије су међусобни утицаји географских¹² и војних чинилаца на извршење многобројних задатака

¹² „Географске појаве (равница, брда, пустиње, реке, крас, дан, ноћ, киша, магла, насељеност, комуникативност, привредна развијеност, итд.) и њихови утицаји сврстани су у географске чиниоце. Географски чиниоци су: положај, величина, облик, границе, рељеф, клима, воде, педолошки и геолошки састав копна,

у миру и рату. Војна географија не изучава само наведене утицаје, већ и како долази до тих утицаја (генеза) и какав је даљи развој тих утицаја (процена)“.

Војна географија има неопходна обележја науке иако се у различитим системима наука класификује као научна дисциплина. *Прво*, има јединствен, особен предмет истраживања, којим се не бави ниједна друга наука – „међусобни утицај војних и географских чинилаца“. *Друго*, у истраживању се користе опште и посебне научне методе географских и војних наука. Тако се командантско извиђање и географски метод преклапају, а проучавање и схватање задатака по карти преклапа се са картографским методом. *Треће*, резултати истраживања могу експериментално да се проводе и доказују (кроз ШРВ, КШРВ и ЗТВ, маневре, разне пробне радове и техничке и лабораторијске експерименте). Војна географија има и карактер научне области, јер у раду користи, поред својих истраживања, и резултате других наука (географија, хидрографија, биологија, геологија, метеорологија итд.), а резултате њеног истраживања користе војне науке (стратегија, оператика, тактика). Према циљу, војна географија је чисто војна наука, јер проучава географске утицаје на одређеном географском простору искључиво за војне потребе. Кад не би било испољавања друштвене силе и потребе супротстављања противнику силом не би ни постојала таква наука. Она се стално развија јер се стално мењају војнотехнички и друштвено-географски чиниоци.¹³ Њиховим мењањем мења се и интензитет утицаја, па зато не постоје процене географских утицаја које би важиле за сва времена и све ситуације. Међутим, добрим познавањем географских појава и сталним изучавањем и праћењем њихових међусобно измењених и усложених утицаја олакшава се доношење одлуке и избор метода за обављање добијеног задатка, а разрешава се и проблем успостављања најповољнијег односа на одређеном географском простору у одређеном времену. Оптималан однос се успоставља између постављеног циља, расположивих снага за остварење циља, простора и времена у којем се решава задатак и метода за његово обављање. Ако војници добро познају геопростор смањује се доза неодлучности, страха, колебљивости и инфериорности пред природним силама и агресором, као и могућност да се појави паника.

Географија изучава геопростор (геосистем) „са становишта генезе и распрострањања физичко-географских и друштвено-географских појава, уопштавања законитости настајања и даљег развоја тих појава и њихов утицај на живот у том простору“. Војна географија широко

вегетација, становништво и насеља, саобраћај, привреда и друштвено-политичко уређење. Географски чиниоци у оквиру ратне вештине егзистирају као ГЕОГРАФСКИ ФАКТОР“. (Р. Марјановић, *Општа војна географија*, ВИЗ, Београд, 1983).

¹³ „Физичко-географски чиниоци се такође мењају, али знатно спорије од друштвено-географских и војно-техничких“ (Јован Илић, *Основне карактеристике економске географије као научно-наставне дисциплине*, „Глобус“, бр. 7, Српско географско друштво, Београд, 1975).

користи достигнућа географије, као матичне науке, везана за генезу и даљи развитак географских појава ради разматрања географског простора са војног становишта, доводећи у међусобну везу географске и војне чиниоце. Зато војна географија има своје место у систему како географских, тако и војних наука.

Зависно од принципа према којем се обавља класификација, додељује јој се положај у једној или другој научној области. Тако се према класификацији Јована Илића (објављена у листу „Глобус“, 1975. године, у издању Српског географског друштва), војна географија налази у групи осталих географских дисциплина, са картографијом, историјском географијом итд. У истом материјалу, у области „Примењена географија“, посебно је наглашена војска као корисник географских сазнања. На Првом југословенском скупу о ГИС технологијама, Милутин Љешевић¹⁴ војну географију сврстава, као научну дисциплину, у оквиру политичке географије, која припада области друштвене географије.

У систему војних наука војна географија је прво сврстана у групу општевојних наука (ратна вештина). Каснијим сазревањем војне мисли дошло је до стварања нових научних области у оквиру војних наука с претежно друштвеним, природним или техничким нагласком. Зато се војна географија разврстава у односу на једну своју целину у друштвену или природну групу војно-друштвених или војноприродно-математичких области. Тако јој се одређује сродност са хемијом, теоријом гађања и биологијом, а занемарена је сродност са ратним вештинама (стратегија, оператика, тактика).

Војна географија једина има за предмет изучавања елементарно истраживање међусобних утицаја сва четири чиниоца оружане борбе. То је тај географски чинилац који је истовремено амбијент, оквир и међусобна условљеност одвијања војне ситуације. Војна географија има, истовремено, аналитичку и синтетизовану компоненту, али је изразито обједињавајућа у односу на процес доношења одлуке. Војна географија има повезујућу функцију или функцију обједињавања аналитичких компонената и приказа одређене територије у односу на остале природне и друштвене науке, а у погледу доношења оптималне одлуке и оптималне усклађености циља, људских и техничких снага, простора, времена и метода обављања задатака.

С обзиром на то да има улогу да повезује, свако потенцирање било којег дела војне географије и сврставање на основу тога у природне или друштвене науке унутар војних наука једнако је погрешно. Војна географија треба да буде у групи општих војних наука, јер је општа по предмету изучавања.

¹⁴ Милутин Љешевић, *Географија, географски и информациони системи*. Зборник радова, Географски институт „Јован Цвијић“, САНУ, Београд, 1966.

Мр Драгиша Антонијевић, пуковник, и мр Митар Ковач, мајор

Зависно од државе и војске, ратна вештина је конституисана и третирана као занат, вештина, наука, теорија и пракса и наука и вештина. Кроз вишевековни развој ратна вештина је изнедрила критичан обим теоријских и методолошких знања да се на задовољавајући начин могу описати однос науке и струке у оружаног борби, односно између полемистике и ратне вештине. Досадашњи однос према ратној вештини, као универзалној науци о оружаног борби, најпроблематичнији је с аспекта нивоа развијености њених конституенаса, неразликовања објекта, предмета, теорије и метода науке и струке, као и непостојања аргументације за њену системност у домену науке. Стручна и доктринарна теорија ратне вештине у већини војски света покушава некритички да се прогласи за научну теорију. Отуда се извесне законитости, правилности и резултати истраживања тешко идентификују у укупном теоријском фонду ратне вештине.

Ратна вештина, као синтагма, означава стручну сферу војне делатности у домену припреме, ангажовања и обезбеђења било које војске у свету за оружану борбу. Због тога има локални карактер и ословљава се као „наша“, „ваша“, регионална, пактовска итд. Тако се проблем системности ратне вештине своди, у суштини, на нивое њеног практиковања у оружаног борби.

Увод

Релативно нов и оригиналан теоријско-методолошки приступ развоју полемистике и ратне вештине омогућава решавање кључних проблема теорије и праксе војне делатности у домену оружане борбе. Стицањем увида у ниво развијености конституенаса полемистике и утврђивањем њене позиције и односа према другим војним наукама и наукама у друштву могуће је изградити научне претпоставке за модернију струку (ратна вештина), која ће моћи да „духовним богатством“, знањем и идејом надомести материјалну инфериорност у евентуалном оружаном сукобу. Због тога је неопходно да се у науци истражује, а у струци разумеју метанаучни, метатеоријски и емпиријски проблеми полемистике и њихова рефлексија на ратну вештину, којој само формално припада централно место у постојећем систему војних наука јер једино она проучава оружану борбу као објект науке. Разматрање те целине подразумева анализу нивоа изграђености конституенаса поле-

мистике, њене унутрашње структуре и везе с осталим наукама и научним дисциплинама у систему војних наука, као и испитивање релација научно – доктринарно у ратној вештини.

Однос полемистике и ратне вештине

Полемистика, као наука, произишла је из ратне вештине, чија је теорија обогаћивана и развијана до нивоа способности за преиспитивање односа „наука“ и „вештина“, уз покушаје да се у њеном теоријском фонду идентификују садржаји научне и стручне теорије. Пошто је то веома обиман и тежак захват, између осталог и због неразликовања науке о оружаном борби и вештине у оружаном борби, одржала су се мишљења да је ратна вештина само наука или само вештина.

Синтагма *ратна вештина* не чини логичку целину за науку и струку јер нема јединствено значење и смисаони завршетак. Да би била наука у њој не може да постоји термин *вештина*, а и реч *ратна* не одређује прецизно објект науке, нити стварни садржај људске делатности. Смисаоно савршена синтагма за означавање струке била би *војна вештина*, која има јединствено значење и чини логичку целину. Наука о оружаном борби треба да представља мисаону интерпретирану стварност оружане борбе на основу чињеница, а помоћу појмова, при чему су чињенице појединачна сазнања о оружаном борби чија је истинитост проверена резултатима истраживања и делимично потврђена праксом. Заједничко за полемистику и ратну вештину јесте подручје људске стварности на коју се односи, а то је оружана борба, као друштвена творевина и друштвени процес.

Узроци неразликовања науке о оружаном борби и вештине у оружаном борби су вишеструки, а резултат су доктринарства, традиционалног схватања и немогућности науке и струке да на право место поставе садржаје стварности на које се односе. Решавање тог глобалног проблема позитивно би се рефлектовало на развој науке и струке и њихов међусобни однос. Филозофија науке и методологија друштвених наука пружају ваљану аргументацију и метод да се проблем односа науке (полемистика) и практичне људске делатности (ратна вештина) реши на задовољавајући начин, уз уважавање резултата истраживања и нормативно верификовање неопходних промена.

Упоредо с еволуцијом ратне вештине од заната, чисте вештине, до науке, при чему вештина није нестала и формално прешла у науку, текао је процес тражења пригодног термина који би на прави начин експлицитно показао постојање „нове“ науке и постао формална дистинкција науке од вештине. На први поглед, може се закључити да је назив науке формалан и да не заслужује толику пажњу научних радника. Међутим, то је суштински проблем. У протеклих неколико година све више се за науку о оружаном борби користи термин полемистика, што је последица вишегодишњег трагања за правим именом науке о оружаном борби којим би коначно биле решене дилеме око њеног именовања.

У досадашњој пракси истраживачке делатности није идентификован проблем односа научног и стручног у полемистици.¹ Наука и струка се разликују према следећим обележјима: научни рад доводи до спознаје њеног предмета, а стручни рад се заснива на спознаји; научни резултати у полемистици морају да доприносе унапређењу њене праксе (ратне вештине); научна спознаја не може да промени праксу уколико се у њој не примењује итд.

Дистинкција између појма полемистика и појма ратна вештина може се најпрецизније и најјасније утврдити у домену предмета и теорије. Предмет полемистике, науке о оружаном борби, јесу проблеми из домена њеног објекта, а предмет ратне вештине су различити проблеми припреме, ангажовања и обезбеђења војске у оружаном борби. Предмет полемистике, као и сваке друге „младе науке“, вишеслојан је у домену: 1) метатеоријског и метаметодолошког објекта теорије (садашње теорије ратне вештине и њене методологије) и 2) комплекса нових активности, често и сасвим специфичних проблема са којима се човек сукобљава у настојању да допре до бити оружане борбе, њених врста, актера, анализе процеса и односа како би могао релативно поуздано да предвиђа њену будућност (будућу природу процеса) и изгледе да успе, уколико до ње дође. Дакле, треба уочити да полемистика није наука о ратној вештини, нити је њен саставни део. *Полемистика је мисаона интерпретација околности, услова и узрока настанка законитости, трајања и завршетка свих врста и свих појава, облика оружане борбе на основу чињеница а помоћу појмова.*

Уколико струка није елементарно заснована на резултатима науке, тј. уколико не уважава потребу њеног постојања и потребу примене резултата до којих је наука дошла, она ће стагнирати и увек ће бити струка прошлости, а не будућности. Развој полемистике, као науке о оружаном борби, услов је и основно научно исходиште савремене војне доктрине, струке и ратне вештине. Разумевањем релације полемистика – ратна вештина, научног и стручног у домену оружане борбе, могуће је одредити „главни смер“ у спознаји оружане борбе, открити законитост развоја и унапредити њену научну и стручну теорију. Релација научног и стручног у домену оружане борбе може се представити као однос између: 1) опште научне теорије и теорије дисциплина (функционална подручја), 2) стручне теорије (примењена истраживања из стратегије, оператике и тактике), 3) доктринарних решења (војна доктрина и борбена правила) и 4) праксе.

Конституисање полемистике, као науке о оружаном борби, веома је сложен метатеоријски и метаметодолошки процес у истраживањима постојећег теоријског и методолошког фонда ратне вештине. Израстање полемистике из ратне вештине омогућено је јасном дистинкцијом између садржаја и обима појмова и нарастањем „критичне масе“ знања на основу којих је могуће описати и објаснити њихов међусобни однос.

¹ Јан Марчек и Митар Ковач, *Научна утемељеност система војних наука*, „Војно дело“, бр. 1/97, стр. 145.

Резултат тога је „логички конзистентан систем појмова, судова и закључака о оружаном борби и борбеним дејствима, те о проблемима и процесима припреме и вођења борбених дејстава, до којих се долази применом научних метода у оквиру науке о ратној вештини“.² С друге стране, стручна теорија ратне вештине је основ војне вештине и представља спретност војске у брзом и тачном извођењу одређених активности, стечене вежбањем и праксом. У тој пракси она се испољава као конкретна војна вештина, која се заснива:³ 1) на способности припадника оружаних снага да одаберу најпогоднија средства и поступке за остваривање циљева борбених дејстава, 2) на свим радњама припадника оружаних снага којима се остварују циљеви борбених дејстава и 3) на скупу правила о припреми и извођењу борбених дејстава.

Место полемистике у систему војних наука и наука у друштву

Односи полемистике са другим наукама и научним областима у друштву веома су различити, при чему је неспорно да се те релације показују као веома актуелан проблем. Испитивање односа ратне вештине са другим наукама јављало се повремено, претежно у периодима када је њено неефикасно практиковање остављало веће негативне последице. Најчешћи разлог за то била је сама природа оружане борбе. Наиме, оружана борба је повремена појава која, као област друштвеног сукоба, нестаје из склопа појавности у мери у којој рат као шири друштвени конфликт прелази у друге типове односа међу државама, друштвеним групама и људима.⁴ Поред тога, оружана борба се реално не догађа у миру, па самим тим нестаје и реални предмет истраживања.

Већина аутора сматра да, и поред нормативно-правних дилема, полемистика (ратна вештина) спада у област друштвених наука.⁵ Међутим, спор настаје приликом одређивања њеног места у систему друштвених наука, при чему се гледишта могу свести на три приступа:

1) сврставање полемистике у исти ниво са другим друштвеним наукама (социологија, политичке науке, педагогија итд.);

2) давање предности ставу да је место полемистике у оквиру научног система социологије;

3) приступ заснован на ставу да је полемистика (ратна вештина) саставни део полемологије као науке о рату и миру.⁶

² Радосав Шуљагић, *Прилог разумевању ратне вештине*, „Војно дело“, бр. 1/95, стр. 28.

³ Др Радомир Лукић је на Симпозијуму о војној науци нагласио три значења вештине: способност за радњу, правило како се радња извршава и, најзад, саму радњу (*Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 70).

⁴ Др Радосав Шуљагић, *Метода ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983, стр. 114.

⁵ У законским документима ратна вештина није нигде дефинисана као наука, што се види и у „Службеном листу СРЈ“, бр. 61/93, у класификацији области наука и технологија.

⁶ Франдуски научник Гостон Бутул је први покушао да конституише полемологију као мултидисциплинарну науку о рату и миру са тежњом да се ваннаучна

Посебни односи полемистике са другим наукама имају различит значај, актуелност и интензитет. Однос полемистике и филозофије је одређенији, пре свега, због става да свака наука мора да има везу са филозофијом и њеним основним поставкама, па полемистика не може да буде изузетак.⁷ Углавном, полемистика у филозофији налази исходиште и основне онтолошке, методолошко-гносеолошке и аксиолошке поставке за изградњу сопствене теоријске и практичне оријентације. С обзиром на то да је оружана борба објект полемистике и, истовремено, критеријум њеног сврставања у научне области и науке у друштву, врста друштвеног сукоба, оправдано је одређење њеног места у области друштвених наука равноправно са другим наукама које чине тај научни систем. Друштвена верификација и нормативно одређење позиције полемистике у наукама и научним областима у друштву, посредно, значајно утиче на развој науке и струке о оружаној борби. Пошто полемистика показује све већу спремност да, на основу потребе решавања метатеоријских и практичних проблема, интегрише одређене теорије наука и дисциплина из других области и наука, реално је очекивање да се у блиској будућности развија и диференцира као матични и мултидисциплинарни научни систем. Развој наука у будућности вероватно ће омогућити идентификовање прецизних критеријума и ваљанију аргуменацију за сврставање и класификацију наука у научне системе различитог нивоа општости, као и испитивање њихове међусобне повезаности.

Системност полемистике и ратне вештине

При разматрању научне утемељености полемистике неопходно је сегледати проблем њене системности као науке. Према досадашњим схватањима, полемистика је системна наука коју чине стратегија, оператика и тактика. Такво гледиште није у потпуности прихваћено, јер има и других мишљења и на Истоку и на Западу, па и у делу наших војних теоретичара. Карактеристична схватања системности полемистике (ратна вештина) јесу:

1) полемистику (ратна вештина), као општевојну науку, чине следеће војне науке и научне дисциплине: стратегија, оператика, тактика, теорија војне организације, теорија о руковођењу и командовању, теорија о транспорту (логистика), војна историја и војна географија. У тако постављеном систему стратегија је најопштија војна наука, која непосредно утиче на остале науке и научне дисциплине, али је, истовремено, подложна њиховом повратном дејству;

2) полемистику (ратна вештина) чине следеће војне дисциплине: стратегија, оператика, тактика, теорија војне организације, теорија о руковођењу и командовању и теорија транспорта (логистика);

разматрања тих појава замене строго научним истраживањем (Живорад Спасојевић, *Судбина полемологије – наука о миру и рату*, „Војно дело“, бр. 4-5/1995, стр. 159).

⁷ Др Момчило Сакан, *Однос ратне вештине према филозофији и политици*, „Војно дело“, бр. 2/1996, стр. 67.

3) полемистика (ратна вештина) поистовећује се са војном науком и чине је: стратегија (теорија и вештина), оператика (теорија и вештина) и тактика (теорија и вештина);

4) полемистику (ратна вештина), ортодоксну војну науку, чине: стратегија, оператика и тактика.

5) полемистика (ратна вештина), као фундаментална наука, чини основу за извођење следећих субдисциплина: стратегије, тактике, руковођења и логистике.

Различита схватања системности полемистике (ратна вештина) довољан су разлог за њено критичко преиспитивање, јер се без тога не може очекивати решавање других проблема.

Пошто је полемистика релативно млада наука, коју прате, као и сваку другу младу науку, различита схватања о садржају и развоју њених конституенаса, намеће се питање оправданости њене поделе на дисциплине. Наиме, постојеће поделе на дисциплине нису настале као израз њене развијености и поступног издвајања заокружених теорија. Издвајање дисциплина у једној науци, према томе и у полемистици, треба да буде израз њене развијености и формирања научних теорија, учења и дисциплина у крилу матичне науке. До сада није забележено да је нека наука на почетку своје научне заснованости идентификовала дисциплине као форму вештачке деобе свог објекта и предмета истраживања. Нивои вештине (практиковања) нису ваљан критеријум за доктринарно одређивање системности полемистике. Садашње дисциплине полемистике (ратна вештина) настале су емпиријски, кроз историју, као нивои вештине.

Садашња подела ратне вештине изведена је, и у нас и у свету, према критеријумима циља, тј. нивоа ангажовања снага, или према критеријуму фаза реализовања задатака. Први критеријум је до сада важио у руском поимању ратне вештине, као и неких других источних земаља. Други критеријум важи на Западу, мада до сада није експлицитно прихваћено да је ратна вештина наука, чак ни у области стратегије и тактике. Постоје бројни подаци који указују да на Западу постоје последипломске студије и научноистраживачке установе у домену и за потребе оружане борбе. Свим војним доктринама, организационим решењима и методу ангажовања војске на различитим нивоима командовања претходе истраживања чији резултати треба да обезбеде што већу ваљаност решења у струци и пракси.

Постојеће класификације ратне вештине у домену струке не могу се аргументовано оспорити. То је са стручног становишта оправдано и доктринарно је израз сваке државе и њене војске. Слично се дешава и у другим наукама, јер се и код њих јавља разлика у критеријумима структурирања струке и науке, тако да не постоји симетрија између критеријума нивоа циља у домену струке и броја и развијености научних дисциплина. Полемистика, као наука о оружаном борби, развија своје конституенсе кроз фундаментална, примењена и развојна истраживања. Функције, активности, појаве и процеси оружане борбе манифестују се

у практичној сфери као вештина на различитим нивоима – тактичком, оперативном и стратегијском нивоу.

Приликом утврђивања системности полемистике могућа су два критеријума: 1) критеријум диференцијације предмета истраживања (релативна заокруженост научних теорија из одређених проблема оружане борбе) и 2) критеријум развијања њених конституенаса у посебне научне дисциплине. Постоји тенденција да се поједине науке деле према оба критеријума, па се, уважавајући ту могућност, системност полемистике може решавати на два начина:

1) с обзиром на ниво развијености полемистике, тешко се за сада могу унапред одредити дисциплине које чине њен научни систем. Уместо тога, може се говорити о полемистици као универзалној науци о оружаном борби, са релативно заокруженим целинама на нивоу теорија и учења које у будућности, сагласно развоју, могу израсти у научне дисциплине. Настанак тих дисциплина могуће је тражити у „макрофункцијама“ борбених дејстава и оружане борбе (командовање, ватра, маневар, заштита, морал, информација, обезбеђење б/д итд.);⁸

2) да научни систем полемистике, за сада, чине: општа теорија полемистике, историја полемистике и методологија полемистике. Основ за конституисање таквих научних дисциплина јесу посебности њихових предмета истраживања. У оквиру „опште теорије полемистике“, или посебно, могу се развијати теорије стратегије, оператике и тактике.

Да ли ће тактика, оператика и стратегија постојати као научне дисциплине или као науке не зависи од наше добре воље, него од развијености полемистике. У домену струке, ратна вештина било које државе може да утврди системност на различите начине, јер је то, у суштини, првенствено доктринарни а не научни проблем.

Ниво изграђености конституенаса полемистике

Свака наука, ако претендује да буде наука, мора да садржи мањи или већи број строго артикулисаних елемената:⁹ 1) језик као систем симбола да би означила објекте проучавања и операције истраживања; 2) искуствене чињенице; 3) законе, формуле, идеалне шеме и идеалне типове; 4) методолошка правила; 5) исказе; 6) начин организације чињеница, хипотеза, закона и норми; 7) историју науке, и 8) филозофске претпоставке једне одређене концепције науке.

Испитивање научне утемељености полемистике подразумева критичко разматрање нивоа изграђености њених конституенаса. Углавном је постигнута сагласност већине аутора да је неопходно испунити четири основна (иако не и једина) услова да би се сазнање полемистике могло

⁸ Већ дуже се у литератури обрађују функције борбених дејстава. Најприхватљивије објашњење дао је Митар Ковач у чланку „Ратна вештина – наука и вештина“ („Војно дело“, бр. 3/96, стр. 109–116).

⁹ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 16–17.

сматрати научним сазнањем. *Прво*, мора да буде познато подручје стварности на које се односе искази полемистике. *Друго*, полемистика (ратна вештина) мора да има изграђен језик, приступачан свима који се баве истраживањем у тој области. *Треће*, мора да има извештан број хипотеза које могу да послуже као премисе теоријског заснивања каснијих истраживања. *Четврто*, полемистика мора имати методе и технике истраживања адекватне за решавање њених проблема. Разматрање та четири неопходна услова не значи да не треба испитивати и остале услове, уколико то научна изграђеност полемистике омогућава.

Разматрање првог неопходног услова мора започети једном методолошком контроверзом – неразликовањем предмета објекта проучавања полемистике. Појам објекта обухвата све оно што постоји независно од свести одређеног свесног бића – субјекта.¹⁰ То су корелати субјективне делатности, садржаји на које се упућују одређене вољне или мисаоне делатности. При разматрању објекта сазнавања полемистике може се констатовати да га раније „није било“, јер је већина аутора за објект користила израз предмет ратне вештине.

Виртуелна оружана борба је латентна, потенцијална оружана борба која, у одређеним условима, може прерасти у стварну, егзистенцијалну оружану борбу. Међутим, како ни у природи ни у људском друштву нема самониклих, од других предмета и процеса независних појава, оружана борба се не може издвојити из друштвеног и природног контекста и искључиво таква сматрати корелатом наше субјективне делатности.¹¹

Из тако дефинисаног објекта проучавања полемистике настаје њен предмет. Предмет ма које науке је комплекс нових, актуелних, међусобно сродних проблема који настају у процесу практичне интеракције човека и објективног света. У свакој појединој науци одредба њеног предмета је у функцији практичног искуства о једном одређеном подручју стварности: језика, методолошких и филозофских претпоставки, норми за практичну делатност и специфичних начина организације података.¹² Из тога произилази да предмет полемистике могу бити прво комплекси теоријских проблема, а затим и оних које је човек принуђен да решава у припреми за учешће у оружаној борби и у време њеног трајања као друштвене појаве.¹³

Језик полемистике је одраз мишљења у тој области делатности. Он више постоји као језик праксе (доктринарни), јер значење његових специфичних термина још увек није прецизно утврђено. Због тога су проблеми у домену језика полемистике и ратне вештине често узрок неразумевања и размимоилажења између аутора, како у науци, тако и у струци. Није чудно што је свакодневни разговорни језик заступљен и

¹⁰ Михаило Марковић, *исто*, стр. 188.

¹¹ Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24/1992, стр. 31.

¹² Михаило Марковић, *исто*, стр. 24.

¹³ Душан Вишњић, *исто*, стр. 27.

у Војсци, јер су њени припадници део друштва у којем живе. Прихватљиво је да су гносеолошке погрешке и заблуде често последица неразвијености, једностраности и ограничености човековог сазнавања, али није прихватљиво да се јављају епистемолошке погрешке и заблуде, и то код научних радника, који, придајући мали значај јасности, прецизности и чистоти језика, утичу на његово погрешно грађење у полемистици. Инсистирање на изградњи научног језика полемистике не значи да постоје релативно самосталан језик струке и науке. Они се међусобно прожимају и треба да чине јединствени лексички фонд у тој области. Развој језика полемистике и ратне вештине, првенствено кроз метаистраживања, тесно је повезан са развојем осталих конституенаса, а често је и неопходан услов тог развоја.

Између предмета и метода полемистике мора да постоји сагласност, која се јавља као последица њихових природа. Предмет и метода су тесно везани и међусобно се прожимају. Полемистика, као и свака друга наука, користи научне методе до којих је дошла методологија, а треба да развија и властите, сагласне предмету и које служе искључиво њој (које су аутентичне). Она користи методе и технике првенствено друштвених наука.

Насупрот покушајима да се заснује аутентична метода ратне вештине,¹⁴ постојеће методе и технике истраживања у полемистици не пружају довољно ваљану основу за решавање основних проблема у домену науке. Један од разлога је и редуција предмета полемистике на доктринарне проблеме и проглашавање доктринарних норми за аутентичне научне поставке. Превазилажење елементарних тешкоћа у развоју, избору и примени метода и техника у полемистици подразумева даљи напредак у три области: 1) развоју научних метода спознаје предмета истраживања полемистике; 2) развоју метода стварања војне доктрине (доктринарне норме), и 3) развоју метода примене војне доктрине.

Стручна и доктринарна теорија ратне вештине углавном чини и теоријски фонд полемистике, њену званичну теорију. То, у суштини, није њена научна теорија, него упутство струке за испољавање вештине која је, за сада, веома мало заснована на научним знањима. Један од проблема јесте недовољно разликовање научне и стручне теорије, односно теорије полемистике и теорије ратне вештине.

Савремена теорија полемистике испољава се као резултат научних истраживања проблема оружане борбе. Због тога се под теоријом полемистике почиње све више подразумевати теорија науке у којој су мисаоно-сазнајном активношћу смислено сређени и на одређени начин повезани општи, посебни и појединачни појмови и ставови помоћу којих полемистика уређује искуствене податке и објашњава искуствене појаве оружане борбе и усмерава њихова даља истраживања.¹⁵ При свему томе треба узимати у обзир чињеницу да је теорија полемистике универзална

¹⁴ Радован Радиновић, *Метода ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983.

¹⁵ Радосав Шуљагић, *исто*, стр. 27.

за све државе и војске у свету, а да је доктрина специфична („наша“, „њихова“ итд.).

Познавање историје полемистике (ратна вештина), њеног настанка и развоја предуслов је за сагледавање законитости развоја оружја и опреме, „метода“ припреме и реализације борбених дејстава у оружаног борби.¹⁶ Досадашњи радови из те области, под различитим насловима (историја ратне вештине, историја ратоводства, војна историја) не чине историју полемистике, већ су варијације садржаја војне историје или само неких делова историје ратне вештине.

За сада не постоје сазнајне теоријско-методолошке и кадровске претпоставке за идентификовање историје полемистике изван историје ратне вештине, па је због тога неопходно да се као „полазно решење“ формулише „историја полемистике с историјом ратне вештине“. Њен садржај би омогућио стицање фундаменталних знања из домена објекта теорије науке и струке, односно основа војне мисли кроз историју на основним студијама у војним академијама.¹⁷ Неразумевање потребе истраживања и постојања историје полемистике и ратне вештине јесте, у суштини, неразумевање њеног предмета.¹⁸

Филозофске претпоставке концепције полемистике нигде нису експлицитно формулисане јер је реч о ратној вештини као типу људског мишљења, заснованом претежно на теоријски и методолошки непровераваном искуству. То мишљење се, крајње условно, може сврстати у неку врсту тенденцијских правилности, тј. оних искуствених уопштавања или ставова чији релевантни услови никада нису прецизно утврђени. Међутим, наука настаје и развија се на основу постављања и развијања научних хипотеза, а не само на основу посматрања и сакупљања чињеница. На основу тога, полемистика је наука у настајању, која се развија као фундаментална и примењена, као фактичка и нормативна, и као теоријска, али не историјска наука, већ као наука са својом историјом. Зато је потребно и даље истраживати и разумети метанаучне, метатеоријске и емпиријске проблеме полемистике и њихову рефлексију на ратну вештину као стручну сферу војне делатности у домену оружане борбе.¹⁹

¹⁶ Јан Марчек, Митар Ковач, *Научна утемељеност система војних наука, исто*, стр. 140.

¹⁷ Институт за ратну вештину већ дуже ради на истраживању историје полемистике и ратне вештине. Досадашњи резултати тог истраживања омогућили су успешније решавање различитих проблема метатеоријског и емпиријског карактера.

¹⁸ Хегел је сматрао да је истраживање историје науке, у ствари, истраживање саме те науке.

¹⁹ При одређивању значења *метанауке*, Мадсен (1985) каже да је то заједнички израз за све студије чији је објекат наука и да су оне организоване на једном или више нивоа: 1) филозофском нивоу – општи поглед на свет, онтолошке и епистемолошке претпоставке, аксиолошка и етичка усмерења филозофије науке; 2) метатеоријском нивоу – теорије о теоријама и методологијама (методе), и 3) емпиријском нивоу, који садржи историју, социологију и психологију науке. Реч је, дакле, о односу теорије о теоријама и теорије о методу (Ж. Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995, стр. 246 и 247).

На основу искуства из историје ратова, анализе садржаја и обима појмова историје полемистике и ратне вештине, може се доћи до хипотетичких ставова о идентификацији основних чинилаца који су утицали на развој ратне вештине, као и на настанак и развој полемистике.

Технички чинилац, као израз технолошког прогреса, непосредно је утицао на обим, садржај и начин испољавања функција борбених дејстава у оружаном борби. Земља која је правовремено успела да утврди импликације техничког чиниоца на карактер борбених дејстава није била затечена новинама у ратној вештини, већ је била међу водећим државама које су историјски обележиле ратну вештину тог времена.

Теоријски рад у полемистици и ратној вештини (војна мисао) не може се ваљано вредновати у миру јер је хипотетичан докле год се не верификује или не одбаца у пракси. Доскора је теоријски рад у функцији развоја полемистике био усмерен на струку, али су многи војни мислиоци успели да досегну, предвиде и опишу будуће догађање оружане борбе. Ту се налазе зачеци научног утемељења полемистике. Њен развој карактеришу полемике о предмету, односно о пракси, па се дуго развијала као теорија и пракса. На том нивоу знања није могла да се развије комплетна метода и методологија за ваљано одређење и истраживање предмета полемистике. Због тога је стручни рад проглашаван за научни. Научни донети у полемистици остали су за ратну вештину претежно симболични, јер је развој фундаменталне теорије био сведен на формално-логичко преиспитивање појмовно-категоријалног апарата.

Пракса у ратној вештини је најстрожи „судија“ одређеној теорији и вештини. Она обилато награђује способност, знање и прогрес, и кажњава, још више, учмалост, застарелост и неспособност. Развој полемистике и ратне вештине обележили су она земља, војска и војсковође који су били испред времена у којем су стварали.

Ратна вештина војски које не развијају њену научну компоненту биће принуђена да буде углавном само застарела вештина, да каска иза модерних вештина, да покушава да их копира и да се мења стихијски, ограничено, бојажљиво, никад довољно и сагласно условима окружења. Као теорија без научне основе углавном ће се бавити анализом последица промашене праксе, без јасног одређења према будућем дешавању оружане борбе.

Литература:

1. Вук Петар Арачић, *Тактика*, део други, *Борба, Маневарска и рововска војна*, Београд, Министарство војске и Морнарице, 1931.
2. Вилиам Балк, *Тактика*, Београд, Ст. Србија, 1910.
3. Бофр, *Увод у стратегију*, Београд, ВИЗ, 1968.

4. Димитрије Ђурић, *Стратегија (тактика војевања)* Београд, Шт. Краљевине Србије, 1895.
5. Херман Ферч, *Ратна вештина данас и сутра*, Београд, „Просвета“, 1939.
6. *Историја ратне вештине*, Београд, Војна академија, 1929–1940.
7. Мевлида Караџа, *Научна изграђеност основног ријечника у југословенској теорији ратне вештине*, ЦВВШ, Београд, 1991.
8. Харт Лидел, *Мач и перо*, Београд, ВИЗ, 1985.
9. Харт Лидел, *Модерни рат*, Београд, Геца Кон, 1938.
10. Махан, *Поморска стратегија*, Београд, ВИЗ, 1960.
11. Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, Београд, САНУ, 1981.
12. Михаило Марковић, *Хуманистички смисао друштвене теорије*, БИГЗ, Београд, 1994.
13. Франц Меринг, *Огледи из историје ратне вештине*, Београд, „Војно дело“, 1955.
14. Живојин Мишић, *Стратегија*, Београд, ВИЗ, 1993.
15. Ерл Мид, *Творци модерне стратегије*, Београд, „Војно дело“, 1952.
16. Ернест Нејгел, *Струка науке*, Београд, „Нолит“, 1974.
17. Картије Рајмон, *Ратне тајне*, Београд, 1951.
18. П. А. Ротмистров, *Историја ратне вештине*, књига прва и друга, Београд, ВИЗ, 1966.

**Константин Арсеновић, генерал-мајор,
и мр Радован Томановић, генерал-мајор***

Све већи значај и актуелност свестраног изучавања позадинског обезбеђења и логистике довољан је изазов за расправу о позадинском обезбеђењу, полемистици и војној вештини. У методолошком и епистемолошком разматрању полемистике и војне вештине обично се уочава да је она оптерећена многим сазнајним проблемима који су настали због несагласности приликом одређења војне вештине и њених научних дисциплина, у коју спада и позадинско обезбеђење.

У позадинском обезбеђењу, полемистици и војној вештини изражени су заједнички интереси, али увек постоји и захтев за легитимитетом, који условљава захтев за доказивањем исправности сваког тог интереса.

Позадинско обезбеђење, односно логистика, има своју теорију, језик, предмет и методе, а тесно је повезано и са конституенсима из области осталих научних дисциплина – полемистике и војне вештине.

Увод

Бројне нове и противуречне манифестације најсавременијих технолошких таласа изазваних неслућеним продорима микроелектронике, информатике, роботике, биотехнологије и других креација „техничког ума“ снажан су повод, али и обавеза, да се са становишта војне науке¹ учини критички аналитички увид у све најважније узроке и последице готово незаустављивог похода технике у све поре модерне теорије војне науке и полемистике², и војне вештине као њене научне дисциплине.

У расправи о међузависности позадинског обезбеђења полемистике и војне вештине у основи се поставља питање јесу ли то два независна елемента науке у спољашњем окружењу у систему војних наука или

* Сектор позадине ГШ Војске Југославије.

¹ „Војна наука је скуп међусобно повезаних наука, научних дисциплина и научних теорија, које изучавају оружану борбу и оружане снаге (војску) са специфичних војних становишта. При томе, оне имају само заједничко подручје истраживања а у свему другом (осим војне вештине) више се ослањају на своје матичне науке и однос војних наука и војне доктрине“ (идејна скица за симпозијум).

² Полемистика или наука о оружаној борби јесте синтетизовано целокупно научно знање, или развојни скуп истинских, методски сређених знања највишег степена у оружаној борби и борбеним дејствима, и о проблемима и процесима припреме и реализације позадинског обезбеђења и њихових пратећих активности.

између њих постоји функционална зависност, те да ли позадинско обезбеђење утиче, у крајњем, на вођење оружане борбе и исход рата, односно да ли свеопшност војне вештине постаје мера свих односа у рату. У позадинском обезбеђењу и војној вештини изражени су заједнички интереси, али у њима увек постоји и захтев за легитимитетом, оправдањем које садржи захтев за доказивање исправности сваког од њих. Обузетост позадинским обезбеђењем као вредности самој по себи, и, с друге стране, опседнутост војном вештином као врховним добром, самим за себе, учинили су да се у систему војних наука створи више посебних научних дисциплина, у које спада и позадинско обезбеђење. У вези с тим, увек се поставља питање шта је савремено позадинско обезбеђење, да ли оно проширује сазнања војне вештине и да ли је, осим тога, посебан проблем истрајно задржавање прописаних доктринарних опредељења о сопственом развоју војне вештине под утицајем развоја позадинског обезбеђења или се војна вештина, због развоја позадинског обезбеђења (технички чинилац), „распада“ на „доктрине“ видова, затвара у тактичке носиоце развоја, или је то једини могући начин да се обезбеди самосталност, самосталан развој и равноправно учешће у војној вештини целокупних војних снага. Опште одговоре на та питања можда је лако дати, али ако се све то гледа у контексту епохалног развоја научно-техничке револуције и потреба сопственог развоја, долази се до нових питања.

Неки војни теоретичари с усхићењем наводе нове термине за „доктрину“³ на основу развоја наоружања и војне опреме („доктрина ваздушно-копнене битке“, „оперативно-маневарске групе“, „доктрина сукоба ниског интензитета“, „инфодоктрина“ итд.), не схватајући да је позадинско обезбеђење преузело улогу коју су до сада имали „стручњаци“ који су се бавили војном вештином. Исто тако, јављају се нови садржаји оружане борбе – „противелектронска борба“, „компјутерска борба“⁴ и слично, који су настали баш захваљујући стручњацима у позадинским службама. Међутим, она се одваја од лица која су је „измислила“ и вероватно ће у неким земљама постати сама себи „непријатељ“ јер је необучена лица не могу водити. Зато позадинско обезбеђење постаје саставни део војне вештине и полемистике.

Позадинско обезбеђење мора критички да се односи према свим искуствима и традицији. Из критичког односа према отворености треба

³ Прихватили смо јединствен приступ у дефинисању доктрине државе и војне доктрине из идејне скице за симпозијум: „Доктрина државе је систем комплементарних норми практичних делатности, односно специфичних функција државе формулисаних у политичкој, економској, правној, технолошкој, едукативној, информационој, војној, верској, и другим појединим доктринама. То је целовит и релативно трајан програм чијом реализацијом се остварује спољна и унутрашња безбедност неопходна за несметан друштвени развој и благостање грађана. Војна доктрина је компонента доктрине државе и представља реалистично, на поузданим знањима засновано, повезано изложено становиште о свим темељним питањима војне делатности у области њене интегралне одбране“.

⁴ Она треба командовању да омогући да „зада нокаут ударац и пре избијања традиционалних непријатељстава“... Алвин и Хајди Тофлер у књизи *Рат и антират*.

да се изради нова рационалност, нова синтеза свих сазнања универзалне војне науке и праксе. Проблеми позадинског обезбеђења морају се решавати строго системски, како би она постала ефикасна и економична наука, скуп више научних области из сфера друштвених и техничких наука. Истраживачи у полемистици и војној вештини морају да отклоне догматски став према позадинском обезбеђењу. Тај став се заснива на расуђивању о стварности без саморефлексије, тј. на некритичком усвајању искустава из позадинског обезбеђења или из њихових развијених научних дисциплина.

Позадинско обезбеђење и логистика

Позадинско обезбеђење (логистика) јесте конституенс посебне дисциплине војне науке,⁵ а и војне вештине, који садржи увек, имплицитно или експлицитно, став према фундаменталним проблемима војне науке, а и према бројним другим друштвеним и техничким наукама. Свака општа одредба вредности у историји позадинског обезбеђења, свако решење проблема односа између позадинског обезбеђења, полемистике и војне вештине, свако тумачење посебних сфера делатности, извора и врста обезбеђења засновани су на одређеним значајним проблемима везаним за чиниоце оружане борбе: људство и материјално-технички чинилац. Зато савремена војна наука позадинско обезбеђење схвата као своју посебну грану науке, као што су стратегија, оператика и тактика, која се бави теоријом и праксом изучавања и изналагања теоријских и практичних решења за стварање најповољнијих услова за непрекидан, поуздан и обједињен рад позадинских служби у реализацији својих обезбеђења.

Појам позадинско обезбеђење несумњиво има знатно шире значење него у обичном говору или у дискусијама научника и војних специјалиста. Под позадинским обезбеђењем се често подразумева целокупна територија земље која се налази у ратном сукобу, са свим људским и материјалним потенцијалима за техничка, саобраћајна, санитетска, интендантска и остала обезбеђења оружаних снага, као и обезбеђења живота и привредних активности целокупног становништва. Оно чини и део територије на којој је распоређена одређена јединица за извођење борбених дејстава и на којој се налазе њени позадински органи и јединице са материјалним резервама, као и део територије са које јединица користи материјална средства. При томе се увек заборавља зашто постоји нешто, што називамо позадином (позадина јединице, позадина непријатеља и слично), што не спада у позадинско обезбеђење. Јер, позадинско обезбеђење чини велики део свакодневног живота

⁵ Позадинско обезбеђење утиче на војну науку следећим конституенсима: 1) језиком, као системом симбола којим се служи; 2) искуственим чињеницама, као исказом интересубјективног карактера добијеног посматрањем, експериментисањем и мерењем појединачних функција, процеса и делатности; 3) законима, формулама, идеалним шемама и поступцима, и 4) методолошким правилима којима се регулише и усмерава функционисање позадинског обезбеђења.

војних снага, па је продрло у све облике делатности војне вештине. Захваљујући дејству бројних објективних и субјективних чинилаца, оно свуда тежи да створи и до савршенства развије своју вештину.

Уместо синтагме *позадинско обезбеђење* на Западу се углавном користи термин логистика, који је први пут у вези с војском употребио Лав VI Мудри, обухватајући њиме све делатности везане за припрему ратних похода. Жомини и Мехен су конкретније дефинисали и проширили значај логистике⁶ (назив логистика произишао је из речи логика, јер се логистика бави логистичком интеграцијом одређених активности које воде ка постизању једног циља). Иначе, термин логистика потиче од грчке речи која означава вештину решавања проблема помоћу слова (уместо цифара), а користили су га атински чиновници – логисти, за вођење финансија. У њиховим рукама су биле све припреме земље за вођење рата.⁷

„Према удружењу логистичара САД (The Society of Logistics Engineers) логистика обухвата вештину и науку управљања, инжењеријске услуге и техничке активности које се односе на техничке захтеве, пројектовање и развој, снабдевање и обезбеђење ресурса за одржавање техничких материјалних средстава, са циљем да се пружи ефикасна подршка у операцијама“.⁸ Логистика је временом прерасла у посебну научну дисциплину која, уз помоћ савремених научних метода и рачунарске технике, „може и да прогнозира развој тих процеса система, као и њихову цену, потребе и могућности; она може да врши оптимизацију разних процеса и система са финансијског, војног или неког другог становишта“.⁹ „Тачно је да је логистика поникла као део војне вештине и односила се на обезбеђење војних јединица разним потребама за вођење ратних операција. Међутим, она је давно прешла токове и укључила се у решавање подршке рада друштва у разним облицима његовог деловања“.¹⁰

Појмови *позадинско обезбеђење* и *логистика*, иако се често користе као синоними, битно се разликују по начину обликовања и функционисања, као и по обиму и начину решавања функција, процена и делатности. На основу знања о позадинском обезбеђењу и на основу емпиријских истраживања, може се закључити да оно, у основи, има надлежност само унутар војске, а логистика има шире значење и обухвата и надлежности изван војске. У организационом смислу, у оквиру позадинског обезбеђења релативно самостално се реализују сви његови подсистеми (као засебни сектори – службе, са многим заједничким функцијама које нису обједињене), а у оквиру логистике обавља се интеграција функција (производња, снабдевање, одржавање, транспорт, помоћне службе и инфраструктура).

У многим земљама света логистика је прерасла у једну од најважнијих научних дисциплина, у коју су укључени војни, привредни, економ-

⁶ Војни лексиком, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 263.

⁷ Милојко Јеврић, Логистика, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 10.

⁸ Исто, стр. 9.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто, стр. 10.

ски, политички, научни и други капацитети. Према истраживачком пројекту „Примена логистичког приступа у организацији ВЈ“: „Логистика је интердисциплинарна област системских наука која обухвата организована и техничко-технолошка решења и све елементе организационог система који обезбеђују материјална добра на ефикасан и економичан начин за реализацију заданих циљева, са перманентним одржавањем захтеваног степена њихове расположивости кроз целокупни програмирани животни циклус“.¹¹

Без обзира на различита тумачења, позадинско обезбеђење и логистика имају исте циљеве, али и разлике у врсти и обиму делатности и начину реализације појединих функција позадинског обезбеђења. Наши војни теоретичари сматрају да је: „Позадинско обезбеђење, интегрални део материјалног и здравственог обезбеђења оружане борбе, скуп делатности команди, управа, јединица и установа Војске које организованим коришћењем материјалних извора, производно-услужних и здравствених капацитета у Војсци и на територији органа локалне самоуправе, обезбеђују што повољније услове за борбу, живот и рад оружаних снага“.¹²

Иако је позадинско обезбеђење чинилац који пресудно утиче на избор циља и вођење свих облика оружане борбе, оно има и задатак да објасни услове и дистанцу, као и могућности за истинито човеково саморазумевање, јер је човеков однос према самом себи најсложенији проблем. Наиме, савремени рат у којем ће се човек борити постаје технички рат. У њему је све више технике и информатике, и све више предмета које човек без врхунске обучености не може да користи. Човеков однос према рату све више постаје технички однос, а његово знање све више вештина, рационално знање о томе како у даљој ситуацији треба поступити да би се постигао жељени ефекат.

Већина војних теоретичара оправдано сматра да су савремено наоружање и војна опрема тесно повезани са војном вештином¹³. Војнотехничке науке, применом резултата добијених у стваралачкој пракси, припремају услове за ново стваралаштво војне вештине. „Војнотехничке науке су узрочно повезане са војном вештином. Уопште узев, узајамна повезаност војне вештине и војнотехничких наука је вишеструка, а изражава се углавном на два основна начина: прво, војнотехничке науке, ослањају се на достигнућа фундаменталних наука, на техничко-економску моћ земље и техничко-технолошки ниво производних капацитета; и друго, концепција војнотехничких наука је да развија нова борбена средства, за која се, затим, разрађује одговарајући начин њихове борбене примене – употребе. Зависно од сложености и намене

¹¹ Др Видоје Пантелић и др Миладин Николић, *Примена логистичког приступа у организацији ВЈ*, СП ГШ ВЈ, 1996, стр. 8.

¹² Љубица Вуковић, *Тактика позадине – појмовно одређење*, „Позадина“, бр. 6, 1989, ВИНЦ, Београд, стр. 35.

¹³ Војна вештина је спретност припадника Војске у брзом и тачном извођењу одређених активности стечена вежбањем и праксом. Она је интегрално уграђена у практичну делатност свих војних снага у миру и рату.

средстава војне технике, војна вештина утврђује конкретне начине тактичке и оперативне употребе сваког појединачног средства и свих њих узетих заједно, што је домет стратегије....

„Закономеран је сваки и супротносмеран утицај када војна вештина поставља пред војнотехничку науку задатак да створи нова борбена средства или да прилагоди постојећа новим начинима употребе. То је тај други начин испољавања узрочно-последичних веза и однос војне вештине и војнотехничких наука“.¹⁴ Према томе, постоји нешто што би се могло назвати општевојним проблемом позадинског обезбеђења. Он се састоји у томе како постићи оптималну равнотежу између позадинског обезбеђења, полемистике и војне вештине, институција и знања, спонтаности и планирања, трагања за новим и рутине, препуштања случају и подражавања строго одређених правила. Оба момента у тим супротностима истичу човека као значајног чиниоца оружане борбе.

Човек и техника су постали нераздвајни део борбене готовости оружаних снага, а о томе с посебном пажњом брине позадинско обезбеђење. Стање у којем се налазе човек и техника и њихова узајамна повезаност одређују ниво борбене способности и јединство војних снага у целини. Поред човека и технике, позадинско обезбеђење је везано и са националном привредом.¹⁵ Тај проблем је логистика давно решила, а Данкан Балатине је то потврдио следећим речима: „као веза између фронта и позадине, логистика је истовремено и војни елемент у националној привреди и привредни елемент у војним организацијама“.¹⁶ Зато се синтагма позадинско обезбеђење не може, као други појмови војне вештине – стратегија, оператика и тактика, протумачити једном једноставном дефиницијом која ће важити за све прилике. Адмирал Еклес наглашава: „војна логистика је процес планирања и обезбеђења добара и служби ради подршке војних снага“,¹⁷ или „логистика је обезбеђење материјалних средстава којима организоване снаге спроводе силу. У војном смислу то је стварање и непрекидна подршка борбених снага и оружја. Њен циљ је одржавање максималне борбене ефикасности“.¹⁸ Наше позадинско обезбеђење зависи од развијености привреде и њене способности да производи потребна НВО за сталну и непрекидну подршку војних снага. Зато од економских могућности зависе број и јачина борбених снага које се могу створити у једној земљи, односно позадинске могућности постављају границу у погледу снага које се могу

¹⁴ Бранко Мамула, *Узрочна повезаност ратне вештине и НИР-а у области војне технике и технологије*, „Војно дело“, 1/84, Београд.

¹⁵ Све активности из којих се састоји развој и оперативна употреба појединог средства или НВО подељене су у четири фазе: концепцијску фазу, фазу оцена, фазу пуног развоја и фазу производње и експлоатације. Кроз тај процес одвија се узајамно деловање између носиоца концепције ГШ ВЈ и носиоца развоја НВО – СМО – Војнопривредни сектор и корисника – јединица Војске, да би се обезбедило да систем који се развија најефектније задовољи потребе Војске.

¹⁶ Хенри Еклес, *Логистика у националној одбрани*, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 28.

¹⁷ Исто, стр. 65.

¹⁸ Исто, стр. 40.

употребити у оружаном борби. Мобилизација предузећа за потребу производње НВО у домену је врховне команде, односно стратегије, која обавља потпуно интегрисано планирање и контролу производње.¹⁹ Логистика је вештина, наука и процес,²⁰ а њен циљ је стварање и непрекидна материјална и здравствена подршка војних снага.

Генерал-пуковник Јосип Грегорић, на питање зашто често наглашава да је од позадинског обезбеђења до политичких проблема само корак, одговорио је: „Не само корак већ и много мање. Јер позадинско обезбеђење је, по својој структури, веома хетерогено и обухвата исхрану, одевање, смештај, здравствену и ветеринарску заштиту, одржавање, ремонт технике, грађевинску делатност итд. Нарушавање било које од тих функција неповољно се одражава на морално-политичко стање, и тиме се директно умањује борбена спремност, доводи у питање остваривање задатака одбране, или још једноставније, ако би јединица остала без хране, лекова и слично... онда то одмах прераста у политички проблем. Шта то у данашњим условима значи излишно је посебно образлагати“.²¹

Значај и могућности које обезбеђује познавање позадинског обезбеђења – логистике први су схватили војни руководиоци, а затим пословни људи, инжењери, економисти, политичари и целокупан кадар који се бави управљањем и руковођењем разним системима. Савремена истраживања указују на то да се позадинско обезбеђење може дефинисати као систем комплементарних норми и практичних делатности војске у свим процесима командовања (планирање, организовање, извршавање, координација и контрола) специфичним позадинским подсистемима и функцијама формулисаним војним, економским, техничко-технолошким и другим достигнућима. То је целовит и реално трајан програм, чијом се реализацијом остварују неопходне функције, процеси и делатности помоћу којих се пружа подршка борбеним и неборбеним снагама и наоружању и војној опреми у миру, рату и било којем облику борбених дејстава. Оно је реалистично, на поузданим знањима засновано, повезано и сложено програмско становиште о основним питањима коришћења мирнодопских извора, залиха и резерви. Позадинско обезбеђење је целокупност свих знања у сфери теорије и праксе техничког, ваздухопловно-техничког, моранаричко-техничког, интендантског, саобраћајног, санитетског, ветеринарског, грађевинског, финансијског и противпожарног обезбеђења и поступака позадинских служби које су организоване на одговарајући начин за постизање заданог циља.

¹⁹ Производња је основни извор обезбеђења борбених и других средстава. Остварује се планским усмеравањем индустријске и пољопривредне производње. На том задатку се ангажују сви елементи система одбране СР Југославије. Савезно Министарство за одбрану планира и организује производњу и ремонт оружја и војне опреме у наменским капацитетима.

²⁰ Хенри Еклес, исто, стр. 74.

²¹ Интервју у листу „Народна армија“, бр. 2633, 28. децембар 1989.

У нашој теорији појам полемистика и војна вештина није до сада употребљаван у правом значењу. До сада је, уместо праве синтагме, кориштена синтагма *ратна вештина*, која је превазиђена и чини историјску категорију.²² Војна наука има своју вештину – тј. своју „војну вештину“, под којом треба подразумевати делатност људи у припремама и извођењу оружане борбе.²³ Војна вештина је практична област која је везана за поступак војника – старешине и његову особеност (талент, научност) „да одабере и употреби најпогоднија средства ради остваривања датог циља, ... да се утврди скуп норми како треба деловати да би се постигао одређени циљ“,²⁴ и нема никакве везе са „ратном вештином“. Због тога на овом симпозијуму о војној науци морамо дефинисати шта је то полемистика, да ли је то наука у настајању и наука о теорији позадинског обезбеђења, шта је то војна вештина и да ли је то пракса позадинског обезбеђења. Прихватамо да је полемистика теорија позадинског обезбеђења и да је војна вештина спретност војних снага у брзој и тачној припреми у вођењу борбених дејстава, стечена вежбањем и ратном праксом. „Пракса војне вештине је најважније, свесно усмерено и целисходно чулно-практично деловање војних (људи) снага, помоћу којег се најнепосредније мења објективна стварност припреме и вођења борбених дејстава и оружане борбе. Она је пракса војних снага – људи“.²⁵

У свету постоје различите поделе војне вештине. У западним земљама она се дели на стратегију и тактику, а у нас на стратегију, оперативку и тактику. У неким земљама позадинско обезбеђење – логистика, сматра се као трећи, односно четврти саставни елемент полемистике и војне вештине. Први који је сврстао логистику и разматрао је у оквиру војне вештине јесте швајцарски генерал Жомини (1779–1869). Међутим, његово тумачење, због неприхватања логистике као стварног елемента војне вештине, није правилно схваћено све до Другог светског рата. Од тог времена она има, са стратегијом, оперативком и тактиком, одлучујућу улогу у војној вештини и војној науци, тј. у руковођењу ратом. Сва три досадашња елемента војне вештине не могу имати теоријско упориште у постојећим системима конституисања војне науке без истинског и теоријског повезивања са позадинским обезбеђењем. „Стратегија, оперативка и тактика јесу дисциплине војне вештине које истражују оружану борбу од њене целине (стратегија) преко њеног крупног дела (операција), до њених најситнијих делова (бој и борба)“.²⁶

Оружана борба и рат не могу се проучавати преко само једне самосталне науке. Наиме, свака наука има своја поља субординације,

²² *Војна наука* (симпозијум – збирка прилога) ВИЗ, Београд, 1971, стр. 6.

²³ *Исто*, стр. 7.

²⁴ *Исто*, стр. 69.

²⁵ Радослав Шуљагић, *Иновирање структуре теорије наше ратне вештине*, „Војно дело“, бр., 2/97, НИУ „Војска“, стр. 124.

²⁶ Радован Радиновић, *Методе ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983, стр. 107.

па и војна вештина има своју науку – полемистику, која има своје гране: стратегију, оператику, тактику и позадинско обезбеђење – логистику, које се међусобно преплићу и сједињавају (шема 1). Исто тако, у пракси се не могу прецизно разграничити односи између њих, јер се њихове границе тешко уочавају, или се потпуно губе. На степен војне мисли код највиших органа руковођења (врховна команда) стратегија, оператика и тактика су се толико испреплеле да су постале целина.²⁷ Сви проблеми и ситуације у рату мешавина су стратегијских, оперативних, тактичких и позадинских елемената. Све четири гране практичне војне вештине и теорије полемистике имају своје приоритете, задатке и циљеве, али су они међусобно повезани. Та веза је најтешња са позадинским обезбеђењем – логистиком.

Шема 1

Рат већ одавно није серија битака. Већ у Првом светском рату се осетила ограниченост стратегије наполеонско-клаузевицког типа, јер су нова техничка средства захтевала и одговарајуће поступке за које стратегије зараћених страна нису биле припремљене. Техника и стратегија су се нашле у раскораку, а и због друштвених односа био је потребан другачији поглед на карактер рата. Војна вештина уопште, а стратегија посебно, мора рачунати с тим да се важеће „истине“ стално мењају, па према томе и инерција све више уступа место научној критици и схватањима.²⁸

Стратегија, оператика и тактика стварају планове за извођење операција, док позадинско обезбеђење – логистика обезбеђује средства за њихово спровођење. Наша војна стратегија је систем научних знања и вештина (теорија и пракса) о припремању и вођењу рата и употреби силе ради остваривања одређених политичких, економских и војних циљева. „Делатност највишег политичког, државног и војног руководства... Њен основни садржај је припремање и вођење оружане борбе и рата...“²⁹ Некада је своје циљеве остваривала преко тактике и операти-

²⁷ Јосеф Капон, Информативни билтен превода, бр. 5/1981, стр. 434.

²⁸ Војна наука, исто, стр. 422.

²⁹ Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 588.

ке, али на основу развоја НВО стратегија може непосредно да утиче на исход операција и рата у целини. На свој начин, у остваривању борбених задатака оператика и тактика превасходно зависе од стратегије, те се у тој сразмери померио однос међу њима и повећала улога и значај стратегије и позадине. Позадинско обезбеђење постаје „сектор“ директно потчињен врховном команданту. Стратегија и позадинско обезбеђење постале су вештине стваралаштва свих снага на релацији основе плана употребе оружаних снага. Остварују циљеве које је задао највише војно руководство државе. У миру им је циљ одвраћање од спољне агресије, чување уставног система и целокупности територија, а у рату, са војним снагама и свим људским и материјалним потенцијалом, одбрана и очување националне територије од саме границе. Стратегија мора бити трајна, у прави час спроведена, са потпуним ослоном на производњу сопственог НВО и на услуге целокупних цивилних структура.

Категорија циља, односно његова величина, одређује да ли нешто припада операцији. *Оператика* је научна дисциплина која се бави изучавањем припрема и начина вођења операција на копну, мору и у ваздушном простору. Она је битна компонента војне стратегије, с тим што оператика изучава задатке више или мање самостално, што зависи од конкретне ситуације и услова.³⁰ Предмет њеног изучавања су операције. Циљ операције се састоји у уништавању или разбијању крупних снага противника и у постизању таквих коначних резултата којима ће, поготову у новим условима, знатно утицати на ток и исход појединих етапа рата и рата у целини.³¹ Захваљујући развоју НВО, у операцијама су омогућени: повећање маневарских способности јединица, остварење дубоких продора, велике брзине дејства, брзе промене ситуација, непрекидност акција, ангажовање већег броја снага и слично, што је, повратном везом, све више утицало на несигурност позадине и повећање обима послова и задатака. Позадина је преко својих *техничких служби* стварала нова убојна средства, а тиме је и себи наметала нове задатке у обезбеђењу и решавању сопствених проблема.

Тактика је грана војне вештине која се бави изучавањем појава и законитости оружане борбе у домену боја и борбе и промене научно-теоријских сазнања у примању и извођењу тактичких радњи на копну, мору и у ваздушном простору. Обухвата теорију и праксу организовања, припремања и извођења боја и борбе и других тактичких радњи које произилазе из стратегије оружане борбе.³² Предмет тактике су бој и борба. Тактика је војна вештина употребе војних снага ради остварења оперативних и стратегијских планова и постизања циљева који су у њима постављени. Стратегија мора да се избори не само за оперативну и тактику него и за позадинско обезбеђење – логистику, за њихов развој,

³⁰ *Војна наука, исто, стр. 353.*

³¹ *Исто, стр. 435.*

³² *Војни лексикон, исто, стр. 608.*

и одговарајуће промене како би позадинско обезбеђење могло да одигра своју улогу и оствари донесене одлуке.

Битни чиниоци боја и борбе су: ватра, удар и маневар. Они су утицали на развој НВО који су знатно појачали ватрену моћ и дубину једновременог тучења непријатеља. Ватра као чинилац борбе и боја у веома је тесној вези с маневром и ударом. Наиме, ватром се припремају и прате маневар и удар. Повећана ватрена моћ и маневарска способност тактичких јединица непосредно утичу на удар боја и борбе. Удар сачињавају ватра и јуриш, а основна средства удара су ватре различитих врста и система наоружања и војне опреме. Јединице се доводе у повољнији положај маневром, који може да буде и маневар са ватром.³³ Сложеност технике усложнила је и позадинско обезбеђење, а тиме и бој и борбу, стварајући могућности за брзе измене ситуације и брзо груписање, прегруписавање, снабдевање, евакуацију рањеника итд. Развој рачунарске технике омогућио је коришћење разних метода помоћу којих се исход борбе или боја може унапред симулирати, а затим проверити у пракси.

Позадина, на основу подршке, одређује границе броја и јачине борбених снага које учествују у боју, борби или операцији. Очигледно је да могућности позадинског обезбеђења одређују границе стратегије, оператике и тактике. У оквиру теорије и праксе свих позадинских служби увек се постављају питања како и на који начин да се најбоље савладају позадински проблеми. Било у миру или у рату, разумевање основних позадинских проблема и принципа од суштинског је значаја за постизање успеха у боју, борби или операцији. Зато теоријске и практичне делатности позадинских служби чине: 1) научна сазнања о одређеним проблемима сваке позадинске функције; 2) искуствене чињенице које се стално научно верификују, и 3) утврђивање научних сазнања и могућности преласка на савремени логистички начин обезбеђења Војске Југославије. На тај начин ће се још повезати позадинска с осталим научним дисциплинама војне науке.

*

* *

Савремени рат је постао целина сукоба зараћених страна јер обухвата оружану борбу, политику, економију, дипломатију и остале димензије рата. У њему се употребљавају људи и савремено наоружање – техника. С обзиром на такво стање, позадинско обезбеђење – логистика, полемистика и војна вештина морају да буду: 1) засновани на науци и јединственом систему војних наука; 2) плански, системски и систематски дограђивани; 3) непрекидно усавршавани постојећим и проналажењем нових научних, практичних и организационих поступака; 4) поздани носилац експлоатације технике и да обезбеде успешно супрот-

³³ Војна наука, исто, стр. 456.

стављање техници противника; 5) засноване на свим принципима система човек – техника итд.

Литература:

1. Ф. Енгелс, *Антидилинг*, „Напријед“, Загреб, 1956.
2. И. Голушко: *Престројавање и проблеми позадине* (Перестройка и проблеми тыла). Тыл Вооруженных сил, 48 (1987), 4. април стр. 7–12, БП 10/1987.
3. Др Милојко Јеркић, *Логистика и оптимизација логистичког процеса снабдевања електронских уређаја резервним деловима*, ВИЗ, Београд, 1984.
4. Јосеф Капон, *Руковођење и командовање војном логистиком*, „Revue militaire Suisse“, 125 (1980), 9. септ. стр. 435–443; 1. нов. стр. 522–534, и 126 (1982), 1. јан. стр. 25–30.
5. *Савремена техника и ратна вештина* (зборник чланака), ГШ ЈНА, ЦСИ, 1983.

Војнотехничке науке и научне дисциплине и њихов однос према другим наукама у систему војних наука и друштву

УДК 355.001:62

Др Радован Максић, пуковник

Војнотехничке науке су допринеле материјалном опремању и обликовању утицаја материјално-техничког чиниоца оружане борбе. Развоју тих наука у савременим оружаним снагама придаје се велики значај, уз одговарајућа улагања у кадар и материјално обезбеђење истраживања. Приступ војнотехничким наукама и класификацији њихових дисциплина мењао се према циљевима, а садржаји и методе су се развијали према достигнућима у војним, природним и друштвеним наукама, технолошким и информатичким знањима и стању у окружењу.

Неминовност интеграције знања условљава везу с општевојним и другим наукама. Међузависност подручја и узајамно деловање научних дисциплина испољава се током решавања класа проблема у којима су основна знања из домена војнотехничких наука. Проблеми везани за војне техничке и војне организационо-технолошке системе решавани су уз креирање оригиналних методологија и изграђивање посебне терминологије. Утврђивање законитости трошења ресурса у борбеним дејствима, оптимизације управљања системима, креирање техничких и експертних система рађени су на основу знања из војнотехничких наука, која се стално допуњавају у интеракцији с осталим наукама. Дисциплине војнотехничких наука се развијају углавном у три подручја: организационо-логистичком, конструкционо-техничком и технолошком подручју. Развој тих подручја и трансфер нових знања и методологија могу се обезбедити планском политиком у оквиру државног плана и оријентацијом на стварање и усавршавање сопственог кадра и организације катедри Војнотехничке академије Војске Југославије као основних научно-наставних ћелија.

Увод

Војнотехничке науке су значајно допринеле материјалном опремању оружаних снага у свету и у нас и обликовању утицаја материјално-техничког чиниоца оружане борбе. Све савремене оружане снаге посвећују изузетну пажњу развоју војнотехничких наука, уз одговарајућа улагања новчаних средстава у оспособљавање кадра и у материјалне ресурсе за истраживања. Без обзира на постојање техничких факултета, института и других образовно-научних и научноистраживачких установа изван оружаних снага, развија се и усавршава кадар за бављење

војнотехничким наукама. Осим ратне технике, производ људи који се баве војнотехничким наукама јесу и високо софистицирана средства за обучавање припадника оружаних снага у миру, решења у области организацијско-формацијских структура логистичких и других јединица, система знања, система за подршку одлучивању у борбеним дејствима итд. Све то упућује на мултидисциплинарност војнотехничких наука и неминовну везу с општевојним и другим наукама (на шеми 1 приказана су најближа подручја узајамног утицаја). Ранији приступи и класификације, према којима се у војнотехничке дисциплине убрајају само специфичне научне дисциплине намењене за пројектовање, конструкцију, производњу и евентуално одржавање средстава наоружања и војне опреме, већ су превазиђени (према С. Илић, војнотехничке научне дисциплине су балистика, ракетодинамика, војна кибернетика, војна бионика, саобраћајна техника, морнарничкотехничке дисциплине и ваздухопловнотехничке дисциплине).¹

Приступи и класификација војнотехничких наука мењају се према циљевима који треба да се остваре применом војнотехничких наука, а садржаји и методе се развијају према напретку и теоријским достигнућима у општевојним, природним и друштвеним наукама, технолошким и информатичким знањима и стању у интерном и екстерном окружењу. Теоријска достигнућа и практичне примене остварене на основу знања које обезбеђују војнотехничке науке, као повратна спрега делују, пре свега, на општевојне науке, а затим и на остале науке у одређеном степену. Утицај материјално-техничког чиниоца оружане борбе, чија се материјализација заснива на војнотехничким наукама, очигледан је када је реч о новим доктринама великих сила: бесмисленост глобалног сукоба непосредно утиче на настајање нових доктринарних концепата. Такође, нове доктрине и стратегије постављају нове захтеве за прилагођавање материјално-техничког чиниоца оружане борбе, а као последица се јавља потреба за теоријским захватима у војнотехничким наукама. За кадар који се бави тим подручјем научноистраживачког рада то значи стално праћење достигнућа у систему општевојних наука, природно-математичком подручју, технолошким и другим дисциплинама. Подразумева се предузимање одређених мера које се односе на материјалну базу за истраживање, стварање кадра и иновирање знања.

Међузависност војнотехничких и других наука

У време највеће трке у нуклеарном наоружавању појавиле су се тенденције придавања великог значаја војнотехничким наукама и очекивање да се системом знања, истраживањима и применом резултата истраживања у том научном подручју стекне одлучујућа надмоћност. Код нас је улога војнотехничке науке сагледавана, пре свега, у домену истраживања и развоја средстава за масовну употребу у противоклопној борби, противваздушној одбрани, противдесантној борби и запречава-

¹ С. Илић, *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971. година.

њу. На основу тога, предност је давана развоју дисциплина као што су спољна и унутрашња балистика, ракетодинамика и технологија барута и експлозива. Логистички приступ пројектовању техничких средстава и система био је у зачетку, а системи за снабдевање техничким материјалним средствима, одржавање и други логистички подсистеми пројектовани су по узору на стране оружане снаге. Улога и могућности војнотехничких наука у решавању тих значајних проблема нису реално сагледавани.

Развој нових система и средстава наоружања и појава организационих, финансијских и других проблема приликом преоружавања оружаных снага и измене начела употребе јединица утиче на гледање на потребе и могућности за развој војнотехничких наука. Утицај материјално-техничког чиниоца на командовање у току борбених дејстава, поред осталог, изражен је и кроз захтев да се у кратком времену велики скуп информација обради на квалитетан и примерен начин. Одлука о начину коришћења сопствених ресурса непосредно зависи од квалитета и брзине обраде најзначајнијих скупова информација, па се намеће закључак да је те и сличне захтеве могуће решавати с ослоном на системе знања из општевојних, војнотехничких и природно-математичких наука, технолошких, информатичких и других дисциплина. У табели 1 приказане су неке међузависности научних подручја при решавању класа проблема значајних за функционисање војске у миру и рату.

Табела 1

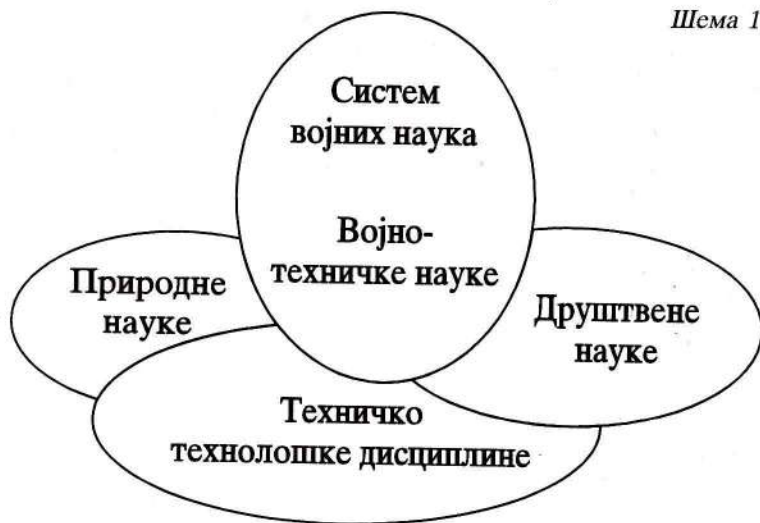
Класе проблема	Научна подручја и научне дисциплине				
	Систем војних наука		Подручје природних наука	Технолошко подручје	Друштвене науке
	општевојно подручје	војнотехничке науке			
Дефинисање врста и карактеристика наоружања и војне опреме	*	*	*	*	*
Пројектовање, развој и производња наоружања и војне опреме	*	*	*	*	*
Опремање војске	*	*		*	
Образовање кадра општевојних и војнотехничких специјалности	*	*	*	*	*
Дефинисање логистичких система за мир и рат	*	*			*
Истраживања будућих стања војних система	*	*	*	*	*

За решавање класа проблема дефинисања врста и карактеристика наоружања и војне опреме користе се знања из бројних научних подручја и дисциплина: од филозофије и доктринарних опредељења које генерише друштвено окружење до технолошких могућности и ограничења за реализацију захтева протеже се простор међусобног утицаја

знања потребних за решавање те класе проблема. Да би се анализирано стање у интерном и екстерном окружењу потребна је примена знања која спадају, пре свега, у матично подручје система војних наука. За разумевање структура и процеса у војним системима подразумева се ослонац на дисциплине научне организације рада, математичке дисциплине и, посебно, подручје операционих истраживања.

У процесима истраживања везаним за дефинисање врста и карактеристика наоружања и војне опреме општевојно подручје и војнотехничке науке су непосредни генератори знања. При томе се мењају релације основни – повратни утицај током читавог истраживачког поступка, уз примену бројних знања из природно-математичких дисциплина. Знања из домена друштвених наука и техничко-технолошког подручја најчешћи су генератори за одређивање могућности и разних ограничења у времену, простору и ресурсима. Доносиоци одлука о потребним карактеристикама и врстама наоружања и војне опреме морају имати квалитетне научне студије које су израдили експерти из најзначајнијих области, при чему се посебна важност придаје избору водитеља пројеката.

Шема 1

Подручја међусобног утицаја војнотехничких и других наука

За пројектовање, развој и производњу наоружања и војне опреме такође се користе мултидисциплинарна знања. После сагледавања потреба и могућности за наведене процесе, у реализацији предност имају знања из војнотехничких наука, уз повратну спрегу с општевојним подручјем. Знања из домена медицине, ергономије, војне психологије, социологије и других дисциплина неминовна су у тим процесима. Технолошко пројектовање је дисциплина која обезбеђује знања за непосредну реализацију пројектовања и производње наоружања и војне опреме.

Решавање класе проблема опремања војске (од дугорочног планирања до процеса попуње, руковања и располагања наоружањем и војном опремом) повезано је са знањима која обезбеђују војнокономске и војнотехничке дисциплине и дисциплине технолошког подручја. Теорија управљања залихама – дисциплина операционих истраживања, и информатичке дисциплине основа су за решавање информационих процеса у функцији управљања опремањем војске средствима наоружања и војне опреме. За организовање система у домену руковања и располагања средствима основна знања су садржана у дисциплинама општевојног и технолошког подручја.

Образовање кадра општевојних и војнотехничких специјалности знатно се разликује од образовања било које специјалности за привредне и друге делатности изван оружаних снага. Савременим оружаним снагама потребни су логистичари који имају довољно знања из области војнотехничких, општевојних, друштвених и других наука, а од кадра општевојних специјалности захтева се да у одговарајућем обиму владају и знањима из домена војнотехничких наука, посебно из логистичких дисциплина. Међутим, разликује се ниво знања из војнотехничких наука које морају да поседују аналитичари војних система и логистичари. Образовањем и усавршавањем кадра за командовање у војним логистичким системима постижу се жељени циљеви, а зависно од њих, у одређеном степену, у тим процесима су заступљене војнотехничке науке.

Решавање задатака из домена борбене готовости, управљања и располагања ресурсима у савременим оружаним снагама незамисливо је без знања која обезбеђују одређене дисциплине војнотехничких наука. У процесима образовања већине кадра општевојних и војнотехничких специјалности кроз наставне планове и програме обезбеђује се одговарајући однос дисциплина које се изучавају. Поред осталих, у непосредан однос се доводе дисциплине војнотехничких наука с војном андрагогијом, психологијом и другим дисциплинама. У пракси се показало да се изучавањем дисциплина војнотехничких наука код слушалаца развијају креативне и истраживачке способности, како код кадра војнотехничких, тако и код кадра других војних специјалности.

Дефинисање логистичких система војске за мир и рат јесте класа проблема за чије су решавање неопходна знања из бројних научних дисциплина. Логистички системи војске су, поједностављено речено, војни организационо-технолошки системи који своје циљеве остварују у миру и у рату у условима с вероватним деструкцијама у систему за време борбених дејстава. Знања из општевојног подручја, друштвених и других наука на специфичан начин се прилагођавају, допуњавају оригиналним истраживањима и користе за решавање те класе проблема. На пример, знања из научне организације рада, метода операционих истраживања, стратегије, тактике, логистике и других научних области и дисциплина користе се на специфичан начин за изналажење начина на који треба структурирати и димензионисати логистичке подсистеме.

Када је реч о подсистему енергетског обезбеђења (убојна средства, погонска средства, електрична енергија итд.), на пример, потребе снабдевања у борбеним дејствима одређују се на основу знања из општевојног подручја, операционих истраживања, организационих, технолошких и других дисциплина. Како је предмет веома специфичан, неопходно је да се развију посебне методологије за решавање те класе проблема. Одређени резултати су постигнути управо због таквог опредељења: у дисциплини техничко обезбеђење, која се може класификовати у област војнотехничких наука, кроз мултидисциплинарна истраживања утврђене су законитости настајања потреба снабдевања према условима у окружењу у борбеним дејствима и изнађени поступци за оптимизацију подсистема снабдевања.

Као живи војни организационо-технолошки систем, логистички систем је подложен променама у времену. Свака знатнија промена у доктрини и стратегији налаже захвате у логистичком систему – од обуке кадра до материјално-техничких промена. Нове технологије се брзо примењују у савременим оружаним снагама, па се измене у систему логистике уводе и у информационе, и у материјалне процесе. С обзиром на потребна знања из општевојног подручја, природних и друштвених наука, организационих, технолошких, информатичких и других дисциплина, у војнотехничким наукама се развијају посебне дисциплине.

За истраживања будућих стања војних система, посебно за стања у борбеним дејствима, развијају се и усавшавају посебне научне методе и технике. Као неминовност се намеће интеграција знања из више научних подручја, области и дисциплина, у чему војнотехничке науке имају значајно место. У истраживањима законитости оружане борбе тимски рад је најчешћи облик организовања, а ангажују се експерти за општевојно подручје, област операционих истраживања, организационе и технолошке дисциплине, математичари, информатичари и други. Део истраживања који се односи на будућа борбена средства, наоружање и војну опрему и логистичку подршку (посебно у домену снабдевања техничким материјалним средствима и одржавања техничких материјалних средстава у борбеним дејствима) подржан је знањима из војнотехничких наука. Та знања су неопходна и за истраживања будућих доктрина и стратегија, законитости извођења борбених дејстава, обуке кадра из општевојних и војнотехничких специјалности за борбена дејства и изналагање одговора на питања како организовати војни систем, посебно у домену логистике.

Могућност класификације дисциплина војнотехничких наука

У односу на класификацију и приступ војнотехничким наукама који су били актуелни седамдесетих година, до сада је настао одређени број нових дисциплина војнотехничке науке и обезбедио респективно место у образовању кадра војнотехничких специјалности и у научноистраживачком раду. Дисциплине војнотехничких наука су се развијале према

предмету којим се баве, функционалној вези са другим наукама и дисциплинама (општевојне, техничко-технолошке, друштвене и друге) и утврђеним научним истинама. Више десетина докторских и магистарских радова израђено је у области примене војнотехничких наука на техничке и војне организационо-технолошке системе. Подручје примене војнотехничких наука мењало се од утврђивања законитости утрошка ресурса у борбеним дејствима до истраживања оптималног управљања системима, и од утврђивања методологија за решавање разнородних проблема до изналажења поступка за креирање техничких и експертних система.

Терминологија војнотехничких наука је усаглашавана са потребама општевојних система (СНО), техничко-технолошких система (ЈУС) и војних организационо-технолошких система (термини операционих истраживања, логистике итд.), а према одговарајућим научним областима и дисциплинама. Специфични термини су дефинисани према потребама и резултатима научноистраживачког рада. Процес класификације дисциплина војнотехничких наука није завршен, већ се мења зависно од стања интерног и екстерног окружења и потреба војног система (на шеми 2 приказан је дијаграм тока класификације нових дисциплина војнотехничких наука). Могућа је следећа класификација дисциплина војнотехничких наука с обзиром на предмет истраживања, методологију и специфична знања која развијају:

1. Војнотехничке науке

1.1. ОРГАНИЗАЦИОНО–ЛОГИСТИЧКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

- 1.1.1. Техничко обезбеђење
- 1.1.2. Ваздухопловнотехничко обезбеђење
- 1.1.3. Морнаричкотехничко обезбеђење
- 1.1.4. Организација снабдевања техничким материјалним средствима
 - 1.1.4.1. Складиштење и транспорт убојних средстава
 - 1.1.4.2. Складиштење и транспорт погонских средстава
- 1.1.5. Организација одржавања техничких материјалних средстава
 - 1.1.5.1. Војнологистичко инжењерство

1.2. КОНСТРУКЦИОНО–ТЕХНИЧКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

- 1.2.1. Унутрашња балистика
- 1.2.2. Спољна балистика
- 1.2.3. Механика наоружања
- 1.2.4. Оптички и оптоелектронски уређаји
- 1.2.5. Системи управљања ватром
- 1.2.6. Борбени системи ваздухоплова
- 1.2.7. Борбени системи морнарице
- 1.2.8. Оклопна борбена возила
- 1.2.9. Инжињеријске машине
- 1.2.10. Системи вођења и управљања ракетама

- 1.2.11. Електроника ракетних система
- 1.2.12. Радио и радио-релејни уређаји и војни системи
- 1.2.13. Сервосистеми борбене технике
- 1.2.14. Радарска техничка средства и системи
- 1.2.15. Пројектили и упаљачи
- 1.2.16. Убојна средства
- 1.2.17. Барути и пиротехничке смесе
- 1.2.18. Бризантни експлозиви
- 1.2.19. Средства АБХО

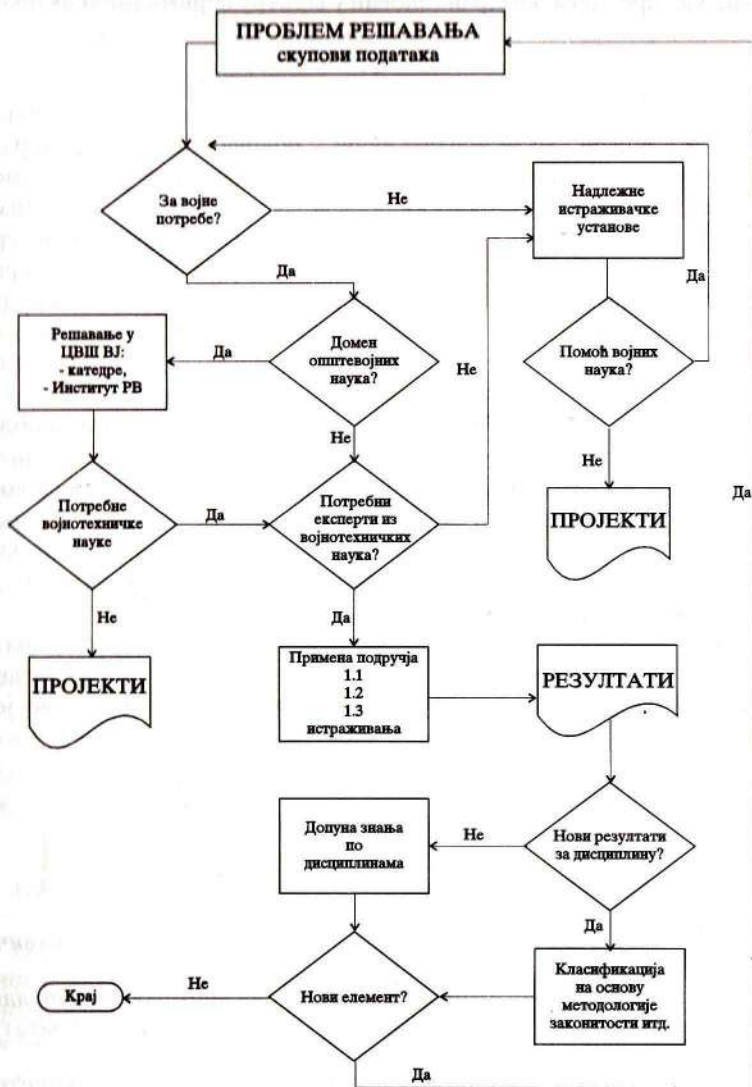
1.3. ТЕХНОЛОШКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

- 1.3.1. Технологија одржавања техничких материјалних средстава и система у војсци
 - 1.3.1.1. Технологија одржавања наоружања
 - 1.3.1.2. Технологија одржавања борбених возила
 - 1.3.1.3. Технологија одржавања ваздухоплова
 - 1.3.1.4. Технологија одржавања пловила
 - 1.3.1.5. Технологија одржавања ракетних система
 - 1.3.1.6. Технологија одржавања радарских система
- 1.3.2. Технологија одржавања убојних система
- 1.3.3. Технологија одржавања погонске опреме у војним системима

Развој тих дисциплина и трансфер нових знања и методологија може се обезбедити планском политиком на државном нивоу, оријентацијом на сопствени кадар и развој катедри у ВТА ВЈ као основних научно-наставних ћелија. Наведено, поред осталог, потврђује и чињеница да је у периоду 1986–1990. година у целокупном плану научноистраживачког рада у војним школама 39 одсто задатака било из војнотехничких наука. Реализовано је 87 одсто плана,² пре свега захваљујући оријентацији ЦВТШ на развијању и усавршавању сопственог научно-наставног кадра. Та институција је имала највише доктора и магистара, наставно-образовни ниво је подигнут, а реализовани су задаци научноистраживачког рада на основу којих је унапређено стање у реалним системима. Тако су, на пример, изведени захвати у подручју одржавања ТМС и унапређења система енергетских ТМС, у информатици, противелектронској заштити, ракетној техници, убојним средствима, систему техничког обезбеђења, саобраћаја и транспорта итд.

Већина задатака била је у функцији магистарских и докторских радова, што је разумљиво с обзиром на тадашње стање кадра. Такође, рађени су задаци везани за доградњу, усавршавање и развој средстава ратне технике, при чему је остварена сарадња са ВТИ и организацијама наменске производње. Задаци научноистраживачког рада реализовани су и у домену командовања, усавршавања подсистема техничког и саобраћајног обезбеђења, противелектронског обезбеђења итд.

² Анализа стања планова.

Алгоритам класификације

Ангажовање наставника на задацима научноистраживачког рада директно се одражавало на квалитет наставе – од унапређења наставне базе до развијања креативности код студената и слушалаца у пракси се показало да су слушаоци и студенти ВТА веома брзо по завршетку школовања били способни за обављање задатака и у веома сложеним условима. Издвајању дисциплина војнотехничких наука и изван сфера конструкције и производње наоружања и војне опреме и развијању

посебних метода за решавање специфичних логистичких проблема допринео је, пре свега, кадар школован у Центру војнотехничких школа.

Закључак

Научнотехнички прогрес и достигнућа из свих подручја налазе примену и у војсци. То је најочљивије у подручју војног хардвера, па су и дисциплине војнотехничких наука прво развијане у том домену, што је одређивало и њихову класификацију. Војна средства су специфичнија од осталих средстава (начин употребе, намена, деструкција итд.), па је то условило развој засебних дисциплина, без обзира на фундаменте у природним, технолошким, друштвеним и општевојним дисциплинама. Циљеви су били полазишта за развој и класификацију нових дисциплина војнотехничких наука, при чему су садржаји и методе одражавали достигнућа, нивое знања и стање у окружењу.

Узајамно деловање научних дисциплина зависи од класе проблема који се решава. Даљи развој и нове класификације дисциплина војнотехничких наука последица су решавања класа проблема везаних за војнотехничке системе и логистичке подсистеме. Сада су, углавном, препознатљива три смера у класификацији и развоју дисциплина војнотехничких наука: организационо-логистичке дисциплине, конструкционо-техничке дисциплине и технолошке дисциплине.

У пракси се показало да су највећи резултати постигнути када је у први план постављен задатак стварања и усавршавања сопственог научно-наставног кадра (око 40 одсто планираног НИР-а било је из војнотехничких наука, а остварено је око 87 одсто).

Литература:

1. С. Боројевић, *Методологија експерименталног научног рада*, РУ „Радиој Гипранов“, Н. Сад, 1978.
2. Р. Петковић и други, *Методологија пројектовања процеса техничког снабдевања у операцији* (тимски пројекат ЦВТШ), 1981.
3. С. Вукићевић и други, *Рационализација складиштења, манипулације и транспорта у систему снабдевања муницијом* (пројектни задатак), СБУ и ТУ, Београд, 1988.
4. Р. Максић, *Прилог дефинисању поступка за утврђивање законитости утрошка муниције у времену за јединице у оружаном борби* (докторска дисертација), ВВТШ, 1989.
5. В. Мишковић, *Развој модела и поступака за одређивање ресурса снабдевања муницијом артиљерије за подршку* (докторска дисертација), ЦВШ ВТА ВЈ, 1994.

Садржај војне доктрине, начин њеног формулисања и примена

УДК 355.001

Др Спасоје Мучибабић, пуковник*

У првом делу рада објашњена су основна гледишта на вишедимензионалну агресију и војну науку као полазну основу за идентификацију и разраду војне доктрине. Посебно су наведене карактеристике оружане борбе као конфликтне ситуације. Она својом специфичношћу обезбеђује војној науци и војној доктрини предмет истраживања који није константан, већ се значајно мења, уступајући важно место неоружаним облицима.

Други део посвећен је дефинисању садржаја војне доктрине као система, при чему су наглашени односи између његових улаза и жељених излаза, с тежиштем на неким питањима из области командовања и борбене готовости.

Начин решавања постојећих доктринарних проблема обрађен је у трећем делу рада, који садржи захтеве за изналажење посебних метода и методских поступака који, поред свих ограничења, морају обезбедити прагматичне резултате и бити релативно јефтине.

Идентификација предмета војне доктрине

Одређивање приближно тачног места војне доктрине и дефинисање њеног предмета у координатном систему праксе (струке) у основи значи њено одвајање од ратне вештине (и њених дисциплина) као науке и одређивање њеног места у оквиру државне доктрине.

Иако је у Повељи Организације уједињених нација проглашен „међународним злочином против мира“, рат је био и остао реална и актуелна појава.¹ На основу анализе неколико последњих ратова, вођених у Ираку и Ирану, на Фокландским острвима, у Панами, Персијском заливу, Сомалији, бившем СССР-у и СФРЈ, може се закључити да је дошло до промена у бићу рата. Сви ти „ратови“ су имали потпуно нове карактеристике, али је стварана толико конфузна ситуа-

* Сектор ОШП ГШ ВЈ – Прва управа.

¹ Према истраживањима Жан-Жака Бебела током последњих 5.500 година било је 14.513 већих или мањих ратних сукоба. У њима је изгубило живот три милијарде и 640 милиона људи, уз непроцењива материјална разарања.

ција да је неутрални посматрач тешко могао да одреди агресора, а оружана борба, која је до сада имала највећи значај, постепено се мења.

Рат је комплексна, вишедимензионална, планска, друштвено-историјска и војно-технолошка појава којом зараћене стране, које имају супротне циљеве, настоје да реше међусобни сукоб. Услов за вођење рата је постојање зараћених страна способних да се супротставе једна другој с реалним изгледима да остваре своје циљеве. Ако нека земља нема припремљену одбрану, за шта је полазна премиса разрађена доктрина, она не може плански и организовано да уђе у рат. У том случају, у конфликтној ситуацији нема супротне стране, па се само агресивом остварују циљеви рата.

У садашње време актуелне су ратне доктрине према којима треба остварити циљеве уз што мање супротстављање противника оружаном борбом. Отуда се на прагу 21. века агресија може дефинисати као *вишедимензионални неоружани или (и) оружани акт једне државе, коалиције држава или побуњеничких снага (најчешће подржаних споља) на другу државу, групу држава или своју државу ради разбијања (нарушавања) суверенитета, територијалног интегритета, независности и уставног поретка и довођења у одређени степен зависности од агресора.*²

Вишедимензионалност агресије приказана је на шеми 1, где је на апсциси (X осу) нанесено време, а на ординату (Y осу) димензије изражене кроз облике (неоружане и/или оружане) и врсте (од психолошке до војне) агресије.

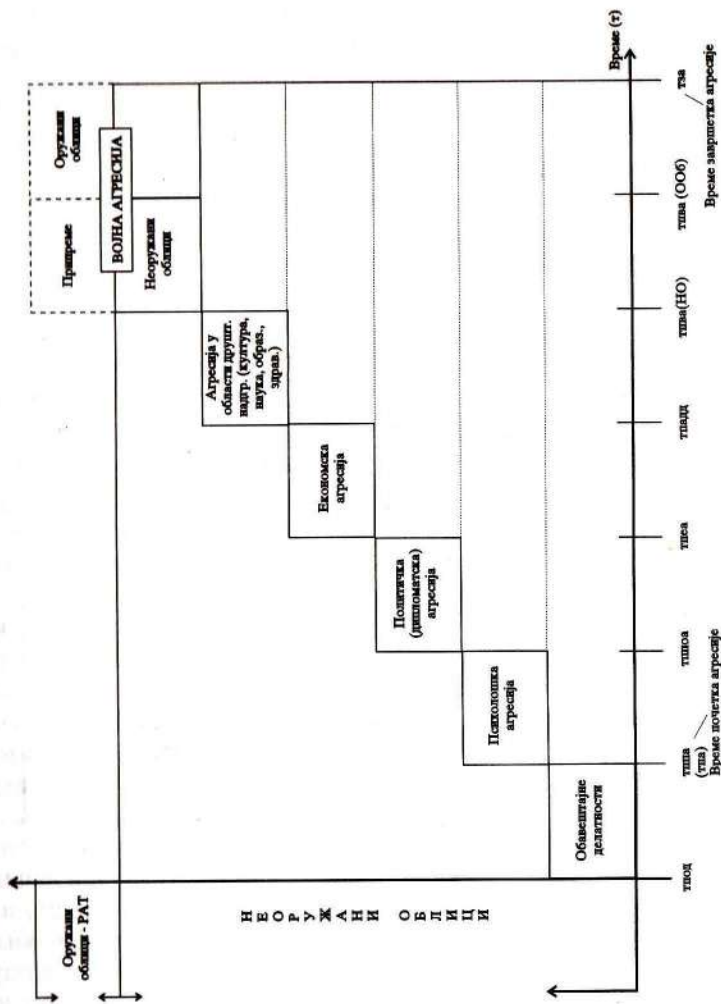
На основу студијски обрађених информација у оквиру обавештајне делатности, интердисциплинарни тимови обавештавају одговарајуће државно тело о стању у земљи будућој жртви агресије, степену вероватноће остварења циља и могућим ефектима. После потврдне одлуке одговарајућег државног тела (комитет), компетентни тимови планирају вишедимензионалне агресије, изналазе најповољније начине реализације, пројектују снаге и време њиховог ангажовања и предвиђају могуће ефекте. После избора, односно одобрења одговарајућег „сценарија“, приступа се поступној реализацији агресије. На шеми 1 дат је начелан редослед: 1) психолошка агресија; 2) политичка (дипломатска) агресија; 3) економска агресија; 4) агресија у области друштвене надградње и 5) војна агресија, која се прво остварује неоружаним облицима, а на крају прераста у оружану агресију – рат.

Карактеристично је да свака агресија има време почетка – тп (шема 1), тппа је време почетка психолошке агресије, тптоа – време почетка политичке агресије, тпеа – време почетка економске агресије, тпадд – време почетка агресије у друштвеним делатностима друштвене надградње, тпва (НО) – време почетка неоружаних облика војне агресије и тпва (ООб) – време почетка оружаних облика војне агресије. Време

² У раду се обрађује агресија а не рат, јер досадашња искуства указују на то да жртва агресије није била припремљена да се организовано супротстави агресору и да отпочне рат.

Шема 1

Облика агресије

Динамика и садржај
вишедимензионалне
агресије

завршетка – тза, заједничко је за све агресије, а означава остварење циља агресије. То је укупно време агресије и износи: $t_{\text{за}} = t_{\text{па}} + t_{\text{поа}} + t_{\text{еа}} + t_{\text{адд}} + t_{\text{ва}}$. Оно се планира према постављеном циљу и ограничењима, али се тежи да време војне агресије, посебно оружане агресије (рат), траје што краће и да победа буде што ефектнија и ефикаснија.

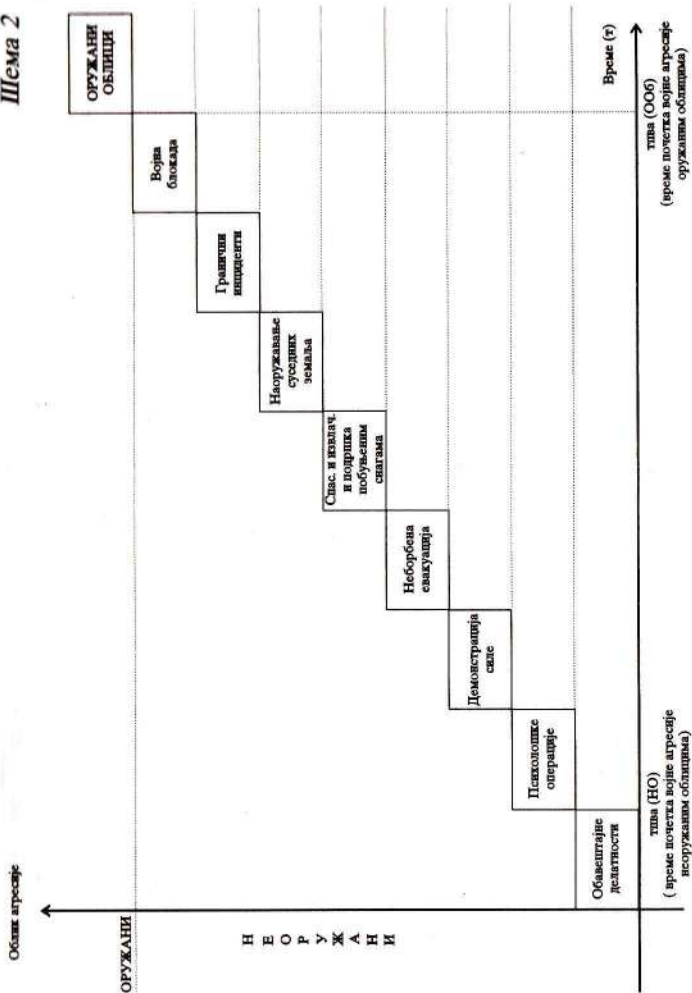
Вишедимензионалну агресију карактерише поступност у остварењу циља методом „корак по корак“. Наиме, следећа агресија се уводи тек када се помоћу претходне агресије створе услови за њену успешну реализацију. Уколико нема потребе или могућности за остварење, одређена врста агресије се може изоставити. Сваком врстом агресије, због комплексности и специфичности, обавезно руководе одговарајући надлежни државни органи, а укључено је увек више учесника, што је такође карактеристика вишедимензионалности. Вишедимензионалност агресије не огледа се само у садржају, врстама и облицима њене реализације већ и у амбијентима из којих долази (копно, море, ваздушни простор, космос) и обиму у којем се јавља. Због свега тога, многи теоретичари се опредељују за појам *сведимензионална агресија*.³

Војна агресија (шема 2) јесте врста агресије која се спроводи неоружаним и оружаним облицима, којима се разбијају и уништавају преостали потенцијали жртве агресије и остварује постављени циљ агресије. *Неоружани облици војне агресије* (шема 2) остварују се кроз мирнодопске „континенци“ операције. Ти облици се примењују када је неопходно да се подрже и прошире ефекти претходно изведене агресије. Неоружане облике чине: обавештајне операције, психолошке операције, демонстрација силе, неборбена евакуација, спасавање и извлачење и подршка побуњеничким снагама (помоћ у регрутовању, организовању, обучавању, опремању снага и обавештајној подршци, тајно убацивање у руководеће структуре супротне стране, субверзивно деловање, саботаже и снабдевање потребним средствима), наоружавање суседних држава које прете независности одређене државе, гранични инциденти, посебно повреде ваздушног простора и територијалног мора, и војна блокада. *Оружане облике војне агресије* (шема 3) чине: организована диверзантско-терористичка дејства, удари са дистанце из ваздушног простора, са мора и копна, упади снага мањег обима, оружана побуна (унутрашња војна агресија у комбинацији са спољном агресијом), грађански рат и дејства копнених, начелно мултинационалних снага.

Ударима са дистанце отпочиње спољна војна агресија оружаним облицима, односно оружани сукоб – рат, а организованим диверзантско-терористичким дејствима унутрашња агресија оружаним облицима – оружана побуна. Као и вишедимензионалну агресију, војну агресију карактерише поступност у остваривању циља методом „корак по корак“: следећи облик се уводи тек кад се претходним обликом агресије

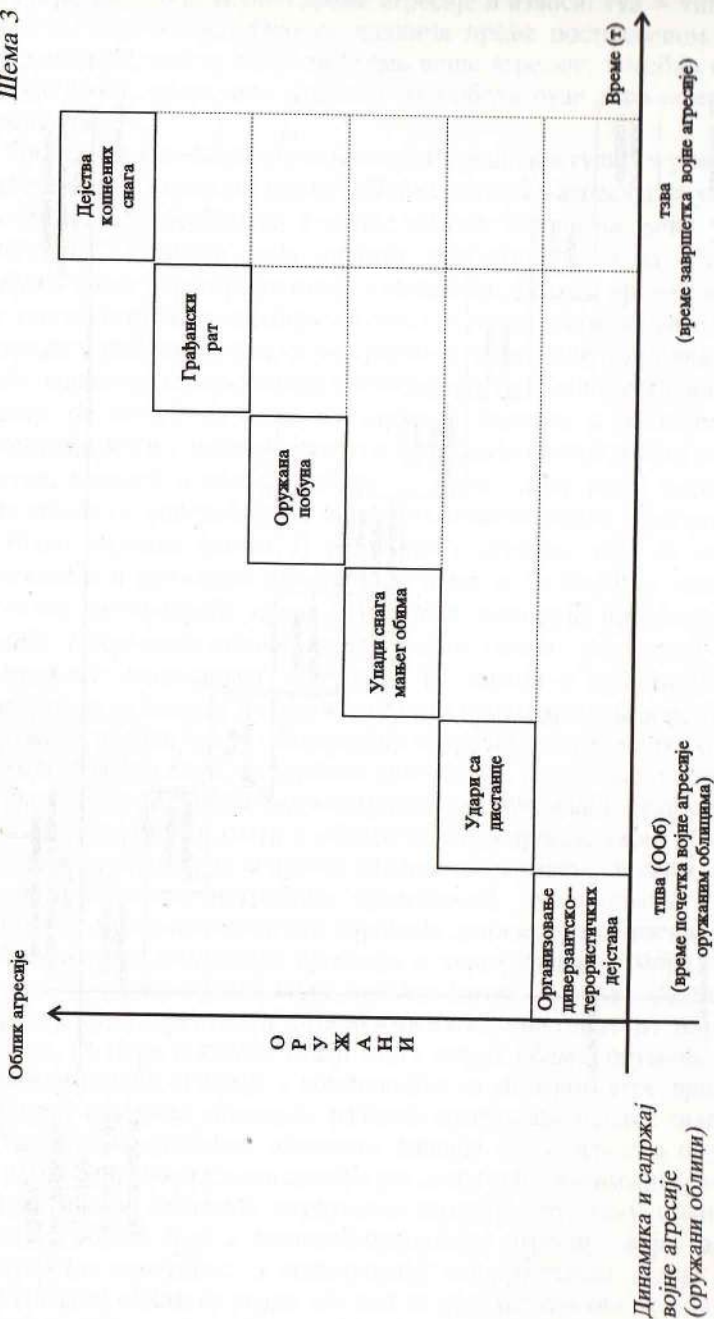
³ Назив вишедимензионална агресија у овом раду је оправданији јер омогућава јасније појмовно одређење.

Шема 2

Динамика и
садржај војне
агресије
(норужани
облици)

Шема 3

створе услови за његово успешно реализовање. Уколико нема потребе или могућности да се изведе, одређени облик агресије може да се прескочи.

У неким ратним доктринама војни сукоби су обрађени кроз сукобе „ниског“, „средњег“ и „високог“ интензитета, чији појавни облици, у основи, обухватају наведене неоружане и оружане облике војне агресије. *Конкретна оружана борба у војној доктрини не може да се изучава изоловано, као статична појава, већ као конфликтна ситуација и динамична појава, која се непрекидно мења, уз истовремену анализу и неоружаних облика испољавања, који јој по правилу претходе.*

Садржај војне доктрине

Вишедимензионални карактер агресије намеће потребу за организовањем вишедимензионалне одбране, што се може поистоветити с националном одбраном. *Национална одбрана* обухвата систем институција и функција којима се организовано остварује политичка, економска, информативна и војна безбедност и безбедност у другим областима друштвене надградње и стварају услови за обезбеђење суверенитета, територијалног интегритета, независности и несметаног развоја земље. *Доктрина одбране* је систем комплементарних норми практичних делатности којима се обезбеђује ефикасно функционисање националне одбране, а *војна доктрина* је интегрални део доктрине одбране, односно програмско становиште о свим значајним питањима организације, припреме и ангажовања војске. (Систем војних наука у нас, као један од извора војне доктрине, званично није верификован иако су дате полазне основе још пре двадесет пет година на симпозијуму о војној науци.)

Ако се војна доктрина посматра као систем (шема 4), основни улази (полазне основе, исходишта) јесу:

Шема 4

Војна доктрина као систем

- потенцијали земље (материјални и нематеријални) и степен припремљености за одбрану;
- природне, техничке, друштвене и војне науке;
- ратна доктрина;
- војне доктрине страних оружаних снага.

Потенцијали земље (демографски, привредни и финансијски потенцијали, правно-законска регулатива, традиције и патриотска осећања) непосредно утичу на садржај и квалитет војне доктрине. Природне, техничке, друштвене и војне науке служе као посредна и непосредна основа за формулисање ставова за практичне делатности. Ратна доктрина, као непосредно старији појам, одређује војну доктрину, при чему сви подсистеми треба синхронизовано да се развијају и складно да функционишу. Војне доктрине противника служе за реално дефинисање сопствених циљева, а са доктринама савезника требало би чинити кохерентну целину.

Под функционисањем система војне доктрине подразумева се дефинисање ставова и оквира значајних за практичну делатност Војске Југославије. У пракси се проверавају ставови и, на основу резултата, у повратној спречи, делује на промену принципа, а не искључује се могућност да научно верификовани резултати утичу и на доградњу закона у тој науци.

Садржај војне доктрине може се груписати у три макроцелине:

- 1) организација и командовање,
- 2) припрема војске,
- 3) ангажовање војске.

У уводном делу треба на практичан начин објаснити потенцијале земље и основе природних, техничких, друштвених и војних наука на којима се заснива разрада наведених целина, а посебно треба нагласити карактеристике војних доктрина страних ОС и наше ратне доктрине. У дефинисању доктринарних принципа законска регулатива има велику важност. У Уставу СРЈ, одељак VIII (чл. 133: „Савезна Република Југославија има Војску која брани суверенитет, територију, независност и уставни поредак“), дефинисана је Војска Југославије, док друге снаге за одбрану (јединице унутрашњих послова – савезне државе и република чланица) и снаге Савезног министарства одбране нису прецизно дефинисане. Због тога је покренута иницијатива да се тај члан прошири следећим садржајем: „Носилац одбране суверенитета, територије, независности и уставног поретка СРЈ јесу *снаге за одбрану* које чине: Војска Југославије, јединице унутрашњих послова (савезне државе и република чланица) и снаге Савезног министарства одбране“. Војска Југославије је главна оружана сила одбране и носилац оружане борбе у одбрани суверенитета, територије, независности и уставног поретка СР Југославије.

Јединице и органи унутрашњих послова савезне државе и држава чланица главна су оружана сила у миру за борбу с убаченим извиђачко-диверзантским групама и снагама оружане побуне, и за контролу

територије, обезбеђење објеката на територији и државних органа у миру и рату. Снаге Савезног министарства одбране обезбеђују објекте на територији и државне органе и учествују у осталим задацима одбране и заштите. Нови квалитет у војној доктрини у последње време јесте однос према информацијама и времену као чиниоцу оружане борбе. Наиме, све савремене армије у процесу командовања убрзано раде на изградњи информационих система који ће обезбедити брзину протока и обраде информација у процесу командовања јединицама у извођењу борбених дејстава.

За решавање тог проблема ангажовани су стручњаци разних профила, од специјалиста за теорију система, теорију информација и телекомуникацију до војних стручњака разних специјалности. Као резултат тог рада развијени су системи у командовању, као:

– C^3I – прикупљање информација, командовање, одлучивање, контрола и преношење информација;

– C^4I – прикупљање информација, командовање, одлучивање, контрола, рачунари и преношење информација;

– C^4I^2 – прикупљање информација, командовање, одлучивање, рачунари, провера и преношење информација;

– D^3 – откриј, одлучи, уништи (*Detection, Decision, Destroy*).

Таква методологија захтева изразиту техничку надмоћност и подређена је циљу – уништењу објекта, али се таква одлука доноси пошто се, на основу анализе трошкова и ефеката, покаже да је исплатива. Тако радикално постављен циљ – уништење, захтева да све три фазе имају јасне показатеље да операција мора успети, јер је успех једно од начела њихове војне доктрине.

Услови наметнути после распада СФРЈ обавезују наше војне теоретичаре да разраде оригинални процес одлучивања чији је крајњи циљ: онемогућити агресору да уништи СРЈ, без обзира на то ко је агресор – нека велика сила или коалиција. Најповољније је да се процес одлучивања на стратегијском нивоу у периоду рата када је противник много надмоћнији одвија према методологији O^3 – откриј, одлучи, онемогући. На шеми 5 приказан је процес одлучивања према методологији O^3 , подељен на фазе и активности:

– откривање (прво O) обухвата скуп активности на прикупљању и обради информација;

– одлучивање (друго O – O^2) обухвата анализу задатака и дефинисање циљева, анализу ризика, разраду стратегија, разраду модела и симулацију понашања, доношење одлуке и њено преношење на потчињене;

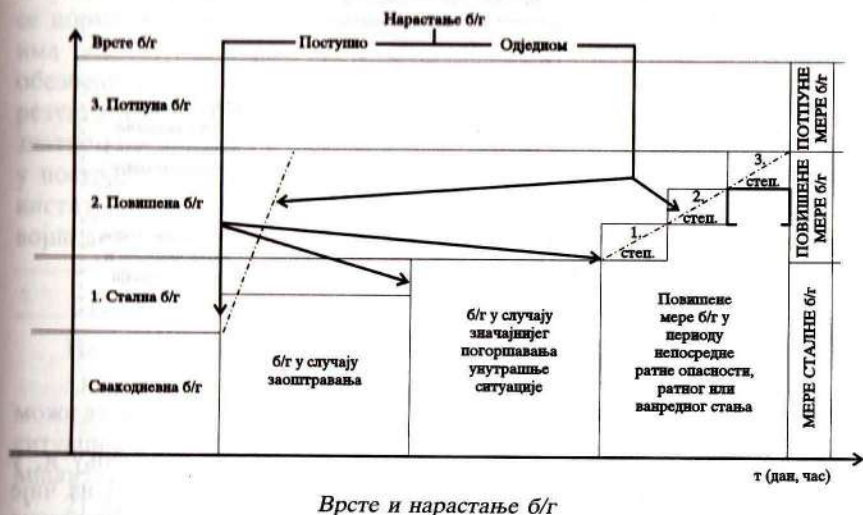
– онемогућавање (треће O – O^3) обухвата остварење донетих одлука углавном на принципу „онемогући“ и управљање командовањем у борби. Бирају се дејства којима се противнику наносе губици који су за њега неприхватљиви и који га присиљавају да одустане од својих намера.

Процес одлучивања на стратегијском нивоу према методологији О³

У Војсци Југославије обезбеђење принципа непрекидности командовања у миру решава се оперативним дежурством од команде пука – бригаде до ГШ ВЈ и преко органа унутрашње службе, и уређењем и опремањем оперативних центара (ОЦ) у којима се прикупљају, обрађују и прослеђују информације значајне за одлучивање. У Првој управи ГШ ВЈ изведена је показна вежба после које су изведени одређени закључци и задаци који, у основи, обезбеђују непрекидност у командовању. За остварење те методологије одлучивања и командовања неопходна је одговарајућа борбена готовост (б/г) Војске Југославије.

Борбена готовост је стање ВЈ, или њених делова, које обезбеђује да се у свим условима организовано и успешно обављају добијени задаци. Зависно од степена угрожавања безбедности СРЈ, Војска Југославије, или њени делови, може да буде у сталној, повишеној и потпуној борбеној готовости (шема 6). Стална б/г јесте стање ВЈ, или њених делова, до проглашења непосредне ратне опасности – ратног или ванредног стања, које омогућава брз прелазак у повишену или потпуно б/г и успешно обављање добијених задатака. Повишена б/г остварује

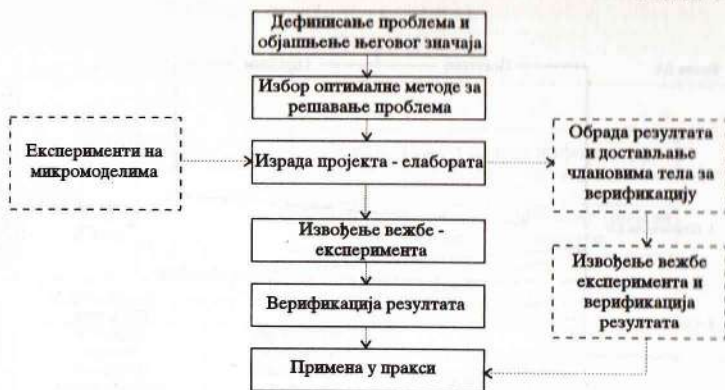
се постепеним увођењем степена приправности или одједном – узбуњивањем. *Потпуна б/г* означава стање из кога ВЈ, или њени делови, може да приступи обављању задатка према планираном задатку или конкретној ситуацији. Стања б/г и степени повишене б/г обезбеђују да се ВЈ поступно ангажује, према угрожавању безбедности неоружаним и оружаном облицима агресије, без непотребног исцрпљивања.

Узрочно-последичне везе између времена као чиниоца оружане борбе и информације наметнуле су потребу да се изузетна пажња посвети обавештајној делатности, којом се обезбеђује правовремено достизање одговарајућег степена борбене готовости. Погрешна информација доводи до погрешне одлуке, која има за последицу непотребно ангажовање и трошење људских и материјалних средстава и смањење вероватноће за постизање победе у оружаној борби.

Могући начин решавања доктринарних проблема

У условима ограничених материјалних и финансијских средстава неопходно је да се постојећи доктринарни проблеми решавају централизовано, према приоритету и разрађеном поступку. Један од могућих (проверених) поступака обухвата следеће фазе (шема 7):

- 1) дефинисање проблема и објашњење његовог значаја;
- 2) одабирање оптималне методе за решавање проблема;
- 3) разрада поступка – израда пројекта за вежбу или елабората;
- 4) извођење вежбе – експеримента према усвојеном пројекту – елаборату;
- 5) верификација резултата;
- 6) примена у пракси.

Могући начин решавања доктринарних проблема

Дефинисање проблема је први корак у његовом решавању и, у принципу, у надлежности је организацијских јединица ГШ ВЈ из чије надлежности је постојећи проблем. За сада не постоји јединствена организацијска целина која се бави коначним дефинисањем проблема и њиховим класификовањем према приоритету, већ се то ради на нивоу колегијума вида или начелника ГШ Војске Југославије.

Избору методе за решавање дефинисаног проблема мора се посветити посебна пажња, уз уважавање критеријума оправданости и економичности изабране методе (најчешће је то експериментална метода). После избора методе дефинишу се носиоци – реализатори методе, односно број људи и основних МТС и време ангажовања. Често ће због ситуације истраживање морати да се спроводи уз ангажовање школа – јединица у току самог наставног процеса или обуке. Разрада поступка пројекта – елабората мора бити резултат тимског рада, а тим морају чинити стручњаци свих специјалности потребних за решавање експеримената. За решавање појединих питања треба ангажовати одговарајуће стручњаке из цивилних институција. У разради пројекта – елабората, пре предлога усвајања коначне варијанте, могу се обављати експерименти на микромоделима или на рачунарима помоћу познатих метода симулације ради избора најповољнијег решења. Извођењу вежбе према усвојеном пројекту – елаборату претходи детаљна стручна и материјална припрема, у оквиру које се обављају снимања (мерења) предложеним инструментима, на основу чега се могу доносити валидни закључци који су у пракси потврђени – верификовани. У току припреме вежбе – експеримента пројекат – елаборат може да се допуни на основу резултата – ограничења.

Пре извођења вежбе препоручљиво је да се обраде резултати и доставе члановима тела које је компетентно за верификацију. На тај начин пета фаза – верификовање резултата, може да се реализује у оквиру извођења вежбе. Могуће је и поновити одређене делове експе-

римента уколико се у дискусијама закључи да је потребно. Шеста фаза = примена верификованих резултата у пракси, једино је могућа уколико се нормативно регулише одређеним упутством или другим актом који има обавезујући карактер. У спровођењу тог поступка неопходно је обезбедити потребне услове и средства, посебно ако су за примену резултата потребна финансијска улагања. Ефикасност тог поступка знатно је условљена и одговарајућом структуром (организацијом), која у постојећим условима не обезбеђује посебну стручну и компетентну институцију на нивоу ГШ ВЈ, а њена основна надлежност би била развој војне доктрине.

Закључак

На основу наведеног, може се закључити:

1) да конкретна оружана борба, као предмет војне доктрине, не може да се изучава изоловано и као статична појава, већ као конфликтна ситуација и динамична појава, која се непрекидно мења, уз истовремену анализу неоружаних облика испољавања, који јој по правилу претходе;

2) да се војна доктрина може изучавати као систем, при чему је неопходно да се успостави одговарајућа, нашим условима примерена корелација између улаза и жељених излаза – резултата потврђених у пракси, који имају повратно дејство на развој војне доктрине, па и ратне доктрине и науке у целини;

3) да наведени начин, који је и најкраћи пут за решавање доктринарних проблема – од дефинисања до примене у пракси, обезбеђује прагматичност и примењивост резултата у пракси уз минимална средства. Ефикасност тог поступка знатно би се побољшала ако би на нивоу ГШ ВЈ постојала компетентна институција, чија би основна надлежност била развој војне доктрине.

Литература:

1. Бери Р. Поузн, *Извори војне доктрине*, ВИНЦ, Београд, 1992.
2. *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1992.
3. Мр Душан Вишњић, пуковник, *Како мислити доктрину*, „Војно дело“, бр. 1/1995, Београд.
4. Мр Јан Марчек, потпуковник, и мр Митар Ковач, мајор, *Научна утемљеност система војних наука*, „Војно дело“, бр. 1/1997, Београд.
5. Мартин Ван Кревелд, *Командовање у рату*, ВИНЦ, Београд, 1992.
6. Др Радован Радиновић, *Метода ратне вештине*, ВИЗ, Београд, 1983.
7. Мр Спасоје Мучибабић, пуковник, *Неке могућности за смањење изненађења у процесу одлучивања*, „Војно дело“, бр. 1/1995, Београд.
8. Мр Спасоје Мучибабић, пуковник, *Одлучивање у војној организацији*, „Војно дело“, бр. 1/1996, Београд.
9. *Устав Савезне Републике Југославије*, „Службени лист СРЈ“, бр. 1/1992.

Доц. др Милинко Стишовић, пуковник*

На основу анализе бројних извора, долази се до сазнања да постоје различита схватања о исходиштима војне доктрине која утичу на њену класификацију, структурираност, садржај и значај појединих чинилаца. Разлике у поимању исходишта војне доктрине превасходно су резултат њене недовољне теоријске изграђености. Због тога се јављају тешкоће приликом класификације друштвених и научних исходишта војне доктрине, као и одређивања степена утицаја појединих чинилаца на њену изграђеност.

Због уважавања методолошке коректности, на почетку рада пошло се од етимолошког значења појмова: исходиште, темељ и становиште. Сходно семантичкој анализи, „исходишта“ војне доктрине се прелиминарно могу одредити као њене полазне тачке, упоришта од којих она почиње, или из чега истиче, што је у раду анализирано. Исходишта војне доктрине (условно) могу бити друштвена и научна. Друштвена исходишта обухватају шири комплекс различитих вредности, чинилаца, система и других параметара, као што су: 1) државни и национални интереси и циљеви; 2) доктрина државе; 3) геополитички положај државе; 4) економска моћ државе; 5) техничко-технолошки развој; 6) демографски чинилац; 7) стање војске; 8) едукативни систем; 9) политички систем; 10) правни систем; 11) традиције народа и државе; 12) војно савезништво; 13) потписани међународни договори, споразуми – ограничења; 14) војне доктрине коалиција, великих сила и суседних земаља, и друго, а у раду су анализирана само нека од наведених друштвених исходишта војне доктрине.

Државни интереси и доктрина државе

Државни и национални интереси и циљеви највише су добро (вредност) једног народа, односно државе. Такве вредности постоје или се тежи да се оне досегну развојем природних и друштвених чинилаца. Свака држава, па и Савезна Република Југославија, највишим нормативним актима (устав) и доктринарним документима дефинише своје националне тежње и вредности које жели да оствари и очува различитим средствима, укључујући и војну силу.

Савезна Република Југославија, значи, штити државне и националне вредности предузимањем комплекса мера на унутрашњем плану и у оквиру међународне заједнице, при чему се ослања и на војну силу.

* Школа националне одбране – Београд.

Целокупан програм прагматичне државне делатности СР Југославија спроводи кроз политику одбране, коју утврђују и воде Парламент и Влада, односно органи законодавне и извршне власти. Функције и циљеви политике одбране усмерени су на заштиту и одбрану највиших државних и националних вредности у свим варијантама њиховог угрожавања. Иначе, државни и национални интереси изражавају политичке и економске аспирације наше земље у међународној заједници, легалним и легитимним средствима, а у функцији изградње и јачања безбедности. Одбрана и заштита опстанка и слободе народа и државе, територијалне целокупности, независности, суверенитета и уставног поретка, као највиших вредности, увек су актуелни и трајно су опредељење државних органа и институција.

Зависно од извора, постоји више прилаза и тумачења државних интереса и циљева. Треба очекивати да наша држава то подручје прецизније уреди једним свеобухватним доктринарним документом, а чини се да је пожељна и прихватљива следећа систематизација највиших државних и националних вредности: 1) очување континуитета државе, слободе и мира; 2) територијална целовитост, независност и суверенитет; 3) економски просперитет земље; 4) унапређење политичког уређења земље и развој демократије; 5) демократизација међународних односа и решавање свих међународних спорова у међународним институцијама на принципима међународног права; 6) развој добросуседских односа и равноправне сарадње са свим земљама ради придобијања више савезника итд. Осим наведених, важни интереси српског и црногорског народа јесу: 1) целовито решавање српског националног питања; 2) решавање проблема националних мањина према највишим међународним стандардима; 3) очување националног идентитета, јединства и културног наслеђа српског народа изван СР Југославије и 4) радикална демографска политика, којом треба ускладити демографску експанзију Шиптара и муслимана и наталитет српског и црногорског народа.

Наведене и друге државне и националне вредности морају се прецизно дефинисати у доктрини државе, а операционализовати у посебним доктринама (политичка, економска, дипломатска, правна, технолошка, едукативна, информациона, војна и друге). Очигледно, доктрина државе и посебне доктрине могу се тумачити као однос општег и посебног, и у међусобној узајамности и зависности.

Војна доктрина СР Југославије, заправо, скуп је утврђених и усвојених ставова и принципа државних и војних органа о организацији, припремама и употреби Војске Југославије у миру, у случају ванредног стања, непосредне ратне опасности и у рату. Њено основно подручје интересовања и деловања је оружана борба, као *differentia specifica*, а предмет су утицаји, садржаји и проблеми у вези са припремом и ангажовањем Војске и других снага у оружаној борби. Војна доктрина СР Југославије је заснована у Уставу СР Југославије, Закону о одбрани и Закону о Војсци Југославије. Доктрина државе је значајно исходиште војне доктрине, а као систем научно је и искуствено становиште о

значајним питањима и димензијама рата. Доктрина државе треба да садржи теоријске погледе и основна практична решења за припреме и организовање државе за вођење рата, а њене идеје и смернице утичу на одређење њене војне доктрине. Дакле, државна доктрина СР Југославије односи се на рат у целини. Она треба да одговори на стратешко питање шта ће се предузети на генералном државном плану и по његовим сегментима ако СР Југославији буде наметнут рат. Државна доктрина, поред функција, циљева и задатака, треба да има снаге и за остваривање прокламованих циљева. На основу наведеног, државна доктрина СР Југославије важно је исходиште војне доктрине, која теоријски и практично операционализује све аспекте припреме и ангажовања Војске Југославије у одбрани и заштити државних и националних интереса и циљева.

Геополитички чинилац

Геополитика је у последњих неколико година постала предмет интензивног занимања појединаца и бројних института и специјализованих центара за политику, економику, историју и, посебно, за војну делатност. Тако велико интересовање последица је минулог времена, када се о тој теми мало или никако није расправљало (бар јавно) на овом простору, тако да је та област била запостављена скоро пола века. Истовремено, значај геополитике у свету није био запостављен, већ напротив, о њој се стално мислило и настојало се да се што дубље продре у њену суштину. Робер Стојкерс, један од најзначајнијих геополитичара и традиционалистичких мислилаца Европе, пише: „познавати геополитички програм нације значи познавати њене органске, дубинске инстинкте, анализирати географску свест значи вршити психоанализу народа“.¹ Антонио Фламањи, у вези с тим, каже: „...политичка географија је анализа, а геополитика синтеза“.²

Као наука (не под тим називом), геополитика је утемељена још у античком добу. Ипак, у последња два века та наука је долазила у средиште општег интересовања да би се, преко ње, прецизно разоткрило „подмукло деловање историје“ и „скривене логике географије“.³ Тако су земље победнице у Другом светском рату, користећи пропагандну машинерију, приказивале геополитику као „фашистичку науку“ и „готово протерале и њено име из јавне употребе, док су истовремено кроз поратне деценије имале тајне геополитичке институте и штабове“,⁴ у којима су врхунски стручњаци помно разрађивали геополитичке стратегије за потребе својих држава. За савремену геополитику се може рећи да обилује геополитичким гледиштима. Многе државе пројектују властите геополитичке интересе, који на глобалном плану долазе у

¹ Тајна Балкана (монографија о геополитици), СКЦ, Београд, 1995, стр. 7.

² Исто, стр. 7.

³ Исто, стр. 9.

⁴ Исто.

судар са геополитиком САД, сада једином суперсилом света. Ми смо савременици остваривања глобалне геополитичке стратегије САД, које јавно презентују своје виталне интересе и наглашавају да ће их бранити и остваривати свим, па и војним средствима. Своје виталне интересе проглашавају широм планете, па и на простору Балкана, или у средишту азијског континента. Геополитички интереси се везују за одређене стратешке сировине, према којима САД траже „слободан и фер“ приступ, што је чисто лицемерје.

Савезна Република Југославија се налази у јужној Европи и заузима централно место на Балканском полуострву. Њен геополитички положај је веома сложен и условљен бројним географским, политичким и другим чиниоцима. Најважнији чиниоци који одређују геополитички положај СР Југославије јесу: 1) нарушени војно-политички односи на географском простору Европе нису умањили стратешки значај ратишта СР Југославије; 2) нестанком биполарне Европе интензивирано је просторно повезивање највећих и најзначајнијих концентрацијских просторија на европском ратишту; 3) преко геопростора нашег ратишта изводи један од најзначајнијих снопова комуникација Берлин–Беч–Будимпешта–Београд–Софија–Блиски исток; 4) стављањем геопростора суседних земаља у функцију НАТО-а изведено је стратегијско окружење нашег ратишта; 5) ратиште СР Југославије има централни положај на јужноевропском војишту и сматра се његовом јужном капијом итд. Наведени и други чиниоци, поред тога што одређују геополитички положај СР Југославије, значајно утичу и на дефинисање њене војне доктрине.⁵

Деструктивно деловање агресивних снага и настојања суседних земаља да уђу у НАТО чине геостратегијски простор СР Југославије још осетљивијим, упркос томе што је СР Југославија опредељена за развијање сарадње са свим балканским државама и што се залаже за решавање свих спорних отворених питања мирним путем. На основу наведеног, може се закључити да је геополитички чинилац значајно исходиште наше војне доктрине и да битно утиче на њену структуру, садржаје и функције.

Економски чинилац

Основна претпоставка ефикасне одбране сваке земље, па и СР Југославије, јесте њена економска моћ. Економска снага, по својој природи, вишеструко утиче на поузданост одбрамбеног механизма. С обзиром на то, СР Југославија ће потенцијалног агресора одвраћати од сукоба и понајчешће инициране процесе сукоба преусмеравати у акте договора и сарадње. Природно богатство наше земље, акумулирано друштвено богатство, саобраћај и остварени друштвени производ у међународној подели рада основица су развоја и изградње властитог система одбране.

⁵ *Стратегија оружане борбе* (нацрт), ГШ ВЈ, ЦВШ, ШНО, Београд, 1995, стр. 17.

Аутономност и сваколика независност и стабилност једне државе преваходно су условљени капацитетом економске моћи, која се директно одражава на избор доктрине и стратегије одбране, а посебно на војну доктрину. Свакако, то се односи и на СР Југославију. Захваљујући погодном географском положају, природним богатствима и свеукупним економским могућностима и потенцијалима, СР Југославија има све предуслове за аутономну егзистенцију и опстанак у најтежим, па и ратним условима. Према неким проценама, економски потенцијали СР Југославије износе од 40 до 45 одсто потенцијала претходне Југославије.

С ослонцем на постојеће ресурсе, природне капацитете земље, војну индустрију (око 50 одсто у односу на претходну Југославију) и кадровски потенцијал, СР Југославија може да освоји производњу савремене ратне технике (осим неких сложенијих система) и опреме на нивоу реномираних светских произвођача. Без обзира на расположиве економске потенцијале, наша земља не треба да се одриче кооперације и других облика сарадње са доказаним пријатељским земљама. Напротив, тренд сарадње треба да се шири и да буде у сталном успону.

Наведени унутрашњи и спољни економски чиниоци који одређују економску моћ СР Југославије основно су исходиште за дефинисање битних параметара војне доктрине. У ствари, без респективне економске моћи државе нема „материјализације“ војног чиниоца, нити војне доктрине, и обратно – развијена економија обезбеђује ефикасно функционисање система одбране.

Техничко-технолошки чинилац

Време у којем живимо, поред осталог, одликује висок степен техничко-технолошких достигнућа, чији се резултати рефлектују у свим сферама друштвеног живота. Научно-техничка и технолошка остварења посебно се одражавају и значајно утичу на поимање рата, организовање и опремање војске и методе вођења оружане борбе у различитим оперативно-стратегијским, просторним и временским условима. Укупан техничко-технолошки развој праћен је или инициран потребама ратне, односно војне технике, па готово да нема нове технологије која није примењена у развоју и производњи савремених средстава и система наоружања и војне опреме.

Развојем информатичке технологије, посебно микроелектронске, рачунарске технике и роботике, најдинамичније се усавршила управљачка техника, с веома респективним могућностима и непосредним одразом на вредновање и ново поимање материјално-техничког чиниоца оружане борбе. Применом система сензора, рачунара и робота савремени борбени системи (авиони, бродови, лансирни системи, беспилотне летелице, крстареће ракете, тенкови) функционишу у режиму делимичне или потпуне аутоматизације, што се директно одражава на повећану ефикасност свих видова, родова и служби, односно њихових организационих елемената. Параметри ефикасности борбених система

и војне опреме су вишеструко повећани и код конвенционалног оружја, и код оружја за масовно уништавање.

Велике силе и коалиције заснивају своје војне доктрине и стратегије управо на врхунским научним и техничко-технолошким дометима. Опредељења наше војне доктрине су донекле слична, али су усклађена са нашим одбрамбеним потребама и економским могућностима. Неминован је уравнотежен однос квалитативних и квантитативних вредности свих чинилаца оружане борбе, а посебно је значајан складан однос између комплексних система високе војне технологије и потребе сталног образовања кадра, како се тај јаз не би повећавао.

Ради остварења стратегијског опредељења и концепта ослањања на властите снаге и ресурсе у области одбране, уз уважавање општих услова (унутрашњи и спољни чиниоци утицаја) за материјализацију војне доктрине, СР Југославија треба да предузме следеће:

1) опремање Војске Југославије борбеним системима и наоружањем за наношење узвратног удара агресору на оперативним и стратегијским дубинама. Такви системи доприносе уважавању доктрине одвраћања од агресије;

2) техничко опремање и одговарајуће оспособљавање кадра Војске Југославије за реализацију задатака заштите уставног поретка и територијалног интегритета земље од деструктивног деловања унутрашњих снага у миру и рату. То подручје првенствено обухвата специфична и савремена борбена средства и опрему за ватрено дејство и заштиту, за транспортовање, везу, командовање и друго;

3) свеукупну техничку модернизацију Војске Југославије, с јасно одређеним циљевима, задацима и приоритетима ради остваривања и поштовања критеријума нужне довољности одбране.

Уз уважавање чинилаца ограничења, првенствено материјално-финансијске природе, тежиште треба усмерити на регенерацију и модификацију постојећих система оружја и опреме, а сложеније системе (и за производњу нерентабилне) правовремено треба обезбедити из увоза, или производњом на основу кооперације са поузданим партнерима и пријатељским земљама. У сваком случају, државни органи морају да спрече технолошко заостајање и технолошку зависност, јер у противном настаје свака друга зависност државе (економска, политичка, војна итд.), па се технолошки ниво развоја државе сматра битним исходним војне доктрине. Наведена и друга техничко-технолошка доктринарна опредељења државног и војног руководства земље морају прецизно да се дефинишу у војној доктрини СР Југославије. Без свестраног уважавања тог чиниоца оружане борбе нема ефикасне одбране земље, нити реалног упоришта за савремену војну доктрину.

Демографски чинилац

Утицај демографских чинилаца на доктрину одбране, а посебно на војну доктрину, вишеструк је и може се разматрати с више аспеката (економски, етнографски, социолошки, едукативни, историјски, здрав-

ствени, војни, безбедносни итд.). За војну доктрину је посебно значајан утицај демографског чиниоца на величину и попуу Војске Југославије сталним и резервним саставом, као и размештај и структура становништва на простору СР Југославије.

Према попису из 1991. године, у СР Југославији живи 10.337.504 становника. Просечна густина насељености је 101 становник на квадратном километру. Природни прираштај је неравномеран и неповољан, од „демографске експлозије“ на Косову и Метохији до „беле куге“ у Војводини.⁶ Зависно од броја становника и захтева међународних институција, мирнодопска војска је лимитирана на један, а ратна на пет одсто укупног броја становника, што за наше услове износи 100.000–500.000 људи. Мирнодопски проблеми попуе могу се донекле побољшати дужим служењем војног рока и пријемом војника и старешина по уговору. У војној доктрини СР Југославије уважене су наведене и друге чињенице.

За попуу Војске Југославије посебан је проблем бојкотовање служења војног рока, којем прибегавају поједине националне мањине, првенствено Шиптари. Опште је мишљење да је потребно да се наша држава што пре определи према шиптарској националној мањини, односно према томе да ли су они војни обвезници или ће се то препустити њиховој вољи, по принципу добровољности. Уколико се шиптарска национална мањина „ослободи“ обавезе служења војног рока, онда их држава нормативно-правном регулативом мора обавезати да плаћају тзв. војарину, а та средства треба усмерити на финансирање опремања и попуе Војске Југославије професионалцима. Уколико се таква варијанта не прихвати, онда држава мора законом регулисати статус тако велике попуације, како би војна доктрина дефинисала проблеме и одредила одговарајуће снаге и поступке за заштиту територијалног интегритета и уставног поретка СР Југославије.

Демографски проблеми простора Косова и Метохије могу се разматрати са више аспеката: 1) енормни прираштај шиптарске националне мањине; 2) етничка доминација Шиптара на већем делу простора; 3) сецесионистичко деловање екстремних шиптарских снага; 4) бојкотовање институција државе у целини (укључујући Војску Југославије); 5) угрожавање безбедности и грађанских права других народа (првенствено Срба) и друго.⁷ С друге стране, наталитет у Србији (посебно у Војводини) опада, па ће СР Југославија, очигледно, морати ефикасним мерама да спречи све опасности по безбедност и негативне тенденције доношењем највиших нормативних и доктринарних докумената. Цео проблем

⁶ Савезна Република Југославија је европска земља са највећим учешћем мањина и нематичног становништва у укупној структури становништва (више од 30 одсто).

⁷ На простору Косова и Метохије Шиптари чине 82,2 одсто становништва. Од 31 општине, Шиптари чине апсолутну већину у 25 општина. На пример, према попису из 1948. године Шиптара је било око 700.000; 1991. их је било 1,8–2 милиона, а цени се да ће их 2020. године бити између три и четири милиона.

је интердисциплинарне природе, па захтева од државе Србије и СР Југославије комплексно деловање.

Концентрација националних мањина у граничном простору југословенског ратишта, посебно према Албанији, налаже веће напрезање у обезбеђењу државне границе, а у ратним условима умногоме усложњава одбрану националне територије. Дакле, ништа се не сме препустити случају, већ треба доктринарним и другим документима предвидети основне модалитете развоја ситуације и одговарајуће реаговати.

На безбедност СР Југославије, односно попуну Војске Југославије у ратним условима, неповољно утичу и имиграциони процеси. Познато је да знатан део држављања СР Југославије живи и ради у западним и прекоокеанским земљама.⁸ Мотиви иселења су различити. Међутим, у евентуалној кризној ситуацији у нашој земљи патриотски расположени грађани би сигурно желели да се врате у своју земљу, али би их у томе ометали непријатељски расположени елементи. С друге стране, „кризне“ ситуације су прилика да се у земљу врате ратнохушкачке снаге, које би деловале у интересу непријатеља. Таква очекивања најбоље потврђују поуке из грађанског рата у Хрватској и Босни и Херцеговини. Зато такве могућности треба реално уважавати и правовремено предузимати одговарајуће одбрамбено-безбедносне мере ради спречавања или ублажавања очекиваних последица. Свакако, та и друга питања би морала да се нађу у војној доктрини СР Југославије.

Стање војске

Поред осталих утицаја и чинилаца, постојеће стање Војске, са њеним квантитативним и квалитативним својствима, такође значајно утиче на формулисање ставова војне доктрине. При томе, превасходно се полази од два основна становишта: од достигнутог нивоа војне организације и од тога које се промене могу реализовати приликом пројектовања нове војске. Већина аутора уважава те аспекте, иако их експлицитно не наглашава. Значајно је да постоји веома изражен интеракцијски однос између наведеног и осталих исходишта војне доктрине.

Постојећу војну организацију (стање Војске Југославије) још увек карактерише следеће: 1) ВЈ трансформисана је од претходне ЈНА и још увек има рецидиве бивше ЈНА; 2) највећи рецидиви су у начину мишљења и доношењу судова, закључака, наређења и сличног, што још увек има велики утицај на тренутно стање Војске и њено организацијско-формацијско и функционално деловање, и 3) Војска се налази у сложеној укупној ситуацији, која је рефлексивна стања у држави и друштву (кадровски, организационо, морално, материјално-финансијски), што се приликом дефинисања војне доктрине мора озбиљно уважити. Процес трансформације Војске Југославије спроводи се споро

⁸ Према неким (непоузданим) подацима, у периоду 1991–1993. године око 200.000 војно способних држављана СР Југославије нашло се у иностранству.

и отежано, а не уважава се довољно наука, нити се ВЈ довољно ослања на друге системе у држави и друштву. Речју, својеврсно се самоорганизујемо с неизвесним изгледима да достигнемо жељени ниво.

На преображај и ниво организованости и функционалности Војске Југославије неповољно се одражава и непостојање основних докумената којима би се прецизно и целовито дефинисали њено место, улога и задаци у оквиру државе. У приоритетне задатке државног и војног руководства СР Југославије спадају: 1) усвајање политике одбране, из надлежности Савезне владе; 2) дефинисање доктрине одбране, такође из надлежности Савезне владе; 3) усвајање војне доктрине, из надлежности ВСО, ГШ ВЈ, и СМО, и 4) верификација стратегије оружане борбе, из надлежности ВСО, СМО и ГШ Војске Југославије.

Техничка опремљеност Војске Југославије је на нивоу 1985–1990. године, што у техничко-технолошком смислу не одговара међународном положају СРЈ и месту и улози Војске. Суседне државе и сецесионистичке републике се налазе (или ће се ускоро наћи) под заштитом НАТО-а, ЕУ или неког другог савеза, и биће убрзо у прилици да имају модерније опремљену војску, која ће за нас бити веома опасан (потенцијални) противник. Зато СР Југославија треба што пре да:

1) јасно дефинише националне и државне циљеве, из чега произилазе место, улога и задатак Војске Југославије. Уколико се ти циљеви не могу јавно публиковати, нека се барем дефинишу као тајни, али тако да буду доступни комплетном тиму који ради на изради доктрине одбране и војне доктрине;

2) изради и усвоји државну доктрину одбране (ратна доктрина);

3) преко надлежних државних органа и организација, брине о техничком опремању Војске, али на много организованији начин;

4) дефинише да Војска, као савезна организација одбране, увек брани државне и националне циљеве, без обзира на политичко, правно и друго уређење државе. То значи да Војска као институција треба да буде изван свих партијско-идеолошких утицаја;

5) правним и другим регулативама реши тренутни проблем служења војног рока припадника националних мањина;

6) ефикасним мерама отклони проблеме на неуралгичним просторима земље, како се поједини састави Војске Југославије у кризним околностима не би прогласили окупатором на сопственој територији.

Доктринарна опредељења СР Југославије треба да су усмерена тако да се створи савремено опремљена, бројно мања и делимично професионална (значи: комбинована) војска – са знатно већим маневарским способностима и много већим ватреним могућностима, како би обављала своје функције: 1) спречавања сваког облика изненађења; 2) одвраћања непријатеља од агресије, и 3) успешне одбране земље. При таквом пројектовању Војске морају се узимати у обзир и преузете обавезе из Бечког споразума о субрегионалној контроли.

Очигледно, будућност развоја наше војске треба тражити у мањем броју јединица, али модерно опремљених и врхунски обучених, тако да

могу брзо реаговати у свим ситуацијама на било којем делу југословенског ратишта. Постојеће и пројектовано стање Војске Југославије вишеструко утиче на војну доктрину. У ствари, Војска је једно од најважнијих исходишта војне доктрине. Зато је нужно да војна доктрина, ради повећања ефикасности Војске, јасно дефинише мноштво питања, као што су: војно-политичка ситуација; могући агресор; место, улога и задаци Војске и осталих снага одбране, као и бројне параметре оружане борбе (циљеви, облици, видови), и друго. Поред наведеног, треба дефинисати основна доктринарна опредељења везана за народни одбрамбени рат и избор одговарајуће стратегије (уништење, исцрпљивање, комбиновање).

Ако желимо да остваримо преношење дејстава на територију агресора, морамо имати и снаге за то; артиљеријско-ракетне системе тактичког домета до 50 km, оперативног домета до 200 km и стратегијског домета до 1.000 km, на мору од 200 до 400 km итд. Такође, треба јасно дефинисати улогу и задатак Војске у случају да њену безбедност угрожавају побуњеничке и сепаратистичке снаге.

Може се закључити да стање у Војсци (може да) утиче на војну доктрину двојачко: квалитетом и квантитетом. *Квалитет Војске*, односно људски и материјално-технички чинилац, утиче повољно на војну доктрину, јер постојећи квалитет пружа реалне услове за материјализацију доктринарних ставова. *Квантитет* (у нашем случају) на војну доктрину може да утиче двојачко: а) повољно, као довољност првенствено људског чиниоца у оружаног борби, с могућношћу попуне током оружане борбе, и као основна и одлучујућа снага на којој заснивамо већину доктринарних ставова, и б) неповољно, кроз демографско стање ратно способне српско-црногорске популације у односу на шиптарску и муслиманску популацију. У сваком случају, квалитативно-квантитативно стање људског чиниоца значајно је исходиште војне доктрине, што се мора уважавати.

Доктрина великих сила и војнополитичких савеза

Распадом ВУ и окончањем „хладног рата“ свет се суочио с кореним политичким променама у односима Исток – Запад. Користећи новонасталу ситуацију, Запад је приступио проналажењу стратешких и доктринарних модалитета којима би се, истовремено с изградњом „новог светског поретка“, створила и нова безбедносна архитектура светске заједнице, што се неминовно мора вредновати у нашим доктринарним документима. У Европи постоји супарништво између САД и западноевропских земаља (на челу са Француском и Немачком) за примат и одговорност за безбедност Европе. Сукобљени интереси САД и ЕУ огледају се у начину остваривања стабилности и поверења на простору Европе и Балкана. Америка заступа став, а у пракси га и реализује, да се стабилност и поверење могу постићи економском сарадњом која је диктирана политичким мотивима и циљевима, док ЕУ

инсистира на економском повезивању и интеграцијама.⁹ Очување водеће улоге у Европи за САД првенствени је национални интерес, јер на тај начин може свој утицај да искористи за решавање свих важнијих питања у свету и да га прошири на земље бившег ВУ и СССР-а, претходне Југославије и према Азији. Све више се наглашава и европски карактер НАТО-а, при чему се подразумева да би главну улогу у решавању криза требало да имају европске чланице и земље из Програма „Партнерство за мир“, независно од Сједињених Држава.¹⁰ Међутим, то је само погодна форма за остваривање циљева који су увек усклађени с америчким политичким ставом и глобалним интересима.

Кризе на простору претходне Југославије и још неких земаља искоришћене су да се покрене питање улоге коју би НАТО могао да има у решавању криза и очувању мира, али и могућој подршци те организације мировним активностима Уједињених нација.¹¹ У свету и Европи постоје, или је у току формирање нових система колективне безбедности: ОУН, ОЕБС, НАТО, ЗЕУ, Савет за северноатлантску сарадњу (НАЦЦ), Програм „Партнерство за мир“, јужноевропска иницијатива СЕЦИ, и други. Полазећи од таквих циљева и интереса, водеће земље намећу решења која се огледају у: пријему нових чланица у ЕУ и ЗЕУ и земаља источне и централне Европе у Савет Европе, давању нове улоге ОЕБС-у, развијању сарадње у оквиру Програма „Партнерство за мир“ и ширењу НАТО-а према источној Европи и операционализацији његове улоге и стратегије у решавању криза у зони и изван зоне Северноатлантског пакта.¹²

⁹ Сходно томе, Савет министара ЕУ, крајем фебруара 1996, усвојио је платформу о економском повезивању, стабилности и добросуседским односима на Балкану. Уследила је иницијатива САД о Регионалној сарадњи у југоисточној Европи (СЕЦИ), која је формализована на конференцији у Женеви децембра 1996. године. Тиме САД желе да остваре неколико циљева: 1) да усмере економска кретања у региону на начин који може увек користити за обрачун са ЕУ или појединим земаљама, чиме регионално повезивање добија политички значај и улогу паралелну ЕУ; 2) да изведе продор према РФ, без пријема у НАТО Румуније и Молдавије; 3) да стави под контролу балканске земље, и 4) да оствари сарадњу земаља региона и њихову кооперативност са САД као услов за евентуални пријем у НАТО и Европску унију.

¹⁰ На тај начин жели да се оправда формирање здружених вишенационалних снага (НАТО и ЗЕУ) за решавање кризе у зони и изван зоне НАТО-а. Као правна основа за формирање снага узет је члан 5. Вашингтонског уговора о НАТО-у из 1949. године (наметање и одржавање мира, пружање хуманитарне помоћи и ангажовање при несрећама и природним катастрофама).

¹¹ Политичка улога НАТО-а у одржавању мира и сарадње са КЕБС-ом дефинисана је на министарском састанку Савета НАТО-а, јуна 1992, у Ослу. Тада је постигнут договор да чланице НАТО-а „подрже, од случаја до случаја, мировне операције које се предузимају под покровитељством КЕБС-а“, под условом да КЕБС прихвати правила НАТО-а и процедуру ангажовања снага. Ситуација на просторима претходне Југославије подстакла је СБ УН да усвоји неколико резолуција о ангажовању мултинационалних снага ради успостављања мира. То је НАТО искористио и, у децембру 1992, саопшти своју намеру о спремности да се укључи у мировне операције и контролу примене санкција које су земље чланице НАТО-а самостално, или као чланице Савеза предузеле против СР Југославије.

¹² Реализацијом одлуке о заједничким вишенационалним снагама створена је могућност да се „европски део НАТО-а“ може самостално ангажовати у

Стратегијско опредељење НАТО-а да „треба у пуној мери искористити све могућности за успостављање дијалога и сарадње у Европи с циљем спречавања кризе и избегавања сукоба“ проширено је и на ОЕБС, као и на ЕЗ, ЗЕУ и УН, јер се сматра да и оне могу имати значајну улогу у реализацији одређених планова и задатака. Нови стратешки концепт НАТО-а, који су шефови држава и влада чланица усвојили 1991. године у Риму (Римска декларација), а који сугерише свеобухватан приступ безбедносној проблематици, заснован је на дијалогу, сарадњи и одржавању колективног одбрамбеног потенцијала, који политичке и војне аспекте одбрамбене доктрине НАТО-а обједињују у чврсту целину. При томе, сарадња са новим партнерима из централне и источне Европе чини интегрални део стратегије Савеза. Концептом су предвиђени мања зависност од нуклеарног наоружања и корените промене у погледу заједничких снага НАТО-а (редукција броја, повећање ватрених могућности и мобилности, спремност за разне ситуације итд.), али и чешће прибегивање мултинационалним формацијама и њихово ангажовање изван досадашње зоне одговорности Северноатлантског пакта.

Полазећи од оцене да Европи не прети опасност од „великог рата“ и да безбедност може бити угрожена кризама које могу настати услед економских, етничких и верских проблема, као и територијалних несугласица, промовисана су нова начела ангажовања НАТО-а: операције управљања кризама, мировне операције и хуманитарне операције, а задржане су и одбрамбене, нападне и друге „класичне“ војне операције. Ради јачања европског идентитета безбедности и одбране, а на основу одлука донетих на састанцима министарстава иностраних послова и одбране држава чланица ЗЕУ, изводи се реорганизација политичко-војних органа и формирају се снаге за брзо реаговање ЗЕУ (Еурофор).¹³ Према предлогу, операције могу изводити: једна чланица ЗЕУ, уз сагласност, али без директног учешћа осталих чланица ЗЕУ; више чланица или све чланице ЗЕУ, без учешћа НАТО-а, и све чланице ЗЕУ, уз сагласност и подршку Северноатлантског пакта.¹⁴

решавању криза. Америка се сагласила са тим решењем, јер је свесна да се то не може извести без њеног учешћа. Француска и Немачка желе да смање улогу, политичко и војно присуство САД у Европи. Заједнички циљ им је да ојачају колективну одбрану Европе, а појединачно да имају што значајнију улогу у Европи и ојачају властити положај у свету. Траже да Немачка преузме командовање снагама НАТО-а у централној, а Француска у јужној Европи. Сједињене Државе су спремне за компромисно решење са Немачком, пошто им је она потребна за наступање према земљама централне Европе и Руској Федерацији и за ширење НАТО-а на исток, али одбија да препусти команду НАТО-а на јужноевропском војишту јер се у Средоземљу и на Блиском истоку налазе њени глобални интереси и 6. америчка флота.

¹³ Задаци Еурофора су: да Европској унији обезбеди респективне самосталне војне снаге, да интервенише у кризним подручјима и да учествује у мировним и хуманитарним операцијама. Задатке обавља самостално или са снагама НАТО-а, на основу одлука националних влада држава учесница или резолуција ОУН и ОЕБС-а. Зона одговорности Еурофора јесу Средоземни басен и Балкан.

¹⁴ Ради усаглашавања несугласица између НАТО-а и ЗЕУ по питању ОС, у ЗЕУ своје снаге су назвали „снаге на располагању ЗЕУ“. У њих спадају: еврокорпус, мултинационална дивизија „Центар“, из састава корпуса НАТО-а за брзо

С обзиром на своје дугорочне планове и заштиту интереса неких република претходне Југославије, Запад, пре свега САД, и даље задржава „тврђ став“ према СРЈ у погледу интеграције у међународне организације, при чему користи „спољни зид“ санкција. Условљавају је потпуном реализацијом „Дејтонског споразума“, признавањем бивших република, сарадњом са судом у Хагу, променом политичког система и решавањем положаја националних мањина, посебно Шиптара на Косову и Метохији. Из наведене анализе стратешких и доктринарних одређења великих сила и НАТО-а произилази логичан и нужан закључак да СР Југославија мора уважити реално стање и трендове у међународној заједници и обезбедити миран развој земље, уз заштиту националних циљева и интереса, што се мора дефинисати кроз интегрални државни докуменат – доктрину одбране, а операционализовати кроз поједине сегменте.

Савезна Република Југославија има разумевања за постојање свих облика организовања колективне безбедности, посебно уколико се ангажују у мировним операцијама и нису усмерени против њене безбедности. Она подржава све позитивне процесе у савременом свету, посебно борбу за мир, смањење опасности од светског рата, смањење трке у наоружавању и све видове смањења војног потенцијала, а посебно нуклеарног потенцијала. Савезна Република Југославија је спремна да учествује у процесу смањења војног потенцијала и јачања међусобног поверења на универзалном и регионалном плану, придржавајући се принципа отворености и равноправности, и ставова да се тиме не угрози њена безбедност. Она се посебно залаже за јачање улоге ОУН и ОЕБС-а, те за стварање сигурних механизма универзалне и опште безбедности на билатералном, регионалном и глобалном плану, уз равноправно уважавање интереса свих држава, народа и националних мањина. Савезна Република Југославија не одређује унапред противника и нема непријатељски став ни према једној држави, нити било коју државу сматра непријатељском државом. Потенцијални противник СРЈ јесте она држава или група држава које изражавају претензије према деловима њене територије или испољавају друге облике угрожавања њене безбедности. Према савезништву СР Југославија има конструктиван став. Евентуалном ступању у савезничке односе са појединим државама или групом држава СР Југославија ће приступити према властитим проценама и интересима, водећи рачуна да при том потпуно сачува свој суверенитет.

Закључак

Из приказане анализе може се закључити да на физиономију, структуру и садржај војне доктрине СР Југославије утиче мноштво разноврсних чинилаца, који су, уједно, и њено изходште. Такође, у теорији и пракси ратне вештине постоје различити приступи у иденти-

реаговање, британско-холандске амфибијске снаге, снаге КОВ-а за брзо реаговање и поморске снаге за брзо реаговање (Еуромарфор), које су формиране 1992. године.

фиковању исходишта војне доктрине. Евидентна су и различита тумачења значаја и степена њиховог утицаја на садржаје и методологију обликовања. У наведеној анализи презентована је могућа класификација друштвених исходишта војне доктрине, уз системско објашњење односа веза и утицаја појединих чинилаца – исходишта, на војну доктрину. Неспорно је да је војна доктрина која реално и целовитије уважава друштвена исходишта (и научна достигнућа) ефикаснија за практично војно деловање у рату, односно у оружаном борби.

Литература:

1. Устав СР Југославије, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
2. Закон о Војсци Југославије, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
3. Теорија ратне вештине, група аутора, Полицијска академија. Београд, 1995.
4. Нови светски поредак и политика одбране СРЈ, СМО, Београд, 1993.
5. Уједињене нације 1945–1995. између признања и покуде, „Међународна политика – Службени гласник“, Београд, 1995.
6. Томас Молнар, *Американологија*, „Источник“ и СКЦ, Београд, 1996.
7. Пол Кенеди, *Припреме за 21. век*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997.
8. Алвин Тофлер, *Трећи талас*, „Зенит“, „Југославија“, „Просвета“, Београд, 1983.
9. Бери Поузен, *Извори војне доктрине*, ВИНЦ, Београд, 1992.
10. Станислав Оцокољић, *Стратегија суперсила на прагу 21. века*, ВИЗ, Београд, 1991.
11. Ричард Симпкин, *Надметање у брзини маневра*, ВИЗ, Београд, 1991.
12. Вулета Вулетић, *Војна техника и изградња наше војне доктрине* (докторска дисертација), ЦВШ, Београд, 1995.
13. Радослав Мартиновић, *Модел војске будућности*, „Војска“, 20. март 1997, Београд.
14. Миланко Зорић, *Огледи о политици одбране и војној доктрини*, „Војно дело“, бр. 3-4/94, Београд.
15. Митар Ковач и Јан Марчек, *Исходишта војне доктрине*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 38-39/1997, ЦВШ, Београд.
16. „Информативни билтен превода“, бр. 1/92, ЦВНДИ, Београд, 1992.
17. „Информативни билтен превода“, бр. 1-2/96, ЦВНДИ, Београд, 1996.
18. *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд.
19. *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд.
20. *Приручник о НАТО-у*, 2. управа ГШ ВЈ, 1996.
21. „Билтен о ОС страних земаља“, 2. управа ГШ, 1997.
22. Р. Лукић, *Социологија морала*, САНУ, Београд, 1974.
23. М. Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
24. М. Михалик, *Морал и рат*, ВИЗ, Београд, 1976.
25. Б. Петронијевић, *О вредности живота*, „Нолит“, Београд, 1983.
26. Д. Арнаутовић, Љ. Касагић, Д. Пајевић, *Војна психологија*, „ВИНЦ“, Београд, 1988.
27. В. Милић, *Социолошки метод*, „Нолит“, Београд, 1978.
28. Н. Рот, *Основи социјалне психологије*, Београд, 1973.

Проф. др Предраг Симић*

Крај „хладног рата“ и распад биполарног система међународних односа у Европи, крајем осамдесетих година, значајно су утицали на унутрашња кретања у СФР Југославији и на њен међународни положај. У новој европској геополитици

Југославија је изгубила значај „стратешке тампон-зоне“ између два војно-политичка блока, а уједињење Немачке поставило је темељ новог континенталног система међународних односа, у којем се Југославија нашла на југоисточној периферији. То је снажно подстакло центрифугалне тежње и национализам у западним југословенским републикама, које су кренуле путем сецесије, коју су образлагале жељом да „побегну са Балкана“ и „придуже се (средњој) Европи“. Последице су биле најтежи оружани сукоб на европском континенту после Другог светског рата, повратак политике силе на Балкан, распад СФРЈ и фрагментација читавог европског југоистока, којом су почели бројни етнички, територијални и други спорови, односно „ребалканизација Балкана“, са непосредним последицама по безбедност читаве Европе и Средоземља.

Збивања на Балкану и, шире, у Источној Европи непосредно су утицала на преовлађујуће теорије и доктрине међународних односа. Наиме, у другој половини осамдесетих година у Сједињеним Државама и Западној Европи преовладала је идеја о „крају историје“, према којој је крај Источног блока требало коначно да врати земље европског истока европској цивилизацији, дефинисаној у смислу капиталистичке привреде, политичког плурализма и других западних вредности. Према доктрини либералног или вилсонизалног либерализма, у то време је преовладало уверење да „демократије не ратују“ (барем не међусобно) и да ће земље које су добро уређене тежити мирољубивим и кооперативним међународним односима. Порука тих идеја била је да су врата западних институција, у принципу, отворена свим придошлицама које прихвате те услове и прођу кроз период транзиције од претходног социјалистичког капиталистичког и грађанског друштвеном уређењу. Убрзо после распада Совјетског Савеза и дефинитивног нестанка „совјетске претње“, на Западу су превагу однеле идеје о сукобу цивилизација, које се заснивају на тези да сви народи ипак не могу да прихвате западни систем вредности и да буду укључени у западне институције. Другим речима, у Европи се постепено повлачи нова

* Институт за међународну политику и привреду – Београд.

граница, која се, за разлику од пређашње „гвоздене завесе“, често назива „златном завесом“.

Према наведеним променама у доктринама и пракси савремених међународних односа међа се положај Југославије, која је, прво, као стратешка тампон-зона потиснута на маргину да би, у последње време, поново почела да стиче значај као географски и геостратешки централна земља на југоистоку Европе. У вези с тим, неизбежна је и темељита ревизија раније спољнополитичке доктрине Југославије, која је била заснована на премисама биполарног поретка у Европи, као и нова доктрина која ће оценити значај новог геополитичког и геоекономског положаја Југославије и, на тим основама, дефинисати будућу спољнополитичку стратегију земље. Такође, југословенској науци се поставља озбиљан проблем компаративног изучавања домета и граница процеса транзиције у земљама источне Европе са становишта њиховог значаја за стратегију развоја земље. У томе је незаобилазна наука о међународним односима, која и теоретски и практично мора да одговори тим потребама и понуди политичким чиниоцима у земљи реалније опције и стратегије унутрашњег развоја и спољне политике земље. При томе, посебно су значајни они аспекти новог геополитичког и геоекономског положаја који утичу и који ће и у будућности утицати на безбедност земље као и анализа потенцијалних војних и невојних претњи безбедности СР Југославије.

Увод

Крај „хладног рата“ и распад биполарног система међународних односа у Европи крајем осамдесетих година пресудно су утицали на унутрашња збивања и међународни положај Југославије. Током претходних четрдесет година Европа је била подељена између две суперсиле – САД и СССР-а и њихових војно-политичких блокова – НАТО-а и Варшавског уговора, док је Југославији припала улога „стратешке тампон-зоне“, а тиме и елемента геостратешке равнотеже на континенту за чији опстанак и безбедност су биле заинтересоване обе војно-политичке групације. Такав положај је даље био учвршћен унутрашњом политиком земље, а од краја педесетих година и несврстаном политиком, која је, средином седамдесетих, Југославију сврстала међу најугицајније чланице Уједињених нација. Процесом детанта и почетком институционализације таквог међународног поретка у оквиру Конференције о безбедности и сарадњи у Европи створен је простор за активну европску политику Југославије, која је, заједно са другим европским несврстаним и неутралним (Н/Н) земљама, имала значајну улогу у превазилажењу блоковских спорова и потписивању Хелсиншког акта 1975. године. Ма колико успешна, тадашња југословенска доктрина националне безбедности и међународних односа ипак је била могућа само у оквиру међународног поретка какав је успостављен политиком победника у два светска рата и равнотежом две војно-политичке групације на европском континенту.

Када је, током осамдесетих година, тај поредак запао у кризу због прогресивне парализе и „урушавања“ источноевропских режима, не-

стало је и основних претпоставки на којима је почивао међународни положај Југославије.¹ У новој европској геополитици Југославија је изгубила значај „стратешке тампон-зоне“ између два војно-политичка блока и „симбола разлика у комунистичком свету“, док је уједињење Немачке поставило темељ новог континенталног система међународних односа, у којем се Југославија нашла на југоисточној периферији. То је снажно подстакло центрифугалне тежње и национализам у западним југословенским републикама, које су кренуле путем сецесије, коју су тумачиле жељом да „побегну са Балкана“ и „придруже се (средњој) Европи“. Последице су биле најтежи оружани сукоб на европском континенту после Другог светског рата, повратак политике силе на Балкан, распад СФРЈ и фрагментација читавог европског југоистока која је покренула ланац етничких, територијалних и других спорова. „Ребалканизација Балкана“ имала је непосредне последице по безбедност читаве Европе и Средоземља и, што је значајније, озбиљно је компромитовала међународне институције и организације за које се веровало да ће бити ослонац постбиполарног међународног поретка у Европи. У тако створеном вакууму убрзо је дошло до поларизације интереса и опречних потеза водећих европских сила, као и до бојазни да би то могло водити ка дубљим поремећајима међународних односа, који би, дугорочно, могли да угрозе мир и безбедност на читавом континенту.

То је југословенску кризу учинило позорницом не само оружаног сукоба међу југословенским народима него и политичког надметања водећих сила за моћ и утицај у постбиполарној Европи, односно неком врстом катализатора у процесу стварања новог међународног поретка на континенту. На почетку, Сједињене Државе су југословенску кризу препустиле Европској заједници, која је, у то време, пролазила кроз критичну фазу прилагођавања новим политичким реалностима у Европи и прерастања од међународне организације у политичку унију, што је био основни циљ споразума из Мастрихта.² Неуспех ЕЗ у том подухвату није био само последица недостатка одговарајућих спољнополитичких инструмената и властите оружане силе него и битно промењеног односа снага међу водећим чланицама (нарочито између Француске и уједињене Немачке) а тиме и недостатка политичког консензуса у вези с дефиницијом кризе и начином њеног решавања. То је, у другој фази, створило

¹ У расправи о америчкој политици према Југославији, вођеној у америчком конгресу 24. јануара 1991, сенатор Денис де Кончини, између осталог, изрекао је и следећу карактеристичну оцену: „... можда је тачно да је јединствена Југославија за наше властите и западне интересе будући да више, изгледа, нема совјетске претње због које је тампон-држава, каква је Југославија, била потребна. Можда је, исто тако, тачно да Титова врста 'самоуправног' комунизма више није оно најбоље што можемо очекивати од једне комунистичке државе – ми смо 1989. године научили да оно могу отићи и корак даље и престати да буду комунисти“ (*Yugoslavia and the CSCE, Remarks by DEKONCINI, Congressional Record Dated Thursday, January 24, 1991, Senate Section*).

² Ширу анализу позиција и политике појединих спољашњих актера кризе видети у: Предраг Симић, *Крај епохе, у: Србија и коментари*, Задужбина Милоша Црњанског, Београд, 1996, стр. 325–346..

простор за амерички утицај и покушај Вашингтона да ревитализује Северноатлантски пакт. Првобитни амерички покушај није успео због отпора Европљана (првенствено Француске и Велике Британије). Европска унија је посредовањем у Босни и Херцеговини покушала да поправи свој дотадашњи негативни биланс у Југославији, али су се и ти напори завршили неуспешно крајем 1993. године.³ У четвртој етапи САД су коначно преузеле вођство у политици Запада према југословенској кризи, по први пут у историји активирале НАТО у борбеним операцијама и суочиле се с реакцијом Русије, која се управо на Балкану поново појавила у улози велике силе. Стварањем тзв. међународне контактне групе успостављена је равнотежа утицаја пет водећих сила постбиполарне Европе (САД, СССР, Велика Британија, Француска и Немачка) на Балкану, чиме су ударени темељи не само Дејтонског мировног споразума него и будућег међународног поретка у Европи.

Од „краја историје“ до „сукоба цивилизација“

Збивања на Балкану и, шире, у источној Европи непосредно су утицала на развој преовлађујућих теорија и доктрина међународних односа. У завршној фази „хладног рата“, током осамдесетих година, и у Западној Европи и у Сједињеним Државама преовладавала је идеја о „целовитој и слободној Европи“, тј. Европи у којој би нестали и десни и леви тоталитаризам, блоковска подела и нуклеарна претња, и у којој би све земље биле уједињене око вредности Запада (тржишна привреда, политички плурализам итд.). То је, у најкраћем, био смисао доктрине о „крају историје“, која је широко прихваћена крајем осамдесетих година, а чији је аутор био амерички дипломата јапанског порекла и хегелијанске оријентације Френсис Фукујама.⁴ Она је заснована на тези да ће крај Источног блока земље европског истока коначно вратити европској цивилизацији, дефинисаној у смислу капиталистичке привреде, политичког плурализма и других западних вредности, односно да либерална демократија постаје глобални феномен.⁵ У складу с доктрином либералног или вилсонизанског либерализма, у то време је преовладало уверење да „демократије не ратују“ (барем не међусобно) и да ће земље које су добро уређене унутар себе тежити мирољубивим и кооперативним међународним односима. Порука тих идеја гласила је да су западне институције у принципу отворене свим придошлицама који прихвате те услове и прођу кроз транзицију од претходног социјалистичког ка капиталистичком и грађанском друштвеном уређењу.

Већ почетком деведесетих година, међутим, показало се да је консензус Запада у погледу тих идеја почивао на различитим интересима

³ О ривалитету САД и Европљана 1993. године видети у: David Owen, *Balkan Odyssey*, Victor Gollantz, London, 1995.

⁴ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Men*, The Free Press, New York 1992.

⁵ Francis Fukuyama, *Liberal Democracy as a Global Phenomenon*, PS: Political Science and Politics, vol. XXIV, No. 4 (December 1991), pp. 659–663.

и схватањима постбиполарног поретка у Европи. Сједињене Државе, које себе доживљавају после Другог светског рата не само као војног, политичког и привредног него и као моралног лидера западног света, очекивале су да крај „хладног рата“ донесе „дивиденде мира“ и трајно успостављање униполарног поретка у свету, у којем ће доминантну улогу имати управо Сједињене Државе. Таква схватања била су им снажан подстицај да мобилишу широку међународну коалицију у суочавању с првим озбиљним изазовом постбиполарном поретку – ратом у Персијском заливу, али и да оркестрирају политику Запада пред распадом Источног блока и Совјетског Савеза. Позивајући савезнике да се придруже америчким трупама у Персијском заливу, тадашњи амерички председник Буш је учинио и први покушај да концептуално дефинише амерички став према ономе што је магловито назвао „новим светским поретком“: „Ми треба да промовишемо демократију и тржишну економију у свету, јер то штити наше интересе и нашу безбедност и јер то представља вредности које су уједно америчке и универзалне“. ⁶ Веома брзо, међутим, Американци су схватили да није реч о униполарном свету, већ само о „униполарном моменту“ у којем ће се САД, иако најјаче, суочити с ривалитетом и међу својим дотадашњим најближим савезницима и у којем ће тек морати да се изборе за улогу глобалног лидера. ⁷

Први изазов је дошао из Европе. Разорена и деморалисана после Другог светског рата, Западна Европа се опоравила и политички организовала умногоме захваљујући политици коју су САД водиле после рата. Уз помоћ Маршаловог плана, западноевропске привреде су већ средином педесетих година поново стале на ноге, америчко војно присуство и, нарочито, амерички нуклеарни кишобран су отклонили опасни војни вакуум у Западној Европи, док је Северноатлантски пакт и у војном и у политичком, па и у економском смислу постао стожер западноевропске интеграције око којег су се развиле прво Европска заједница за угљ и челик и Евроатом, а од 1957. године и Европска економска заједница. Осамдесетих година, међутим, Западна Европа је била у потпуном замаху привредног и друштвеног просперитета, а отпор Европљана с обе стране „гвоздене завесе“ покушају Вашингтона и Москве да инсталирају ракете средњег домета и уђу у још један циклус трке у наоружавању и „хладног рата“ по први пут после Другог светског рата пробудио је наду у јединствени европски идентитет. За разлику од Америке, где је парола о „целовитој и слободној Европи“ схваћена као слобода од Совјетског Савеза и комунизма, у Европи се потајно веровало да би се стари континент могао ослободити не само туторства Москве него и Вашингтона и у даљој будућности ујединити око Европске уније у неку врсту *сједињених европских држава*. Такав идеал средином

⁶ Наведено према: Жерар Бодсон, *Нови светски поредак и Југославија*, ИНГ–ПРО, Београд, 1996, стр. 29.

⁷ Видети: Charles Krauthammer, *The Unipolar Moment*, Foreign Affairs, vol. 70, No. 1 (зима 1990/91), стр. 23–33.

осамдесетих година изражен је прво у „Белој књизи“ и „Јединственом европском акту“, тј. у два документа који су имали огроман одјек не само на западу него и на истоку континента. Неочекивано брз пад Берлинског зида и уједињење Немачке само су подстакли те идеје, које је требало материјализовати у уговору из Мастрихта. Изазову уједињене Немачке требало је одговорити продубљивањем европске интеграције, а изазову промена на европском истоку – отварањем врата ЕЗ (касније ЕУ) сиромашној сабраћи са Истока.

Други изазов, међутим, дошао је из средње Европе. Распад Источног блока и самог Совјетског Савеза и уједињење Немачке изазвали су геополитички потрес који се осетио на читавом континенту. Биполарни поредак је нестао готово преко ноћи, а с њим су нестали и предвидивост и стабилност међународних односа на континенту. Нестанак старог геополитичког пола – Совјетског Савеза, и стварање новог – уједињене Немачке имало је за последицу ревизију геополитичког исхода оба светска рата на европском тлу и нову поларизацију међу европским земљама и народима. Криза источноевропских режима током осамдесетих година и почетак краја „хладног рата“ били су повод за „ренесансу средње Европе“, која је, током осамдесетих година, изражена снажним културним струјањима на том простору.⁸ Међутим, у одређивању концепта средње Европе постојала је значајна разлика између неохабзбуршког и католичког концепта „*Kleine Mitteleurope*“, који је већ 1978. године добио политички израз у Радној заједници Алпе–Адрија и радовима бројних писаца са тог подручја,⁹ и класичног Наумановог схватања „*Mitteleurope*“ као „Европе од Рајне до Буга“, који је своје присталице поново нашао у делу немачког политичког естаблишмента (нарочито у СПД-у) крајем осамдесетих и почетком деведесетих година.¹⁰ И, док је први концепт током осамдесетих година имао велики утицај на расположење јавности у Хрватској и, нарочито, Словенији (а тиме и на интелектуалну припрему сецесије), други је одиграо кључну улогу у јесен 1991, када је уједињена Немачка, по први пут неспутано користећи своју моћ после Другог светског рата, одлучно стала на страну отцепљених југословенских република.

Укратко, 1989. године престали су да важе Јалта и значајан део Версаја, а најтеже последице осетиле су две средњоевропске федерације које су ишчезле с политичке карте Европе – Чехословачка и Југославија. Међутим, док је у случају Чехословачке (као и Совјетског Савеза) подела договорена и обављена мирним путем, у случају Југославије распад федерације изазвао је најтежи оружани сукоб на тлу Европе

⁸ Видети: Milan Kundera, *The Tragedy of Central Europe*, *New York Review of Books*, No. 7 (26 April 1984), pp. 33–38; George Schopflin and Nancy Wood: *In Search of Central Europe*, Polity Press, Cambridge, 1989.

⁹ Видети: Cristopher Cviic, *Remaking the Balkans*, Pinter for RIIA, London 1991, i Maria Todorova, *Hierarchies of Eastern Europe: East–Central Europe Versus the Balkans*, paper presented at the conference *Culture and Reconciliation in South Eastern Europe*, Thessaloniki, June 26–29, 1997, mimeo.

¹⁰ Ian Egbert, *Europe, Eastern Europe and Central Europe*, PRIF Research Report 1/1989.

после Другог светског рата. И у првом и у другом случају западне делове бивших федерација снажно је привлачио нови економски, културни и политички пол у Европи – уједињена Немачка, која је крајем 1991. у југословенској кризи, као и у вези с неким другим питањима, наступала пре као нова континентална (неки би рекли и реваншистичка) сила, него као дисциплиновани следбеник новопрокламоване заједничке спољне и одбрамбене политике Европске уније (CFSP). То је, можда, и био разлог због којег се, после извесног времена, Европа поново окренула Америци као провереном арбитру у европским споровима после Другог светског рата и прихватила ревитализацију Северно-атлантског пакта уместо даљег развоја спољнополитичке и војне компоненте ЕУ (што је био један од главних циљева Маастрихта).

Реформом су европске институције морале да се продубе и прошире. Европској унији то питање се поставило већ 1990–1991, а НАТО-у тек 1996–1997. године. И један и други проблем одражава нову реалност на континенту после нестанка „гвоздене завесе“. Продубљивањем треба да се ојачају те организације и њихове институције, тј. да се чвршће повежу садашње и будуће чланице и оспособе за проширени круг деловања, док се под проширивањем подразумева укључивање нових чланица, првенствено земаља бившег Источног блока. И док се 1991. године Европска заједница определила да прво продуби интеграцију на економском и политичком плану, 1997. године одлучио је НАТО да прво учини искорак ка новим чланицама (Пољска, Чешка и Мађарска), а тек потом да промени своју организацију, чему се, преко „Агенде 2000“, убрзо придружила и Европска унија. И у једном и у другом случају поставило се питање који су кандидати подобни за чланство у европским и трансатлантским интеграцијама а који нису, односно: „где су политичке границе Европе?“ На то питање ЕЗ покушала је да одговори још крајем осамдесетих година, када је од француског историчара Жан-Батист Диросела затражила студију о „политичкој коначности“ (*finalité politique*) европске интеграције. Супротно свом земљаку Шарлу де Голу, који је Европу видео од Атлантика до Урала, Диросел је „источну границу“ Европе повукао следећи давнашње границе Каролиншког царства, односно католичке и протестантске Европе, искључујући из ње православне и муслиманске земље. Наредни корак у том правцу било је састављање листа земаља које су подобне за чланство у ЕЗ и оних које то нису,¹¹ што је у случају Југославије, свесно или несвесно, био позив западним републикама да напусте федерацију и своје националне интересе потраже у повезивању са западним интеграцијама.

Сукоби који су избили на источној периферији нове Европе, све већи ривалитет Запада и ислама на Блиском истоку и Средоземљу и, нарочито, жеља САД и Европске уније да одреде своје нове границе били су повод за нову доктрину, дијаметрално супротну доктрини „краја

¹¹ Wolfgang Wessels, *Deepening Versus Widening? Debate on the Shape of EC-Europe in the Nineties*, у: Wolfgang Wessels & Christian Engel, *The European Union in the 1990s – Ever Closer and Larger*, Europa Union Verlag, Bonn 1993.

историје“ – доктрину о „сукобу цивилизација“, чији је творац познати амерички политиколог Самјуел Хантингтон. Наиме, већ крајем осамдесетих година, поједини амерички стручњаци упозоравали су да би се САД могле наћи у позицији у којој су се током историје налазиле све велике империје када су, на врхунцу моћи, западале у кризу, која је коначно доводила до њиховог пада. У класичном делу *Успон и пад великих сила*, објављеном 1988. године, амерички историчар Пол Кенеди разлог за то потражио је у ономе што је означио као *imperial overstretch*, односно у њиховом ширењу преко граница способности да асимилирају и контролишу властиту територију.¹² Кенедијева имплицитна политичка порука гласила је да ни САД не би смеле некритички да пропагирају идеју да су врата западног света отворена за све. Такву поруку теоријски је уобличио Самјуел Хантингтон 1993. године, у чланку под насловом „Сукоб цивилизација“, објављеном у водећем америчком спољнополитичком часопису „*Foreign Affairs*“, који је изазвао жестоке полемике.¹³ Доказујући управо на примеру рата у Босни и Херцеговини да ранији идеолошки и блоковски сукоб препушта место сукобима између припадника различитих религија и цивилизација, Хантингтон је са бруталном искреношћу наговестио да би се у будућности Запад (тј. САД) могао наћи у сукобу са онима који не деле његове вредности али који би желели да партиципирају у његовом богатству. Укратко, Хантингтонова теза своди се на паролу „*The West Against the Rest*“, односно, „Запад против остатка света“.

Од „гвоздене“ до „златне завесе“

Иако су настале у превасходно академском дискурсу, Хантингтонове идеје су истовремено одржавале преовлађујућа схватања у САД (али, и шире на Западу), и утирале пут политици чији ће архитект и реализатор помало неочекивано постати администрација Била Клинтона. Почетна збуњеност, изазвана нестанком дугогодишњег противника и новом улогом једине преостале суперсиле, сазнање да „униполарни момент“ неће вечито трајати и неуспех западних Европљана да постигну консензус око својих стратешких политичких опредељења, тј. да преузму улогу лидера на континенту, омогућили су САД да покушају да ревитализују Северноатлантски пакт, који су после 1989. године многи већ били отписали као реликт „хладног рата“. Да би постигле тај циљ САД морале су да савладају прво отпор Европљана, а потом и Русије, и да створе нови политички оквир свог будућег присуства у Европи. И у једном и у другом случају, југословенска криза постала је поприште сукоба тих интереса, а тиме и значајан катализатор процеса стварања новог система међународних односа на континенту.

¹² Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers – Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Fontana Press, London 1989.

¹³ Хантингтон је, слично Фукујами, свој чланак ускоро развио у књигу под насловом *Сукоб цивилизација и преправљање светског поретка* (Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Shuster, New York 1996).

Од априла 1949. када је потписан Вашингтонски уговор,¹⁴ па све до пада Берлинског зида, октобра 1989, Северноатлантски пакт је био организација за колективну самоодбрану, са задатком да „обузда“¹⁵ стварну или замишљену „совјетску претњу“ на основу главе VII Повеле Уједињених нација, којом се признаје право на колективну самоодбрану. У стварности, међутим, одражавао је НАТО нову формулу међународног поретка у Европи коју је дефинисао први генерални секретар те организације, лорд Измај, одговарајући на питање „Чему служи НАТО?“ чувеном крилатицом: „*To Keep Americans in, Russians out and Germans Down*“.¹⁶ Нестанак Варшавског уговора и Совјетског Савеза лишили су НАТО противника због кога је био створен али не и стварне сврхе његовог постојања, која се састојала у очувању специфичне геополитичке равнотеже у Европи. Отуда је разлог за опстанак те организације и пошто је нестало претње због које је створена потражен у новим „безбедносним ризицима“, односно у пролиферацији етничких и територијалних сукоба на источним рубовима европских интеграција. Тим поводом, међутим, поставило се питање да ли је организација која је створена да би водила глобални термонуклеарни рат потребна и способна за мисије наметања или очувања мира у локалним конфликтима. Многим Европљанима почетком деведесетих година учинило се да би Западноевропска унија и амбициозно замишљени Еврокорпус били довољни за очување реда и мира у Европи и да за то више није потребна војна и политичка инфраструктура Северноатлантског пакта.

Одговор на то питање дале су кризе и оружани сукоби у претходној Југославији, Чеченији и другде, који су показали да је рат у Европи на крају 20. века могућ и да га европске организације не могу самостално зауставити. Међутим, уколико су ЕУ, ОЕБС, ЗЕУ и друге европске организације биле неуспешне у бављењу оружаним сукобима на периферији континента, оне су успешно очувале кохезију унутар западне и средње Европе и спречиле да се ти сукоби прошире широм континента као 1914. године. После *faux pas* учињених у Југославији и у ЕЗ, немачки министар Ханс-Дитрих Геншер напустио је положај убрзо пошто му је амерички амбасадор у Бону, Ричард Холбрук, упутио критику у писму објављеном у немачкој штампи. Већ у пролеће 1993. Европљани су превазишли своје првобитне размирице поводом југословенске кризе,¹⁷

¹⁴ Оснивачки документ Северноатлантског пакта.

¹⁵ Творац теорије „обуздавања“ Совјетског Савеза био је амерички дипломата и спољнополитички теоретичар Џорџ Кенан, који је у једном свом извештају из Москве 1946. године дошао до закључка да је Совјетски Савез експанзионистичка сила која тежи да покори читаву Европу и да САД, као лидер западног света, морају „обуздати“ такве намере Москве. Том доктрином Кенан се сврстао међу водеће теоретичаре „хладног рата“, какви су били, на пример, Винстон Черчил (доктрина „гвоздене завесе“) и Дејвид Труман („Труманова доктрина“).

¹⁶ „Да задржи Американце у Европи, Русе ван Европе а Немце под контролом“.

¹⁷ Опширније о сукобу између Немачке и Француске поводом политике према југословенској кризи видети у: Hans Stark, *Dissonances franco-allemandes sur fond de guerre serbo-croate*, Politique étrangère, No. 2/1992.

а нови немачки министар иностраних послова, Клаус Кинкел, и његов тадашњи француски колега, Ален Жипе, заједнички су изложили план за решење кризе који ће остати запамћен као „Кинкел-Жипеова иницијатива“ и чије ће главне идеје четири године касније постати основа Дејтонског мировног споразума. На основу те иницијативе копредседници мировне конференције о Југославији (ICFY) Сајрус Венс и Дејвид Овен разрадили су тзв. Венс-Овенов план, на основу њих ће се водити први темељни мировни преговори на британском носачу авиона „Invincible“ („Дејтон пре Дејтона“), али ће Европљани коначни дебакл доживети крајем 1993, када су муслимани, уз америчку подршку, одбили тзв. Овен-Столтенбергов план. После тога, више ништа није стајало на путу првој „out-of-area“ мисији Северноатлантског пакта.

Да би се објаснила позадина онога што се догодило почетком наредне године треба се вратити у лето 1993, када је у САД покренута дебата о ширењу и промени улоге Северноатлантског пакта. Наиме, 24. јуна сенатор Ричард Лугар у говору у Клубу прекоморских писаца у Вашингтону, позвао је да се шире дефинише Атлантски савез и на „нову стратешку нагодбу Сједињених Држава и Европе“. Према његовим речима, Савез је морао или да напусти оквир у којем је до тада деловао или да напусти историјску сцену („out of area or out of bussines“).¹⁸ Исту идеју разрадила је и група утицајних америчких стручњака у чланку „Изградња новог НАТО-а“, објављеном у часопису „Foreign Affairs“.¹⁹ Та америчка намера се већ у јесен 1993. суочила с одлучним отпором Москве, која је у њој видела намеру САД да искористе слабост Русије и да је трајно потисну из Европе. Пред руским отпором америчка администрација је закратко устукнула и на самиту НАТО-а јануара 1994. Бил Клинтон је предложио компромисно решење – програм „Партнерство за мир“ (PfP),²⁰ који је требало да постане нека врста „чекаонице“ за пријем у НАТО (критичари су кратицу PfP цинично тумачили као „policy for postponent“, тј. „политика одлагања“).²¹ У том контексту криза у Босни постала је важан тест на којем је Северноатлантски пакт требало да покаже способност за „out-of-area“ операције или да доживи судбину коју су пре њега на „југословенском испиту“ доживели КЕБС, Западноевропска унија, ЕЗ и Уједињене нације.

¹⁸ Према члану 5 Вашингтонског уговора (оснивачки акт НАТО-а из 1949), Северноатлантски пакт је, као одбрамбена организација, био овлашћен да делује само на територији држава чланица (area), док је у новој улози његово оперативно подручје превасходно изван те територије (out-of-area операције).

¹⁹ Ronald D. Asmus, Richard Kugler and F. Stephen Larrabee, *Building a New NATO*, Foreign Affairs, September-October 1993, pp. 28-40.

²⁰ W. J. Clinton, *Remarks by the President at the Intervention for the North Atlantic Council Summit in Brussels*, Office of the Press Secretary of the White House, Washington D. C., January 10, 1994.

²¹ Сличну функцију има и Савет за северноатлантску сарадњу (НАСС), који је нешто раније формиран на предлог Бушове администрације да би одговорио захтевима бивших источноевропских земаља да успоставе чвршће везе са Северноатлантским пактом.

Прилика за то указала се већ почетком фебруара, када је на сарајевској пијаци Маркале експлодирала бомба која је усмртила велики број цивила. Иако није утврђено ко је био одговоран за тај напад,²² Запад је одмах оптужио Србе и већ 6. фебруара извео је НАТО прву „out-of-area“ операцију у својој историји, упућујући ултиматум војсци Републике Српске да у року од недељу дана повуче тешко оружје на 20 km од Сарајева под претњом ваздухопловних напада. Неочекивано, кризу је решио руски заменик министра иностраних послова Виталиј Ђуркин, који је убедио босанске Србе да повуку наоружање и заузврат им послао два батаљона руских војника у саставу УНПРОФОР-а на Пале.²³ Руски утицај на босанске Србе био је, међутим, краткотрајан и већ у априлу, током кризе у Горажду, прекинуте су везе Москве са Палама, а НАТО извео је прва борбена дејства у историји. Убрзо потом, такође у априлу, створена је и тзв. Међународна контакт-група, којом је обухваћено пет главних страних чинилаца југословенске кризе и, уједно, пет великих сила постбиполарне Европе (Сједињене Државе, Русија, Велика Британија, Француска и Немачка). Иако први покушај тог својеврсног „концерта сила“ није донео резултате, Контакт-група је остала основни облик усклађивања интереса главних спољашњих актера кризе и, уједно, целе међународне заједнице. Русија, која је у Контакт-групи по први пут после 1991. године прихваћена као равноправан партнер САД и западноевропских земаља, у даљем раду групе углавном је препустила иницијативу Сједињеним Државама.

У то време, по свему судећи, успостављена је и нова равнотежа између САД и Русије у Европи: за разлику од Балкана, где су се догађаји драматично развијали, у средњој Европи су три земље – Пољска, Чешка и Мађарска, одлучно изводиле притисак ради уласка у НАТО, не обазирјући се на протесте Москве и оклевање Вашингтона. Међутим испит војне и политичке зрелости полагао је НАТО управо у Босни и од његовог исхода је умногоме зависило будуће ширење те организације на исток. Први масовни ваздухопловни напади НАТО-а, крајем августа и почетком септембра 1995, и Дејтонски мировни споразум, склопљен под америчким покровитељством, били су пресудни не само за развој југословенске кризе него и за будућност међународних односа у Европи. Одневши победу у конкуренцији са бројним другим европским организацијама, од којих се очекивало да преузму кључну улогу у организовању

²² Дејвид Бајндер је на основу тајног извештаја УНПРОФОР-а написао чланак „Анатомија масакра“, у којем је аргументовано оспорио могућност да је мина могла бити испалена са српских положаја. Постојање тајног извештаја УНПРОФОР-а касније је у интервјуу за немачку новинску агенцију ДПА потврдио и Јасуши Акаши, специјални изасланик генералног секретара УН за Југославију (видети: *Прави извештај УН о Маркалама „није тајна“*, „Наша борба“, 8–9. јун 1996).

²³ Да се о руском ангажовању у Босни размишљало и у Вашингтону и у Москви много пре него што је до кризе у Сарајеву уопште дошло сведочи податак да су још у фебруару 1992. на међународној конференцији у Луксембургу Алексеј Арбатов и Роберт Легволд аутору овог текста изложили идеју о распореду руских и америчких група дуж граница Босне и Херцеговине са Југославијом и Хрватском као могућем решењу кризе.

европског система безбедности после „хладног рата“ (ОЕБС, ЕУ, ЗЕУ), Северноатлантски пакт је на мадридском самиту, у лето 1997, позвао три наведене средњоевропске земље да започну преговоре који би се завршили њиховим уласком у НАТО 1999. године.

Отварање НАТО-а за нове чланове из средње и источне Европе повећало је број чланова те организације са 16 на 19 чланова и повукло нову границу у Европи, коју већ сада многи називају „златном завесом“, насупрот некадашњој „гвозденој завеси“ која је делила континент током „хладног рата“. Земље које се буду нашле унутар проширеног Северноатлантског пакта биће заштићене гаранцијама САД и водећих западноевропских армија, отворене и потенцијалне претње њиховој безбедности биће минимизирани, њихове оружане снаге ће се чврсто уградити у западне војне структуре и, самим тим, њихови изгледи за скори улазак у Европску унију у првој деценији 21. века биће готово извесни (нарочито пошто је Жак Сантер објавио „Агенду 2000“). Насупрот њима, источноевропске земље које се не нађу у првој групи кандидата за улазак у НАТО суочиће се са новим унутрашњим и спољнополитичким проблемима. У Румунији, на пример, испитивања јавног мњења показују да се чак 90 одсто становништва залаже за улазак земље у НАТО, што ће званични Букурешт суочити с озбиљним домаћим искушењима уколико се та земља 1999. године не нађе у првој „групи одабраних“, за шта још увек има мало изгледа.²⁴ Сличан је положај и нове бугарске владе, која је одмах по преузимању функције објавила кандидатуру те земље за пуноправно чланство у Северноатлантском пакту.²⁵ Да би стишали све веће незадовољство због првог „источног проширења“ НАТО-а, планери у Вашингтону и Брислу намеравају да унесу нове садржаје у „Партнерство за мир“ и формирају тзв. Савет за атлантско партнерство, који би донекле могао да поправи положај земаља које остану у „чекаоници“.

Процењујући да је крај „хладног рата“ донео стратешку премоћ САД, Американци мање или више отворено настоје да очувају основне функције НАТО-а као војно-политичког савеза. У духу класичне англосаксонске геополитичке доктрине Макиндера и Махана, они у Русији виде главну претњу безбедности Запада, која потиче из онога што се назива Евроазијом, а у уједињеној Немачкој виде потенцијалну претњу европској равнотежи снага и не одустају од намере да управо продужено

²⁴ „Румунски лидери, у кампањи коју западни функционери сматрају донкихотовском, боре се да њихова земља буде узета у обзир када НАТО буде ширио своје редове ове године. Румунски функционери, који подстичу одушевљење јавности за учлањење у НАТО, стављају до знања да се излажу ризику и да би неуспех могао да изазове жестоку реакцију и да зада ударац овдашњим демократским снагама. Чак и у том случају, премијер Виктор Чорбеа је изјавио да је највиши приоритет Румуније улазак у НАТО. Испитивања јавног мњења показују да се преко 90% Румуна – које повезује вишевековно неповерење према Русији на истоку – изјашњава за улазак у НАТО“ („The New York Times“, 28. март 1997, наведено према: Танјуг ББС, Бр 65, 7. април 1997).

²⁵ Видети: Стојан Сталев, *Бугарска хоће да стабилизује Балкан*, „Die Welt“, 24. март 1997 (наведено према: Танјуг ББС, Бр. 65, 7. април 1997).

америчко присуство у Европи (тј. НАТО) буде и у наредном веку главни гарант равнотеже снага на „старом континенту“. Према мишљењу Збигњева Бжежинског, Запад је тек 1948. године, после совјетског одбијања Маршаловог плана, пронашао одговоре на савремене стратешке дилеме у Европи. Немачку је требало интегрисати у Европу, док би се НАТО афирмисао као инструмент који би, у исти мах, служио за „обуздавање“ Совјетског Савеза и за трајне америчке обавезе у решавању проблема европске безбедности: „Пре педесет година Немачка је била поражена док је Совјетски Савез био на врхунцу свог престижа, моћи и привлачности. Педесет година касније, ситуација се драстично променила. Немачка је данас најмоћнија европска нација док Совјетски Савез више не постоји. Русија је и даље у слободном паду а њене националне границе су, отприлике, тамо где су биле пре стотину година. Огромна промена! Па ипак, педесет година после Јалте и Потсдама ми се суочавамо с истим питањима: какво би требало да буде место Немачке и средње Европе у проширеној Европи? Какав би требало да буде однос Русије са Европом? И у позадини, али критично значајно питање: каква би требало да буде улога Америке у Европи? Не само да се данас суочавамо с истим питањима него и прети опасност да би неке од старих илузија могле помутити нашу визију и да би ми опет могли подлећи историјској амнезији и стратешкој кратковидости. Ја сам изненађен размерама романтизма и недостатка геополитичког садржаја у нашем прилазу Русији, одсуством историјске перспективе и наивности наших очекивања у односу на темпо и садржај посткомунистичких промена и политичке демократизације. Нарочито ме изненађује оклевање у тренутку када имамо прилике које нам се данас указују у Европи, педесет година после Јалте“.²⁶ Мршави резултати које су друге европске организације постигле у европским кризама од Југославије до Чеченије, по свему судећи, само су учврстили уверење САД да читава своју нову стратешку доктрину у Европи, на Средоземљу и Блиском истоку заснују на новој улози Северноатлантског пакта.

Проширени НАТО пре свега, успоставио би нову равнотежу (и нову границу) између САД и Русије у Европи, поготову уколико успостави савезничке односе са Финском и балтичким републикама, на северу, и Украјином и средњоазијским републикама, на југу. Друго, нови НАТО искористио би постојећу европску оријентацију Немачке (која није извесна после одласка Кола и његове генерације политичара) за трајно „укотвљавање“ у Европи. Треће, проширила би се зона деловања НАТО-а све до блискоисточних нафтних поља, чиме би се отклонио проблем легитимности деловања те организације изван територије држава – чланица који је постојао у време рата у Персијском заливу, у Босни итд. У таквом склопу, остао би ОЕБС форум за разматрање питања безбедности; у супротном, могао би се прихватити предлог француског председника Ширака да се односи водећих сила

²⁶ Zbigniew Brzezinski, *Fifty Years After Yalta: Europe's and The Balkan's New Chance*, „Eurobalkans“, No. 18, Spring 1995.

заснују на машинерији која је допринела немачком уједињењу и која сада чини тзв. Контакт-групу за Босну (САД, Велика Британија, Француска, СР Немачка и Русија), уз евентуално укључивање Италије и чланица ЕУ по принципу ротације.²⁷ Тиме би се политичка изградња новог међународног система одвојила од историјског задатка НАТО-а – одбране Европе, који би остао непромењен као сигурносни појас. Земљама које остану изван тих оквира понудиће се партнерски односи, као што је то учињено на Мадридском самиту НАТО-а у случају Украјине или као што се то већ испробава стварањем тзв. Иницијативе за сарадњу у југоисточној Европи (*SECI*). То би, истовремено, омогућило да се утиша негодовање оних који остану пред вратима европских војних, политичких и привредних интеграција (нарочито стратешки значајних и ризичних случајева као што је Турска) и створио би се континуирани простор између Европе и Блиског истока, али и легитимне основе за будуће евентуалне интервенције у кризама изван граница Северноатлантског пакта. На тај начин би се превазишла ситуација каква је постојала у случају интервенције на просторима бивше СФРЈ све до средине 1995. године и каква је пратила покушаје Италије да оркестрира западну војну интервенцију у Албанији. У којем правцу се крећу стратешка размишљања Запада можда најбоље сведочи недавно путовање генералног секретара НАТО-а Хавијера Солане по земљама средње Азије, све до Казахстана, које не упућује само на интерес за политичко присуство у подручјима богатим нафтом него и на читавом простору фамозне „Евроазије“, где би Русија могла да нађе савезнике међу земљама које су, на један или други начин, погођене новом западном стратешком доктрином.

*

* *

Према наведеним променама у доктринама и пракси савремених међународних односа мењао се положај Југославије, која је, као некадашња „стратешка тампон-зона“, прво потиснута на маргину, да би у последње време поново почела да стиче значај као географски и геостратешки централна земља на југоистоку Европе. У складу с тим, неизбежна је и темељита ревизија раније спољнополитичке доктрине Југославије, која је почивала на премисама биполарног поретка у Европи, ка новој доктрини, која ће оценити значај новог геополитичког и геоекономског положаја Југославије и, на тим основама, дефинисати будућу спољнополитичку стратегију земље. Иако се на Западу крајем осамдесетих и почетком деведесетих година често наглашавало да је Југославија изгубила свој геостратешки значај, криза и рат на просторима некадашње СФРЈ показали су да је Балкан и даље снажан

²⁷ Видети: Giancarlo Aragona, *Lisbon and beyond: The OSCE in an emerging European security structure*, „Nato Review“ (Internet Edition), No. 2, March 1997, pp 7–10.

генератор нестабилности у Европи, и то како због регионалних проблема, тако и због опречних интереса великих сила постбиполарне Европе. Због своје величине и географски централног положаја у региону СР Југославија ће несумњиво бити један од најзначајнијих регионалних чинилаца, што има и позитивне и негативне последице по њену безбедност, националне интересе и могућности спољнополитичког деловања. Основне детерминанте њеног садашњег међународног положаја у региону, али и последице кризе и грађанског рата на просторима претходне СФРЈ, објективно је усмеравају ка развоју регионалне мултилатералне сарадње на Балкану, у Подунављу и, шире, у југоисточној Европи, с обзиром на то да би таква улога поспешила њене односе с европским интеграционим групацијама и другим главним спољнополитичким партнерима. Међутим, с обзиром на ограничења која су јој наметнута политиком великих сила, може се очекивати и да Југославија у догледно време почне да обнавља своје везе са традиционалним партнерима у Покрету несврстаности и другим.²⁸ Такође, југословенској науци се поставља и озбиљан проблем компаративног изучавања домета и граница процеса транзиције у земљама источне Европе са становишта њиховог значаја за стратегију развоја земље. У вези с тим, незаобилазна је улога науке о међународним односима, која и на теоретском и на практичном плану мора одговорити тим потребама и понудити политичким чиниоцима у земљи реалистичне опције и стратегије унутрашњег развоја и спољне политике земље. При томе посебно су значајни они аспекти новог геополитичког и геоекономског положаја који утичу и који ће и у будућности утицати на безбедност земље, као и анализа потенцијалних војних и невојних претњи безбедности СР Југославије.

²⁸ Опширније о проблемима савремене југословенске спољне политике видети: Предраг Симић, *Спољна политика Савезне Републике Југославије – континуитет и промене*, „Војно дело“, бр. 2/1997, стр. 9–27.

Однос економских и војних наука (економија и безбедност земље)

УДК 33.355

Мр Љубивоје Првуловић*

Значај економије, тј. стања у привреди једне земље за њену безбедност дуго је био у другом плану научних и стручних истраживања. Однос економије и војног комплекса углавном се проучавао са становишта висине издвајања средстава из државног буџета за издржавање армије и наоружавање. Расходи из државног буџета за војно-индустријски комплекс третирани су као издатак из народног дохотка који не доприноси привредном расту и привредном развоју земље. Економије вишенационалних социјалистичких државних заједница, које су са крајем „хладног рата“ и преласком из периода конфронтације у период сарадње на глобалном међународном плану доживеле судбину распада, биле су у високом степену милитаризоване, што се посебно односи на бивше државе, СССР и ЧСФР, као чланице Варшавског пакта. При томе, наведене државе су се распале у мирнодопским условима, без агресије или видљиве претње споља – расточиле су се изнутра.

Узроци распада бившег Совјетског Савеза, претходне Југославије и бивше Чехословачке су бројни, али су у томе велики значај имали економски чиниоци, било тако што су послужили као катализатор јачања разорног дејства других чинилаца – национализма, политичке нестабилности, критичког односа према владајућем друштвено-економском систему и државном уређењу.

Посебно је поучан пример распада бившег СССР-а, једне од двеју светских суперсила и стожера војно-политичког савеза бивших „реалсоцијалистичких“ земаља – Варшавског уговора. По паритету нуклеарног и/или конвенционалног наоружања бивши СССР био је на нивоу САД, а у неким областима чак је био и доминантна сила. Претња примене силе у решавању међусобних сукоба суперсила била је подједнака по снази и подједнако застрашујућа. Међутим, економска моћ СССР-а била је двоструко мања од моћи САД, а његова привреда економски неефикасна и неконкурентна у светској привреди. Извоз наоружања био је, уз извоз енергетских и других сировина, значајан извор девизних прихода, који су се даље користили за одржавање трке у наоружавању. Пад цена нафте и отклањање опасности од конфронтације Варшавског уговора и НАТО-а смањили су девизне приходе СССР-а, а даље надметање у трци наоружавања исцрпило је његову економију. Стање у националној економији бившег СССР-а било је на ивици расула. У таквим околностима јачале су дезинтеграционе тенденције и центрифугалне силе бивших совјетских савезних и аутономних република у оквиру Руске Федерације. Наметнута „транзиција“, тј. радикална

* Институт за међународну политику и привреду – Београд.

трансформација друштвено-економског система због преласка с ауторитарног система на демократију и са планске на тржишну привреду у условима економске нестабилности и неефикасности, само је убрзала распад земље изнутра.

Совјетски грађани, чији је стандард у већини био на ивици животног минимума, дочекали су распад СССР-а незаинтересовано, с апатијом, па тек сада, после пет година транзиције, почињу да бивају свесни шта им се десило и шта им се догађа. Све наведено потврђује приоритетан значај економије за националну безбедност сваке земље. Стога се међузависност економије и безбедности мора систематски пратити и непрекидно проучавати, пре свега са становишта геополитичког и геоекономског положаја сваке земље, њеног економског раста и социјалног развоја.

Распад бившег Совјетског Савеза, претходне Југославије и бивше Чехословачке, без обзира на то да ли је до дезинтеграције тих вишенационалних државних заједница дошло мирним путем или уз ратне сукобе и разарања, истакао је у први план истраживања међународних односа – однос економије и безбедности државе.

Значај економије, тј. стања у привреди једне земље за њену безбедност дуго је био у другом плану научних и стручних истраживања. Однос економије и војног комплекса углавном се проучавао са становишта висине издвајања средстава из државног буџета за издржавање армије и наоружавање. Расходи из државног буџета за војноиндустријски комплекс третирани су као издатак из народног дохотка који не доприноси привредном расту и привредном развоју земље.

Економије наведених вишенационалних социјалистичких државних заједница, које су по завршетку „хладног рата“ и преласку из периода конфронтације у период сарадње на глобалном међународном плану доживеле судбину распада, биле су у високом степену милитаризоване, што се посебно односи на бивше СССР и ЧСФР, као чланице Варшавског пакта. При томе, наведене државе су се распале у мирнодопским условима, без агресије или видљиве претње – расточиле су се изнутра.

Узроци распада бившег Совјетског Савеза, претходне Југославије и бивше Чехословачке су бројни, али су у томе велики значај имали економски чиниоци, било непосредно, било тиме што су послужили као катализатор јачања разорног дејства других чинилаца – национализма, политичке нестабилности, критичког односа према владајућем друштвено-економском систему и државном уређењу. Посебно је поучан пример распада бившег Совјетског Савеза, једне од двеју водећих светских суперсила и стожера војно-политичког савеза бивших „реалсоцијалистичких“ земаља – Варшавског уговора. По паритету нуклеарног и/или конвенционалног наоружања бивши СССР био је на нивоу САД, а у неким областима чак је био и доминантна сила. Претња примене силе у решавању међусобних сукоба суперсила била је подједнака по снази и подједнако застрашујућа. Међутим, економска моћ СССР-а била је више него двоструко мања од моћи САД, а његова привреда економски неефикасна и неконкурентна у светској привреди. Из-

воз наоружања био је, уз извоз енергетских и других сировина, значајан извор девизних прихода, који су се даље користили за одржавање трке у наоружавању. Пад цена нафте и отклањање опасности од конфронтације Варшавског уговора и НАТО-а смањили су девизне приходе СССР-а, а даље надметање у трци наоружавања исцрпило је његову економију. Стање у националној економији бившег СССР-а било је на ивици расула. У таквим односима јачале су дезинтеграционе тенденције и центрифугалне силе бивших совјетских савезних и аутономних република у оквиру Руске Федерације. Наметнута „транзиција“, тј. радикална трансформација друштвено-економског система због преласка са ауторитарног система власти на демократију и са планске на тржишну привреду у условима економске нестабилности и неефикасности, само је убрзала распад земље изнутра. Совјетски грађани, чији је стандард у већини био на ивици животног минимума, дочекали су распад СССР-а незаинтересовано, с апатијом, па тек сада, после више од пет година транзиције, почињу да бивају свесни шта им се десило и шта им се догађа.

Све наведено потврђује приоритетан значај економије за националну безбедност сваке земље. Стога се међузависност економије и безбедности мора систематски пратити и непрекидно проучавати, пре свега са становишта геополитичког и геоекономског положаја сваке земље, њеног економског раста и социјалног развоја. Истраживање националне, и у оквиру тога економске безбедности, посебно је интензивирано у периоду транзиције бивших европских социјалистичких земаља. Економска безбедност сваке земље тесно је повезана са стањем у њеној привреди и динамиком њених унутрашњих и међународних економских токова.

Међу ретким научним истраживачима који се баве теоријско-методолошким питањима економске безбедности може се навести руски аутор В. Л. Тамбовцев, који у чланку „Економска безбедност привредних система: структура проблема“ наглашава да је *економска безбедност* део укупне национално-државне безбедности. Према њему, „безбедност је такво стање субјекта, које означава, да вероватноћа непожељних промена било којих својстава субјекта, параметара имовине која му припада и његовог спољног окружења није велика (мања од одређене границе)“. Зависно од тога какав је склад параметара животне делатности субјекта пожељан мењаће се и конкретна садржина појма „нежељене промене“. У општем случају, у нежељене промене спадају промене које удаљавају субјект безбедности од његовог пожељног стања.¹ Са појмом безбедности тесно су повезани појмови процена безбедности, претња, штета, стратегија обезбеђивања безбедности и други, на основу којих се може одредити и садржај појма економска безбедност. Стање економске безбедности одређује се на основу компарације одређених индикатора њене националне економије са датим

¹ В. Л. Тамбовцев, *Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы*, Вестник Московского университета, серия 6, экономика, № 3, 1995, стр. 3.

индикаторима који представљају критичне тачке. Најчешће су то индикатори економског стања у најразвијенијим земљама света.

Након слома реалног социјализма све бивше социјалистичке земље у Европи ушле су у период радикалних друштвено-економских промена, чија се основна садржина може поједностављено свести на прелазак из тоталитаризма у демократију и на прелазак са планске на тржишну привреду. Ти су процеси познати као процеси транзиције, друштвено-економског преображаја или трансформације етатистичких друштава у ново друштво. Могуће опције будућег развоја бивших реалсоцијалистичких, етатистичких друштава јесу: повратак у неки од савремених облика капитализма, ревитализација социјализма или изградња новог информатичког, постиндустријског друштва. За сада је најреалнија варијанта повратка у капитализам након напуштања или бекства из социјализма.

Европске земље у транзицији морају у процесу трансформације да решавају два основна економска и друштвена задатка: морају успешно да реше питања макроекономске стабилизације и морају да реше проблеме структурне трансформације, који су се наметнули у периоду транзиције. Од начина на који ће се решити ти задаци и дужине временског периода њиховог решавања зависиће и економска безбедност тих земаља, као и њихова укупна национална безбедност. Решавањем првог задатка, тј. успостављањем поремећене опште привредне равнотеже те земље треба да реше питање извлачења њихових привреда из дубоке кризе, а у неким земљама и из општег расула, које прети тоталним сломом њиховог привредног и друштвеног система. Решавање проблема структурне трансформације, тј. проблема стварања рационалне и ефикасне привредне структуре треба да омогући европским земљама у транзицији ефикасно и рационално привређивање и укључивање њихових привреда у међународну поделу рада на равноправној и конкурентској основи. Стога се у свим земљама у транзицији, упоредо са променама у систему и методама привређивања, доносе и примењују различити модели стабилизације, најчешће засновани на либералистичким и монетаристичким концепцијама привредног опоравка, уграђеним у програме стабилизације које ММФ препоручује или намеће тим земљама.

Проблеми макроекономске стабилизације и структурних трансформација привреда европских земаља у транзицији, иако су тесно повезани и комплементарни, не спадају у исту раван, нити у исти временски хоризонт транзиције. Наиме, проблеми макроекономске стабилизације могу да се решавају једнократним мерама, (на пример, модел „шок-терапије“) или етапним мерама економске политике, док њихови ефекти могу бити брзи или ће доћи до изражаја тек у дужем временском периоду. Насупрот томе, проблеми структурне трансформације привреде јесу дугорочни проблеми. Они се не могу решавати краткорочним и једнократним мерама. За њихово решавање неопходне су дугорочне еволутивне промене у материјалној производној бази друштва, које се сада одвијају у најразвијенијим капиталистичким земљама. Истовреме-

но, еволутивне промене у производној основи друштва морају да буду праћене и одговарајућим системским променама и одговарајућим мерама економске политике. Революционарне, нагле промене у том домену могу да донесу само додатне тешкоће, јер се структура привреде било које земље и у било којем привредном и друштвеном систему не може променити напречац. Из новије економске историје је познато да се револуционарне промене по правилу завршавају катастрофалним последицама. У прилог томе може се навести крах ратног комунизма у СССР-у, неуспех форсиране индустријализације, политика великог скока у Кини, економске и социјалне последице „шок-терапије“ у најновијем транзиционом периоду, пре свега у Русији и већини других постсовјетских држава насталих на тлу бившег Совјетског Савеза.

Процеси транзиције праћени су интензивном и садржајном теоријском расправом, било као критика примењених мера друштвених и економских реформи, било као осмишљавање рационалнијих промена у друштвеној пракси. Друштвена полемика о транзицији и поводом транзиције посебно је наглашена у Русији, а концентрисана је око бројних круцијалних питања чије решавање има не само теоријски већ и непроцењиви практични значај. Наиме, прихватање одређеног модела, одређене концепције и/или метода решавања постојећих и структурних проблема привредног развоја може имати далекосежне и дугорочне последице не само за привредни већ и за укупни друштвени развој појединих земаља у транзицији, па и за њихову националну безбедност.

Тако је, на пример, А. В. Мартинов, анализирајући основне премисе најпознатијих светских концепција економске политике, дошао до закључка да су „опште прихваћене концепције економске политике – неолиберализам, некејнзијанство и економија понуде“ – непосредно непримењиве у условима, како их он назива, „постсоцијалистичких привреда“. Он сматра да на њиховој основи, исто као и на основи социјал-реформистичке концепције, није могуће превазилажење дубоких структурних деформација наслеђених из претходног командног система уз прихватљиве економске и социјалне трошкове. Такође, сматра да треба највећу пажњу усредсредити на концепцију регулисања структурно несавршеног тржишта, тј. на тзв. неоструктуралистичку концепцију, која је у овој или оној мери опробана у више земаља „трећег света“. Идејна основа те концепције јесте еволуциона теорија друштвено-економског развоја, а заснива се на начелу постепених отклањања структурних деформација, зависно од кретања према зрелом тржишном систему. У случају постсоцијалистичких земаља реч је о трансформацији претходне социјалистичке привреде у тржишну привреду са несавршеном структуром и о њеној даљој нормалној еволуцији ка зрелом постиндустријском тржишту. Такав приступ је у складу са стратегијом постепене тржишне либерализације, за разлику од концепције „шок-терапије“, која претпоставља прелазак на отворену тржишну привреду, либералног типа, на рачун најбржег уклањања конкурентно

неспособних економских субјеката у оквиру читавих сектора привреде, одговарајућег смањења запослености итд.²

Познати руски економиста Николај Шмелов, у раду „О здравом разуму и моралу у економији“, износи своје запажање да је искуство руских реформи Јељцина и Гајдара, по моделу ММФ и „шок-терапије“, у 1992. години показало „скоро потпуну неприхватљивост било којих разрађених теоријских конструкција без обзира да ли се ради о класичном марксизму, кејнзијанству, социјалној тржишној привреди или монетаризму“ у условима руске стварности. Он сматра да су за реформу потребне „само четири основне математичке операције и здрав разум“.³ Вероватно је такав скептични став према економској теорији резултат спознаје да полужнање може нанети већу штету од незнања, односно да је ефикасније препустити развој привреде спонтаном тржишном регулисању, него га подвргнути сумњивим економским и социјалним експериментима кроз волунтаристичке концепције појединих лидера, које се намећу уз или иза одређених теоријских модела и концепција.

Григориј Јавлински, у раду „О новој владиној политици“, наглашава да су реформе у Русији увек биле реформе одозго, које је традиционално иницирала и спроводила централна власт посредством чврсте бирократске вертикале. Сада се ситуација мења из основа. Русија се налази на прагу избора алтернативе будућег развоја. Ближе перспективе су неповољне, а влада је правила грешке у примени „шок-терапије“. Он сматра да у „постсоцијалистичком периоду“ треба решити три задатка: а) системске промене; б) либерализацију економских односа, и с) финансијску стабилизацију.⁴

Ленски Евгениј је мање критичан према реформи Јељцина и Гајдара и наглашава да је Русија приступила радикалној привредној реформи чији је ток значајно променио облик економског система: интензивно се развијају специфични тржишни процеси, формира се принципијелно нови механизам државног управљања. Ипак, и он признаје наводе бројних критичара метода „шок-терапије“ да је реформа истовремено ојачала многе негативне тенденције у руској привреди: пад производње, пад курса рубље, инфлацију, што је довело до пада животног стандарда. Стога је влада Виктора Черномирдина, августа 1993, разрадила нови програм реформе и стабилизације руске привреде, чији је основни циљ било стварање социјално оријентисане тржишне привреде. Програмом су предвиђене сукцесивне етапе за излазак из кризе. У првој етапи (до краја 1994. године) предвиђене су мере за контролу инфлације, финансијску стабилизацију и обнову производње. У другој стабилизационој етапи предвиђене су институционалне промене за оживљавање

² А. В. Мартынов, *О применимости мировых концепций экономической политики к постсоциалистическим странам и о задаче структурных преобразований*, „Общество и экономика“, бр. 2, стр. 3–20.

³ Н. Шмелев, *О здравом смысле и морали в экономике*, „Вопросы экономики“, бр. 2, 1993, стр. 102–111.

⁴ Г. Явлинский, *О новой политике правительства*, „Вопросы экономики“, бр. 2, 1993, стр. 112–124.

инвестиционе активности. Циљеви треће етапе, у 1996. години, били су: економски развој и технолошка реконструкција руске привреде.⁵ Касније је и програм Черномирдина доживео модификације, а донети су и други програми, међутим, сви су остали без видљивих позитивних резултата у успостављању економске стабилизације и јачању нарушене економске безбедности Русије.

Самсон Иван, у раду „Три етапе преласка постсоцијалистичке привреде на тржиште“, сматра да при преласку са планске на тржишну привреду у „постсоцијалистичким“ земљама треба поћи од објективних претпоставки и стварности тих привреда као економија дефицита. Тај процес не може бити једнократан, већ се мора одвијати по етапама. Према њему, претпоставке преласка на тржиште су: 1) стабилизација привреде, која изискује од три до пет година; 2) либерализација привреде, која се може спровести у периоду од две до пет година; 3) приватизација, за коју је потребно од 10 до 20 година; 4) изградња института за функционисање тржишта, за шта је потребно од пет до десет година, и 5) структурна реорганизација ради приближавања стандардима тржишне привреде, која изискује најмање од пет до петнаест година. Начини реализације тих претпоставки могу бити еволутивни или шок-терапија. Прва етапа означава избор између еволуције и шок-терапије. Друга етапа означава депресију, и њоме изазвану дестабилизацију прелазног периода, док је трећа етапа завршна, па се након ње може говорити о степену спроведене транзиције.⁶

Лешек Балцерович и Алан Гелб у раду „Макроекономска политика при преласку на тржиште – трогодишње искуство“, наглашавају везу између програма стабилизације привреде и социјално-политичких чинилаца и указују на зависност структурних промена у земљама у транзицији од кретања на светском тржишту.⁷

В. Фалтсман при разматрању питања везаних за индустријску стратегију Русије у периоду кризе, истиче да се економска политика Русије уклапа у шему класичног троугла: инфлација – социјална необезбеђеност становништва – пад производње. Влада и опоненти траже излаз емпиријским путем. Текуће стабилизационе мере, сматра он, не смеју да угрозе стратешке циљеве развоја руске привреде, пре свега очување иновационог, технолошког и еколошког потенцијала земље.⁸

Питање индустријске стратегије директно је повезано с економском безбедношћу сваке земље. На жалост, у Русији је примењена стратегија

⁵ Е. Ленский, *Правительственная программа реформирования и стабилизации экономики: содержание и план реализации*, „Российский экономический журнал“, бр. 1, 1994, стр. 8–15.

⁶ Иван Самсон, *Три етапа перехода постсоциалистической экономики к рынку*, „Мировая экономика и международные отношения“, № 9, 1993, стр. 45–55.

⁷ Л. Балцерович, А. Гелб, *Макроекономическая политика при переходе к рынку – опыт трех лет*, „Мировая экономика и международные отношения“, бр. 3, 1995, стр. 100–117.

⁸ В. Фалтсман, *Промышленная стратегия России в период кризиса*, „Вопросы экономики“, бр. 3, 1993, стр. 15–27.

дезиндустријализације и замене домаће производње увозом, што битно умањује њену економску безбедност.

Ј. В. Меркулова у политици реформисања Русије издваја два приоритетна политичко-економска правца: 1) формирање тржишног механизма привређивања и 2) одржавање јединства Русије и развој њених узајамних веза са земљама Заједнице Независних Држава (ЗНД). Оба правца су тесно повезана, а неусаглашеност економске политике разних региона Русије и земаља ЗНД значајан је чинилац продубљавања економске кризе.⁹

Према реформама Јељцина и Гајдара у Русији посебно је критичан академик Јуриј Јаременко. Он указује на узроке „несхватљиве упорности носилаца економске политике“ у Русији. То су и теоријски догматизам, и професионална неприпремљеност и политичка злонамерност. Сматра да је сазрела потреба за новим решењима, а нови стабилизациони приступ је и ново искуство, и нови ризик. Нису потребне политичке тржишне декорације, већ одговорност за аутентичне економске мере. Према њему, основно је приближавање економске политике руској стварности; основни дефект текуће политике Русије јесте игнорисање специфичности руске привреде. Структурни и технолошки „шокови“ искључују могућност самоактивирања тржишта. Указујући на негативне последице неконтролисана и нагле либерализације цена, Јаременко указује на то да се структура цена и технолошка структура производње налазе у чврстој корелацији: не може се трансформисати систем цена независно од технолошких промена, ефикасности и трошкова. Он наглашава да аутори либералне реформе треба да знају да је неуравнотежена аутархична привреда с деформисаним системом цена експлозивна направа којој треба приступити са великим опрезом. Неуспели експеримент реформе треба прекинути да би се спасла сама реформа. То изискује структурно-технолошка основа тржишне привреде ради очувања могућности формирања производно-технолошког пространства адекватног тржишту. Структурно-технолошке трансформације су исто тако важна компонента реформе као и институционалне промене. Све док су очувани унутрашњи ресурси структурно-технолошке трансформације реформа има будућност, ако се они изгубе, нема будућности за реформу. При томе, посебну бригу, с обзиром на висок степен милитаризације, изазива могући губитак технолошких ресурса у војноиндустријском комплексу.¹⁰ На жалост, Јаременкова упозоравања била су основана. Владајућа елита Русије својим мерама реформи управо је довела до огромних губитака у војноиндустријском сектору, технолошки најзривијенијем сектору руске привреде, што је битно подрило основе њене технолошке и економске безбедности.

⁹ Ј. В. Меркулова, *Необходимые приоритеты экономической политики современной России*, „Общество и экономика“, бр. 1, 1993, стр. 33–43.

¹⁰ Ј. Јаременко, *Приоритет – структурно-технологическому обновлению народного хозяйства*, „Российский экономический журнал“, бр. 1, 1994, стр. 3–7.

Значај структурних трансформација наглашавали су и Јуриј Наидо и Станислав Симановски. Они такође указују на неефикасност предузетих мера стабилизације у Русији. Економска политика се заснивала на идејама монетаризма, који не одговара карактеру кризе руске привреде. Креатори реформе су игнорисали структурни карактер руске економске кризе. Према њима, криза није монетарно-финансијска, већ инвестициона. Структурне деформације биле су наглашене и у привреди бившег СССР-а, а распад СССР-а и СЕВ-а још више их је потенцирао. Према њиховом мишљењу приоритетни правци структурне политике морају да буду усмерени на: унутрашње тржиште, развој извозног сектора, горивно-енергетски комплекс, конверзију војноиндустријског комплекса, научно-технолошки комплекс и инфраструктурни комплекс.¹¹ Наидо и Симановски су указивали и на чињеницу да је Русија у процесу транзиције изгубила лавовски део свог научно-техничког потенцијала, што је довело у питање њену технолошку независност и економску безбедност. Све је то наступило као последица импровизације и прагматизма у политици транзиције.

На импровизацију и прагматизам у спровођењу реформи у периоду транзиције у Русији посебно указује академик Дмитриј Љвов, који наглашава да је научно фундаирање реформе најважнији задатак савремене руске економске науке. Он сматра да Русија располаже са три извора напретка: природно богатство, вишемилионско радно способно становништво и огромна производна база. Истовремено, указује на раскорак између могућности и стварности у привредном и друштвеном развоју постсовјетске Русије. Наиме, садашње стање је такво да се више не може говорити о напретку, већ о спасавању од најозбиљније претње економске катастрофе и деградације друштва. Досадашњи програми нису у пракси показали одрживост („500 дана“, владин програм финансијске стабилизације привреде и други). Љвов је убеђен да се неуспех може тражити у „одсутству јасне теоријске концепције тржишних трансформација услед чега су се у пракси губили оријентир и уместо њих прихватани су разни идеолошки постулати“. Да би се основано рачунало на успех неопходна је обједињавајућа, консолидациона идеја, као што су се послератни руководиоци Западне Немачке и Јапана определили за изградњу савремене социјалнооријентисане привреде. Љвов наглашава да је у Русији реформа кренула другим путем: „Трули врхови недемократске државе водили су њену 'тржишну перестројку', обезбеђујући себи, заједно са не баш најбољим слојем привредника, позиције кормила власти и изворе материјалног богаћења. Управо власт, а уопште не реформисање народне привреде и друштва у целини, је стварни наведени циљ. Природно је да су, у ситуацији када је реформа угрожавала њихову власт, ови слојеви жртвовали реформу и дали безусловну предност власти“. Због тога је кретање ка стваралачкој тржишној саморегулацији замењено пљачком и криминалом. То ће се наставити све дотле док се у суштини не реши питање власти.

¹¹ Ј. Наидо, С. Симановский, *Приоритети структурних преобразований*, „Российский экономический журнал“, бр. 5-6, 1994, стр. 33-41.

Пошто је власт основна препрека реформи, и у пракси и у теорији питање власти је приоритетно у односу на питање о карактеру реформи које се спроводе.

Говорећи о теоријској основи реформе, Љвов истиче да је криза у економији повезана с кризом у руској економској науци, која је отпочела раније него криза у привреди. У току „перестројке“ совјетски научници су били лишени могућности да истражују алтернативне путеве социјално-економског развоја, јер би се довела у питање тврдња руководства да се иде једино могућим исправним путем. Бојазан да се заузме независна позиција у односу на власт довела је до тога да реформа буде концептуално и психолошки неприпремљена. Дуге године догматизма морале су да утичу и на научно фундаирање реформе. У центар пажње реформиста дошао је само један од праваца западне економске мисли – либерализам у његовој монетаристичкој варијанти, док су остали игнорисани. Насупрот томе, Љвов сматра да теорија институционализма открива специфичности савремених представа о улози државе у тржишној привреди и у реализацији одређених циљева друштва. Озбиљан пропуст у реформисању привреде Русије јесте и игнорисање од стране идеолога реформи сопственог теоријског наслеђа. Пре свега, реч је о систему оптималног функционисања економије (СОФЕ), који је разрађен почетком шездесетих година. Љвов наглашава да „ниједан од праваца домаће и иностране економске мисли не може претендовати на свеобухватност. Само збирно разматрање позитивних момената, који су садржани у сваком од њих, у стању је да донесе успех, да да интегрално схватање савремене тржишне економије“.¹²

Могу се навести и друга теоретска мишљења о садржају и дOMETИМА стабилизационе политике и структурних промена која потврђују закључак да већина компетентних аутора одбацује неолибералистичке и монетаристичке концепције, које су под притиском ММФ најчешће примењивале владајуће елите у земљама у транзицији. Ако се пракса узме као најпоузданији критеријум истине, треба анализирати остварене резултате у појединим земљама у транзицији и на основу тога закључити који су модели економске политике дали повољније резултате, мада је таквих примера веома мало. Наиме, већина земаља у транзицији у процесу трансформације запала је у тзв. трансформациону кризу, а резултати транзиције су поразни, једнаки или чак већи од ратних разарања и великих економских катаклизми. При томе, у најтежој ситуацији се налазе земље које су некритички прихватиле наметнуте иностране моделе, који нису били примерени њиховим економским, културним и историјским специфичностима. У свим земљама у транзицији дошло је до драстичног пада материјалне производње и дезиндустријализације привреде, пораста незапослености и бујања инфлације. Све земље тог подручја захватила је висока инфлација, а иначе низак ниво животног стандарда становништва перманентно је опадао. Поку-

¹² Д. Љвов, *Научно обонованная альтернатива была и есть*, „Российский экономический журнал“, бр. 4, 1995, стр. 25–38, бр. 5, 1995, стр. 11–25.

шаји макроекономске стабилизације путем либерализације цена и борбе против инфлације, фискалне консолидације и чвршће контроле емисије новца на основу примене модела ММФ, популарно названог „шок-терапија“, нису дали очекиване ефекте.

Према подацима Европске економске комисије (ЕСЕ), у периоду транзиције (1989–1994) у свим земљама у транзицији заједно смањен је обим укупне материјалне производње, мерене ГДП или НМП, за 40 одсто, што је за 25 одсто мање од обима материјалне производње у 1980. години! При томе, највећи пад материјалне производње забележен је у земљама које су, поред транзиције, биле суочене с етничким и верским сукобима и то у: Грузији (око 80 одсто), Јерменији (65 одсто), Молдавији (62 одсто), Азербејџану (56 одсто) и Таџикистану (54 одсто), или су подвргнуте санкцијама – СР Југославија (54 одсто). Велик пад имале су и државе које су настале на тлу бившег СССР-а: прибалтичке републике (55 одсто), Русија (49 одсто), Украјина (49 одсто), Белорусија (37 одсто), што указује и на тешке последице кидања њихових ранијих привредних веза у оквиру совјетске привреде. У земљама централне и источне Европе пад материјалне производње у процесу транзиције био је нешто мањи, али ипак значајан (17 одсто), тако да је обим њихове укупне материјалне производње спао на ниво из 1980. године.¹³

Пад индустријске производње, водеће гране привреде земаља у транзицији, био је још драстичнији, што сведочи о процесу „форсиране дезиндустријализације“, који се наставља. На тај начин те земље се доводе у инфериоран положај у односу на развијене земље Запада и долазе у опасност да постану сировински прирепак развијеног Запада. Укупан обим бруто индустријске производње земаља у транзицији опао је у 1994. години у односу на 1989. годину за 44 одсто, односно био је за 27 одсто испод нивоа из 1980. године.¹⁴ Укупан број незапослених лица у свим земљама у транзицији у првом кварталу 1994. године, када је достигао свој максимум, износио је 9.262.000 лица. Од тога је на централну и источну Европу отпадало 7.533.000 лица, а на ЗНД милион и 534.000 лица.¹⁵ Нешто повољнија економска ситуација је у Пољској, Чешкој и Мађарској, што није само резултат њиховог највећег напретка у процесу транзиције већ и највеће иностране економске помоћи, која је углавном концентрисана на те три земље и по билатералној и по мултилатералној основи, пошто Запад сматра да су оне најдаље одмакле у процесу транзиције.

Поразни резултати транзиције нису могли да остану без негативних последица по економску и укупну националну безбедност појединих земаља у транзицији. При томе је посебно поучан пример Русије, доминантне савезне републике у бившем Совјетском Савезу који је до распада, децембра 1991, био једна од двеју светских суперсила. Након

¹³ ECE, Economic Survey of Europe in 1994–1995, UN, New York and Geneva, 1995, p. 249.

¹⁴ Исто, p. 250.

¹⁵ Исто, p. 111.

дезинтеграције СССР-а и распада биполарне структуре међународних односа, уместо глобалне претње војне конфронтације, за Русију је „наступио низ спољних и унутрашњих претњи, од којих је већина настала услед економских тешкоћа“. Тиме „национална безбедност Русије у све већој мери постаје зависна од стања руске економије“. Те констатације су наведене у документу „Основне поставке државне стратегије у области обезбеђивања економске безбедности Руске Федерације“, који је донет јануара 1995. одлуком Међувладине комисије Савета безбедности Руске Федерације за економску безбедност. У том документу се наглашава да материјалну основу националне безбедности Русије, тј. њене национално-државне безбедности, чини њен „економски потенцијал, који обезбеђује потребан ниво одбрамбене способности земље, њеног територијалног интегритета, заштиту интереса Русије у иностранству као велике државе, социјално-економску стабилност руског друштва, физички и духовни развој нације“. Стога је настала потреба да се разради државна стратегија у области економске безбедности Русије, чије основне поставке одређују појмове, објекте, индикаторе, претње економској безбедности и основне механизме њиховог одвраћања или отклањања у оквирима реално ограничених могућности земље. У наведеном документу појам економске безбедности се схвата као „могућност и спремност економије да обезбеди достојне услове живота и развоја личности, социјално економску и војно-политичку стабилност друштва и државе, те да се супротстави утицају унутрашњих и спољних претњи“. У њему су, такође, дефинисани структура проблема економске безбедности, наведене унутрашње и спољне претње економској безбедности, индикатори економске безбедности, механизам обезбеђивања економске безбедности и задаци и мере обезбеђивања економске безбедности у прелазном (транзиционом) периоду у областима: структурне политике, социјалне политике, научно-техничке политике, инвестиционе политике, у области финансија, кредитно-новчаних односа, регионалне политике, спољноекономске делатности, у области односа са земљама ЗНД, области обезбеђивања сировина, борбе са економским криминалом и у области управљања економијом.¹⁶

Међутим, декларативне поставке су једно, а економска стварност земље може да буде сасвим другачија. Управо са тог становишта разматра питања економске безбедности Русије Сергеј Глазјев, у чланку „Основа обезбеђивања економске безбедности земље – алтернативни реформациони курс“.¹⁷ У уводу чланка, он наглашава да резултати анализе економије Русије под специфичним углом обезбеђивања националне безбедности потврђују „радикалне закључке који се односе на садашњи курс економске политике Русије“ садржане у његовим рани-

¹⁶ *Основные положения государственной стратегии в области обеспечения экономической безопасности Российской Федерации*, „Общество и экономика“, № 3, 1995, стр. 115–128.

¹⁷ С. Глазјев, *Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс*, „Российский экономический журнал“, № 1, 1997, стр. 3–19, и № 2, 1997, стр. 3–18.

јим чланцима и у чланцима других аутора. Глазјев даје следећу табелу макропараметара економије и показатеља националне безбедности:

Показатељи економске безбедности

		Критично значење	Фактичко стање	Однос фак- тичког и критичног значења
1	2	3	4	5
1.	Обим ГДП:			
	– у целини од просека „седморке“	75%	29%	0,39
	– <i>per capita</i> од просека „Г7“	50%	19%	0,38
	– <i>per capita</i> од светског просека	100%	25%	0,25
2.	Удео прерађивачке у укупној индустријској производњи	70%	50%	0,71
3.	Удео машиноградње у индустријској производњи	20%	15%	0,75
4.	Обим инвестиција, % од ГДП	25%	13%	0,60
5.	Расходи за научна истраживања, % од ГДП	2%	0,5%	0,25
6.	Удео нових производа у продукцији машиноградње (1994)	6%	2,6%	0,43
7.	Удео лица са примањима испод животног минимума у становништву (септембар 1996)	7%	20%	0,29
8.	Дужина живота становништва	70 год.	64 год.	0,91
9.	Јаз у дохоцима између 10% најбогатијих и 10% најсиромашнијег становништва	8 пута	12,9 пута	0,62
10.	Број злочина (на 100.000 становника)	5.000	6.000	0,83
11.	Ниво незапослености (метод. МОР)	7%	9,2%	0,76
12.	Ниво год. инфлације (9 месеци 1996)	20%	16%	1,25
13.	Обим унутрашњег дуга, % ГДП	30%	33%	0,9
14.	Служба унутрашњег дуга (% од пореских прихода буџета)	25%	>100%	0,25
15.	Обим спољног дуга, % ГДП	25%	31%	0,8
16.	Удео спољних зајмова у покрићу буџетског дефицита (план 1997)	30%	5%	0,66
17.	Дефицит буџета, % ГДП од јануара до септембра 1996.	5%	4,2%	1,2
18.	Обим иновалута у односу на новчану масу у рубљама	10%	50%	0,2
19.	Обим готовинске иновалуте у односу на готовину у рубљама	25%	100%	0,25
20.	Новчана маса (м ²), % ГДП	50%	12%	0,24
21.	Удео увоза у унутрашњој потрошњи:			
	– укупно			
	– храна	30%	53%	0,56
22.	Диференцијација субјеката Федерације по животном минимуму	25%	30%	0,83
		1,5 пута	5 пута	0,3

Извор: „Российский экономический журнал“, №. 1, 1997, стр. 4–5.

Подаци из наведене табеле, коју је Глазјев сачинио на основу података Савета безбедности Русије, показују да је према већини позиција положај „критичан“. При таквом стању привреде обезбеђи-

вање непходних услова за стабилан привредни развој је искључено, а практично је немогуће одржавати неопходан ниво одбрамбене способности и минималне социјалне гаранције, па долази у питање и економска самосталност земље.¹⁸ Према мишљењу Глазјева, основни параметри економске безбедности Русије повезани су са динамиком производње, стањем буџета и стањем државног дуга. Он наводи алармантне податке да се према обиму укупног домаћег производа руска економија сада налази испод нивоа Мексика, Бразила и Индонезије. Садашњи економски потенцијал Русије је 10 пута мањи од америчког, пет пута мањи од кинеског, а два пута од немачког и индијског потенцијала. Русија је сада одбачена на позицију друге десетине економски најмоћнијих земаља света. Према обиму производње по становнику, сведена је на ниво неразвијенијих земаља, као што су Панама или Алжир. При томе, економски суноврат Русије ће се наставити и у 1997. и 1998. години.¹⁹ Настављена је и деградација структуре руске индустријске производње – пораст производње сировина на рачун смањења производње производа вишег степена обраде, и деградација економске сарадње с иностранством – пораст увоза индустријских производа и извоза енергетских и других сировина. Умртвљени су унутрашњи чиниоци раста – моћни научно-технички и интелектуални потенцијал. За такво стање руске економије и друштва у целини Глазјев окривљује неадекватну економску политику и мере транзиције примењене према рецептури ММФ-а, који стално учествује у креирању економске политике Русије.

Према Глазјеву, узроци за критично стање економске безбедности Русије налазе се у дезинтеграцији привреде на финансијски и производни (реални) сектор, као резултат спроведене макроекономске политике. Истовремено, то је и резултат „деструктивности догматизма у пракси реформисања“, заснованом на идеолошким догмама радикалног либерализма и формализованој доктрини „Вашингтонског консензуса“, што је условило крајње примитивну економску политику: либерализација, приватизација и стабилизација кроз чврсто формално планирање новчане масе. Таква политика заснива се на неоправданој свемоћи тржишта и потпуном уклањању државе из регулисања економске активности земље. Принципи „Вашингтонског консензуса“ прво су планирани за земље у развоју, а касније су модификовани за европске земље у транзицији, у тзв. модел шок-терапије.²⁰ Излаз из садашње ситуације види се у напуштању економске политике засноване на „инертном сценарију“ по моделу ММФ и прихватању „реанимационог сценарија“, који би се заснивао на уважавању конкурентских предности руске привреде и одговорнијој улози државе у регулисању економске активности.²¹

¹⁸ Исто, РЕЖ, бр. 1, 1997, стр. 3.

¹⁹ Исто, РЕЖ, стр. 5.

²⁰ Исто, РЕЖ, стр. 11–18.

²¹ Исто, РЕЖ, бр. 2, 1997, стр. 17–18.

За активирање економске и, посебно, индустријске политике Русије залажу се и други аутори. Вадим Кириченко сматра да је неопходна промена реформационог курса у правцу оживљавања реалног сектора економије, посебно индустријске производње, јер за сада нема битних промена у курсу економске политике започетом 1992. године. Он не доводи у питање тржишни карактер привреде, али сматра да у политици стабилизације и оживљавања производње држава мора комплексно да обавља своје функције карактеристичне за тржишну привреду: као непосредни учесник економског процеса, као креатор економско-правних норми и административних правила понашања тржишних субјеката, као субјект фискалне, монетарне, царинске и антимонополске политике, и као извршилац (а у транзиционој економији и као иницијатор) разноврсних институционалних промена.²²

Стање руске економије одразило се и на руску војну привреду. Кирил Багриновски и Евгениј Хрусталеv наводе да се од почетка деведесетих година у одбрамбеном комплексу манифестује општи пад производње, и то већи од пада производње у индустрији у целини. Негативне последице су велике, јер тај комплекс је највећи и квалитативно значајнији комплекс руске економије и обухвата пет одсто укупно запослених радника у привреди и 17 одсто запослених у индустрији Русије. Они сматрају да су и у одбрамбеном комплексу економије Русије нужне промене, али да оне треба да буду научно засноване, уз уважавање специфичности функционисања војних предузећа. У вези с тим, залажу се за планирање производње у том комплексу на уговорној основи између државе и војних предузећа, за утврђивање цена за војну продукцију и њену модернизацију, осмишљену конверзију војне индустрије и, што је веома значајно, за развој извоза војне производње. Наглашавају да је у периоду од 1986. до 1993. године Русија заузимала прво место у свету по продаји оружја, с годишњим просечним извозом од око 15 милијарди долара. Сада је из економских, идеолошких и политичких разлога тај извоз сведен на две-три милијарде долара. Отуда Русија мора повратити своје позиције на светском тржишту наоружања, на којем сада доминирају САД, Француска, Немачка, Велика Британија и Кина, које заједно учествују у светском извозу оружја са 85 одсто.²³

Као наведени руски аутори размишљају и бројни аутори из других земаља у транзицији који се супротстављају политици радикалног либерализма и неолиберализма у његовој монетаристичкој варијанти, као и некритичкој примени страних искустава у појединим земљама у транзицији, које су свака на свој начин специфичне.

На крају, као општи закључак може се извести следеће:

1. Европске земље у транзицији морају тражити сопствене начине решавања акутних проблема макроекономске стабилизације и структур-

²² В. Кириченко, *Макроекономические предпосылки активизации промышленной политики*, РЕЖ, № 1, 1997, стр. 20–26.

²³ К. Багриновский, Е. Хрусталеv, *Как сохранить и приумножить оборонно-промышленный потенциал*, РЕЖ, № 1, 1997, стр. 27–34.

них трансформација, прилагођене специфичностима њиховог досадашњег друштвеног, економског, културног и историјског развоја, ради оживљавања активности реалног сектора економије и јачања своје економске безбедности.

2. Некритичка примена модела трансформације који су коришћени у другим земљама или некритичко прихватање модела које тим земљама намећу међународни центри економске и финансијске моћи, првенствено ММФ, може тим земљама да створи још веће тешкоће од досадашњих, које подривају њихову економску безбедност и доводе у питање њихову економску самосталност.

3. Избор модела даљег друштвеног развоја није тако једноставан као што је изгледало у периоду непосредно после слома етатистичког командног друштвено-економског система. Враћање на модел либералног капитализма је повратак на сурови капитализам првобитне акумулације капитала. Прихватљивија је варијанта социјалнооријентисане тржишне привреде, која је већ проверена у пракси појединих земаља Запада, али не треба одбацити ни неку од варијаната хуманог социјализма, стварања економије за човека, које у појединим европским земљама у транзицији могу бити прихватљивије од различитих модела капитализма на њиховом путу ка новом постиндустријском, информатичком друштву, што је сада доминантна тенденција развоја у целом свету.

4. Страна помоћ за остваривање процеса транзиције је пожељна, али се земље у транзицији ипак морају ослонити првенствено на сопствене снаге на свом путу савладавања постојећих наслеђених тешкоћа из периода државног социјализма и укључивања у савремене светске цивилизацијске токове.

5. Негативне економске последице транзиције нису само последица примењеног модела друштвено-економске трансформације већ и примењеног модела економске, а посебно индустријске политике. Импровизације и прагматизам у тој области могу нанети националној привреди огромне штете. Стога економска и индустријска политика морају да буду научно засноване, а циљеви даљег друштвено-економског развоја јасно дефинисани.

6. Економска безбедност сваке земље сада је неодојиви део укупне националне безбедности и вероватно њен најзначајнији део. Стога истраживању проблема економске безбедности и дефинисању националне стратегије економске безбедности сваке земље у транзицији треба посветити много већу пажњу него до сада. У тој области су неопходна континуирана, комплексна, мултидисциплинарна и интердисциплинарна истраживања, која се морају остварити под непосредним руководством надлежних државних органа.

Мр Душан Вишњић, пуковник, мр Митар Қовач, мајор,
и мр Јан Марчек, потпуковник

У теорији и пракси ратне вештине постоје различити приступи у идентификовању исходишта војне доктрине и тумачења његовог утицаја на садржај и поступак израде војне доктрине. Саопштење је оглед о том проблему, с тежиштем на релацији „научна исходишта војне доктрине – војна доктрина“.

Резултати научних истраживања у свету све више утичу на садржај, методе формулисања и методе примене војне доктрине. Међутим, наша теорија о војној доктрини, с обзиром на то да је једва елементарно заснована, не нуди задовољавајућа решења тог проблема. Да би се на целисходан начин анализирала наведена релација било је неопходно идентификовати појам и врсте исходишта војне доктрине. Аутори полазе од тога да су војне науке и војнонаучне дисциплине, првенствено полемистика, примарно (непосредно) научно исходиште војне доктрине.

Увод

Свакодневно или здраворазумско искуство чини скуп навика, вештина, знања, метода и способности, односно целокупну људску практичну делатност. И поред своје несистематичности, то искуство, према Е. Нејгелу, може послужити као извор и предмет научног истраживања. Један од важних задатака науке јесте да дође до систематичних и поузданих објашњења и разумевања појава које искуствено опсервирамо. Наука настоји да открије и формулише, на општи начин, услове под којима се дешавају различити догађаји, при чему се открива природа неса између искуствених исказа о стварима и самих ствари. На тај начин се постиже ситематско објашњење различитих појава у облику ставова који чине логички јединствен систем знања.

Филозофија науке је релативно давно дошла до сазнања да све апликативне науке (друштвене, природне и техничке), као свој конститутивни део, садрже исказе које регулишу норме практичне делатности, на основу којих се (и не само њих!) формулишу одређене доктрине. Међутим, те доктрине се, засад, у различитим областима друштвене делатности другачије означавају. Тако, на пример, уместо о доктрини, говори се о „економској политици“, „едукативној политици“, „демографској политици“ итд. Синтезом тих појединачних субдоктринарних

¹ Институт за ратну вештину, Београд.

опредељена (политичко, економско, правно, едукативно, демографско, војно итд.) државе добија се доктрина државе.¹ То је, у суштини интегрална доктрина државе, из које, у извесној мери, произилазе све посебне државне доктрине. Због пренебрегавања тог сазнања, у пракси имамо веома распрострањену појаву недопустивог изједначавања војне доктрине са државном доктрином, као и доктрине с науком, што је нарочито изражено код војне доктрине (изједначавање војне доктрине с полемистиком као науком).

Међутим, на основу анализе одређења појма *војна доктрина* у доступној војној литератури, могу се извући следећи сазнајно валидни ставови: 1) војна доктрина је саставни део доктрине државе (или, како је неки аутори називају – ратне доктрине, доктрине националне одбране); 2) војна доктрина није наука иако се највише односи на исказе који одређују норме практичне делатности у области полемистике као ортодоксне војне науке; 3) војна доктрина је систем усвојених ставова државе о организовању, припремама и ангажовању војске у миру и рату; 4) војна доктрина би требало да буде заснована на поузданим знањима; 5) војна доктрина је опште упутство војне струке или опште правило за војно деловање; 6) војна доктрина важи за одређени период и формира се (развија и мења) у току историјског развоја једне државе, и 7) војна доктрина има своја исходишта (основе) и принципе.²

Да би се нека војна доктрина дефинисала мора се поседовати одређени сазнајни фонд, односно мора се владати логичким формама мишљења, детерминантама доктрине и методама њене израде. Та сазнања (шта је она, шта садржи, шта је одређује и како се до ње долази) могла би се назвати теоријом војне доктрине.

Приликом разматрања релације „војнонаучна исходишта – војна доктрина“ уочава се проблем недовољне развијености теорије о војној доктрини, метода њене израде и примене. Војне науке и војнонаучне дисциплине, на основу досадашњих теоријских сазнања и резултата истраживања, теже да дефинишу исказе који би требало да послуже као основа за формулисање норми практичне делатности.

Појам и врсте исходишта војне доктрине

На основу доступне литературе, може се закључити да постоје различита схватања исходишта војне доктрине у смислу њихове структурираности, обима, садржаја и улоге у формулисању војне доктрине.

¹ Доктрина државе (доктрина националне одбране) јесте систем комплементарних норма државних доктрина, односно специфичних одбрамбених функција у политичкој, економској, правној, технолошкој, едукативној, информационој, војној, верској и другим сферама функција друштва. Она је, у суштини, релативно трајан одбрамбени програм који се постепено редифинише, односно допуњава сходно променама исходишта на којима се заснива.

² Према *Нацрту Војне доктрине СРЈ*, војна доктрина Југославије представља „... реалистично, на поузданим знањима засновано, повезано изложено становиште о свим темељним питањима војне делатности у области њене интегралне одбране“ (*Војна доктрина СРЈ* – нацрт, Институт за ратну вештину, Београд, 1994, стр. 15).

Та несагласност око поимања исходишта војне доктрине вероватно је настала као последица неодређености појма *исходиште војне доктрине*, као и његовог односа према другим појмовима у полемистици и војној делатности уопште. Без претензије да целовито захватимо тај проблем, покушаћемо да прво прелиминарно одредимо појам „исходиште војне доктрине“ (не упуштајући се у одређивање његовог обима, садржаја, дефиниције и класификације), а затим да арбитарно идентификујемо основна исходишта војне доктрине ради анализе релације „војнонаучна исходишта – војна доктрина“, што је и основни проблем овог рада.

Fundamentum (лат.) етимолошки значи оно на чему нешто почива од чега нешто зависи. У филозофском, заправо онтолошком смислу, то је основ опстанка, односно извор услова могућности настанка нечега, неке ствари или неког догађаја. Има и значење узрока неког догађаја, па се назива и „реалним основом“. Према томе, номинално одређење „исходишта војне доктрине“ може се одредити као полазне тачке, упоришта и основне идеје на којима почивају врховна правила војног деловања државе и њене војске у миру и рату.

Исходишта војне доктрине се условно могу поделити на друштвена и научна. Друштвена исходишта војне доктрине сачињавају: 1) државни (национални) интереси и циљеви; 2) доктрина државе; 3) економска моћ и потенцијали државе; 4) политички систем (уређење) државе; 5) државно-политичко и војно савезништво државе; 6) технолошки развој државе; 7) геополитички положај државе; 8) правни систем државе; 9) демографске карактеристике државе; 10) едукативни систем државе; 11) традиције народа и државе; 12) војне доктрине војно-политичких савеза, могућих противника, савезника и суседних земаља; 13) потписани међународни договори и споразуми, и 14) стање војске, односно њена квантитативна и квалитативна својства (шема 1).

Међу научна исходишта војне доктрине спадају: научна достигнућа у друштвеним, културно-историјским, природно-математичким, техничко-технолошким, биотехничким, медицинским и војним наукама. Та научна достигнућа служе као непосредна или посредна основа за формулисање норми практичне делатности. Посредни утицај одређених наука и научних области на војну доктрину остварује се преко државних доктрина (политичка, економска, правна, технолошка итд.). Непосредно научно исходиште војне доктрине чини систем војних наука при чему примарни утицај остварује полемистика.

Научне области и науке у друштву као исходиште војне доктрине

Не упуштајући се у проблем класификације научних области и наука у друштву, можемо идентификовати више, релативно самосталних начина њиховог (посредног) деловања на војну доктрину: 1) преко доктрине државе; 2) преко појединачних државних доктрина (политичка, економска, правна, информативна, едукативна и сличне); 3) преко матичних наука и научних дисциплина у систему војних наука; 4) преко

Исходишта војне доктрине

њихових исказа као норми практичне делатности; 5) преко других конституенаса наука и научних дисциплина са којима су полемистика и систем војних наука у целини у различитом интеракцијском односу, и 6) кроз едукацију кадра на руководећим функцијама.

Научне области и науке у друштву једно су од непосредних исходишта за формулисање доктрине државе и државних доктрина. Доктрина државе се затим јавља у улози непосредног исходишта војне доктрине. Државне доктрине („политичка“, „економска“, „информативна“, „едукативна“ и др.) комплементарне су војној доктрини. Због тога, од научне заснованости државних доктрина посредно зависи научна утемељеност војне доктрине.

Упоредо са развојем наука и научних дисциплина и непрекидним диференцирањем њиховог предмета истраживања, постоји тенденција њиховог повезивања (теорија, дисциплина и наука), што доводи до настанка мултидисциплинарних наука и научних система. Тај процес је карактеристичан и за војне науке и за војнонаучне дисциплине које имају своје матичне науке у друштву. На тај начин, научне области и науке у друштву испољавају свој посредни утицај на војну доктрину.

Искази који формулишу норме практичне делатности конституенс су свих апликативних наука,³ па, према томе, и непосредно исходиште за њихове доктрине. Међутим, теоријско је питање да ли се између исказа и доктрине може ставити знак једнакости због тога што свака доктрина садржи и ставове који нису научно проверени, односно који нису резултат научних истраживања. С обзиром на то, треба уважавати разлику између исказа као норми практичне делатности и војне доктрине. Искази наука и научних дисциплина у друштву служе као исходиште за доктрину државе и државне доктрине, као и за развој других конституенаса наука и научних дисциплина у друштву и систему војних наука.

Едукацијом кадра који временом постаје руководећи кадар у држави и војсци утиче се на формирање ставова о кључним питањима стратегије државе. Тај кадар, према законским овлашћењима, одлучује о свим битним питањима државе у миру и рату. Руководећи кадар у свакој држави пресудно утиче на дефинисање нових или рedefинисање постојећих државних (националних) вредности и интереса, формулише основе доктрине државе и војне доктрине, стварајући финансијске и материјалне претпоставке за њихову реализацију. Дакле, од тога како руководећи кадар државе поима државне (националне) вредности и интересе, као и одбрамбене функције државе, зависи и формулисање војне доктрине.

Систем војних наука као исходиште војне доктрине

Војна делатност у свету је све више заснована на достигнућима научне мисли у домену војних наука и наука у друштву, па се намеће потреба да се истражи њихов појединачан и укупни утицај на формулисање ставова војне доктрине. Војне науке налазе место у војној доктрини посредно, путем научне заснованости доктринарних ставова, јер само научно верификоване искуствене норме могу бити ваљани доктринарни садржаји. Научни резултати морају да доприносе побољшању праксе и свака спознаја која ка томе води претпоставка је за ефикаснију праксу, зависно од способности струке да је реализује. У вези с тим, поставља се теоријско-методолошки и практични проблем како доћи до ваљаних, на науци заснованих, доктринарних норми као „правила за деловање“.

³ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 16-17.

Систем војних наука као исходиште војне доктрине може остварити утицај на њен садржај у складу са циљевима и критеријумима које је формулисало највише државно руководство, односно може у конкретним условима да понуди оптимална решења за проблеме војне праксе. Због тога се, условно, може рећи да систем војних наука утиче на „технолошки“, а не на „политички“ (циљеви и критеријуми) аспект војне доктрине. Тај аспект војне доктрине – одређивање циља и критеријума, у надлежности је државе, па се често означава „политичким“, а технолошки део „техничким“ аспектом (страном) војне доктрине.⁴

Значај система војних наука за војну доктрину условљен је развојем и резултатима научне делатности у војсци, као и спремношћу кадра који учествује у формулисању војне доктрине и одлучује о ваљаности појединих ставова да уважи резултате научних истраживања. Ниво развијености наука и дисциплина у систему војних наука, у суштини, способност је научног кадра у војсци, да изнађе ваљана решења за проблеме са којима је суочена војна пракса у садашње време и у блиској будућности. Уколико кадар који одлучује о садржају и ставовима војне доктрине у домену „техничког“ и „технолошког“ аспекта не уважава резултате научног рада, то неминовно води у „субјективизам“. Кроз историју су се субјективне војне доктрине показале као погрешне, јер нису биле прилагођене пракси оружане борбе у будућности. Због тога, сваки вештачки јаз између науке и струке (науке и вештине) изазива негативне последице по ефикасност војске у оружаној борби.

Војне науке и војнонаучне дисциплине истражују различите аспекте војске, као организације, и различите аспекте оружане борбе, као појаве. Захват тих проблема је знатно шири од питања које је неопходно операционализовати приликом израде војне доктрине. Војне науке и војна доктрина у дужем временском периоду постоје одвојено, условно речено, али истовремено имају међусобну узрочно-последичну везу различитог интензитета. У доступној литератури та повезаност се најчешће приказује на следеће начине: 1) „што год се више војна доктрина ослања на објективне оцене и закључке које је израдила војна наука, то више и сама војна доктрина постаје научно утемељена и објективна, а према томе, ближа животу“, и 2) „што год се мање војна доктрина ослања у својим поставкама на оцене и закључке војне науке, то је у њој више елемената субјективизма. Таква је доктрина, по правилу, далеко од живота, она не одражава реалну стварност и тенденције у развоју војног дела.“⁵

Приликом разматрања релације између војних наука и војне доктрине неопходно је узимати у обзир и следеће чињенице: 1) војне науке,

⁴ Према совјетским изворима, „војна доктрина има две стране: политичку и техничку. Политичка страна се тиче политичке оцене карактера војних задатака, техничка даје одговоре на питања, која настају у вези са већ трасираним или претпостављеним особеностима оружане борбе у будућем рату. Она одређује војнотехничке задатке оружаних снага, начина и облика оружане борбе војнотехничких могућности“ (Група аутора, *О совјетској војној науци*, ВИЗ, Београд, 1966, стр. 398).

⁵ Исто, стр. 402.

између осталог, проучавају искуства из војне праксе, а војна доктрина се формулише као програм за неку „будућу праксу“; 2) доктринарни ставови су мање постојани него научни искази због интензивнијих промена у друштвеним исходиштима, и 3) сходно интензитету и обиму промена у друштвеним и научним исходиштима, војна доктрина се постепено редефинише или, пак, мења у целини.

Уколико војне науке у свом развоју заостају за војним наукама у свету, неминовно ће заостајати „технолошки“ аспект војне доктрине (организација, руковођење, припреме, ангажовање, обезбеђење, и слично). Због тога мале и средње развијене државе морају да теже достизању предности у развоју војне науке као исходишта војне доктрине, али и војне вештине. Та предност у извесној мери компензује инфериорност у домену других исходишта (технологија, економија и слично).

Наука и доктрина су различите врсте људског знања. Научни рад доводи до спознаје, а стручни се заснива на спознаји. У доктрини није нагласак на утврђивању објективне истине која би имала општдруштвени значај, већ на повезаном излагању једног становишта које има непосредан практични значај. Војна доктрина није научна теорија, не спада у научни фонд система војних наука, него у ширем контексту припада теорији војне струке.⁶ Из тога произилази да доктрина није наука, него део теорије струке. Доктрина је апстрактан израз једног става, покушај да се он целовито и рационално изложи. Она је свагда и програм одређене делатности. Сходно томе, доктрина је опште упутство војне струке, опште правило војног деловања. Та правила, у експлицитној доктринарној форми, била су досад регулисана у основном доктринарном документу *Стратегија оружане борбе*. Војна доктрина не може бити мишљење о нечему прошлом и садашњем, већ мора, на основу тих мишљења и њихових теоријских генерализација, да буде окренута будућности.

У досадашњем научноистраживачком раду у Војсци и методу формулисања војне доктрине није идентификован утицај појединачних наука и научних дисциплина, као ни њихов значај приликом формулисања њеног садржаја. На основу досадашњих сазнања, може се говорити о три различита аспекта испољавања утицаја војних наука на војну доктрину: 1) преко њихових конституенаса, а нарочито преко исказа као норми практичне делатности, при чему ће се анализирати утицај исказа појединих наука, војнонаучних дисциплина и теорија на различите сегменте војне доктрине; 2) преко полемистике, као матичне војне науке, и 3) кроз едукацију старешинског кадра.

Нас посебно интересује утицај војних наука на војнодоктринарну сферу преко њихових конституенаса. При томе, оправдано је поћи од становишта да постоје различити утицаји појединих конституенаса наука и научних дисциплина на формулисање доктринарних ставова. У вези с тим, искази као норме практичне делатности конституенс су

⁶ Према руским изворима „војна доктрина пошто буде усвојена и уведена у дејство, стиче карактер државног закона“ (исто, стр. 399).

војних наука преко којег се успоставља непосредна, најближа и најзначајнија релација са војном доктрином.

Искусствене чињенице из оружане борбе, као искази интерсубјективног карактера, чине појединачна сазнања о стварности чија је истинитост проверена и потврђена у пракси. Такве чињенице се усвајају и уграђују у војну доктрину тек након њихове научне верификације. Оне, дакле, морају прво да постану научне чињенице. Научне чињенице у војним наукама су моменти стварности оружане борбе одређени методски практичним поступком и теоријским мишљењем у облику суда. Без научне провере искусвених чињеница може се отићи у практицизам, тако да се пројекција будућег заснива на већ доживљеном. Исполене правилности и емпиријске генерализације у оружаној борби нису поуздана основа за предвиђање будућих догађаја без њихове научне верификације.

Методологије и методе војних наука, као њихов конституенс, чине посебан проблем који треба истражити у вези са значајем и интензитетом релације према војној доктрини. Досадашња методолошка сазнања су скромна у смислу идентификовања метода и методологија израде војне доктрине. Решавање тог проблема доприноси свестранијем испитивању опште релације војне науке – војна доктрина. Тиме би се изградила поузданија теоријско-методолошка основа израде војне доктрине, уз оптимално уважавање исходишта која је одређују.

У војним наукама постоји различит ниво сазнања исказаних кроз норме практичне делатности, па се намеће потреба за истраживањем обима, садржаја и теоријско-методолошког основа њихове применљивости у војнодоктринарној сфери (војна доктрина, борбена правила, планови и програми развоја, опремања школовања, обуке итд.). Искази као норме практичне делатности, у основи, јесу: 1) концентрисани израз научних сазнања о одређеним проблемима војне делатности; 2) искусствене чињенице које су научно верификоване, и 3) емпиријске генерализације с различитим нивоом научне заснованости. До сада ти искази у било којој војној науци нису изведени до нивоа форме применљивости, нити је било која војна наука експлицитно одредила обим и садржај исказа као научну основу формулисања ставова војне доктрине. При томе, није неопходно тражити симетрију између било којег исказа војних наука и става у војној доктрини. Поједини ставови у војној доктрини могу се заснивати на више различитих исказа војних наука, или се на основу једног исказа може формулисати више доктринарних ставова. Пошто су искази као конституенс војних наука највероватније непосредна и најзначајнија веза између војних наука и војне доктрине, неопходно је истражити обим, садржај и узрочно-последичну повезаност тих исказа и појединачних ставова у војној доктрини. Сви сегменти војне доктрине, различитог значаја, на различит начин су повезани са војним наукама и војнонаучним дисциплинама.

Релација између система војних наука и војне доктрине није једнозначна. Војна доктрина, такође, утиче на систем војних наука. Афир-

мисањем науке у војсци и уважавањем резултата њеног рада, војна доктрина доводи војне науке и свој садржај у положај „развојности“. Насупрот томе, ако се не уважавају резултати науке, систем војних наука и војна доктрина постоје независно („сами себи довољни“), што умањује њихову ефикасност. Такво стање доводи до ретроградног процеса како у војној мисли, тако и у војној пракси. Да би се „политички“ и „технолошки“ аспект војне доктрине довели у склад кроз оптимално артикулисање војне моћи државе, неопходно је огромно знање и умеће људи који формулишу ставове војне доктрине, као и оних који одлучују о њеној ваљаности.

Полемистика као научно исходиште војне доктрине

Полемистика је непосредно научно исходиште војне доктрине. Због актуелних, знатних теоријских и практичних размимоилажења у ставовима о полемистици, ратној вештини и војној доктрини прво ћемо идентификовати разлике између садржаја појмова и стварности које су означене тим синтагмама, а потом ћемо анализирати релације између тих појмова.

Будући да се у овом огледу не могу идентификовати сви теоријски и методолошки проблеми израде и примене војне доктрине, тежишно ћемо анализирати оне који омогућују ваљану идентификацију релације између полемистике и војне доктрине. Несугласице су следеће: 1) не постоје усаглашена мишљења о разлици између објекта и предмета полемистике, њених дисциплина (стратегија, оператика и тактика) и садржаја војне доктрине; 2) „стратегија оружане борбе“ се поистовећује са војном доктрином; 3) војна доктрина се поистовећује са војном стратегијом као научном дисциплином полемистике; 4) системност полемистике није научно утврђена; 5) садржај и структура војне доктрине нису до сада ваљано теоријско-методолошки засновани и верификовани; 6) не постоји разрађена теорија о војној доктрини; 7) методологија израде и примене војне доктрине није научно конституисана; 8) не постоји јасна дистинкција између теорије полемистике (научна теорија) и теорије ратне вештине (теорија струке) и војне доктрине као програма војне праксе; 9) постоји тенденција да се војна доктрина претежно ослања на искуства из прошле оружане борбе, без њихове претходне научне провере; 10) резултати истраживања у полемистици до сада нису прихватани као неопходност промене појединих ставова војне доктрине, те се она углавном мењала под утицајем промена у друштвеним исходиштима, и слично.

Полемистика и војна доктрина се односе као наука и струка (вештина). Доктринарна знања, као научно непроверена, не могу бити поуздан ослонац за развој нових научних теорија, нити за формулисање нових доктрина. Од развијености науке о оружаном борби зависи ниво развијености вештине. Полемистика се бави претежно виртуелном

оружаном борбом, а струка се припрема за испољавање вештине кроз учешће у оружаног борби.

Војна доктрина се често поистовећује са војном стратегијом, или се сматра њеним основним садржајем. Војна стратегија, као теорија (учење, дисциплина ратне вештине) и вештина (ниво вештине у оружаног борби), бави се проблемом највиших војних вредности, те у пракси проучава и реализује следеће: 1) циљеве ангажовања војске (стратегиских групација); 2) методе реализовања добијених задатака; 3) конципира идеју ангажовања војске или њених делова; 4) стратешки развој и груписање; 5) формулише и додељује задатке снагама (јединице, састави), и слично. Она је, дакле, теоријска делатност стратегиста и практична делатност војсковођа (стратега).

Између војне и опште или стратегије државе постоји непосредна релација у погледу узрочно-последичне зависности. Пошто војна стратегија нема изграђене конституенсе да би се могла сматрати науком, на војну доктрину утиче преко конституенаса полемистике. Обим и интензитет утицаја војне стратегије на војну доктрину је значајан, па се вероватно и због тога оне често поистовећују. Војна стратегија, преко полемистике, у теоријском погледу „нуди“ војној доктрини искуствене чињенице и исказе као норме практичне делатности. У практичном погледу, стратегијски ниво командовања одлучује о садржају, начину израде и ваљаности ставова војне доктрине. Дакле, војна стратегија је само једно од научних исходишта војне доктрине, и то преко конституенаса полемистике, те нема никакве аргументације за њихово поистовећивање.

Као теорија (учење), стратегија претходи војној доктрини, а као вештина, чини њен саставни део и из ње исходи. Војна стратегија, као једно од научних исходишта, утиче на формулисање и садржај војне доктрине о свим значајним проблемима војне делатности (основе војне доктрине, војне припреме државе, организација, припрема, ангажовање и обезбеђење војске). У теоријском и практичном погледу, у смислу израде и примене, војна стратегија остварује непосредну релацију са политиком у формулисању основа војне доктрине, као и решавању осталих глобалних проблема у домену ангажовања и обезбеђења војске у миру и рату.

Оператика и тактика се тумаче као интегративне теорије, учења или научне дисциплине полемистике и као нивои практиковања борбених дејстава (вештине) у оружаног борби. Те дисциплине имају сличне проблеме у идентификовању значајних обележја релације према војној доктрини. Оператика и тактика немају развијене конституенсе да би према важећим критеријумима науке могле да се сматрају научним дисциплинама. Теорије оператике и тактике остварују утицај на војну доктрину преко конституенаса полемистике. У досадашњим доктринама постојали су садржаји, упутства струке тактичког и оперативног нивоа, али су приписивани садржају *Стратегије оружане борбе*, што је очигледна нелогичност. Као и стратегија, оператика и тактика утичу на фор-

мулисање ставова војне доктрине у вези са припремама, организацијом, ангажовањем и обезбеђењем војске (јединица) на тактичком и оперативном нивоу руковођења или вештине. Дакле, оператика и тактика, виртуелно у теоријском погледу научно су исходиште војне доктрине, а у домену вештине – у њој егзистирају.

Полемистика, као научно исходиште војне доктрине, суочена је са још једним теоријским и методолошким проблемом који изазива и практичне импликације приликом израде војне доктрине, која у многим државама није ваљано теоријски и методолошки заснована. Тај проблем полемистике означавамо као теоријско-методолошки аспект проблема полемистике који се може сврстати у домен њених конституенаса.

Теоријски проблем полемистике огледа се, у суштини, у идентификовању садржаја појмова полемистике и војне доктрине, њихове узрочно-последичне повезаности (уважавајући утицај и осталих војних наука и наука у друштву), као и утврђивању метода израде и примене војне доктрине.⁷ Резултат теоријских истраживања релације, „полемистика – војна доктрина“ је и теорија о војној доктрини, која, сагласно својој развијености, омогућава формулисање конкретних методолошких процедура за израду и примену војне доктрине. Те процедуре су подложне променама, сходно развоју теорије о војној доктрини, јер тај задатак полемистика прихвата као садржај предмета науке или, прецизније, предмета њене методологије.

Постоје различита схватања релације конституенси полемистике – војна доктрина. Војна доктрина се поистовећује са теоријом полемистике, исказима као нормама практичне делатности – конституенсом полемистике, стратегијом оружане борбе, доктрином одбране и слично. Међутим, није оправдано идентификовати војну доктрину с тим конституенсом полемистике, јер су искази као норме практичне делатности само једно од њених научних исходишта. Осим тога, научну основу војне доктрине не чине само искази полемистике већ и искази других „војних“ наука и научних дисциплина, као и других наука и научних дисциплина у друштву. Зато је неопходно направити логичку дистинкцију између тих синтагми, јер не постоји ваљана аргументација за њихово поистовећивање.

Пошто је у претходном питању анализирана релација систем војних наука – војна доктрина и преко конституенаса наука, разматраћемо улоге неких конституенаса полемистике и њихов утицај на војну доктрину.

Методологија полемистике као конституенс науке тесно је повезана са њеним предметом. Развој методологије одлучујуће одређује предмет полемистике, она га издваја из других предмета, односно открива његово постојање и омогућава изучавање суштине појава оружане борбе. Методе полемистике, као и многих друштвених наука, имају ослонац у филозофским и општим научним методама. Актуелна мето-

⁷ Због недовољне теоријске и методолошке развијености полемистике, засад још увек није оправдано говорити о тзв. метатеоријском приступу том проблему, премда он, по својој природи, *de facto* припада метатеорији.

дологија полемистике још није успела да потпуно формулише методолошка правила многих фундаменталних и примењених истраживања. Због тога није на задовољавајући начин решила одређене проблеме предмета науке и развој осталих конституенаса.

Веома је важно учити неопходност утемељења и континуираног развоја теорије о војној доктрини и о методама њене израде и примене, јер је то услов за ваљано формулисање како структуре, тако и ставова војне доктрине. За сада методологија полемистике то не сматра својим научним и емпиријским проблемом. Проблеми које намеће структура војне доктрине методолошки су тако разнородни да захтевају, мање-више, специфичне приступе како приликом њихове формулације, тако и у практичној примени.

Искази полемистике који регулишу норму практичне делатности вероватно имају најзначајнији утицај на формулисање ставова војне доктрине у „технолошком погледу“. Сазнајна вредност исказа полемистике и њихова научна аргументованост посебан су проблем, који произилази из њене недовољне научне изграђености. У полемистици још увек нису идентификовани и према јединственим критеријумима систематизовани искази као норму практичне делатности, него су дисперзовани у њеном теоријском пољу. Ти искази, такође, нису груписани ни по њеним дисциплинама. Један од разлога је и тај што неки од њих имају универзални карактер за све теорије (учења, дисциплине) полемистике. То се првенствено односи на принципе борбених дејстава, принципе руковођења (командовања) и слично. То знатно отежава примену научних сазнања при формулисању ставова војне доктрине, јер они који учествују у њеној изради морају узимати у обзир веома обиман теоријски фонд ратне вештине (теорија струке) и полемистике (научна теорија), и теорију других војних наука и војнонаучних дисциплина. Због тога је неопходно у полемистици, као и у другим војним наукама и војнонаучним дисциплинама, континуирано радити на идентификовању исказа и актуелизацији њиховог садржаја, као и на увођењу нових исказа сходно постигнутим резултатима истраживања. Сличан проблем је и са искуственим чињеницама које, поред идентификације, морају проћи кроз фазу научне верификације, да би постале научне чињенице (у форми исказа), а самим тим и научна основа војне доктрине.⁸

Приликом истраживања различитих проблема у оружаном борби, као и за потребе формулисања ставова војне доктрине, полемистика у свој сазнајни фонд укључује и исказе осталих научних области, наука, научних дисциплина и теорија из система војних наука и наука у друштву (војнотехничке, војномедицинске, војно руковођење, војна етика, војна

⁸ Према неким совјетским ауторима „искуство прошлих ратова не треба канонизирати, стварати култ од њега и сматрати да се само на бази искуства протеклих ратова може градити савремена теорија оружане борбе“ (Група аутора, *Гледишта неких совјетских писаца о основним поставкама из ратоводства*, Београд, 1957, стр. 121).

социологија, војна андрагогија, војна психологија, теорија о војној организацији, теорија ватре, теорија информација, теорија заштите и слично). То је условљено, пре свега, интердисциплинарним карактером већине проблема из домена предмета полемистике. Тако груписани искази полемистике чине основно и непосредно научно исходиште војне доктрине, које допуњују искази осталих војних наука и војнонаучних дисциплина и наука у друштву.

Историја полемистике је значајан конституенс за развој науке о оружаном борби и научно исходиште за формулисање ставова војне доктрине.⁹ Њу треба да чине научне чињенице о оружаном борби у прошлости на основу којих се могу поузданије предвиђати тенденције развоја различитих садржаја процеса и функција борбених дејстава у виртуелној оружаном борби. Ниво развијености историје полемистике битно одређује ниво њене развијености као науке. Међутим, полемистика је суочена са проблемом идентификације чињеница из теорије која је претежно локалног и доктринарног карактера, и због тога су наше представе о процесу оружане борбе недовољно засноване на научним сазнањима. Такво стање у теорији негативно утиче на сазнајни домет историје полемистике, а с таквим или сличним проблемом своје историје суочене су и друге науке које су на почетку свог развоја претежно имале обележја вештине. Проучавање историје полемистике јесте, у суштини, проучавање саме науке о оружаном борби, а њено конституисање је значајно исходиште за војну доктрину и развој других конституенаса. Док се не формулише историја полемистике не може се прецизно утврдити њен утицај на војну доктрину, нити дати задовољавајући одговор на питање да ли су уважене релевантне чињенице из историје полемистике као исходишта, при изради војне доктрине. Због тога, историја полемистике има не само научни него и емпиријски значај, јер изучавајући историју полемистике, као и историјско искуство, запажамо да борбена дејства у оружаном борби не настају и не развијају се хаотично, већ су потчињена одређеним правилностима или законитостима. Међутим, треба узимати у обзир чињеницу да војна доктрина повратно утиче на историју полемистике тако што временом постаје, у области доктринарне теорије, садржај из којег се посредно, кроз истраживачки поступак, идентификују нове емпиријске и научне чињенице.

⁹ Не улазећи у расправу о историји полемистике, навешћемо само неке дефиниције тог појма: 1) историја ратне вештине изучава закономерни процес развоја оружаног снага и метода вођења рата, операције и боја, открива њихове социјално-економске, политичке и техничке основе и показује перспективе развоја ратне вештине“; 2) историја ратне вештине јесте историја развоја метода вођења рата оружаног снагама разних народа и класа, а не историја делатности војсковођа“; 3) историја ратне вештине јесте историја настанка и развоја метода извођења ратних дејстава и рата у целини, разматраних историјски, које примењује одређена војска у одређеној историјској епохи“ (исто, стр. 78, 79 и 120), Мноштво дефиниција „историје ратне вештине“ указује на проблем њеног прецизнијег одређења (дефинисања).

На основу анализе теорије полемистике, као универзалне науке о оружаном борби, уочава се да постоје значајне разлике у ставовима о законима у оружаном борби. Те велике разлике, које већ дуже постоје у теорији полемистике, не омогућавају да се на адекватан начин реши тај проблем. Неоспорно је да у процесу оружане борбе постоје закони различитог нивоа општости и значаја, али проблем јесте у томе што, до сада, ниједан „закон“ у полемистици није формулисан као резултат ваљаних истраживања.

У руској теорији полемистике сусрећу се закони оружане борбе. Међутим, о њима се може говорити првенствено као о емпиријским генерализацијама, правилностима или закономерностима процеса оружане борбе, а не као о научно верификованим законима. Квалитативна својства војске, као сложеног социо-техничког система у сукобу, тешко се могу квантитативно описати. Тај проблем је још увек нерешива методолошка препрека за откривање закона у полемистици, сходно поимању закона у природно-математичким наукама.¹⁰ Због непостојања закона у оружаном борби, у теорији ратне вештине доминантно постоје начела, принципи и правила као исходишта одређених садржаја војне доктрине. При томе, поједина начела и принципи, преко ставова војне доктрине, постају обавезујући за праксу.

На основу претходне анализе може се закључити да је полемистика основно научно исходиште војне доктрине. Због тога је неопходно да за потребе израде и примене војне доктрине полемистика развије теорију и методе војне доктрине, односно теорију војне доктрине и методе њеног формулисања и примене. Једино на тај начин се може успоставити ваљана релација између полемистике, као науке, и војне доктрине, као програма војне делатности у миру и рату.

Закључак

Војне науке и војнонаучне дисциплине, са различитим интензитетом, посредно и непосредно утичу на ставове војне доктрине, првенствено на оне које чине њен „технолошки аспект“. У домену релације „војнонаучна исходишта – војна доктрина“ може се идентификовати неколико основних проблема: 1) ниво развијености војних наука и војнонаучних дисциплина не обезбеђује њихов адекватан утицај на формулисање војне доктрине; 2) кадар који учествује у изради војне доктрине или одлучује о њеној ваљаности у домену „технолошког аспекта“ не уважава довољно резултате војнонаучних истраживања; 3) у досадашњем научноистраживачком раду у војсци и методу формулисања војне доктрине није идентификован утицај појединачних наука и

¹⁰ Закони постоје мимо наших сазнања о њима, као одраз објективних процеса. У вези с тим, закон је „израз унутрашње суштинске везе појава, које одређују правац, тенденцију њиховог развоја ... истинско научно знање састоји се у откривању објективних закона који одражавају процесе у стварности“ (исто, стр. 124).

научних дисциплина, као ни њихов значај у формулисању њеног садржаја; 4) појам војне доктрине се често у пракси поистовећује са појединим дисциплинама полемистике или са нивоима ратне вештине, па чак и са појединим конституенсима науке, као што су искази који формулишу норме практичне делатности; 5) садржај и структура војне доктрине нису до сада ваљано теоријско-методолошки засновани и верификовани, и 6) теорија војне доктрине и методе њене израде и примене нису довољно развијене.

Међутим, наведени проблеми се не могу решити на задовољавајући начин без одговарајућег развоја теорије о војној доктрини и метода њеног формулисања и примене, јер је то неопходан услов за ваљано успостављање релације између научних исходишта и војне доктрине. Сходно томе, полемистика треба да, уз уважавање резултата истраживања наука и научних дисциплина у војсци и друштву, решава теоријске и методолошке проблеме војне доктрине, те због тога је она њено примарно војнонаучно исходиште.

Литература:

1. *Филозофија науке* (приредио Н. Сесардић), „Нолит“, Београд, 1984.
2. В. Јежи, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
3. М. Косн, Е. Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1983.
4. М. Ковач, *Ратна вештина – наука и вештина*, „Војно дело“, бр. 3, 1996.
5. Ј. Марчек, М. Ковач, *Научна утемељеност система војних наука*, „Војно дело“, бр. 1, 1997.
6. Ф. Меринг, *Огледи из историје ратне вештине*, „Војно дело“, Београд, 1955.
7. Н. Милошевић, *Метод и методологија ратне вештине*, ЦВВШ ОС „М. Тито“, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 1990.
8. Е. Нејгел, *Структура науке*, „Нолит“, Београд, 1974.
9. Ј. Нинковић, *Теоријске основе оператике*, ВИЗ, Београд, 1985.
10. С. Нишић, *Ратна вештина од заната до науке*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 23, 1991.
11. С. Новаковић, *Хипотеза и сазнање*, „Нолит“, Београд, 1981.
12. Б. Павловић, *Расправа о филозофским основама наука*, „Нолит“, Београд, 1983.
13. М. Печујлић, В. Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1991.
14. Ж. Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
15. П. А. Ротмистров, *Историја ратне вештине*, књига I и II, ВИЗ, Београд, 1966.
16. Р. Шуљагић, *Научна изграђеност теорија југословенске ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993.

17. Р. Шуљагић, *Извори теоријских знања о ратној вештини*, „Војно дело“, бр. 6, 1995.
18. Р. Шуљагић, *О полемистици*, „Војно дело“, бр. 2, 1995.
19. Д. Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24, 1992.
20. Д. Вишњић, *Како мислити доктрину*, „Војно дело“, бр. 1, 1995.
21. Р. Животић, Б. Јововић, *Језик и стил ратне вештине*, ЦВВШ ОС „М. Тито“, Београд, 1990.

Развијеност методологије ратне вештине (полемистика) и утврђивање методолошких претпоставки за истраживање релације војна наука – војна доктрина

УДК 355.4.001

Др Новак Милошевић, пуковник у пензији, и
мр Петар Дражић, пуковник*

Значајан део проблема сазнања у свим наукама, па и војним, методолошке је природе, јер наћи прави пут у сазнајном процесу најчешће значи и наћи истину.

Развијеност методологије ратне вештине, а посебно њеног истраживачког процеса, претпоставка је за остваривање конзистентности у односу војних наука и војне доктрине. Коришћење истраживачког поступка услов је за превазилажење доктринарства у војним наукама и за објективан стваралачки приступ у изградњи војне доктрине. Стога је за будући развој војнонаучне мисли најважније објективно сагледавање степена развијености методологије ратне вештине, а потом садашњи однос војне науке и војне доктрине.

Методологија ратне вештине се прилично интензивно развијала у последњих четврт века. Основна методолошка сазнања преузета су из друштвених наука и прилагођена истраживању у ратној вештини. Истовремено, развијани су и специфични методи, технике, поступци и инструменти, као и целовит истраживачки процес, тако да је она, у суштини, постала аутентична методологија ратне вештине. Ипак, још увек остају бројни логички, технички и посебно, научно-стратегијски проблеми које треба систематски решавати пре свега кроз истраживања и метаистраживања.

Неопходно је да се савремена војна доктрина, као систем утврђених и усвојених ставова, начела и принципа о организацији, припреми и начину употребе војске у миру и рату, заснива на научним знањима. Међутим, још увек није јасније формализована методологија о начину превођења научних знања у доктринарне одредбе. С обзиром на то да су војни системи подложни релативно брзим променама, услед промена чинилаца оружане борбе, неминовно је да се доктринарне одредбе што потпуније изводе на основу резултата истраживања, у чему методологија ратне вештине има посебно место и функцију.

Увод

Сваки је разговор о војној науци у суштини методолошки, а скоро и сви проблеми науке, поготову ратне вештине, битно су методолошки проблеми, нарочито с обзиром на садашњи степен развијености пред-

* Војна академија ВЈ – Београд.

мета методологија ратне вештине. Иако су назначени на Симпозијуму о војној науци 1971. године, ти проблеми су још увек актуелни. Зна се да методологија „трасира“ пут до научне истине, а тај пут је, по правилу, „трновит“, јер наћи пут, често значи наћи истину.

Почетна методолошка сазнања за предмет методологија ратне вештине преузета су из друштвених наука, пре свега зато што је рат битно друштвена појава, али и зато што су први наставници тог предмета образовани на факултетима друштвених наука. Та сазнања су већ од почетка прилагођавана истраживању проблема оружане борбе, уз настојање да буду толико специфична колико су проблеми оружане борбе специфични у односу на остале друштвене проблеме. Импулс развоју дала су јој планска истраживања и настава на последипломским студијама ратне вештине. Може се чак рећи да су прва истраживања борбених дејстава методолошки доследно пројектована и реализована баш у едукативне сврхе на последипломским студијама. Експертно се дошло до начелног теоријског модела борбених дејстава као предмета емпиријског истраживања. То је, заправо, било прво и најзначајније метаистраживање у домену методологије ратне вештине. Послужило је, касније, истраживачким тимовима и појединцима као пример у пројектовању истраживања борбених дејстава. Иако су од средине седамдесетих до почетка деведесетих година обављена опсежна истраживања из ратне вештине и кроз њих проверена нека методолошка сазнања, а нека и стечена, остало је још много питања на која ваља тражити одговоре. За ову прилику могу се издвојити и синтетизовати у два глобална питања: колико је развијена методологија ратне вештине и какве су методолошке претпоставке за истраживање релације војна наука – војна доктрина.

До сада је било више покушаја да се на та питања одговори, а само неки од тих одговора били су успешни, и то углавном парцијално. Чињеница да је било отпора дубљем продору војнонаучне мисли и пренаглашеном инсистирању на елементарној војној пракси, ослањањем првенствено на искуства из НОР-а, имала је веома негативне последице и по развој војнометодолошке мисли.

Развијеност методологије ратне вештине

За науку се, обично, сматра да је развијена када има јасно дефинисане конституенсе и када на основу већ проверених, може да долази до нових сазнања у својој предметној области. Међутим, када дође до коначних сазнања и престане да поставља нова питања, тада, фактички, престаје да постоји – гаси се, што се у стварности веома ретко дешава чак и наукама које су од давнина предмет људског интересовања. Предмети тих наука, међу које, несумњиво, спада и ратна вештина, стари су колико и људски род, али још увек нису довољно сазнати. Са појавом сваког новог рата, па чак и новог борбеног средства, постављају се и нова питања на која наука мора правовремено адекватно

да одговори. Исто тако, ратна вештина мора настојати да даје и проспективна знања, која ће усмеравати будућу праксу оружане борбе. Зато се може рећи да је ратна вештина жива наука која сопственој методологији редовно намеће нове изазове. Међутим, тешко је тврдити да ће успети да се потпуно развије док постоје ратови, јер се суштина оружане борбе стално мења. Ближа је истини тврдња да је ратна вештина у развоју и да је, отуда, млада наука, без обзира на то што миленијуми стоје иза њених досадашњих сазнања.

Иако су научна сазнања о оружаној борби одавно стицана коришћењем неких метода, методологија ратне вештине донедавно није конституисана као логичка дисциплина. Тек када је схваћено да уопштавање ратних искустава, захваћених из нерепрезентативног узорка или чак парцијалног скупа, није ваљано и поуздано, јавила се потреба за озбиљнијим методским разматрањем ратне вештине. То је био подстицај да се конституише методологија са специфичним логичким, техничким и научно-стратегијским приступом оружаној борби. Специфичност методологије ратне вештине, као и било које друге, одређује предмет истраживања науке; јер методологија је метанаука, односно методологија ратне вештине је наука о ратној вештини као науци; позвана је да је развија, али и да критикује ратну вештину, и то све њене конститутивне елементе, а да би то могла, мора непрекидно да развија сопствену апаратуру, довољно осетљиву да у ратној вештини може да уочи празнине, превазиђене и погрешне ставове и, истовремено, укаже на путеве до истине о савременој оружаној борби. Поставља се питање колико је постојећа методологија ратне вештине била у функцији захтева сопствене науке и да ли је довољно развијена да ратној вештини обезбеди апаратуру којом се може доћи до истинитих сазнања о оружаној борби. Критеријум развијености било које методологије цени се по њеној моћи да нуаци трасира поуздане путеве до истина у предметној области. Да би се одговорило на наведено питање ваља посебно размотрити делове ратне вештине и њене методологије: логички, технички и научно-стратегијски део.

1) Логички део подразумева начин мишљења у датој науци (ратна вештина). Та наука садржи, условно речено, идејни и инструментални део. Идејни део подразумева систем општих погледа на рат и оружану борбу садржан у концепцији или, конкретније, у стратегији, као и у осталим дисциплинама ратне вештине. По правилу, тај део произилази из политике државе; он може, али и не мора, да буде научно утемељен. Заправо, као и политика, заснован је на интересима. Међутим, он одређује начин мишљења у приступу проблемима оружане борбе, тако да је резултат истраживања најпросто условљен тим делом ратне вештине и њене методологије. Он често подразумева позитиван приступ проблемима и прагматичан резултат истраживања. То неминовно дефинише ратну вештину као позитивну науку, а методологију обавезује на позитивистички метод истраживања. Ипак, све зависи од мере научног у тзв. идејном делу ратне вештине као науке и од моћи (знање и

имагинација) истраживача да контролише девијантан (од истине) утицај позитивног метода на резултате истраживања, при чему је значајна и дијалектичка оријентација истраживача. За сада је методологија толико развијена у сазнању логичког дела ратне вештине.

2) Технички део методологије ратне вештине је, углавном, преузет из друштвених наука. Обухвата истраживачки процес (или поступак), почев од пројектовања, преко организовања и реализовања истраживања, до израде извештаја о истраживању и резултатима истраживања. Реч је о емпиријском истраживачком процесу на основу којег је успешно истражено више проблема оружане борбе. Мада је на удару критике са становишта логичког холизма, а због елементаризма и индукције за сада том истраживачком процесу нема озбиљније алтернативе. Истина, истраживање емпиријским поступком може, у екстремном случају, да одведе у позитивизам, али су разлог за то истраживач и његов начин мишљења. Зна се да је процес само скуп (систем) умних и техничких активности истраживача на путу према истини или ка решењу неког проблема. Он, несумњиво, има „уска грла“ која могу одвести истраживача ка погрешном или – још чешће – површном или непотпуном сазнању. Тако се, на пример, предмет истраживања одређује аналитички и етимолошки, избором прво категоријалних, па онда посебних и појединачних појмова. То, можда, није погрешно у науци која има изграђен појмовно-катеоријални апарат. Тамо постоји сагласност између јасно одређених и систематизованих појмова, њихових термина и практичних корелата. Међутим, појмовно-катеоријални апарат ратне вештине није довољно изграђен, јер бројни појмови немају јасно значење, поготову немају прецизно одређено место у категоријалном систему. Уз то, термини најчешће нису извођени из официјелног књижевног језика, већ конвенционално, са мноштвом туђих речи, скраћеница и рогобатних исказа којима је тешко одредити значење. Посебно се тешко могу довести у логичку везу са практичним корелатима (предмети, појаве итд.).

До сада су такви проблеми истраживачког процеса превладавани логички, дакле, без робовања пукој техници, шематици, и слично, али и без импровизација које би довеле у питање ваљаност и поузданост резултата истраживања. Наиме, како је читава процедура истраживачког процеса конципирана за добијање ваљаних и поузданих резултата, тако су и ваљаност и поузданост резултата, у ствари, критеријуми развијености тог процеса. Посебне потешкоће тог процеса везане су за претежно моделно истраживање оружане борбе и ограничене могућности моделовања борбених дејстава. Веома је тешко моделовати квалитативне чиниоце људског чиниоца да би функционисање модела (на пример, опитне вежбе) дало резултате адекватне (ваљане и поуздане) оригиналу (стварном борбеном дејству). За сада су скале (или варијанте) квалитета још увек најпоузданије решење тог методолошког проблема. Међутим, да би се добили поуздани подаци треба им „помоћи“ интерсубјективним исказима, тестовима, па и коришћењем других метода.

Стога је неопходно, са много више смелости, превладавање извесних политичких (изразито позитивистички) ставова о квалитету живе силе. Без глорификације, али и без претеране скепсе, дакле објективно, ваља вредновати живу силу, па ће и резултати истраживања бити поузданији.

Знатно су мањи методолошки проблеми приликом истраживања у природним условима, на ратишту „*in vivo*“. Тада се стварност непосредно сазнаје, мада само на конкретном примеру, односно у појединачном случају. Такво истраживање може задовољити потребе историјске науке, па и ратне вештине у домену дескрипције. Међутим, за виши ниво општих и, уз то, ваљаних и поузданих сазнања неопходно је лонгитудинално истраживање, на више репрезентативних примера. Тада се јављају бројни организациони проблеми, поготову при покушају сазнавања непријатеља, па и читавог предмета истраживања. Ипак, методолошка теорија ратне вештине, углавном, апсолвирала је све те проблеме и пронашла начине (мање или више поуздане) за њихово превладавање. Наравно, проблеми приликом истраживања „живо“, па и на моделима, увек су различити, условљени бројним елементима ситуације, па их ваља решавати рационално, узимајући у обзир крајњи циљ – ваљане и поуздане резултате.

Свима који су истраживали оружану борбу емпиријским поступком знано је много логичких и техничких проблема на путу до научних резултата, (ти проблеми су познати из методолошке теорије). Међу њима је проблем верификације, познат у свим наукама. У друштвеним наукама, где спада и ратна вештина, тај проблем је изразит, пре свега зато што су предмети истраживања у ратној вештини увек различити, иако се једнозначно именују (на пример, напад пбр). Уз то, квалитативни садржаји су тешко мерљиви ради поређења са квантитативним садржајима, да би се, на тај начин, статистички верификовале хипотезе.

Истраживач је принуђен да хипотезе верификује посебно квалитативним, а посебно квантитативним садржајима (подаци, чињенице), при чему може доћи до значајне разлике у добијеним резултатима истраживања. Разуме се, резултати верификације квалитативним садржајима могу се исказати, углавном и најчешће, квалитативно, у виду начела, што, опет, не значи да хипотеза није верификована; напротив, настојање да се увек добије сасвим егзактан резултат може некада одвести ка потпуном промашају, пре свега зато што се оружана борба не може до те мере поједноставити. Нешто прецизнији резултати могу се добити скалирањем квалитативних садржаја (подаци), иако је свако скалирање извесно насиље над квалитетом.

И поред наведених тешкоћа, извесно је да се проблеми оружане борбе могу истраживати на основу до сада развијеног истраживачког процеса. Посматрано техницистички, тај процес, можда, изгледа гломазан, бирократски, а опет не гарантује сасвим егзактан резултат. У поређењу са лабораторијским процесом, још помогнутим Интернетом, он изгледа превазиђен, спор, па чак и примитиван. Међутим, не треба занемарити чињеницу да су појаве везане за оружану борбу најсложени-

је, а и иначе су друштвене појаве много сложеније од природних техничких и других појава. Сложене појаве, пак, могу се истраживати само сложеним поступком. Истина, тај поступак се не сме канонизовати, у њему се морају користити савремена методолошка средства, која развијају и друге науке, пре свега психологија, социологија, па и техничке науке. Но, најозбиљнији, аутохтони извор методолошких сазнања у домену истраживачке технике су истраживања проблема оружане борбе. Интернет је изузетно средство, које (већ депонованим подацима) може сузити екстензивну фазу прикупљања података на терену. Међутим, Интернет се мора претходно снабдети подацима са терена. Ако је већ снабдевен свим подацима о неком проблему оружане борбе, што се заиста тешко дешава, поставља се питање сврсисходности истраживања.

3) Најзад, ваља рећи нешто и о научној стратегији ратне вештине и њене методологије. Као и у другим областима стваралаштва, рационално је да постоји извесна стратегија по којој се развијају ратна вештина и њена методологија. Та стратегија произилази из стратегије друштвеног развоја, у крајњој консеквенци, а одређеније – из стратегије одбране. Остварује се кроз планове научноистраживачког рада, довољно координиране тематски, временски и кадровски, уз потпуно материјално-финансијско обезбеђење. Стратегија се темељи на фундаменталним ставовима који имају дугорочно важење и не може се подредити тзв. дневним потребама. После Другог светског рата није формирана научна стратегија у оружаним снагама СФРЈ, нити су планови НИР-а координирани с осталим плановима. Недостајала је координација и међу истраживачким задацима. Зато већина тих задатака није реализована, а међу реализованим задацима било је преклапања и истраживања већ истраженог. Често су резултати остали неискоришћени, зато што нису научно фундирани, или што су безначајно фундирани и тако неупотребљиви, или што су, једноставно, потцењени и остављени *ad acta*.

Методолошка сазнања о научној стратегији ратне вештине нису довољно развијена. Истина, у методолошким уџбеницима има извесних општих ставова о научној стратегији, али не и сасвим конкретних одређења, вероватно због тога што конкретна одређења сежу у нормативну делатност и што су условљена бројним општим друштвеним нормама, са којима морају да буду усаглашена. Ипак, неопходно је темељније радити на развоју методолошких знања из домена научне стратегије, колико због ратне вештине и осталих војних наука, толико и због саме методологије, јер и методологија мора да има сопствену стратегију. Извесне ставове о сопственом развоју, које она већ поседује, треба конкретизовати и усагласити с научном стратегијом ратне вештине. Уз то, неопходно је темељитије разрадити ставове, а онда и планове о метаистраживањима.

Иако су претходно елаборирани само неки показатељи развијености методологије ратне вештине, може се закључити да је методологија

ратне вештине интензивно развијана у последњих четврт века, и да њен логички и технички део омогућава истраживање проблема оружане борбе. Основна методолошка сазнања преузета су из друштвених наука и прилагођена истраживањима у ратној вештини. Уз то, развијани су специфични методи, технике, поступци и инструменти, као и читав истраживачки процес, тако да се може говорити о аутентичној методологији ратне вештине. До сада је написано више методолошких дела, пре свега, на Катедри методологије ратне вештине, претежно у наставне сврхе. Почело се са хрестоматијом, да би уследила скрипта којима је у целини „покривен“ програм предмета методологија у свим високим школама и на последипломским студијама. После тога су се појавила запажена методолошка дела о методи ратне вештине, а затим о пројектовању, организовању и реализовању истраживања у ратној вештини. Написана су и нова скрипта за Војну академију и Генералштабну школу према променама војнонаучне мисли. Урађени су бројни истраживачки пројекти, магистарске и докторске тезе, написани чланци у часописима и научна саопштења. Већ сада се може рећи да је методолошки опус ратне вештине завидан. Међутим, остало је још много логичких, техничких и поготову научно-стратегијских проблема које ваља систематски решавати, пре свега кроз истраживања и метаистраживања. Стога је неопходно пажљиво праћење развоја методолошке мисли у другим наукама и њихово селективно (критичко) инкорпорирање у методологију ратне вештине.

На жалост, у садашње време опште оскудице у нас је стваралаштво скоро потпуно запостављено. Све мање средстава се издваја за научна истраживања. Научна мисао стагнира, а њену функцију у практичном животу преузима здрав разум, утемељен на искуству или, још чешће, на луком интересу, а познато је да здрав разум може бити лош слуга у озбиљном подухвату. Ма колико да је рат на тлу претходне Југославије био трагичан за наш народ, он је изванредно истраживачко поље војним наукама, поготову ратној вештини, јер је то наше ратиште, на њему су се борили наши људи, нашим средствима, према нашој доктрини, а против сада већ традиционалног непријатеља, и у окружењу са којим морамо рачунати и убудуће. За сазнања из тог рата заинтересоване су и стране војске, које га интердисциплинарно истражују, иако се сви чиниоци суштински разликују од њихових чинилаца. Стога је недопустив недостатак нашег интересовања за темељита научна сазнања о бројним проблемима рата на простору претходне Југославије, упркос материјалној оскудици.

Нарочито се може фаворизовати истраживање људског чиниоца, да би се отклониле извесне заблуде које су после Другог светског рата брижљиво неговане. Очигледно је да моћни војни савези – систематски, научним методима и посебним средствима – разарају људски чинилац још у привидном миру. Веома много промена настало је у бићу нашег борца, али и у народу. Ваља истражити колико се проблема може решити непосредно живом силом, иначе све бројно мањом услед тзв.

беле куге, миграција и слично, и услед целовитих промена у систему вредности. Одговори на та питања морају се наћи свестраним научним истраживањима. На науку се мора одговорити науком, а не површним апроксимацијама и умишљеним ауторитарним ставовима.

Ако је у овом тренутку за ратну вештину примарно истраживање људског чиниоца, онда методологија мора примарно развијати целовит, интердисциплинаран приступ сазнању тог чиниоца. То, даље, подразумева развој метода, техника, поступака и инструмената подесних за истраживање људске психе у конфузним и кризним ситуацијама. Такође, неопходно је развијати методске поступке за изналажење система вредности у којем је одбрана слободе част и неприкосновена обавеза са којом се грађанин идентификује. Оружана борба није и не може да се сматра техником, нити пуком вештином, јер човек – борац није нити хоће да буде само средство. Тренутку када људски чинилац постаје средство и делује искључиво по команди претходи огроман друштвени напор који не трпи импровизације. Методологија је позвана да изналази путеве како тај напор не би довео до индоктринације, већ до целовите личности ратника. У крајњем, мора трагати за ратником са новим системом вредности, јер је стари систем напуштен а ратник остављен на ветрометини сасвим супротних утицаја.

Релација војна наука – војна доктрина

Под војном науком се обично подразумева систем умних и других пратећих рационалних активности којим се стиче знање о рату у целини. Чине је систематизована знања о суштини и садржајима рата – првенствено оружане борбе. Знања о оружаној борби, поготову о рату, припадају неким друштвеним и природним наукама, као што и знања тих наука о рату улазе у фонд знања војних наука. Како је оружана борба главна одредница и садржај рата, тако је ратна вештина централна војна наука. Она је и интегрална војна наука, па њена знања имају широку примену у бројним ратним и мирнодопским делатностима војске. До знања у ратној вештини долази се помоћу бројних метода, техника, поступака и инструмената, логички систематизованих у истраживачки процес, који омогућава стицање научних знања о оружаној борби. Зависно од врсте истраживања, део тих знања се може непосредно користити у пракси, на пример, у пројекцији и набавци оружја, у планирању, у конципирању организације и формације војске, изградњи доктрине, у непосредној обуци, у писању наставне литературе итд.

Као систем утврђених и усвојених ставова, начела и принципа о организацији, припреми и начину употребе војске у миру и рату, савремена војна доктрина одавно се не заснива на импровизованим ратним искуствима или на површним ауторитарним ставовима. У развијеним војскама темељи се, углавном, на научним знањима. Међутим, у нас још увек није потпуније формализована методологија о начину превођења научних знања у доктринарне одредбе. Пре обимнијих

планских истраживања (до почетка sedamdesetih godina) Доктрина оружаних снага Југославије формализована је, углавном, експертски, на основу искустава из Другог светског рата. На почетку је била под знатним утицајем совјетских искустава, а од шездесетих година све се више заснивала на искуствима партизанског рата и на генералној концепцији општенородног одбрамбеног рата. Након обимнијих научних истраживања, последњих деценија, извесне иновације доктрине засниване су на резултатима тих истраживања. Међутим, већи део тих резултата остао је изван домаћаја доктрине: *прво*, због незавршене организације научноистраживачког рада и, *друго*, због недостатка поузданих метода којима би се резултати истраживања могли превести у доктринарне одредбе. Почетком осамдесетих година било је очигледно настојање да се ти проблеми реше. Покренута је дорада нормативних докумената о организацији НИР-а, а учињени су и извесни методолошки помаци на релацији: научно истраживање – војна пракса (и онда војна доктрина).

У настојању да се организација НИР-а нормативно заокружи, било је логично (а тако је и предложено) да се претходно успостави војно-научна стратегија, заснована на стратегији развоја. У оквиру опште научне стратегије требало је успоставити научну стратегију ратне вештине, усаглашену са стратегијом развоја оружаних снага. Научна стратегија ратне вештине подразумевала је, поред осталог, и систематизацију (вертикалну и хоризонталну) проблема оружане борбе као основу за планирање истраживачких задатака. Процес планирања је нормативно уређен тако да тактички носиоци предлажу проблеме за истраживање, које оперативна управа селекционише и (одобрене) преводи у истраживачке задатке. С обзиром на то да проблеми за истраживање нису исходили из научне стратегије, то се нису могли интердисциплинарно координирати. То је имало за последицу нерационалну организацију истраживања, низак ниво научног сазнања и, често, неупотребљиве резултате. Често се дешавало да предлагач проблема за истраживање није носилац истраживања и да се, отуда, не интересује за организовање, реализовање, па ни за резултате истраживања. Уместо да тактички носилац – предлагач „споји“ идеју са резултатом и реши, на пример, проблем доктрине, резултати истраживања су одлагани у архиву и препуштани забору. Да би се такве консеквенце избегле упутно је да тактички носиоци предлажу проблеме за истраживање сагласно научној стратегији и да буду носиоци, или барем учесници, у планирању, пројектовању, организовању и реализовању истраживања. Уколико су резултати истраживања научно и управно верификовани, тактички носиоци су дужни да, у складу са наредбом начелника Генералштаба, преведу резултате у доктринарне одредбе. Тако се затвара организациони процес, од идеје до резултата, односно од избора до решења извесног проблема војне доктрине.

Проблем преводјења резултата истраживања у доктринарне одредбе у нас методолошки је решен категоријом „препорука“. Такво решење

је, на известан начин, аутентично за ратну вештину и ретко се може срести у другим наукама. Резултат је стицаја различитих околности у којима се војна наука и пракса налазе, јер „препоруке“ које се, обично, дају на крају извештаја о истраживању, излазе из истраживачког и сежу у стручно-административни процес. Сматра се да носилац истраживања треба да дође до резултата, односно до научних истина о предмету истраживања, и да се резултатима завршава истраживање, а да коришћење резултата у теорији и пракси припада тактичким носиоцима. Око те дилеме вођене су расправе у научним и ваннаучним оквирима. Да би се дилема отклонила, ваља, прво, утврдити да ли је реч о фундаменталном, примењеном или развојном истраживању, и то на следећи начин:

– *Прво*, ако је реч о фундаменталном истраживању, тада се објективно не могу дати научно проверене препоруке за било какве захвате у доктрини или пракси зато што циљ истраживања није сазнање о рационалним или практичним променама, већ је циљ научна истина о предмету истраживања. Истина, препоруке се могу извести на основу научних истина, али оне не подлежу научној верификацији у, иначе, већ завршеном истраживању. Тек на основу резултата фундаменталних истраживања требало би да тактички носиоци утврде могуће захвате у доктрини и пракси која их интересује. Међутим, како тактички носиоци (на пример, управе родова) често нису упућени у таква истраживања, а поготову у коришћење резултата фундаменталних истраживања, то се од носиоца истраживања (истраживачки тим) очекује да формулише препоруке тактичким носиоцима. То се у готово свим истраживањима из области одбране (укључујући и ратну вештину) показало као конструктивно. Истраживачки тимови су могли, објективно и поуздано, на основу резултата већ завршеног истраживања да процене шта би све требало предузети у теорији, пракси и новим истраживањима.

– *Друго*, ако је реч о примењеним и развојним истраживањима, онда су сами резултати, заправо, препоруке за извесне, пре свега практичне захвате у доктрини или неким практичним радњама. Такве препоруке су знатно поузданије од оних из фундаменталних истраживања зато што су проверене. Истраживачки тим их саопштава у извештају о истраживању као препоруке, а у завршном документу (студији) – као резултате истраживања. Упутно је да се препоруке (резултати истраживања) укратко објасне, како би тактички носиоци могли целовитије да их схвате.

Препоруке се могу систематизовати на основу више критеријума, најчешће по критеријуму предмета истраживања (аналогно систему хипотеза) и критеријуму области примене. Први критеријум је подесан зато што се препоруке јављају симетрично с резултатима истраживања, као практични одговори на резултате истраживања, али и није подесан, јер је систем препорука, најчешће, асиметричан с областима примене резултата истраживања. Због тога се показало да је други критеријум подеснији. Наиме, на основу свих резултата истраживања дају се

препоруке за сваку област појединачно (на пример, за доктрину, за одбрану, за производњу, за набавку, за наставну литературу и школство, за организацију и формацију, и слично). Тактичким носиоцима преостаје да процене могућности за реализацију препорука, а то већ није област истраживања, већ планирања и, уопште, оперативног рада. Они имају интереса да користе препоручене, али и остале резултате истраживања, па и емпиријске податке, ради унапређења доктрине. Међутим, резултати истраживања користе се за дораду доктрине само на основу наредбе начелника Генералштаба Војске Југославије. Изван те наредбе резултати се могу користити у новим истраживањима и теоријским разматрањима према нахођењу корисника.

Ако су резултатима истраживања оповргнуте или делимично демантоване постојеће доктринарне одредбе, што се утврђује компаративном методом, неопходно је да се те одредбе замене или коригују према препорукама. Најчешће су препоруке изведене компарацијом резултата истраживања и постојећих доктринарних одредаба, па тактичким носиоцима остаје да прикладно формулишу нове одредбе. При том, треба pazити да ли нове формулације нарушавају, потпуно или делимично, кохерентност доктринарног система, односно да ли нове одредбе имплицирају истраживања предмета на које се односе још неке од постојећих одредаба. Уколико до тога дође, неопходно је да се планирају нова истраживања да би се противуречне (превазиђене, погрешне итд.) одредбе замениле научно основаним и кохерентним одредбама у доктринарном систему.

С обзиром на то да су сви системи у војсци подложни релативно брзим променама услед промена у чиниоцима оружане борбе неопходно је пратити ваљаност и поузданост чак и оних доктринарних одредаба које су недавно изведене из резултата истраживања, јер науку не треба фетишизирати, пошто научне чињенице после одређеног времена не важе као чињенице, већ као грешке. Зато се у вези с тзв. кратковажећим одредбама, пре свега оним из тактике, ваља упитати да ли су већ превазиђене и треба ли их мењати. Ако, пак, на основу истраживања дође до промене одредаба из домена стратегије, које имају дугорочно и још категоријално значење, тада је неопходно преиспитати читав ужи (оперативни, тактички) фонд доктринарних одредаба. То се може рационално урадити само истраживањем; било каква импровизација није допуштена. Јер, само је рат критеријум ваљаности доктрине, и у њему се доктринарни промашаји сурово кажњавају.

Теоријско-методолошке основе развоја позадинског обезбеђења (логистика) и његов утицај на војну доктрину

УДК 355.41.001

Др Видоје Пантелић, генерал-мајор, и
др Миладин Николић, пуковник*

У раду су разграничени: теоретске основе, појам, садржај, сличности и разлике обезбеђења потреба и добара војске за живот и борбу кроз систем позадинског обезбеђења, заснован на концепту секторске организације, и систем логистичке подршке, заснован на интегралном функционалном концепту. Објашњене су основне карактеристике достигнутог нивоа у развоју позадинског обезбеђења Војске Југославије и логистичке подршке у савременим војскама. Указано је на правце даљег развоја, с тежиштем на логистичком концепту, уз смернице могућег теоретско-методолошког основа развоја логистике, с посебним освртом на њихову примену и методолошки поступак у приступу истраживања развоја позадинског или логистичког обезбеђења војске. Осим тога, разматран је и међусобни утицај логистике и војне доктрине

Увод

Ратови, без обзира на то где и када се воде, увек захтевају одговарајуће материјално обезбеђење и здравствено збрињавање војске. Кроз различите историјске епохе различито су се решавале материјалне и здравствене припреме за рат, али су увек биле везане за обезбеђење наоружања и хране, за лечење и кретање војске при довођењу на бојиште и на војишној просторији, односно на ратишту (маневар снага).

Нарастање материјалних потреба и потреба здравственог збрињавања значајније се осетило у другој половини 19. века, због увођења војне обавезе (појава „стајаће војске“) и наглог развоја војне индустрије (појава пушака и топова с изолученом цеви). Појава масовних војски и наоружања са већом ватреном моћи наметнула је потребу за бољом организацијом обезбеђења војске свим врстама материјалних средстава (наоружање, муниција, исхрана, одевање, смештај и здравствено збрињавање).

Почетком 20. века, а нарочито током Првог и Другог светског рата, сем повећане масовности војски, јавља се више нових врста наоружања (митраљез, брзометни топ, тенк, авион, ракетни системи, нуклеарне бојне главе), уз непрекидно повећање моторизације и ауто-

* Сектор за позадину ГШ Војске Југославије.

матизације система наоружања и војне опреме (НВО). Све је то изазивало веома брзо нарастање материјалних потреба за подршку реализације мирнодопске припреме и ратне употребе војске. Посебно се то односи на потребе за: убојним и погонским средствима, резервним деловима, санитарским материјалом и разноврсном опремом за манипулације материјалним средствима, за одржавање све сложенијих техничких система и за лечење људства у теренским и стационарним условима. Такво нарастање материјалних и здравствених потреба за подршку војске у реализацији ратних циљева захтевало је и све веће ангажовање државе у целини, са свим њеним потенцијалима (кадровски, финансијски, привредни итд.) за припрему и подршку војске у реализацији ратних циљева.¹

У савременим условима, и поред изражене тенденције ка смањењу војске у већини најразвијенијих земаља, њена ударна моћ се и даље повећава увођењем све савременијих и сложенијих система НВО, што изазива још веће напрезање одговарајућих цивилних структура у задовољењу материјалних потреба војске. Томе доприноси и све већи утицај тзв. војноиндустријског комплекса, који моћно делује на владе најразвијенијих земаља у креирању агресивне државне и војне политике. Увођење четврте, космичке димензије у савременом тренутку јесте реалност која ће све више утицати на карактер и физиономију рата и захтеве подршке.

За задовољење борбених, а у последње време и материјално-техничких и здравствених потреба војске била је неопходна посебна организација, односно изградња посебног система за бављење подршком различитих састава војске и снага одбране у целини, како би се несметано и континуирано могла изводити борбена дејства. Таква организација је различито називана у појединим периодима, сада се, у основи, користе два назива – позадина (у бившим социјалистичким и још неким државама) и логистика (у западним државама и државама у транзицији), односно позадинско обезбеђење и логистичка подршка.

Научно-технички развој НВО и његово испољавање на ток и исход ратних сукоба, и обрнуто, као и утицај минулих ратова на развој и појаву нових система НВО, значајно су деловали на развој ратне вештине и војне науке. То се посебно односи на савремене услове, када се захтева веома висок ниво ефикасности и ефективности материјално-техничке подршке и здравственог збрињавања јединица ОС у току извођења борбених задатака. На тај начин, реалне могућности за материјално-техничко обезбеђење (подршка) и здравствено збриња-

¹ Према подацима из војних часописа:

– материјалне потребе војске изражене по једном војнику износиле су у Првом светском рату шест, у Другом светском рату 20, 1960. године 32, а средином осамдесетих година – приближно 100 килограма;

– ангажовање активног становништва на обезбеђењу материјалних потреба савремених војски износило је у Првом светском рату 20, у Другом светском рату 50, а у садашњим условима кретало би се и до 80 одсто.

ваће директно утичу на изградњу војне доктрине, као дела ратне вештине, којом се пројектују изградња, припрема и употреба војске у рату, на основу искуства и сазнања из прошлости и садашњости.

Појмовна одређења позадинског обезбеђења и логистичке

подршке

Позадинско обезбеђење (ПоОб) и логистичка подршка (ЛП) у лексичком смислу чине синониме под којима се подразумевају материјално-техничко обезбеђење и здравствено збрињавање војске. Међутим, у пракси се та два појма битно разликују. Док се систем ПоОб или позадина, како се још назива, организује тако да, у основи, функционише само унутар војске, и то, више-мање, као објекат у систему командовања, ЛП организује се ослоњем на логистику на много широј основи, како у организационом, тако и у техничко-технолошком погледу, укључујући у јединствен систем све релевантне војне, националне и међународне институције и структуре. Сходно томе, логистика се третира као чинилац ратне вештине, а тиме и као субјект у систему командовања војском, што није случај са позадином.

У пракси се често појам позадинско обезбеђење поистовећује са појмом позадина, а логистичка подршка са појмом логистика, што је са појмовног, семантичког и научног аспекта неприхватљиво и нетачно. Глобално, позадина нема код нас разрађену теорију и науку, а у доктринарно-концепцијским документима под њом су подразумевани материјални и здравствени услови за вођење оружане борбе. За разлику од ње, логистика се развила као вештина и наука, а логистичка подршка је пракса логистике у некој делатности или систему у подршци циљева, планова и операција.

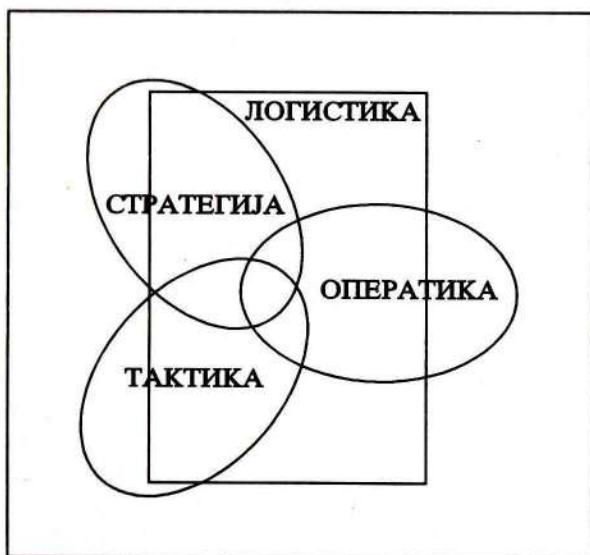
Логистика, њена дефиниција и општа научна утемељеност имају опште значење. Када је реч о примени логистике у војсци, она се дефинише као „војна логистика“, аналогно чињеници да се дефинишу међународна и национална логистика, затим логистике примерене појединим привредним субјектима па чак и логистика маркетинга, и слично.

Војна логистика, као наука, налази се у систему војне науке. Може се дефинисати као скуп међусобно повезаних научних дисциплина и научних теорија из граничних области које изучавају специфичност логистике у ратној вештини, рату и војсци. Основни проблем суштине позадине – логистике јесте разумевање њене позиције у теорији ратне вештине. За разумевање тог проблема неопходно је поћи од општер схватања у савременим војскама да стратегија, оператика², тактика и логистика чине основе на којима се заснива и гради теорија и пракса ратне вештине. Док се кроз прве три области разрађују планови

² У западним војскама област оператике је до недавно била запостављана. Међутим, у *Правилу КоВ САД ФМ 100-5* управо тој области се посвећује посебна пажња.

употребе војске, преко логистике се обавља њихова материјализација. Њихов међусобни однос приказан је на шеми 1. Пресек стратегије, оператике и тактике са логистиком одређује логистичке потребе војске. Занемаривање или пренаглашавање тих потреба подједнако је непожељно и штетно. Због тога у нормативним документима појединих војски пише: „планови употребе војске, који се логистички не могу подржати, морају се мењати“, или „командант не сме донети одлуку која није адекватно логистички подржана“.

Шема 1

Веза логистике са стратегијом, оператиком и тактиком

Полазећи од тога, с обзиром на чињеницу да у ВЈ постоји систем ПоОб, који би требало трансформисати у савремену логистичку организацију (као у свим земљама у транзицији), неопходно је да се детаљније прикажу карактеристике система ПоОб, односно ЛП, као и савремени правци усавршавања материјално-техничког обезбеђења и здравственог збрињавања војске. Тиме ће се на недвосмислен начин доћи до места и улоге позадине – логистике у ратној вештини и њеног утицаја на војну доктрину.

Карактеристике достигнутог нивоа развоја позадинског обезбеђења у Војсци Југославије

Систем ПоОб какав сада постоји у ВЈ развијан је и усавршаван као одговарајућа организацијско-хијерархијска структура унутар бивше ЈНА, а сада ВЈ, која треба да обезбеди материјално-техничке и здравствене претпоставке за живот, рад и борбену употребу војске. У основи,

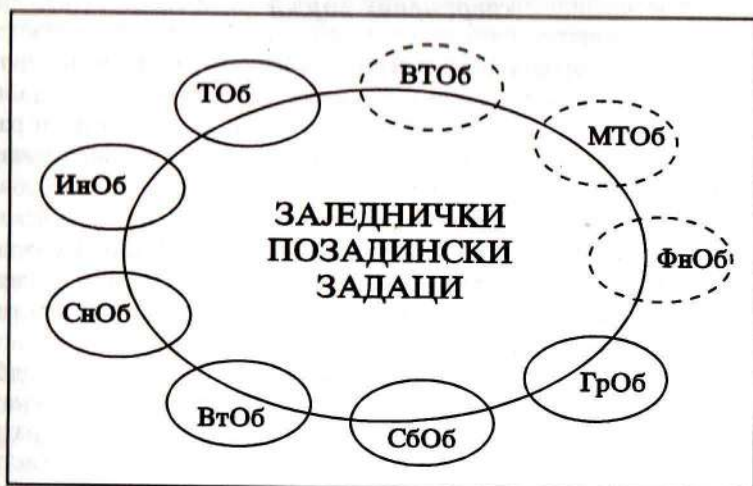
његова изградња се заснива на искуственим и емпиријским основама, које су преточене у одговарајућа нормативна документа. У тој, за војску веома значајној области, у нас до сада није било значајнијих теоретских истраживања, верификовања и обликовања сазнања.

Дефиниција система ПоОб, која је слична у *Војној енциклопедији*, *Војном лексикону* и *Војном речнику*, сажето је изражена у Нацрту правила позадине Војске Југославије (СП ГШ ВЈ, 1994) на следећи начин: *Позадинско обезбеђење ВЈ јесте скуп делатности, мера и поступака команди, јединица и установа ВЈ, које организованим коришћењем материјалних извора, производно-услужних и здравствених капацитета у ВЈ и на територији обезбеђују што повољније услове за живот, рад, припрему и вођење оружане борбе*“. Из дефиниције је јасно да је реч о затвореном војном систему који треба да обезбеди материјалне и здравствене претпоставке за живот, рад и борбену употребу Војске. У таквом систему, у којем је наглашена надлежност командовања за ПоОб, позадинска организација је, у ствари, објекат одлучивања, што је у одређеној супротности са савременим трендовима изградње логистичке организације.

У основи, *систем ПоОб има више подсистема* (шема 2): техничко обезбеђење (ТОб), ваздухопловно-техничко обезбеђење (ВТОб), морнаричко-техничко обезбеђење (МТОб), интендантско обезбеђење (ИнОб), санитетско обезбеђење (СнОб), ветеринарско обезбеђење (ВтОб), саобраћајно обезбеђење (СбОб), грађевинско обезбеђење (ГрОб) и финансијско обезбеђење (ФнОб), чији су носиоци позадинске службе. Ти подсистеми се прилично аутономно развијају и функционишу, па се може говорити о секторској организацији система, а координацију међу њима обавља Оперативно-позадински орган (ОПО), који је, уједно, носилац заједничких функција и задатака. При томе се јављају одређени проблеми због тога што су подсистеми ПоОб неједнако развијени, неке функције се преклапају, неке нису обухваћене ни у једном подсистему, а поједини подсистеми, као ВТОб, МТОб и ФОб, развијају се изван система позадинског обезбеђења. Такво решење директно доводи до нерационалног коришћења ограничених снага и средстава, и усложњава, а често и онемогућава провођење информационог процеса.

Нормативно је регулисано да систем ПоОб чини „скуп делатности мера и поступака“, што је донекле у колизији с организацијом система ПоОб по наведеним подсистемима, јер се поједине делатности не одвијају у јединственој организацији, већ секторски, по појединим подсистемима. То систем ПоОб, на одређени начин, чини нерационалним и неекономичним.

Делатности система ПоОб (према Нацрту правила позадине ВЈ) јесу: снабдевање, исхрана, производња и одржавање материјалних средстава, саобраћај и транспорт, превентивно-медицинска заштита и збрињавање повређених и оболелих, ветеринарска заштита, одржавање

Подсистеми позадинског обезбеђења

и управљање непокретностима, и посебне делатности. Уочљиво је да се већина делатности поистовећује са подсистемима ПоОб, што потврђује наведену констатацију. Проблеми функционисања постојеће организације ПоОб усложњавају се и зато што није довољно чврсто разграничена међусобна надлежност СМО и ГШ, и што СМО, преко владе и других државних институција, не остварује чврсту везу између система ПоОб и националне привреде, која треба да буде основни ослонац у задовољењу потреба ВЈ у материјалном обезбеђењу и здравственом збрињавању.

У основи, систем ПоОб ВЈ садржи елементе организације војски педесетих година, делимично је дограђиван према променама у војсци и друштву, али је још увек недограђен, јер му се унутрашња организација не заснива на оптималним критеријумима ефикасности и ефективности, а у погледу повезивања с окружењем у СРЈ (национална привреда) и другим земљама (међународна привреда) нису искоришћене све реалне могућности. Тако обликован систем, који се не заснива на теоретским основама и дефинисаним критеријумима, принципима и начелима, подложен је слабостима (и поред запажених резултата у провођењу процеса материјалног обезбеђења и здравственог збрињавања ВЈ), па је неопходно детаљније истраживање и преорганизовање према теоретским поставкама и практичним решењима у модерним војскама, прилагођено нашој доктрини, потребама и могућностима. Тако проведена истраживања показале како реалне могућности материјалног обезбеђења и здравственог збрињавања и конкретна организација за њихово остварење утичу повратно на изградњу доктрине и организацију војске.

Карактеристике достигнутог нивоа развоја логистичке подршке савремених војски

Логистичка подршка војске, као усвојени израз за материјално обезбеђење, а у неким војскама и за здравствено збрињавање, добила је све већи значај и интензивно се развијала након Другог светског рата, од када је материјално-технички чинилац имао све већи значај у изградњи и употреби војске. Истовремено, због све веће потребе за ангажовањем националне привреде у опремању и подршци војске за остварење ратних циљева, у водећим западним земљама, на основу ратних искустава, приступило се уобличавању теорије и праксе логистике, и то како унутар војске, тако и у одговарајућим цивилним институцијама, па чак и на појединим универзитетима.

Књига америчког адмирала Еклеза *Логистика у националној одбрани*, издата 1959. године (у нас је преведена 1968. године), сада се сматра класичним делом из области логистике. У њој су, на основу ратних искустава, на синтетизован начин обрађени улога и садржај логистике не само у војсци већ и у националној привреди. На недвосмислен начин приказана је улога логистике у ратној вештини и, сходно томе, у изградњи војне доктрине, што се и сада потврђује кроз практична решења у савременим војскама (пример је *Правило ФМ 100-5 КоВ САД*). У књизи је наглашена улога логистике у повезивању војске са националном привредом, што је на најочитији начин изражено изреком Балентајна, 1947. године: „Као веза између фронта и позадине, логистика је истовремено војни елемент у националној привреди и привредни елемент у војним операцијама“. Та тврдња и у савременим условима има све већи значај у практичној примени. У свим најзначајнијим телима НАТО-а и Европске уније уграђене су одговарајуће логистичке структуре, а на највишем нивоу командовања већине западних ОС формиране су посебне логистичке команде, као структуре које обезбеђују неопходне претпоставке за ефикасну и ефективну логистичку подршку. Исто тако, у појединим малим, чак и неутралним земљама, логистика има веома значајно место у одбрамбеним припремама. При томе, посебно је значајно ефикасно извршење мобилизације свих релевантних националних ресурса ради стварања услова за успешну одбрану земље. На тај начин се „добро организована логистичка подршка користи за одвраћање од агресије“, што се у доктринарном смислу назива „логистичка стратегија“. Савремена логистика, дакле, утемељена је не само у војскама западних земаља, већ и у целокупном друштвено-политичком и економско-привредном систему.

Полазећи од чињенице да се појам логистика користи у цивилној и војној терминологији, њена дефиниција у књизи *Логистика у националној одбрани* и сада је актуелна (мало се више заснива на емпиријским, него на научним сазнањима): „Логистика је процес планирања и обезбеђења добара и служби ради задовољења међународних, националних, цивилних или само војних потреба“. Војна логистика је, као што се ви-

ди из те дефиниције, само део опште логистике и има своје елементе и процедуре преко којих се (у интеракцији са националном логистиком) обезбеђује ефикасна и ефективна логистичка подршка војске. Везу са националном и међународном логистиком војна логистика остварује преко надлежних структура у министарству одбране.

С обзиром на то да логистика своја сазнања црпи не само из емпирије већ и на основу научних сазнања, међународно Друштво инжењера логистике (СОЛЕ) дало је дефиницију логистике која није у колизији са претходном, али која на концизан начин дефинише логистику као вештину и науку: „*Логистика је вештина и наука управљања, инжињеринга и техничких активности у вези са ресурсима снабдевања и одржавања у подршци циљева, планова и операција*“. Та дефиниција логистике дозвољава да се логистичка разматрања проводе на најширој емпиријској или научној основи, како у организационом, тако и у техничко-технолошком смислу, у оквирима војске, у националним или међународним оквирима. Такође, дефиниција упућује на то да се до теоријских логистичких сазнања долази применом научног апарата теорије система, односно апарата системских дисциплина, које садржи теорија система. На основу тога, изграђени су тзв. *логистички стандарди* за пројектовање организационих структура и техничко-технолошких процедура.

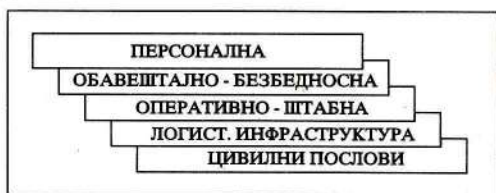
Савремена логистичка теорија омогућава да се још у фази развоја НВО анализира њихов „*животни циклус*“ (од концепције, оцене, потпуног развоја, производње, експлоатације и одржавања до отуђивања из војске) и сагледају сви релевантни аспекти, међу којима су најзначајнији *техничка ефективност* (продукт поузданости, готовости за употребу и функционалне подобности) и *трошкови „животног циклуса“*, што значајно повећава ефикасност функционисања организације логистичке подршке.

Изградња логистичке организације у војсци заснива се на: основном циљу који јој се поставља, критеријумима за оцену реализације основног циља, одговарајућим принципима, елементима и нивоима логистичке подршке. *Основни циљ логистичке подршке* је обезбеђење материјално-техничких и здравствених претпоставки за остваривање ударне моћи војске. *Основни логистички критеријум* је логистичка ефективност, а дефинише се као достигнути ниво готовости (расположивости) НВО и људства за борбену употребу. *Други логистички критеријуми* су: реалност, једноставност, економичност и сигурност. *Логистички принципи* су: флексибилност, покретљивост, аутономност и територијалност. *Логистички елементи* су: логистичка средства (основна и потрошна) и логистички органи (командни, управни и извршни), а *логистички нивои* су: стратегијски (генерални), оперативни (прелазни) и тактички ниво (ниво непосредне логистичке подршке).

Савремена логистичка теорија преферира изградњу организационих структура на функционалном принципу, уз уважавање командно-штабних веза. Према томе се изграђује и структура команди војске.

При томе, у свим командама, почев од батаљона – дивизиона до највишег нивоа командовања, уочавају се четири основне функције (шема 3): персонална, обавештајно-безбедносна, оперативно-штабна и логистичка функција. Само највеће армије имају и пету сферу делатности, тзв. цивилне послове (преко њих се успостављају односи војске са цивилним становништвом на пријатељској или окупираној територији). На највишем нивоу командовања, ради задовољења заједничких потреба војске у целини, формирају се још неки органи, на пример: за обуку и школство, за организацију војске, за односе са страним армијама, за НИР итд. Према наведеном, изграђује се логистичка организација на функционалним основама са дефинисаним основним циљем и задацима, уз уважавање пет основних логистичких функција (шема 4), а то су: снабдевање, одржавање, транспорт, опште логистичке делатности и логистичка инфраструктура (изградња и одржавање). Логистички приступ, дакле, подразумева да се логистичка организација војске изграђује тако да се у оквиру појединих функција и одговарајућих задатака групишу потребни органи видова, родова и служби, а не тако да се видови, родови и службе аутономно развијају, без недовољног уважавања информационих процеса и материјалних токова који се одвијају у систему командовања.

Шема 3

Основне функције (сфере делатности) команди

Шема 4

Циљ, функције и основни задаци логистичке подршке

Савремена логистичка теорија, која се у основи заснива на системском приступу (за разлику од здраворазумског), за изградњу војне организације даје методологију према којој се, на основу дефинисаних циљева и ограничења, може доћи до најповољније организације војске у целини и, посебно, до организације логистичке подршке, чије могућности у основи лимитирају организацију, опремање, попуну и начин употребе војске. Због тога се у свим савременим војскама посебна пажња посвећује изградњи ефикасне логистичке организације, с тежњом да она буде потпуно повезана са националном и међународном привредом.

Правци развоја позадине – логистике

Логистика се, према променама у војсци, стално усавршава и дограђује, односно развија. Развија се првенствено прагматички као вештина, али све више и као наука, која се заснива на војној науци и знањима из граничних техно-економских научних области. Даљи развој позадине – логистике карактерише више утицајних чинилаца, од којих су вероватно најзначајнији:

- техничко-технолошки развој и усавршавање система НВО којима се опремају савремене војске,
- доктрина изградње и начина употребе војске,
- физиономија савремених ратова.

Наведени чиниоци су узрочно-последично међусобно повезани, јер промена барем једног од њих изазива промену преосталих чинилаца. Та међузависност је у непосредној вези са логистичким могућностима не само војске већ и националне логистике у целини, која зависи од економске моћи земље и међународне економске повезаности. Отуда произилази закључак да, у ствари, *економска моћ земље лимитира величину, опремљеност и борбену употребу војске, што се мора одразити и на изградњу војне доктрине.*

Савремена научно-техничка достигнућа и економске могућности обезбеђују непрекидно увођење нових и све сложенијих система НВО, који у борби троше велике количине енергената, а за њихово одржавање је потребан све бројнији и разноврснији асортиман резервних делова, сложена и скупочена опрема и високо специјализована радна снага. Савремене војне доктрине заснивају се на општем захтеву за смањењем војске, уз задржавање или повећање њене ударне моћи, као и на интенцији да се ратни сукоби решавају уз ангажовање коалиционих снага под окриљем Уједињених нација. То за последицу има и смањивање логистичког кадра и тражење нових форми организовања. Физиономија савремених ратова, коју у основи чини извођење ваздушно-копнене операције веома високог интензитета и релативно кратког трајања, захтева и одговарајућу позадинску – логистичку подршку. На основу захтева сва три утицајна чиниоца, позадини – логистици, наметнута је обавеза да изналази нове форме организовања и техничко-технолош-

ка решења да би се војсци обезбедила максимална расположивост материјалног и кадровског потенцијала у остварењу ратних циљева. Основни захтеви за усавршавањем позадине – логистике могу се каналисати у више праваца, и то:

- централизација система командовања у логистичкој организацији,
- територијализација логистичке организације на вишим нивоима командовања,
- аутономија логистичке организације на тактичком нивоу,
- ефикасна информатичка подршка о стању материјалних и кадровских ресурса у реалном времену.

Искуства из рата у Персијском заливу и на простору СФРЈ (посебно у Босни) показала су да треба предузети опсежне мере припреме за снаге које се ангажују у борбеним дејствима, а зато је неопходна одговарајућа логистичка организација. Досадашња организација позадине – логистике, која је била „скројена“ по видовима и појединим војиштима, мора се „кројити“ за одређеног команданта, односно према снагама које ће се ангажовати у конкретној операцији.

За ефикасну позадинску – логистичку подршку препоручује се изградња три позадинска логистичка нивоа: стратегијског, оперативног и тактичког. При томе, оперативни ниво треба да обезбеди везу између стратегијског нивоа (у чијој надлежности су сви логистички потенцијали) и тактичког нивоа (где се непосредно реализује позадинска – логистичка подршка).

Концепција организације позадине или логистике по службама утицала је на повећање људства, што је у супротности са смањењем војски. Сем тога, организација по службама има за последицу „цеховску себичност и љубомору“ према осталим службама и систему у целини, чиме се, на одређени начин, „опструирају“ заједнички напори позадинске – логистичке подршке. Тај концепт је задржан у позадинској организацији, а избачен је из логистичке организације. У савременим условима, за остваривање ефикасне и непрекидне логистичке подршке неопходна је промена основних начела према савременим доктринарним принципима. Устаљени, класични логистички и позадински принципи флексибилности, покретљивости, аутономности и територијалности уступају место новим начелима. У америчкој војсци најновијим логистичким упутством дефинишу се следећа начела:

- *предвиђање* позадинске – логистичке подршке за снаге које се ангажују на војишту – ратишту, при чему кроз процену треба предвидети да одређени потенцијали не падну у руке непријатељу;
- *интеграција* – обједињавање свих потенцијала војске и територије под јединствену позадинску – логистичку команду, која мора да задовољи захтеве команданта;
- *континуитет*, што подразумева непрекидну и правовремену позадинску – логистичку подршку јединицама у борбеним дејствима.
- *импровизација*, што значи да нови систем мора да буде тако организован и да тако функционише да одговори на све планске и

ванпланске измене потреба јединица, а то захтева модуларно структурирање извршних органа.

Посебан значај се придаје примени принципа интеграције и импровизације, јер се преко њих остварује флексибилност и ефикасност позадинске – логистичке подршке. Ради задовољења савремених начела логистике у борбеним условима, систем логистичке подршке мора да задовољи два значајна захтева:

– да има ефикасну информатичку подршку и систем веза, који ће обезбедити процес обраде и преноса информација у реалном времену по вертикали и хоризонтални командовања;

– да систем позадинске – логистичке подршке буде функционалан, тј. ослобођен стега партикуларности појединих служби, и да се смањивањем бројног стања органа служби повећава ефикасност подршке кроз оспособљавање официра да обављају функцију више служби. Пре свега, мисли се на интеграцију функције снабдевања из техничке, интендантске и транспортне службе у јединствену снабдевачко-транспортну организацију. Једна од основних претпоставки за реализацију наведених начела јесте школовање и оспособљавање логистичких официра за обављање вишенаменских задатака.

Теоретско-методолошке претпоставке развоја позадинског

обезбеђења – логистичке подршке

Позадинско обезбеђење – логистичка подршка сложен је организацијско-хијерархијски и техничко-технолошки систем, који сачињавају бројни и разноврсни елементи и сложени процеси функционисања. Изграђује се у миру ради ефикасног функционисања у сложеним ратним условима, које намећу поједини облици оружане борбе и видови борбених дејстава. Реч је, дакле, о систему који се пројектује за функционисање у конфликтним ситуацијама, у којима су поједини позадински – логистички елементи изложени губицима и оштећењима, а поједини процеси се одвијају у условима високе неодређености, у којима доминирају стохастичке појаве. Теоретски, систем позадинског обезбеђења – логистичке подршке карактеришу следећа својства:

– *концепцијски* је са становишта теоретских аспеката система, али је, *истовремено, и емпиријски*, јер је развијен на основу концепцијског модела, са конкретним активностима, људством, опремом и резервама материјалних средстава и капацитетима за снабдевање, одржавање, здравствено збрињавање, и друго;

– са становишта апстракције, *конкретан је и делимично природан* (јер му основу чине људи), али је више вештачки, и то као социјално-технички систем;

– у току времена *понаша се динамички и нестационарно*, јер је отворен и у непрекидној интеракцији с окружењем;

– *ергодичан је – управљив*, а зато се користе одговарајуће информационе везе у систему командовања;

– комплексан је јер је изграђен од више подсистема, који сами за себе чине сложене системе, али је, истовремено, као целина подсистем виших система.

Развој и изградња таквог система са бројним различитим елементима, укључујући и социјалне, преко људи, веома су сложени и скопчани с многим теоретским (јер не постоји изграђена и верификована методологија која би носиоцу система омогућавала да изгради рационалан систем за испуњење дефинисаних циљева) и практичним (зато што се у мирнодопским условима не може извести реална експериментална провера функционисања система) потешкоћама.

За решавање наведеног и сличних проблема у широј литератури се препоручује примена методологије системског приступа, чије су основне карактеристике засноване на постулатима теорије система и презентоване на веома приступачан начин у већем броју радова. Основна карактеристика методологије системског приступа јесте његова *оријентисаност ка циљу* који истраживани систем треба да постигне, па се детаљи система и целина истражују и развијају са становишта реализације дефинисаног циља. Одступање излазних резултата система од дефинисаног циља извор је повратне информације и подлога за корективне акције. Због тога ефикасна информатичка подршка има пресудну улогу у примени системског приступа. Томе је у прилог све шира примена савремених достигнућа информатичке технологије. Општа теорија система је у системски приступ уградила своја основна начела, која само уз креативну примену гарантују нови квалитет, а то су:

- посматрање појава у њиховој сложености, насупрот здраворазумском упрошћавању ситуација;
- тежња ка интеграцији и оптимуму целине, а не делова;
- посматрање појава у оквиру њихових непрестаних промена као динамичких величина;
- интердисциплинарност у посматрању и анализи појава;
- разрада алтернатива и одлучивање као резултат оцењивања ваљаности алтернатива;
- самоорганизованост, као својство адаптације система на промене окружења;
- отвореност, као својство сталног прикупљања информација о стању окружења;
- верификација, као принцип контроле донетог решења, при чему се сматра најпозданијом верификација у фази реализације решења.

Због свега тога, основна пажња у примени системског приступа посвећује се моделирању, односно изградњи експерименталног модела чијом се применом добија оцена о функционисању истраживачког система. За изучавање ефикасности функционисања конкретних система применом системског приступа теорија система препоручује примену апарата више научних дисциплина, међу којима су најзначајније:

- *кибернетика*, као наука о управљању, која подразумева анализу информационих процеса у системима са управљањем;

- *информатика*, као наука којом се обезбеђује прикупљање, селекција, обрада, чување, презентација и пренос информација о структури и стању система и његовог окружења;

- *операциона истраживања*, као наука која даје квантитативне показатеље, који се остварују при функционисању система;

- *економска истраживања* (техничко-економска, војно-економска), помоћу којих се обезбеђује могућност анализе процеса функционисања елемената система.

У приступу истраживању проблема или комплексног система позадинског или логистичког обезбеђења војске погодан је за примену методолошки поступак који је развио Доналд П. Геивер, професор постдипломске школе морнарице САД (шема 5), који подразумева:

- 1) постављање задатка – дефинисање основних проблема;
- 2) прикупљање емпиријских података и анализа полазних елемената;
- 3) формирање модела: обрада сагласности, односно принципа описа допуштених упрошћења параметара који се мере и критеријума за оцену квалитета модела;
- 4) изградња или избор модела: опис подмодела и одређивање параметара модела;

Шема 5

Методолошки поступак истраживања по Геиверу

5) рад с моделом: провођење експеримента ради изучавања промене резултата зависно од измене услова функционисања модела;

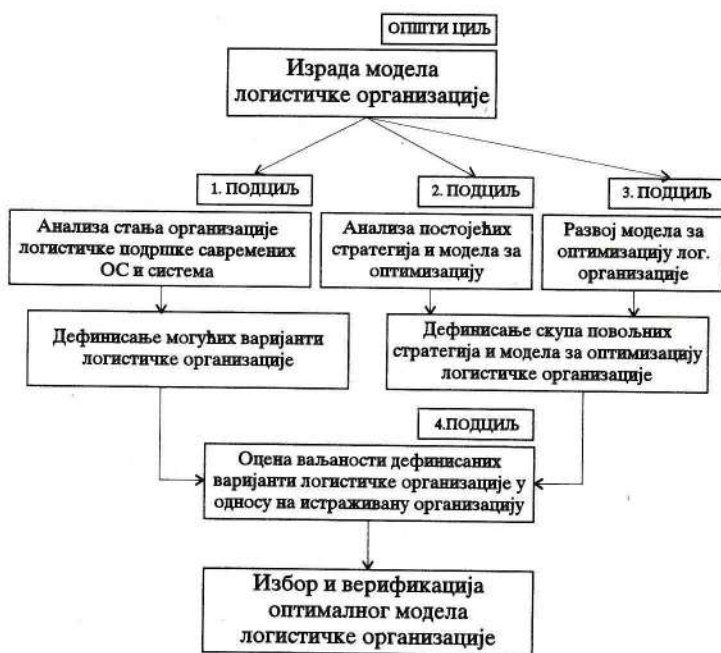
6) провера ваљаности модела: усклађеност резултата прорачуна с полазним подацима (присутност грешака у програму) и сагласност добијених резултата с реалним подацима;

7) упознавање наручиоца задатка с резултатима.

Сваки од наведених корака мора се посебно истражити и разрадити.

Постављање задатка и дефинисање основних проблема могу се разрадити и кроз сруктуру циљева приказану на шеми 6, која је примењена на примеру истраживања усавршавања система ПоОб Војске Југославије.

Шема 6

Структура циљева за оптимизацију логистичке организације

Утицај логистике – позадине на војну доктрину

С обзиром на појам и садржаје позадине и логистике, примереније је истраживати само утицај логистике на војну доктрину, јер је она у савременој војној науци конституенс ратне вештине и на њу се рефлектује кроз више утицаја, од којих је логистичка подршка у борби само одраз осмишљене и усклађене акције материјализације потреба ангажованим војним снагама.

Како је војна доктрина садржана у државној доктрини, која неминовно обухвата и националну логистику, логистика и војна доктрина налазе се у непрекидној интерактивној вези. Од тога како су на нивоу државне доктрине дефинисане норме практичних делатности којима се бави национална логистика зависиће и како ће бити дефинисана логистика одбране и логистика војске, односно војна логистика. Дефинисање доктринарних норми зависи од достигнутог нивоа привредног потенцијала нације, природних и обезбеђених ресурса, и техно-економских чинилаца односно од логистике у тоталу. Уколико су логистичке делатности развијеније – с тенденцијом побољшања, могуће је поставити и строже захтеве у оквиру војне доктрине, која се, у принципу, увек мора ослањати на реалне могућности друштва. На основу тога, јасан је закључак да је, с обзиром на делатности које задовољава, утицај логистике на војну доктрину вишеструк и веома значајан, јер она не само да утиче на материјализацију и задовољавање борбених потреба у све сложенијим условима будућег рата већ и на могућност савлађивања простора, односно на маневар, удар и ватру, а затим и на морал снага, а све као на основна мерила вредности неке војске. Логистика зато утиче и на одвраћање од агресије, али је и она сама веома осетљива на друге невојне мере које непријатељ може да предузме ради слабљења одбрамбене моћи неке земље, што се манифестује кроз разне економске, техничко-технолошке, квалитативне и друге мере, које су у последње време широко коришћене против многих земаља кроз наметање међународних санкција.

Наведени ставови су одраз искуствене анализе и емпирије, па се неминовно намеће потреба за једним комплексним истраживањем утицаја националне логистике на војну доктрину и војску, уз обухватање и њене организације. При томе, није довољно посматрати утицај логистике на војну доктрину. Можда би било боље поставити проблем обротно, и истраживати утицај војне доктрине на логистику, одакле могу произићи захтеви и задаци развоја и осавремењавања националне логистике за потребе одбране и војске. Високи и добро одабрани и структурирани захтеви жељеног нивоа војне доктрине покренули би развој националне логистике, а тиме и напредак друштва у целини, а све у односу на узрочно-последичне везе логистике и војне доктрине, и обротно.

Закључак

Теоретско-методолошке основе развоја позадине – логистике и својеврсну проблематику нашег система позадинског обезбеђења анализирали смо доводећи у везу захваћену структуру с доктринарним погледима и решењима ратне вештине која се заснивају на усавршавању организације ВЈ и њеном чврстом ослоњу на друштвено-политички и економско-привредни систем СР Југославије. Желели смо да посматрамо позадину – логистику преко логичке и употребљиве структуре. У тим настојањима тежили смо да успоставимо истинску и практичну

свест о општој теорији ратне вештине у теорији позадине – логистике. Разматрајући комплексе проблема, указали смо на научне, емпиријске и друге чињенице које, мање или више, посредно или непосредно, учествују у формирању позадинског – логистичког система, као једног од значајних конституенаса теорије ратне вештине (заједно са стратегијом, оператиком и тактиком), а тиме и веома значајног и утицајног чиниоца за изградњу доктрине одбране и, посебно, војне доктрине.

Позадина – логистика Војске чини логичку синтезу комплементарних програма специфичних позадинских – логистичких функција формулисаних у јединствен систем позадинског обезбеђења – логистичке подршке. С обзиром на то да је постојећа организација ПоОб у ВЈ годинама изграђивана и усавршавана по угледу на страна решења и уз уважавање наших специфичности, али без посебних истраживања, она је, у ствари, копија позадинске организације у бившој Југословенској народној армији. Истовремено, садржи и неке елементе логистичке подршке, али се, у основи, заснива на организацији ПоОб, каква је изграђивана у ОС бившег СССР-а и других социјалистичких земаља. Међутим, како сада све земље у транзицији прелазе са система ПоОб на систем логистичке подршке, намеће се потреба да се, у вези с тим, обаве потребна истраживања у Војсци Југославије.

На основу наведеног, а полазећи од савремених трендова развоја и усавршавања војне организације, намеће се потреба да се истражи повољност примене организације логистичке подршке ВЈ према „Моделу ВЈ“, која ће створити неопходне претпоставке за ефикасно и рационално материјално-техничко и здравствено обезбеђење ВЈ у миру и рату, с чврстим ослоном на друштвени и привредни систем СР Југославије. Тиме ће се недвосмислено значајно допринети изградњи доктрине Војске Југославије. У водећим страним војскама, а посебно у државама у транзицији, тај проблем се већ дуже истражује и уводе се нова решења, али су њихова искуства недовољно позната, будући да се такви радови јавно не публикују. Може се очекивати да ће након једног научно утемељеног и спроведеног истраживања у области позадинског обезбеђења, које је у току у ВЈ, моћи прецизније да се утврде и дефинишу теоријске и методолошке основе у тој области, као и утицај развоја позадине – логистике на војну доктрину и обратно.

Литература:

1. Еклез, *Логистика у националној одбрани*, ВИЗ, Београд, 1968.
2. Шапошњиков, *Мозак војске* (поглавље „Економика и рат“), ВИЗ, Београд, 1964.
3. Крејд, *Анализа сложених система* (превод с енглеског), „Воениздат“, Москва, 1971.
4. Шорин, *Системска анализа и структура управљања*, „Знање“, Москва, 1975.

5. Модр, Салах, Елмагхраби, *Операциона истраживања у два тома* (превод с енглеског), „Мир“, Москва, 1981,
6. Р. Петровић и др., *Управљање системима*, „Научна књига“, Београд, 1986.
7. *Логистика* (ФМ-54-10, превод с енглеског), ТУ ССНО, Београд, 1981.
8. *Логистика ОС Италије* (превод), ОПУ ССНО, Београд, 1987.
9. *Позадинско обезбеђење КоВ Бундесвера* (превод), Београд, 1973.
10. S. B. Blanchard, *Logistics engineering and management*, Preutice-hall, New Jersey, 1986.
11. Н. Милошевић, *Метод и методологија ратне вештине*, ЦВВШ ОС, ИСИ, Београд, 1990.
12. Пантелић, Николић, *Примена логистичког приступа у организовању Војске Југославије* (истраживачки пројекат), СП ГШ ВЈ, 1996.
13. *Logistics operations FM 100-5*, Headquarters department of the army, US army 1993.

Утицај истраживања у области нуклеарног оружја на развој војних доктрина

УДК 623.454.8:355/359

Др Александар Фотев, потпуковник*

У раду је указано на то да је утицај истраживања и развоја нуклеарног оружја на развој војних доктрина директан и индиректан. Директни утицај се остварује кроз развој различитих врста нуклеарног и електромагнетског оружја и организације и средстава за одбрану од тог оружја, а индиректни утицај кроз снажан подстицај развоја технологија које су повећале производне снаге држава и значајно скратиле време између инвенције и иновације.

Нуклеарно оружје је политички обележило схватање рата. Условило је велике промене у организацији оружаних снага и значајно утицало на измену услова за припрему и вођење борбених дејстава и оружане борбе, намећући нова решења у ратним доктринама и стратегијама земаља које су га поседовале за његово што адекватније коришћење, као и на изналажење начина за припрему и вођење оружане борбе и рата у нуклеарним условима у земљама које нису имале нуклеарно оружје. Из развоја нуклеарног оружја произишло је и електромагнетско оружје. Оно у доба потпуног замаха информационе технологије и појаве концепције отвореног информационог друштва уноси још веће промене и намеће потребу увођења нових решења у војне доктрине.

Увод

Војна доктрина је теоријска основа за сваку појединачну борбу, бој и операцију. У њој се полази од могућности земље и потреба које диктирају развој науке, војне организације и ратне технике. Дефинисање војне доктрине је мултидисциплинарни задатак, у којем истраживања у области наоружања и војне опреме (НВО) имају посебан значај. Основни задаци истраживања НВО јесу:

- дефинисање карактеристика будућих ратова с обзиром на трендове у техничко-технолошком развоју;
- дефинисање функција и квалитета НВО према будућим потребама;
- стварање метода, испитних процедура и опреме за проверу функције и квалитета;
- подршка развоју и/или набавци НВО према будућим потребама,
- процена расположивости делова инфраструктуре друштва (као што су електроенергетски, информациони, радиодифузни системи

* Војнотехнички институт ВЈ – Београд.

итд.) значајних за организацију одбране друштва у условима ратних сукоба.

Дакле, један од предуслова за успешно дефинисање војне доктрине јесте реализација истраживања у области наоружања и војне опреме. Стратешки ресурс за реализацију истраживања је знање, методологија решавања су експеримент, нумеричка симулација и системска анализа, док је временска оријентација окренутост ка будућности. Истраживање у области НВО има динамику која се временом повећава. Показује се да НВО има свој животни циклус – време раста, досезања максимума и замене другим НВО, које има нови квалитет како у техничко-технолошком смислу, тако и ефекту који се њиме постиже. Обично оружја која носе „нови“ квалитет изнуђују модификацију војних доктрина.

Развој нуклеарног оружја и доктрина

Нуклеарно оружје је развијано кроз више фаза. У првој фази се ишло на све јачу бомбу, док се није дошло до величине која је довољна за разарање највећих могућих циљева, као што су милионски градови. У другој фази основна пажња је концентрисана на средства преношења бојевих глава до жељеног циља, а развој нуклеарног експлозива је сведен на прилагођавање задацима и специфичностима преносника. У тој фази је достигнут капацитет довољан за вишеструко уништење земље. Тиме је нуклеарно оружје велике снаге¹ достигло своју природну границу – оно више није могло да донесе победу нуклеарним силама. У трећој фази се, више или мање, диференцира ефекат нуклеарне експлозије (неутронско, електромагнетно зрачење, ударни таласи и трајна радиоактивност). Прве две фазе назване су и вертикалним а трећа – хоризонталним развојем.

Прва генерација је нешто дорађена фисиона бомба каква је бачена на Јапан. Њихова средња јачина износи више од 20 kt. Другу генерацију чине фисионе бомбе знатно мање снаге. То је већ радијационо оружје у којем је ефекат зрачења појачан смањењем снаге. Трећа генерација су фисионе неутронске бомбе, које имају предност над другом генерацијом јер се могу конвертовати и радиоактивност им је знатно мања. Условно речено, четврту генерацију тактичког НО чини микроталасна бомба. У њој се ослобођена нуклеарна енергија претвара у електромагнетну енергију, и то у микроталасном делу спектра, и са циљем остварује интеракцију управо преко електромагнетског поља.

Прва и друга фаза везане су за развој нуклеарних бомби великих снага. Оне су средиште око којег се развијало стратегијско нуклеарно оружје. Употреба таквих бомби са центром експлозије (ЦЕ) унутар атмосфере (до 40 km надморске висине) доводи до:

– огромног броја жртава;

¹ Укупно ослобођена енергија при нуклеарној експлозији се понекад зове и „снага“ (иако у конкретной физичкој терминологији тај израз није правилан), а изражава се у (kt). $1kt = 4.2 \cdot 10^{12} J$.

- великог разарања грађевина и инсталација;
- развоја бројних пожара;
- нарушавања хабитабилности простора,
- развијања страха и панике.

Једном таквом бомбом може да се уништи град величине Лондона, а намењене су за употребу изван ратишта – на густо насељене урбане средине. То оружје је било оружје против становништва. Одбрана становништва и индустрије од њега практично није могућа па се противник њиме може уништити без уништења његове ратне силе.

Првих година нуклеарне ере САД имале су капацитете за победу у нуклеарном рату. Њихова супериорност, заснована на нуклеарној бомби, била је толика да су могли да униште сваког непријатеља и онемогуће његову одмазду. Брзи развој нуклеарне бомбе у СССР-у учинио је да су обе суперсиле имале довољно капацитета да једна другој разоре по неколико великих градова. На основу таквог односа снага развијена је стратегија *минималног одвраћања*. Наиме, то оружје није било прилагођено за уништавање противничког оружја.

Трка у развоју нуклеарног оружја убрзо је учинила да више земаља поседује нуклеарне бомбе. Сједињене Америчке Државе и СССР створили су такве капацитете за нуклеарни рат, да би, без обзира на то ко би извео први удар, другој страни остало довољно капацитета да противнику одмаздом нанесе неприхватљиву штету. У САД сматрали су да је „неприхватљиво“ уништење 25% становништва и 75% индустрије, па је одмазда постала главни елемент доктрине одвраћања.

Употреба нуклеарних бомби изван Земљине атмосфере (на висинама изнад 40 km) доводи до:

- генерисања електромагнетског импулса нуклеарне експлозије (ЕМИНЕ) који обухвата подручје на Земљиној површини радијуса већег од 750 km,

- стварање јонизованих области у горњим слојевима атмосфере.

На експонираном делу Земљине површине нема ваздушног ударног таласа, ватрене лопте, радиолошке контаминације, нити радијационог зрачења. Једини ефекат је ЕМИНЕ. Услед његовог деловања не долази до нарушавања хабитабилности простора. Теоријске анализе, експерименти и нуклеарне пробе у атмосфери и егзоатмосфери указали су да последице деловања ЕМИНЕ могу бити:

- распад електро-енергетског система;
- распад телекомуникационих и радио-дифузних система;
- избацивање из употребе бројних електричних и електронских уређаја, система и мрежа због кварова изазваних деловањем ЕМИНЕ или губитка информација;
- нежељено активирање и/или губитак контроле над процесима који се електронски управљају.

Услед стварања великих зона јонизованих области у атмосфери дошло би до прекида могућности за коришћење тог простора за

пропагацију електромагнетских таласа, што би онемогућило рад многих система.

Употреба нуклеарне експлозије у егзоатмосфери ради стварања ЕМИНЕ у офанзивне сврхе непогодна је зато што би обухватила и површине земаља изван сукоба. Друго, због пресудне улоге Земљиног геомагнетског поља на просторну расподелу ЕМИНЕ, експлозија би понекад морала да се оствари изнад земље која није у сукобу – што је велики међународно правно-политички проблем. Због тога се на ЕМИНЕ није могло рачунати као на оружје које се увек може употребити, већ је то био пропратни ефекат који је могао значајно да умањи ефикасност војног потенцијала. Посебно се на тај ефекат рачунало у сукобу нуклеарних сила, када би се пресретањем интерконтиненталних балистичких пројектила са нуклеарним бојним главама изазвао већи број експлозија, које би обухватиле веома велике површине на Земљи.

Свест о ЕМИНЕ и последицама које може да изазове био је снажан подстицај за многе техничко-технолошке промене у области наоружања и војне опреме. Пре свега, проширено је значење појма квалитета оружја и војне опреме. Међу елементе квалитета увршћен је и захтев за имуност на ЕМИНЕ, који је добио исти значај као и реализација функције и климо-механички захтеви. Међународна електротехничка комисија (ИЕС) донела је стандард из електромагнетске компатибилности везан за имуност електричних и електронских уређаја, система и инсталација на егзоатмосферску ЕМИНЕ. Разлог за то је чињеница да су многи системи који су намењени за нормално функционисање и организацију државе (делови њене инфраструктуре) веома значајни и за њену одбрану. Одбрана од ЕМИНЕ допринела је и:

– подизању или стварању новог система за телекомуникације, извиђање и навођење изнад атмосфере (изван подручја генерисања ЕМИНЕ),

– увођење светловода уместо кондукционих водова, пре свега на земаљским мрежама за комуникацију;

– развоју фотонице ради замене електронике тамо где је то могуће.

Промене су настале и у организацији система веза. Наиме, приступило се стварању мреже мрежа – које могу да функционишу и када је један њихов део онеспособљен за употребу.

Тактичко НО назива се још и тактичко радијационо оружје. У њега спадају мини фисионе бомбе (нуклеарне бомбе са фисибилним експлозивом) и мини термонуклеарне бомбе (фузиона бомба), које се још називају неутронске бомбе. Мини фисиона бомба је снаге од једне до више десетина килотона (неки ту убрајају и бомбе од 100 kt TNT). Основни ефекти при употреби тог оружја су: топлота, удар, тренутно зрачење и продужена радиоактивност. Иако има смањено ударно и топлотно дејство, та бомба разара објекте. Пошто производи значајну радиоактивност може да се користи за запречавање радиолошком контаминацијом. Изазива људске губитке и употребљава се на бојном пољу на просторно мање циљеве (вод, одељење, положај артиљеријских

јединица, и друго). *Неутронска бомба* се прави за опсег снага од 0,1 до једне килотоне. Може се подесити да примарно делује као: радијационо оружје, преко топлотно-ударног ефекта или да ствара радиоактивну контаминацију за унапред одређени временски период (дан, месец и године). Неутронска бомба 10 пута мање јачине од фисионе бомбе има исти радијус губитака живе силе зрачењем као фисиона бомба ударом. То показује ефикасност неутронске бомбе са малим снагама. Оптимални радијус дејства неутронске бомбе је од неколико стотина метара до око једног километра. Даљим повећањем снаге веома мало се добија, па се не производи већих снага. Њеном употребом изазива се: незнатно рушење, мања контаминација терена у односу на мини фисиону бомбу и појачано уништавање живе силе зрачењем. Два су разлога за развој неутронске бомбе, одбрана од стратегијског нуклеарног оружја и употреба против оклопно-механизованих јединица, и то пре свега на европском ратишту. Употребљава се по појединачним елементима борбеног поретка тактичких јединица и објектима малих размера. Може се употребити у близини властитих трупа и на властитој територији. Дакле, тактичко радијационо оружје употребљава се, пре свега, на ратишту против живе силе и оружја, и ради запречавања.

Техничко-технолошке иновације омогућиле су стварање радијационог тактичког оружја и враћање нуклеарног оружја на ратиште. Створене су могућности да се на употребу тактичког нуклеарног оружја одговори истим таквим оружјем, а да се не користе капацитети за одмазду стратегијским нуклеарним оружјем. То оружје је довело до *доктрине ограниченог нуклеарног ратовања* (у САД се та доктрина назива и *доктрина флексибилног одговора*). Постоји мишљење да се она може без већих ризика употребити против противника који не поседује нуклеарно оружје (посебно стратегијско). У противном, може доћи до неконтролисане ескалације сукоба.

У тактичка радијациона нуклеарна оружја може да се уврсти и микроталасна бомба. Док је код мини фисионе бомбе главни ефекат јонизујуће електромагнетско зрачење, а код неутронске бомбе неутронско зрачење, код микроталасне бомбе главни ефекат је нејонизујуће електромагнетско зрачење. То зрачење нема довољно енергије да у директној интеракцији са биолошким ткивом изазове јонизацију молекула. Како је трајање његовог импулса кратко, не очекују се ни значајни термички ефекти на биолошком ткиву, па се сматра да то оружје не може да угрози здравље живих организама и људи. Такође, оно не нарушава хабитабилност простора и не изазива рушења. Међутим, може посредно да изазове пожаре. Микроталасна бомба је развијана, пре свега као оружје против непријатељевих интерконтиненталних пројектила са нуклеарним бојним главама. Та бомба унутар малог просторног угла израчи електромагнетски импулс, добијен на рачун ослобођене нуклеарне енергије, помоћу којег остварује интеракцију са циљем. Остварена густина протока енергије је неколико стотина пута већа од егзоатмосферског ЕМИНЕ. Развојем техничко-технолошких

решења, међу којима централно место има магнетохидродинамички генератор, створене су микроталасне бомбе које могу деловати као оружје земља – земља, земља – ваздух, ваздух – земља, сателит – земља и сателит – сателит. Сматра се да се може употребити по појединачним циљевима малих размера, као и да њиме могу бити обухваћене површине на Земљи величине неколико километара. Његовом употребом изазивају се исти ефекти као и код егзоатмосферског ЕМИНЕ, с тим што се постиже да се циљ енергетски оптерети више стотина, па и хиљаду пута више него егзоатмосферског ЕМИНЕ, јер је густина енергије, којој је циљ изложен, знатно већа и јер се са циљем остварује боља електромагнетска спрега.

Микроталасна бомба, произишла из развоја НО, чини нову грану оружја која почиње да се развија самостално, и то у два правца: 1) правац у којем је енергетски извор плазма генерисана нуклеарном реакцијом, и 2) правац у којем је енергетски извор плазма генерисана нунуклеарном реакцијом (на пример хемијском). Нуклеарни извор има много веће енергетске могућности, а може да створи и електромагнетски импулс чији се енергетски максимум налази на вишим фреквенцијама него што је то случај код нунуклеарног извора. То одмах значи и мање димензије бомбе, као и већи радијус дејства. То су значајне предности микроталасне бомбе са нуклеарним извором. Ипак, многи подаци из доступне литературе указују на то да се већ годинама експериментише развојем ефикаснијег нунуклеарног извора. Технолошка основа за реализацију таквог оружја је сасвим „сазрела“, чак се може рећи да је поседују многе земље. Основе технологије потребне за његову реализацију су: генератори компресијом магнетског тока – експлозивом „пумпани“ (FCG²), експлозивом или чврстом погонском материјом погоњени магнетохидродинамички генератори (МНД³) и микроталасни елементи велике снаге (НРМ⁴).

Развој микроталасне бомбе је довео до електромагнетског оружја које може да се реализује као гравитациона бомба или бојна глава ракете, у случају коришћења нунуклеарног извора може да се монтира на возило и делује као оружје земља – земља. (Забележене су јавне демонстрације функционисања тог оружја.) Циљ електромагнетског оружја су елементи електричних и електронских кола, као и информације које се у њима процесирају. Под деловањем електромагнетског импулса може се променити садржај информација у мрежи где се она процесира или чува, што за последицу може да има неконтролисано понашање уређаја или губитак информација. Садржај се може променити због суперпонирања информације са шумом или довођења неких елемената кола за обраду информације у нежељени режим рада. Код већих енергија⁵ може доћи до термичког преоптерећења и уништења

² FCG – Flux Compression Generators.

³ MHD – Magneto – Hydrodynamic Generators.

⁴ HPM – High Power Microwave Technology.

⁵ Енергетски праг уништења неких микроталасних диода је око 10^7 J, а неких отпорника око 1 J, па израз „веће енергије“ треба схватити веома условно.

појединих елемената кола, што доводи до прекида рада уређаја. Ефекти електромагнетског импулса су, пре свега, последица његове спреге са електричном/електронском мрежом, а скоро су занемарљиви ефекти директне спреге са елементима. Због тога је електромагнетски импулс већа опасност за уређаје чија је мрежа већа (геометријски), посебно ако имају антене или су кондуктивно повезани са другим мрежама (на пример, са јавним мрежама, као што су електроенергетска мрежа или ПТТ). Заштита од електромагнетских импулса је сложена и нестабилна.⁶ Заштита, од електромагнетског импулса атмосферског пражњења није довољна за заштиту од електромагнетског импулса екзоатмосферске нуклеарне експлозије, а та, опет, није довољна за заштиту од импулса микроталасне бомбе.

Како више нема озбиљнијих уређаја, оружја, система, превозних средстава и другог без уграђене електронике, могу се само наслутити последице које може да изазове употреба микроталасне бомбе. Електромагнетско оружје је оружје против оружја, без директног угрожавања људских живота, рушења и контаминације. Такође, то је оружје које може да се употреби на ратишту и изван њега, у густо насељеним урбаним срединама, далеко од фронта – где се налазе информациони и електроенергетски центри. Управо због таквог начина деловања то оружје може да се употреби и као мера притиска без стварног оружаног сукоба. Иако не изазива разарање и не угрожава људске животе, у доба све веће доминације информационе технологије то оружје може да блокира одбрану више него што су то могла да ураде било која друга оружја. Велике силе изводе експерименте с таквим оружјем дуже од 15 година, а претпоставља се да га могу употребити од 1992. године. На основу наведеног, јасно је да је то оружје једна од оних промена које захтевају нову војну доктрину.

Утицај развоја нуклеарног оружја на развој науке и технике

Нуклеарно оружје је, више или мање, сложен систем у којем је главни носилац моћи нуклеарна бомба. Стратешко нуклеарно оружје, поред нуклеарне бомбе (бојне главе), обухвата и носиоце: интерконтиненталне балистичке пројектиле, подморничке стратешке балистичке пројектиле, стратешку авијацију, подморнице, ракете и сателите, као и системе за вођење и системе за извиђање и навођење са земље и са сателита. Оперативно-тактичко и тактичко оружје обухвата лансиране системе (на пример, артиљеријска оруђа, слободне ракете, вођене ракете, ПВО ракете, хеликоптери, беспилотне летелице и авијација), нуклеарне мине, системе за вођење на циљ и системе за извиђање и навођење са земље и сателита.

Упоредо с развојем нуклеарног оружја развијани су и системи за заштиту и одбрану од нуклеарних експлозија. Они су подељени на

⁶ Многи важни елементи за заштиту подложни су, током времена, промени карактеристика, за различите елементе различити су узроци промена.

системе за извиђање и навођење система за уништење носача нуклеарних бојних глава, при чему се користи: неутронско оружје, честично оружје, микроталасна бомба, ласерско оружје са меким X-зрацима, итд., и групу уређаја и система чији је развој подстакнут развојем НО, а чине их системи за детекцију ефеката НЕ и заштиту од њих. Ту спадају системи за заштиту од: ваздушног ударног таласа, термалног ефекта, јонизујућег електромагнетског зрачења (γ и X), нејонизујућег електромагнетског зрачења (ЕМИНЕ), неутронског зрачења, светлосног бљеска и сеизмичког таласа. Очигледно, требало је развити бројне веома различите системе за стварање могућности да се нуклеарна енергија користи као ефикасно и сигурно оружје, као и да се створи могућност за одбрану од тог оружја. За то је било потребно директно ангажовање и развој многих научних области. Неке од њих су: примењена математика, физика чврстог стања, телекомуникације, примењена електромагнетика, рачунарска техника и рачунарске мреже, аеродинамика, метеорологија, материјали и др.

Развој научних области подстицан због нуклеарног оружја довео је до обједињавања електронике, телекомуникација и рачунарске технике у нову технологију, названу информациона технологија. Њен значај је толики да је изазвала промену индустријског друштва у постиндустријско друштво, са дубоким социолошким, политичким, економским и војним променама. Такође, дошло је до интеграције истраживања, развоја, пројектовања и израде производа обједињавањем могућности информационе технологије и машина са нумеричким управљањем. Тиме је значајно скраћено време између инвенције и иновације и омогућено да резултати истраживања који се могу брзо материјализовати чине битан елемент изненађења у евентуалним будућим оружаним сукобима. Такав развој НО и многих грана науке и технике које су биле у служби развоја НО био је могућ у условима блоковске поделе света, у којима су се развијале државе учеснице у „хладном рату“. Једна од њихових карактеристика је била да у миру развијају јаке војноиндустријске комплексе, у које су улагале огромна финансијска средства. У њима су радили бројни најспособнији истраживачи. Сматра се да је у том периоду око 40 одсто истраживачког кадра у свету било запослено у војноиндустријском комплексу и да је 70 одсто средстава за сва истраживања било намењено војним програмима. Технологије које су развијане биле су намењене, пре свега, за војне потребе, а тек онда су спорадично кориштене и за потребе цивилног сектора. Такав начин рада, где су снаге и циљеви концентрисани на развој и подизање борбене готовости властитих оружаних снага, а онда и снага регионалних и блоковских војних организација, довео је до наглог развоја наоружања и војне опреме, и стварања нових технологија. У периоду „хладног рата“ вођени су бројни оружани сукоби и ратови. Њихова основна карактеристика је била то што су вођени између држава које нису поседовале нуклеарно оружје. Због тога су неке државе тежиле да, првенствено у

оквиру своје земље, развију властите капацитете за развој и производњу оружја, између осталог и нуклеарног оружја.

Трка у наоружавању у периоду „хладног рата“ економски је исцрпила многе земље а посебно Совјетски Савез. Неки сматрају да је то један од разлога за нестајање једног од војних блокова, које је отпочело распадом СССР-а и рушењем Берлинског зида. Преостали Североатлантски пакт постао је главни део међународних интервентних снага које делују под окриљем Уједињених нација. Ратови који се воде углавном више нису ратови између држава (држава против државе), већ интервенција међународних снага.

У техничко-технолошком погледу дошло је до глобализације информационих и енергетских мрежа на регионалном плану, а постоји и тенденција према међународном нивоу. Развијају се двонаменске технологије за војну и цивилну употребу. Наиме, тежиште развоја није више на стварању одвојених система за војне и цивилне намене, већ на системима са двоструком наменом, па је њихов квалитет дефинисан стандардима који обједињавају војне и цивилне критеријуме. Нагло опадају инвестиције у војноиндустријски комплекс и смањује се број запослених у њему. Такође, смањује се број војника, али се повећава њихова ефикасност помоћу информационе технологије и нових сензора.

Европска унија је у својим документима дефинисала *отворено информационо друштво* (каквом тежи), које ће се заснивати на информационој технологији и информационим и енергетским мрежама које ће бити његов крвоток. Најрањивији део таквог друштва је управо његов крвоток који може да буде доведен у опасност коришћењем електромагнетског оружја (нуклеарног или хемијског). Због тога се посебна пажња посвећује повећању имуности тог система на деловање електромагнетског поља.

Сматра се да у периоду који је непосредно испред нас главна опасност прети од тероризма и могуће употребе тактичког нуклеарног и/или електромагнетског оружја у терористичке сврхе.

Развој војне доктрине земаља које немају нуклеарно оружје

Војна доктрина земље која поседује стратешко нуклеарно наоружање нужно се разликује од доктрина оних који имају само тактичко оружје, а посебно оних које немају нуклеарно оружје. Они који немају нуклеарно оружје доктрину прилагођавају својим могућностима. Међутим, да би знали какве су њихове могућности морају имати јасну слику о условима које им може наметнути сукоб са противником који користи нуклеарно оружје. Наиме, за сада се зна да нуклеарним оружјем може да се делује на циљеве малих димензија (уништавају се или привремено онеспособљавају), као и да се поједини ефекти могу користити за запречавање мањих и већих простора радиолошком контаминацијом или, у случају ЕМИНЕ, може да буде обухваћен простор целе државе уз мењање физичких (електромагнетске) карактеристика простора и

нарушавање информационих и енергетских токова у друштву значајних за одбрану. Због тога је основно питање *каквим ће ефектима бити изложени* становништво, војска, наоружање и војна опрема у условима употребе нуклеарног оружја. Без обзира на то да ли земља има своју властиту производњу оружја и војне опреме или их купује, она мора да зна поузданост свог оружја, војне опреме и цивилних система у условима деловања ефеката нуклеарне експлозије (посебно ЕМИНЕ, који просторно може да обухвати велика подручја), јер од тога зависи и њена организација за одбрану. Такође, она мора створити техничке могућности за реализацију противнуклеарног обезбеђења (ПНОб), које обухвата делатности које се могу сврстати у превентиву, осматрање и санацију.

Превентива мора да омогући управљање ризиком од губитака (људи, материјална добра, НВО, делови инфраструктуре друштва, и слично) услед употребе НВО осетљиве на ефекте НО и, на основу тога, да да релевантне податке за процену борбене готовости и створи услове за реализацију осматрања и санације. Да би се омогућило управљање ризиком и његово довођење на прихватљиви ниво, неопходно је:

- познавати постојеће НО и његов тренд развоја;
- познавати све ефекте НО на живе организме, органске и неорганске материје, наоружање, војну опрему, цивилне системе, инсталације и мреже који су битни за организацију и реализацију одбране;
- познавати методе и поступке, и бити оспособљен за повећање имуности техничких средстава и система и заштиту људи.

Осматрање обухвата детекцију с идентификацијом врсте употребљеног НО, дозиметрију и радиометрију. С обзиром на могућности носиоца НО, и ефекте тог оружја, детекција мора да буде организована као мрежа мрежа. Опрема за осматрање мора да буде усклађена с ефектима постојећег НО и његовим трендовима, а систем осматрања интегрисан у информациони систем како би се добијене информације правремено доставиле на одговарајућу адресу. *Санација* обухвата радиолошку деконтаминацију.

Очито је да је за реализацију ПНОб неопходан развијен систем примењеног истраживања да би се, пре свега обрадом добијених информација о постојећем НО и могућим начинима његове примене, у лабораторијама (кроз нумеричке симулације, лабораторијске и полигонске експерименте) дошло до потребних знања о ефектима и последицама на живе организме и техничка средства и системе. Такво истраживање би обезбедило знање потребно за процену властитих могућности у условима употребе НО и организовање одбране на рационалан и ефикасан начин. Када се говори о знању, не наглашава се довољно временска компонента, па се може рећи да ресурс није само знање већ и брзина стицања новог знања, као и брзина његове примене. Посебно је специфично и важно оно знање које може да окупи, организује и стимулише друга знања у остваривању постојећег циља. Наиме, у доба Интернета знање није више ресурс државе у којој живи носи-

лац знања, већ онога ко има капитал да га ангажује. Ту чињеницу треба узети у обзир, јер је Интернетом створена могућност да се за одређене послове ангажују људски капацитети широм света за анонимног наручиоца, а да ангажовани људи не напуштају своју средину. Може се закључити да и код оних који не поседују НО велики значај у дефинисању војне доктрине има знање о НО и његовим ефектима, до којег се долази у процесу истраживања.

Закључак

Карактер савремених ратних доктрина последица је многих узрока, међу којима су: међународни односи, опште научно-технолошке и економске могућности земље и кретања у области техника и технологије наоружања.

Истраживања и развој НО одвијали су се у индустријско доба, за време блоковске поделе света и доминације држава учесница у „хладном рату“. То је период карактеристичан по великој концентрацији капитала и кадра на развоју војних програма и јачању војно-индустријских комплекса. У таквим условима, истраживања и развој НО, као и система за одбрану и заштиту од тог оружја су веома динамични. Тада је, углавном, завршен вертикални и отпочет хоризонтални развој нуклеарног оружја.

Истраживање и развој се наставља у постиндустријско доба, у којем доминира информациона технологија и глобализација енергетских и информационих мрежа. Основни ресурс економске и војне моћи држава је знање, које полако престаје да буде ресурс државе и постаје власништво капитала. Време између инвенције и иновације је битно смањено, тако да резултати истраживања реално могу да постану чинилац изненађења у евентуалном будућем оружаном сукобу. Нуклеарно оружје је трансформисано од оружја против становништва, преко оружја против оружја и живе силе, у оружје против оружја и електроенергетске и информационе инфраструктуре државе. Те промене су директно утицале на појаву доктрине одвраћања и доктрине ограниченог нуклеарног ратовања (флексибилни одговор). Микроталасна бомба и концепт *Отвореног информационог друштва* наметнули су захтеве за нову доктрину.

Истраживање и развој НО одвијао се око нуклеарне бомбе, која је постављена као средиште војне моћи велесила у периоду „хладног рата“. За њену ефикасну и сигурну употребу, као и заштиту од ње, морали су да се створе бројни, веома различити системи. То је довело и до значајног унапређења науке и технике, а резултат је повећање производних снага држава и појава информационе технологије, са веома далекосежним последицама. Наравно, те промене су утицале и на развој војних доктрина, па се може закључити да су истраживање и развој НО непосредно и посредно утицали на развој војних доктрина.

Земље које немају НО морале су да прате опште трендове и да своје доктрине усаглашавају са њима и својим могућностима. Истраживање код њих значи, пре свега, стварање неопходних знања за сагледавање властитих могућности, што је предуслов за стварање оптималне војне доктрине. Дефинисање борбене готовости земље која је на улазу у информационо доба у условима постојања електромагнетског оружја (нуклеарног или хемијског), комплексан је истраживачки задатак од чијег успешног решавања значајно зависи и усклађеност војне доктрине са могућностима.

Литература:

1. S. Glasstone and P. J. Dolan, *The effects of Nuclear Weapons*, Third ed., Prepared by US DOD London, Castle House, 1980.
2. C. L. Longmire, *On the Electromagnetic Pulse Produced by Nuclear Explosions*, IEEE Trans., AP-26, 1978, No. 1, pp 3–13.
3. V. T. Taylor, *Third-Generation Nuclear Weapons*, Scientific American, April – 1987, Volume 256, No 4, pp 22–31.
4. *Report to the APS of the Study Group on Science and Technology of Directed Energy Weapons*, Physics Today, May 1987.
5. C. Koop, *The E-Bomb-a Weapon of Electrycal mass Destruction*, Department of Computer Science Monash University Clayton, Australia, 1997.
6. *Internacional standard IEC 1000–2–9: 1996, Electromagnetic compatibility Part 2: Environment – Section 9, Description of HEMP environment – Radiated disturbance.*
7. С. Котлица, *Информационо технолошка парадигма и економски развој*, Институт економских наука, Београд, 1996.
8. М. Младеновић, *Анализа петогодишњег спровођења уговора о неширењу нуклеарног оружја*, Институт за нуклеарне науке „Борис Кидрич“ – Лабораторија за физику, Винча, 1975.

Philosophical hypotheses of social sciences

Mihailo Marković, Academician

Philosophical hypotheses of scientific research are threefold: 1) *ontological*, on the nature of the researched objective reality; 2) *epistemological*, on possibilities and methods of cognizance; and 3) *axiological*, on principles of values which give sense to a research project.

The most important factor in *ontological* hypotheses is the direct insight into the existence and structure of objective reality, attained owing to the practice, changed and transformed by human activities. The practice is possible because in the world exist an established order, laws that regulate the flow of occurrences, causes that result in certain occurrences and processes, and objective possibilities for our influencing the development of different processes and effecting events and developments that would not occur without our action.

The essential *epistemological* hypothesis is that by application of certain methods of research we can establish the *truth*, i.e. knowledge adequate to the structure of objective reality. This knowledge is reached by the proper application of empirical and theoretical methods: establishment of facts, formulation of theories explaining these facts, checking and testing these theories in practice, and their interconnection into systems.

Scientific researches are not neutrally valued. They should include also *criticism* of everything which is in the practice inhuman, irrational and evil. Such criticism is based on certain axiological principles, which give the essential meaning to our intellectual efforts and our overall practical engagement. The most significant among these values and hypotheses are those that contain and are built up around the following principles: survival of man, development of humanity, creativeness of man, his freedom, development of arts, and creation and maintenance of equal conditions for utilization and development of human potentials, both in terms of individuals and of human communities. Values can have in everyday life, in ideology and politics a limited and specific character. Values by which the science is oriented should have a general human and ethnical character.

Military scientific research in the Yugoslav Army

D Sc Svetomir Minić, Colonel, M Sc Dragoslav Živković, Colonel, Ivica Jović, Colonel

In this report are reviewed relevant aspects of scientific research activities in the Yugoslav Army, as a complex administrative-planning and expert function performed at the levels of Federal Defence Ministry and

the General Staff of the Yugoslav Army, as well as in all units and establishments of the Army. These activities have been reviewed by their separate functions: scientific-research work, expert assessment of the programme of development of the Yugoslav Army, and inventional activities in the Army. Characteristics of the present state of affairs in this domain have been presented and functions of the scientific research activities described from the aspect of systemic solutions of planning, administration, organization and effectuation. Basic problems have been identified and manners in which they could be solved suggested. The authors point out that science is one of the basic factors of the military power of the country, and that the level of its development realistically shows the value of each of significant parameters of that power, thus also showing the powerful interaction between the development of the Yugoslav Army and the scientific research support of this development.

Scientific research activities in the Yugoslav Army are being conducted as organized and systematic researches, development and application of most modern scientific-technical attainments in all scientific fields significant for the defence of the country, with the aim of finding out most favourable and suitable solutions, and of reaching higher levels of combat readiness of the Yugoslav Army. Because science is a reliable footing at all decision-making levels when systemic solutions and decisions significant for further development of the Army are to be reached.

The authors point out the need for the establishment of strategic directions for further development of scientific research activities in all scientific fields. The defence of the country must be founded upon a powerful and organized science, highly professional personnel, high quality material basis, well organized applied researches, and implementation of results of these researches. The need exists that the administrative-planning and expert functions of the scientific research work in the Yugoslav Army be conducted at the General Staff level, by a separate department. This department would promptly offer the military leadership of the country corresponding right solutions for all fields of activities in the domain of science, and present objective and unbiased assessments of significant programmes of development of the Yugoslav Army, based on scientific and expert attainments in the world, with the aim of implementation of these programmes with the minimum of risk and with most productive effects of financial investments.

The authors also point out the necessity of building-up of superstructure of the existing organization of scientific research activities, particularly in the field of the art of war, and of the establishment of efficient cooperation between the art of war and technical sciences. The existing scientific research and development capacities must be preserved, in order that our own development and production of armaments and military equipment could be effectuated. The nucleus of the scientific research personnel has been preserved, also a solid material basis of the scientific research work, whose qualities should be retained, with the modernization and development of the information support system.

Scientific research work in the Yugoslav Army offers an efficient support to the development of this Army and makes a basic condition on which depends the attainment of our strategic goals of creation of a modern, modernly organized, equipped and trained Army.

The idea of the system of military sciences

M Sc Dušan Višnjić, Colonel, M Sc Jan Marček, Lt. Colonel, M Sc Mitar Kovač, Major

The systemic nature of military scientific knowledge and criteria for its classification, as well as the place of military sciences and their disciplines in the domain of sciences and scientific fields in society, are in scientific and expert circles of the Army viewed differently. In these considerations are oftenly posed questions regarding the scientific foundation of polemology, its systemic elaboration and its place in the system of military sciences, as well as regarding its relation with other sciences and scientific fields in society.

In the article an attempt has been made to define the notion of the system of military sciences, to establish criteria for classification of military sciences and their different disciplines, their interrelations and relations with sciences in society. In connection with this, the system of military sciences is an instrumentally-rational and functional scientific system of mutually linked sciences and scientific disciplines which only have in common their field of research (specific problems of military activities), while leaning in everything else rather on their mother-sciences than on the other military sciences and their disciplines. Starting from this point of departure, classification of the system of military sciences can be worked out according to a unique criterion of pertaining of their mother-sciences to different scientific fields in society. According to this criterion, military sciences and scientific disciplines can be included into the following military scientific fields: military-social and humanitarian, military technical, military natural and mathematical, and military medical. Their place in sciences in society is in this manner indirectly established.

Criteria for classification of military sciences

D Sc Momčilo Sakan, Colonel

In this report attention is drawn to three significant groups of questions regarding the classification and identification of military sciences. The first concerns the ethical and methodological-epistemological difficulties, the second deals with problems of identification of classification criteria, and the third with the most favourable variant of classification of military sciences.

Basic difficulties of ethical nature appear as mutually conflicting individual, group and general interests. Individual and group interests oftenly gain in this conflict greater significance, which leads to neglecting the general interests of military sciences. Overcoming of such conflicts implies the impartiality of researches, and a readiness to submit own theory to most rigorous tests and, in case of its failure, to abandon it regardless of own interests and present status of the researcher. Epistemological-methodological difficulties most oftenly result from insufficient appreciation of dialectical unity of methodological essentialism and nominalism.

Basic criteria for classification of military sciences are: generalization, nature of the object of a science, interconnection of sciences and scientific

disciplines, rationalism, significance of the science, current practice, pragmatism, similarities and differences, association with mother-sciences, and level of development of constituents of the science. Since, however, neither of these criteria individually suffices for a right classification of military sciences, a multi-criteria approach is proposed, which should ensure a pragmatism, rational and effective organization of military sciences. Such an approach results in a conclusion that military sciences are: strategy, operational art and tactics, i.e. those sciences which have been, according to conventional solutions, considered heretofore scientific disciplines of the art of war.

Military-social scientific disciplines and their places in the system of military sciences and in scientific fields in society

Group of authors

In this paper are briefly analysed certain military-social scientific disciplines which are according to the existing official classification of military sciences included into that group of scientific disciplines: military sociology, military economy, military psychology, military andragogy, military history, and military geography, which is considered, because of its object of research and its objective place in the system of military sciences, to belong both in the group of military-social and in the group of military-natural scientific disciplines.

The paper is the result of work of several authors competent in their military-scientific disciplines. Each of them starts from the fact that war as a social conflict is in essence a total social phenomenon. From this objective fact ensue the place and significance of each of individually analysed military-social scientific discipline, and of all these disciplines for the scientific foundation and development of the military science. All the analysed military-social scientific disciplines constitute in the system of social sciences significant specific scientific disciplines of corresponding social sciences and contribute to their scientific consistency.

Scientific foundation of polemology and the art of war

M Sc Dragiša Antonijević, Colonel, M Sc Mitar Kovač, Major

Depending on the state and the Army, the art of war is constituted and treated differently – as craftsmanship, skill, science, theory and practice, and science and practice. In many centuries of its development the art of war produced a range of theoretical and methodological perceptions, by which the relation between the science and military trade in the armed struggle, i.e. between polemology and the art of war can be satisfactorily described. Views concerning the art of war, as the universal science on the armed struggle, have been to date most controversial with regard to the level of development of its constituent elements, because of the lack of discrimination between the objects, theory and methods of this science and

trade, as well as of non-existence of arguments for its systematism in the domain of science. Expert and doctrinary theory on the art of war is in most of the armies of the world trying to establish itself as a scientific theory. Therefore are certain laws, regularities and results of researches not easily identified in the overall fund of knowledge on the art of war.

The art of war, as a notion, denotes the expert sphere of military activities in the domain of preparations of every Army for the armed struggle. It has therefore a local character and is called „ours“, „yours“, regional, of a bloc of states, etc. Thus is the problem of systematization of the art of war reduced basically to the levels of its being practiced or applied in the armed struggle.

Scientific foundations of combat support service – logistics

Konstantin Arsenović, Major General, M Sc Radovan Tomanović, Major General

The growing significance and actualness of comprehensive studying of combat service support and logistics make a sufficient challenge for a discussion on combat service support, polemology and military trade. In methodological and epistemological analyses of polemology and military trade is usually seen that they are burdened with numerous cognitive problems that emerged because of disagreements in definition of the military trade and its scientific disciplines, among which is also the combat service support.

Although in the combat service support, polemology and military trade are expressed common interests, always exists also the demand for own legitimacy, which comprises the request for proving the rightfulness of each of these interests.

Combat service support, i.e. logistics, has its own theory, language, object and methods, and is closely linked also with constituents from the domains of other military scientific disciplines – polemology and the military skill.

Military technical sciences and scientific disciplines, their relationship with other sciences within the system of military sciences in society

D Sc Radovan Maksić, Colonel

Military technical sciences have contributed to the equipment of the Army with matériel and to shaping the influence of the material-technical factor of the armed struggle. The development of these sciences is in modern armed forces bestowed a great significance, with corresponding investments into research personnel and material support of researches. The approach to military technical sciences and to classification of their disciplines has varied according to the set goals, while the contents and methods have been developed according to attainments in military, natural and social sciences, and to technological and information knowledge, also to the situation in the existing environment.

Inevitability of integration of knowledges demands also the existence of links with the general military and other sciences. Interdependence of different fields and synergetic action of scientific disciplines emerge in the processes of solution of classes and groups of problems in which the basic knowledge stems from the domain of military technical sciences. Problems connected with the military technical and military organizational-technologic systems have been solved together with creation of original methodologies and building up of specific terminology. The establishment of laws of spending resources in combat operations, and of optimization of control over different systems, also creation of technical and expert systems, have been effected on the basis of knowledges contained in military technical sciences, which are being constantly built-up in inter-action with other sciences. Disciplines of military technical sciences are being developed mostly in three domains: organizational-logistic, design-technical, and technological. Development of these domains and transfer of new knowledges and methodologies can be ensured by planned policy within the framework of a state plan, by orientation to creation and development of own expert personnel, and by organization of different chairs in the Military Technical Academy of the Yugoslav Army, as basic scientific-instruction cells.

Contents of the military doctrine, method (manner) of its formulation, and its application

D Sc Spasoje Mučibabić, Colonel

In the first part of this report are explained basic views on the multidimensional aggression and on the military science as the basis for identification and elaboration of military doctrine. Particularly are listed characteristics of the armed struggle as a situation of conflict. By its specificity it presents to the military science and doctrine an object of research which is not constant but undergoes considerable changes, giving a significant place to non-armed forms.

The second part deals with the definition of contents of military doctrine as a system, whereat relations between its inputs and desired outputs are stressed, with the gravity point placed on certain questions in the fields of command and control and combat readiness.

In the third part is worked out the manner in which the existing doctrinal problems are being solved, and it contains demands for finding out specific methods and procedures that, with all the existing limitations, must ensure pragmatic results and be relatively cheap.

Social origins of military doctrine

D Sc, Lect., Milinko Stišević, Colonel

On the basis of analyses of numerous sources is concluded that different views exist regarding origins of the military doctrine that influence its classification structure and contents, and the significance of its individual

factors. Differences in apprehension of origins of the military doctrine stem primarily from its insufficient theoretical development. Therefore appear difficulties in classification of social and scientific origins of the doctrine, as well as in gauging the degree of impact of individual factors on its build-up.

In order to respect the methodological correctness, the author starts from the ethimological meaning of terms: origin, foundation and point of view. According to the semantic analysis, „origins“ of the military doctrine can be preliminary taken as its points of departure, foundations from which it commences or ensues – all of these analysed in the paper. Origins of the military doctrine can be taken as social and scientific ones. Social origins encompass a wider complex of different values, factors, systems and other parameters, such as: 1) state and national interests and goals; 2) state doctrine; 3) geopolitical position of the state; 4) economic power of the state; 5) technical-technological development; 6) demographic factor; 7) state of the Army; 8) educational system; 9) political system; 10) jurisprudence system; 11) traditions of the people and state; 12) military alliances; 13) ratified international agreements and ensuing limitations; 14) military doctrines of coalitions, great powers and neighbouring countries; and the like. In the paper have only been analysed some of these social origins of the military doctrine.

International policy and political doctrine of federal Republic Yugoslavia

Prof. D Sc Predrag Simić

The discontinuation of the „cold war“ and the disintegration of the bipolar system of international relations in Europe, by the end of the eighties, significantly influenced the international developments in SFR Yugoslavia and its international position. In a new European geopolitics SFR Yugoslavia lost its significance of a „strategic buffer-zone“ situated between two military-political blocs of states, while the unification of Germany set the foundation for a new system of international relations in the European continent, in which SFR Yugoslavia found itself at its south-eastern periphery. This change was a powerful incentive for centrifugal tendencies and nationalism of western Yugoslav constituent republics, wich started on their paths of secession, explaining it by their wish to „escape from the Balkans“ and to join the central Europe. Consequences of such developments were the most grave internal armed conflicts in a country of the European continent after the Second World War, return of political force to the Balkans, disintegration of SFR Yugoslavia and fragmentation of the entire south-eastern Europe, whereby emerged numerous ethnical, territorial and other kinds of disputes, or „re-balkanization of the Balkans“, with direct consequences for security of entire Europe and the Mediterranean region.

Developments and events in the Balkans, and in a wider sense in the entire Eastern Europe, had a direct impact on the prevailing theories and doctrines in international relations.

Namely, in the late eighties in the Western Europe and the USA prevailed an idea of „the end of history“, according to which the fall of the

Eastern bloc of states should finally bring the countries of the European East back to the European civilization, defined in terms of capitalist economy, political pluralism and other values of the West. The doctrine of liberalism, or Wilsonian liberalism, at that time prevailed over the view that „democracies do not make wars“ (at least not between themselves), and that well ordered countries tend to maintain peace-loving and cooperative international relations. The message of such ideas and views that the doors of western institutions is, in principle, open to every newcomer state that accepts such conditions and passes a period of transition from its previous socialist to the capitalistic and bourgeois social order. Soon after the disintegration of the Soviet Union and the definitive disappearance of the „Soviet threat“, in the West prevailed the idea of a possible conflict between civilizations, based on the thesis that all peoples cannot accept the western system of values, and therefore cannot be included into the institutions of the West. In other words, in Europe is gradually being drawn a new line of demarcation, which is now not called the „iron curtain“ but is frequently mentioned as the „golden curtain“.

In accordance with these changes in doctrines and practice in modern international relations, also the position of Yugoslavia has changed. It has been at first, as a previous strategic „buffer-zone“, pushed to the margins, to start only lately to gain in importance as a geographically and geostrategically central country of the Southeastern Europe. In connection with this is unavoidable to make a thorough revision of the former foreign policy of Yugoslavia, which was based on premises of bipolar order in Europe, and to develop a new doctrine which will assess the significance of a new geopolitical and geoeconomic position of Yugoslavia and, on such a foundation, define the future external political strategy of the country. To the Yugoslav science is, additionally, imposed the solution of a serious problem of comparative studying the range of the process of transition in countries of Eastern Europe, from the standpoint of its significance for the strategy of development of this country. In this task cannot be left out the science on international relations, which both theoretically and practically must find answers to these questions, and offer the political factors in the country realistic options and strategies of internal development and foreign policy of the country. Of a particular significance are thereat those aspects of the new geopolitical and geoeconomic position of the country which influence and continue to influence its security, also the analysis of potential military or non-military threats to the security of FR Yugoslavia.

Relationship between economic and military sciences

M Sc Ljubivoje Prvulović

Significance of economy, i. e. of the state of affairs in economy of a country, for its security was for a long time on the fringe of scientific and expert researches. The relationship between economy and military complex was researched mostly with a view of spending of means from the state

budget for the Army and armaments. Expenditures from the state budget for the military industrial complex were considered expenditures from the national income that do not contribute to the economic growth and development of the country.

Economies of multinational socialistic state communities that disintegrated with the discontinuation of the „cold war“ and with the transition from the period of confrontation to a period of cooperation on the global international plane, were highly militarized, particularly in the case of the USSR and Czechoslovak Federal Republic, as members of the Warsaw Pact. These states disintegrated in peace conditions, without any aggression from outside or visible outside threat. They withered away from inside.

Causes of disintegration of the former USSR, former Yugoslavia and former Czechoslovakia were numerous, with the economic factor playing a great role, acting as a catalyst in intensification of destructive action of other factors – nationalism, political instability, and critical attitude of their people towards the ruling social-economic system and state organization.

Of a particular interest is the disintegration of the former USSR – one of the two global super-powers and the mainstay of the military-political alliance of former „real-socialistic“ countries of the Warsaw Pact. In nuclear and/or conventional armaments the former USSR was equal to the USA, and in some fields even a dominant power. Threat with the application of force in solution of conflicts between super-powers was terrifying. The economic power of the USSR, however, was doubly smaller in comparison with the USA, and its economy was inefficient and not competitive in the world market. In addition to exports of minerals and raw materials, exports of armaments were for the USSR a significant source of foreign currency income, which was further on used for keeping up the armament race. The decrease of prices of oil and the elimination of danger of confrontation between the Warsaw Pact and NATO, however, reduced the foreign currency income of the USSR from the armament sales, while the continuance of competition in the armament race exhausted its economy even further. The national economy of the former USSR found itself on the brink of collapse. In such situation were increasing and growing the disintegration trends and centrifugal forces of former Soviet federal and autonomous republics. The imposed „transition“, i. e. a radical transformation of the social-economic system of this socialistic state because of its transition from its authoritarian system to democracy, and from planned to the market economy, in conditions of economic instability and inefficiency, accelerated the disintegration of the country from within. Soviet citizens, however, whose standard of living was mostly on the verge of minimum, met the disintegration of the USSR without much interest, with apathy, and only now, five years after the commencement of the process of transition, begin to get aware of what happened to them and what is to happen further on.

All these confirm the prime significance of economy for national security of any country. Therefore the interdependence of economy and security of the country must be systematically monitored and incessantly studied, first of all from the standpoint of geopolitical and geoeconomical situation of the country, of its economic growth and social development.

M Sc Dušan Višnjic, Colonel, M Sc Mitar Kovač, Major, M Sc Jan Marček, Lt. Colonel

There exist different approaches in the theory and practice of the art of war concerning identification of origins of the military doctrine and interpretation of their influence on the contents and procedures of working out of that doctrine. This report is an essay on this problem, its gravity point being placed on the scientific origins of the military doctrine.

Results of scientific researches in the world increasingly influence the identification of contents of the military doctrine, and methods of its formulation and application. Our theory on the military doctrine, however, since it is only barely and elementarily founded, does not offer sufficient solutions of this problem. In order that this relation could be comprehensively analysed it was necessary first of all to identify the idea of the military doctrine and its origins. The point of departure of the authors was that military sciences and military scientific disciplines, polemology in the first place, are the primary (direct) scientific origins of the military doctrine.

Level of development of methodology of the art of war (polemology) and the establishment of methodological conditions for researching the relation between the military science and the military doctrine

D Sc Novak Milošević, Colonel, rtd, M Sc Petar Dražić, Colonel

A significant part of the problem of cognizance in all sciences, and thus also in military ones, is of methodological nature, because finding the right way in the process of cognition most usually means finding also the truth. The level of development of methodology of the art of war, and of its research process in particular, makes a precondition for ensuring consistency in the relation between the military science and the military doctrine. Application of the research procedure is a condition for overcoming the doctrinarism in military sciences, and for an objective and creative approach in building-up of the military doctrine. For the future development of the military scientific thought the most important step is therefore to get an insight into the level of development of methodology of the art of war, and then to appraise the current relation between the military science and the military doctrine.

Methodology of the art war was being developed rather intensively in the last quarter of this century. Basic methodological cognitions have been taken from the social sciences and adapted to researches conducted in the field of the art of war. Concurrently were being developed also specific methods, techniques, procedures and instruments, and the entire research process, so that it became, eventually, the authentic methodology of the art of war. Still, however, remain unsolved numerous logical, technical and specific scientific-strategic problems which should be systematically solved, first of all by researches and meta-researches.

It is indispensable that the modern military doctrine, as a system of established and accepted views and principles on organization, preparation and manner of utilization of the Army in the time of peace and in war,

should be based on scientific knowledge. Methodology of the manner of translation of scientific knowledge into doctrinal provisions has still not been, however, more clearly formalized. The military systems are, because of changes in factors of the armed struggle, prone to relatively quick changes. It is therefore unavoidable that the doctrinal provisions should be as completely as possible derived on the basis of researches, whereat the methodology of the art of war has a special place and function.

Theoretical-methodological foundations of development of combat service support-logistics, and their impact on military doctrine

D Sc Vidoje Pantelić, Major General, D Sc Miladin Nikolić, Colonel

In this report are identified and delimited: idea, contents, similarities and differences of ensuring the supply of matériel needed for the equipment and sustenance of the armed forces and for their preparation for carrying out of combat operations, by operating a system of combat service support, based on the concept of sector organization, also a system of logistic support based on an integrated functional concept. Explained are basic characteristics of the level reached in the development of combat service support in the Yugoslav Army, and of the logistic support in modern armies of the world. Directions for further development are pointed out, with the point of gravity placed on the logistic concept. Also guidelines are laid out for a possible theoretical-methodological foundation of development of logistics, with a particular emphasis placed on its application and on methodological procedures in the approach to the research of development of combat service or logistic support of the Army. Also the mutual influence of logistics and military doctrine has been reviewed.

Influence of research conducted in the field of nuclear weapons to the development of military doctrines

D Sc Aleksandar Fotev, Lt. Colonel

The author points out that the research and development conducted in the field of nuclear weapons influence the development of military doctrines both directly and indirectly. The direct influence is effected by means of development of different types of nuclear and electro-magnetic weapons, and of organization and means for the protection and defence from such weapons, while the indirect influence is brought about by the powerful incentive for the development of technologies that increase the productive power of states and significantly shorten the time between the invention of a means and its introduction into the military arsenal and doctrine.

Introduction of nuclear weapons into the war arsenal made also a political impact on the ideas on war. This has led to great changes in the organization of the armed forces and significantly influenced the change of

conditions for preparation and carrying out of combat operations and the armed struggle in general, imposing new solutions in war doctrines and strategies of countries that possess such weapons, for their most adequate use, as well as the finding out of manners for preparation and carrying out of the armed struggle and war in nuclear conditions on the part of countries which do not possess such weapons. From the development of nuclear weapons ensued also the development of electro-magnetic ones, introducing in the age of a full swing of information technology and of the emergence of the concept of an open information society even greater changes, and imposing the necessity of introduction of new solutions into military doctrines.

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Графичко-технички цртач
Оливера Синадиновић

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводилац
на енглески
Душан Исаковић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.700 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПARIЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Југословенски библиографско-информацијски институт

НИУ „ВОЈСКА“, Бирчанинова 5, 11002 Београд
Телефони: (011) 645-020 и 656-122, локал: 22-584
Жиро рачун: 40823-849-0-2393

НАРУЏБЕНИЦА

Претплаћујем(о) се на часописе за 1998. годину примерака

1. ВОЈНО ДЕЛО (општевојни теоријски часопис), излази двомесечно. Годишња претплата 80,00 динара, полугодишња претплата 40,00 динара.

Приликом уплате позвати се на број: 07-9235. _____

2. НОВИ ГЛАСНИК (војностручни интервидовски часопис), излази двомесечно. Годишња претплата 100,00 динара, полугодишња претплата 60,00 динара.

Приликом уплате позвати се на број: 07-9237. _____

3. ВОЈНОТЕХНИЧКИ ГЛАСНИК (стручни и научни часопис), излази двомесечно. Годишња претплата 60,00 динара, полугодишња претплата 30,00 динара.

Приликом уплате позвати се на број: 07-9238. _____

4. ВОЈСКА, излази недељно.

Годишња претплата 120,00 динара, полугодишња претплата 60,00 динара.

Приликом уплате позвати се на број: 07-92338. _____

Број примерака часописа који наручујете уписати у наруџбеницу и послати на адресу: НИУ „ВОЈСКА“, Бирчанинова 5, 11002 Београд.

Уз наруџбеницу послати и диспозицију за слање часописа.

За претплате физичких лица не достављамо фактуре. Поручиоци уплаћују износ претплате на жиро-рачун НИУ „ВОЈСКА“: 40823-849-0-2393 (са позивом на број за сваки часопис).

Купац тел.

Место ул. бр.

Дана

М.П.

.....
Потпис наручиоца